Рік XI. Р. 1902 кн. V. Т. XLIX.

49

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŚKYJ.

XI Jahrgang. 1902. V B. B. XLIX.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Вийшло 25/X с. с. 1902.

Рік XI. Р. 1902 кн. V. Т. XLIX.

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакциєю

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN
DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŚKYJ.

XI Jahrgang. 1902, V B. B. XLIX.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Вийшло 25/X с. с. 1902.

Зміст XLIX тому.

Inhalt des XLIX Bandes.

Inhalt des XLVIII Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Geschlechtes der Bybelśkyj, gesammelt von Jan Prochnicki, röm.-kath. Erzbischof von Lemberg, mitg von A. Kryžanovśkyj, bearbeitet und eingeleitet von M. Hruševśkyj, S. 1—12; 2. Der Heilige Clemens im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altruthenischen Legende. von Dr. I. Franko, S. 45—144; 3. Miscellanea, S. 1—15; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—25; 5. Bibliographie, S. 1—42.

Inhalt des XLVII Bandes. 1. Der Kosak Plachta, ein ukrainisches Volkslied, gedruckt im J. 1625, von Dr. I. Franko (mit drei Facsimile's), S. 1—28; 2. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthenen, mitg. von V. Hnatiuk (Fortsetzung) S. 69—164; 3. Zum Andenken an Alexander Lazarevśkyj, von M. Hruševśkyj, S. 1—10; 4. Miscellanea S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1901 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, S. 1—15; 6. Bibliographie, S. 1—46.

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seiten des Bandes.

Лукян Кобилиця.

Епізод із історії Гуцульщини в першій половині XIX в.

Написав **Др. Іван Франко.**

I.

„Весна народів", як називають иноді 1848 рік, була досить бурлива та неспокійна. В ній не лише сходило те, що посіяно в попередніх часах важкого гнету, але й сіяно з горячковим поспіхом богато таких зерен, що мали посходити аж геть пізнійше. В Австрії, що до марта 1848 р. дрімала мов замерзлий ставок під корою бюрократичного ґерманїзму, нараз розбурхали ся хвилї національних і соціяльних суперечностий; де доси чути було лише муркотане доносів, розпоряджень та патентів або острі поклики про „beschränkten Unterthanenverstand", а що найбільше скромні запитаня лїбералів: „Darf ich so frei sein, frei zu sein?" — тепер залунали гучні окрики: конституція, вільність друку, народна ґвардія, історичні права народностий, а за ними пішли й инші: проч з панщиною, проч з єзуїтами, проч з привілеями верстов і національностий, автономія, федералїзм і соціялїзм! Усе те мішало ся та переплїтало ся, перескакувало від окликів всесьвітної любови та братерства моментально до проявів дикої расової та клясової ненависти, від шумних заяв про свободу й рівноправність до чинних нападів на тих, хто думав инакше, до тихих доносів та прилюдного обкидуваня болотом. Імпортовані з заходу лїбе-

ральні та радикальні ідеї дивовижно ломали ся та карикатурували ся на нашім нерівнім ґрунті, мішали ся з домашніми традиціями панщизняної доби, викликали появи незвичайні, часто комічні, частійше траґічні, в усякім разї інтересні, як усї появи розховстаної людської природи, що вирвавши ся з тїсних рамок перестарілого ладу шукає нового русла, нової рівноваги суспільних елементів.

Серед тої хуртовини незвичайних появ заслугує на пильну увагу епізод, якого видовищем був благословенний закуток нашого краю заселений Гуцулами, околиця на ріками Черемошем та Путилівкою, в колишнім русько-кімполюнґськім околї, в теперішнім вижницькім повітї на Буковинї. Героєм того епізоду був Гуцул Лукян Кобилиця, простий, неписьменний селянин, що завдяки незвичайним обставинам бурливих років заняв деяке місце в історії того часу і звернув на себе увагу нїмецьких і славянських істориків. В 1848—49 рр. звістки про нього друкують ся в польських, руських та нїмецьких ґазетах; в новійших часах йому присьвятили більш або менше докладні студиї Вурцбах у своїм Біоґрафічнім лексиконї, Гельферт у своїй історії Австрії, Кайндль у своїх студіях про Буковину, проф. Смаль-Стоцький у своїй Буковинській Руси та пр. О. Колесса. Та не досить сього: сам гуцульський народ звеличав його память у піснях і не забув його імени й доси, навязавши до нього ріжні леґенди, а талановитий буковинський поет Федькович звеличав його память у поемцї, яка в часї її написаня видала ся так сьмілою й революційною, що її більше як 20 лїт не сьміли не то друкувати, але навіть переписувати, так що вона дійшла до нас лиш у однїй, припадково захованій копії.

Отся Федьковичева поема, якої одиноку копію я віднайшов 1878 р., уперве звернула мою увагу на особу Кобилицї. В р. 1882—83, пробуваючи в Відні в домі д. В. Федоровича й збираючи матеріяли для житепису його батька Івана Федоровича, я знайшов у тамошнім архіві деякі причинки, а з уст д. В. Федоровича й його матери Каролїни Федоровичевої я чув те, що оповідав про Кобилицю пок. Іван Федорович. Пізнїйше я почав через знайомих добивати ся докладнїйших і повнїйших звісток, і дякуючи ласкавій увазї Дра Теофіля Окуневського одержав у р. 1885 інтересні спомини про Кобилицю, списані сьвященником села Ферескулї над Черемошем, пок. о. Білїнкевичем на основі оповідань старих Гуцулів, сьвященників, урядників і т. и., що знали добре ті події. Пізнїйше, бувши 1898 р.

в Довгополи над Черемошем, я чув також дещо про Кобилицю від тамошнього 72-літнього Гуцула Осьвіцїнського. Матеріяли з устної людової традициї зібрали надто Купчанко, др. Ол. Колесса та проф. Кайндль; в біжучім роцї зібрав деякі нові матеріяли д. Р. Заклинський, та сими новими матеріялами я не міг покористувати ся.

На основі тих друкованих і рукописних матеріялів я й беру ся змалювати той епізод „бурливих літ", що має в своїм осередку Лукяна Кобилицю.

II.

Лукян Кобилиця родив ся в перших роках XIX в.; в р. 1848 йому було не більше 45 літ. Він був родом із села Плоскої на Буковинї, в тзв. русько-кімполюнїськім окрузї, не далеко місточка Путилова-Сторонця. Се був Гуцул не зовсїм звичайний. Високий ростом, стрункий, він був білий на лицї, мав сьвітле волосє, що густими кучерями спадало йому на плечі, і типове подовгасте лице з мелянхолїйним виразом. Те лице, добродушне та при тім поважне, з великими, блискучими очима дуже нагадувало лице Христа, як його звичайно малюють на іконах. Ся подібність впадала в очи ріжним людям, що знали Кобилицю; про неї в своїх оповіданях завсїди згадував Ів. Федорович; незвичайний вираз його лиця потвердив менї недавно також радник Т. Ревакович, який від свойого тестя, бувшого мандатора Піріжка чув ось яке оповідане: „Коли по утихомиреню гуцульського розруху 1843 р. арештували Кобилицю і привели до Путилова, пани домагали ся від комісарів доконче, щоб Кобилицю прилюдно, перед зібраним народом, покарати кіями, надїючи ся, що се осоромлене підкопле його популярність серед народа. Комісарі не були тому противні й веліли привести Кобилицю. Але коли він війшов до канцелярії, то хоч і був звязаний, але вираз його лиця, його постава і його спокійні та розумні відповіди зробили таке вражінє, що комісарі не важили ся диктувати йому таку соромну кару".

Федорович характеризував його так: „Усе задуманий і не скорий до розмови, Кобилиця в течію загального розговору рідко вкидав свої два три слова, але ті слова все сьвідчили про його розум, енерґію та скуплену думку. І загалом уся постава Кобилицї сьвідчила про щось незвичайне: він подабав иноді на

якогось пророка, говорив уривано та загадково, а иноді на чоловіка, що привик розказувати". При тім, як подає о. Білїнкевич, він був перший богатир на всї гори, мав богато худоби, коний, овець, молока, бжіл, меду, воску, убрань і всякого достатку. Його жінка була Гуцулка, за молоду перша красуня, тай пізнїйше в бурливих роках не стратила ще своєї принадности, хоч трошка погрубшала. Вона походила із славного та впливового серед Гуцулів роду Єрошок. Дітий, на скілько можна догадувати ся, у них зовсїм не було, а бодай у нїяких писаних анї устних звістках про них не знаходимо згадки.

Аби зрозуміти появу й дїяльність Кобилиці, треба доконче кинути оком на ті соціяльно-економічні відносини, серед яких він жив і яких розвій винїс його на історичну арену. Село Плоска за панщизняних часів належало до тзв. русько-кімполюнїського околу, до якого крім того належали села Серґії, Сторонець-Путилів, Тораки, Кисилиці, Дихтинець, Усте-Путилів, Стебне, Довгополе, Конятин, Яблониця, Мариничі, Петраші, Розтоки, Підзахарич і Межиброди. Ті села, заховані серед високих гір, над ріками Черемошем і Путилівкою, з давен давна жили окремим житєм, богато де в чому неподібним до житя на долах і на підгірю. Природні обставини робили тутешнїх мешканців Гуцулів переважно пастухами-вівчарями, стрільцями та дереворубами; рільництво займало лише дуже мале місце в їх господарстві. Від віків вони не знали панщини, бо хоча лїси й полонини в горах були понадавані панам, але ті пани в горах не жили, иноді й у цїлім своїм житю не показували ся туди, і вдоволяли ся тим, що їх невідомі піддані складали їм від часу до часу добровільні дарунки, які з часом звичай перемінив на постійні, але все таки дуже невеличкі данини. Такий стан застає й затверджує в XVII віцї тзв. хризов воєводи Константина Дуки з 28 вересня 1693 р.

Сей хризов признавав селянам на власність ґрунти викорчувані ними власноручно з під лїса, з тим одначе застереженєм, що такий властитель не сьмів присвоювати собі ґрунту иньшого підданого. За уживанє тих ґрунтів піддані платили панам чинш, богатші по 2, середнї по $1^1/_2$, бiднїйші по 1 левови, надто відкупували десятину сїна таксою по 2 паралї (3 кр.) від сяжня, і давали десятину від збіжа та данини зі здобутків стрілецтва й рибальства. Панщини сей хризов не знає, про лїс і право вирубу не згадує; земля й лїси в тих далеких та непри-

ступних горах не мали в XVII в. ніякої вартости*). Сей хризов і пізнійше, за австрийських часів, не був законно скасований, хоча економічні відносини тимчасом значно змінили ся, народу намножилось, землї управної прибуло, лїси через сплавлюванє дерева Черемошем набрали вартости, по селах, навіть по гірських селах молдавсько-кімполюнського околу per fas et nefas почали заводити панщину, а чинші й данини що раз більше зростали. Не диво, що й у русько-кімполюнськім околї добачаємо той сам процес: пани починають що раз більше обмежати волю підданих, ріжними способами витискаючи від них то нові данини, то служебности. Дарунки, які по давньому патріархальному звичаю приносили селяни новому пану при його вступі в володїнє маєтністю, переміняють ся на постійні данини. Загальне змаганє йде до того, щоб обовязки нормовані доси традициєю або устними умовами, переносити на папір. Укладають ся угоди між панами й підданими нїби то для памяти, але швидко показує ся, що ті угоди понакладали на селян такі тягарі, яких не знали їх батьки й діди. Вже в 1803 р. жалують ся громади Довгополе, Яблониця, Конятин і Спетки на свойого дїдича Айваса, що домагає ся від них данин бриндзею, сиром, повісмами, овечими шкірами і до того панщини. В тім самім роцї жалують ся піддані иньшого пана Джурджована на подібні здирства; нові процеси йдуть у рр. 1814, 1815 і 1825. Селяни домагають ся переведеня хризова Дуки, забезпеченя їх у посїданю ґрунтів, лїсів і лук. Пани відповідають, що чинш підвисшено тому, бо піддані не дають десятини, а данину овечу наложено за те, що селяни пасуть вівці на панських полонинах і рубають дрова в панських лїсах. Вироки судів і ореченя надв. канцелярії в тих справах бували ріжні, але виконанє вироків усе полишано панам, які в разї некорисних для себе вироків старали ся замісь їх виконаня переводити нові „добровільні“ угоди і тим викликали нові скарги підданих. Урядови стало нарештї сього за богато, і декретом із 22 мая 1826 р. порішено, що лиш такі угоди панів з підданими мають правну стійність, які не перечать хризовови Дуки або будуть добровільно приняті підданими. Розуміє ся, що й ся елястична постанова

*) Ол. Колесса, Юрий Коссован (Зоря 1893, стор. 15), див. також Prof. Dr. R. F. Kaindl, Das Unterthanswesen in der Bukowina (Archiv für oesterreichische Geschichte, 86 Bd. 2 Hälfte, стор. 671).

не зарадила лихови. Пани все вміли знайти собі серед селян поплечників, що були готові за марну надгороду підписати їм таку угоду, якої їм хотіло ся; вміли перед цїсарською комісиєю поставити не дїйсних відпоручників громади, а своїх заушників, уміли де треба підплатити комісарів, проволокти справу або по просту іґнорувати цїсарські рішеня, руйнуючи та кривдячи непокірних селян, а особливо громадських пленїпотентів.

Та ось у р. 1838 іменовано старостою в Чернївцях бувшого станїславівського старосту Казимира Мільбахера, чоловіка щиро прихильного селянам а ненависного шляхтї, яка не звала його инакше, як кривим чортом*). Роздививши ся в відносинах**) Мільбахер видав уже 29 червня 1838 р. памятний циркуляр,

---

*) Як дивили ся на нього селяни в Станїславові, характеризує добре коломийка уложена в усякім разї перед 1838 роком кимсь із інтелїґентних Русинів, хоча в дусї народньої піснї, і надрукована проф. Грушевським в „Записках" т. XVI, Miscellanea стор. 5—6. Читаємо в нїй між иньшим:

Тепер у нас в Станїславі добре хлопом бути:
Аби з хлопа шкіру дерли, того уж не чути.
Всї патенти для підданих по домінях гнили,
Прийшов тому тут Мільбахер — всї ся їх учили
Атамана ся не бою — що ми той котюга!
Та я собі нинї ґазда, а він двірський слуга.
А окомон що ми зробит? Не сьміє карати:
Як я піду до старости, буде він ся мати,
Зараз скаже комісарам протокул писати,
А візум і репертум від Захира дати.
Потім пана вокомона замкнут на ратушу,
Аби тамки ся научив, що й я маю душу.

Далї вірша називає Мільбахера „хлопським татом", передаючи й тут дїйсне прозвище, яким селяни величали того незвичайного чоловіка.

**) Буковинські дїдичі: розуміє ть ся, раді були вважати Мільбахера не лише злим чоловікоа, але й круглим дурнем (див. цитат у текстї на стор. 7). Дивно одначе, що й проф. Кайндль по троха прихиляєть ся до того погляду, твердячи (Das Unterthanswesen стор. 652), що Мільбахерів обіжник був виданий „vielleicht auch wenigstens zum Theil aus Unkenntniss der Sachlage". Се погляд зовсїм хибний. Мільбахер дуже основно познайомив ся з фактичним станом буковинського селянства й його правними основами. Се ми надїємось доказати, публїкуючи меморіял уложений Мільбахеровим підвладним, тодї ґуберніяльним концептовим практикантом Остерманом п. н. Geschichtliche Darstellung der Gesetzgebung bezüglich des Grundbesitzes und der Urbarialschuldigkeiten in der Bukowina", написаний, як сказано виразно при кінцї, для оправданя Мільбахерового циркуляра з 29 червня 1838 р.

(ч. 12748), яким признав неважними всї угоди панів з підданими, де накладав ся на селян обовязок робити панщину, без огляду на те, чи ті угоди були затверджені окружною властю, чи нї. Який переполох підняв сей циркуляр серед буковинської шляхти, видно ще в 1848 роцї в виданім дїдичами пропамятнім письмі. „В р. 1838 — читаємо там — буковиньским округом завідував надв. радник М(ільбахер), чоловік нерозсудний і дуже запальчивий. Уже в ту пору він без страху й докорів сумлїня розвивав думку про катастрофу таку, як та, що в р. 1846 стряслась у Галичинї. Обіжником з 29 червня 1838 р. він толкував буковинський status quo по своїй уподобі та розумїню і наказав з усїх амбон опублїкувати права дїдичів общипані з усїх боків. А коли до нього купами почали тиснути ся селяни, він вияснював їм, що всї уложені та окружною властю позатверджувані панщизняні угоди треба вважати неважними й небулими. І ось кинено искру словом і письмом, і швидко все було обхоплене ярким полумям, а дїдичів, що виступили з протестами проти сеї самовільної господарки урядників, бюрократія окричала здирцями селян та безсердечними тиранами. Таким робом Буковина при загальнім заколотї думок уже в рр. 1838—39 була близька до такої катастрофи, яка в 1846 р. трапила ся в Галичинї. Се не побільшенє — говорить ся далї, — але сумна, загально звісна правда, що в тім часї дїдичі та посесори, загрожені в своїм істнованю, зневажувані підданими словом і дїлом, висьмівані та переслїдувані начальником округа (себто Мільбахером) умирали з гризоти, божеволїли або самі собі відбирали житє“*).

Розуміє ся, не всї пани брали собі так до серця се трагічне положенє; вони вислали як стій зажаленє на Мільбахера до ґубернії, яка обіжником з 22 цьвітня 1839 р. скасувала обіжник Мільбахера і признала важність „добровільних“, панам так любих угод. Та ще не досить було панам. Коли в вереснї 1839 р. брат цїсаря Фердинанда, архикнязь Франц Кароль був на Буковинї, дїдичі жалували ся перед ним на Мільбахера, а осьмілені ласкавим послухом у нього, в мартї 1840 р. вислали депутацію до цїсаря і добили ся того, що найвисшою постановою з д. 21 падолиста 1840 Мільбахера перенесено до Львова (див. Kaindl, op. cit. 652—653).

*) Ueber den Ursprung und die Entwickelung des Unterthansverhältnisses in der Bukowina, eine Denkschrift. Czernowitz 1848, стор. 43—45.

III.

Розворушенє викликане тими подіями довело до селянського бунту, що вибух у Путилові 1843 р. Не бракувало й иньших, менше важних обставин, що причинили ся до вибуху. Про Плоску знаємо прим., що там фермент ішов із того, що село було поділене між двома властителями: половина належала до дідича Ромашкана, а друга до камери*). Місцева адміністрація — жалують ся 1848 р. дідичі — остро дивила ся на пальці панам, але в камеральних добрах дивила ся крізь пальці на всякі надужитя (Ueber den Ursprung стор. 47); се треба розуміти так, що в камеральних добрах селянам було лекше, і для того ті, що були підданими приватних осіб, прикрійше почували неоднаковість положеня й бунтували ся. Особливо путилівський дідич Джурджован викликав супроти себе завзяту ненависть підданих своєю жорстокістю та притисками; ся ненависть лунає й доси в піснях і оповіданях народніх, а 1843 р. була головним мотивом бунту. Селяни жалували ся, що їм забороняють рубати дрова навіть у їх власних лїсах, жалували ся на овечу данину, на високі чинші (до 60 р. — від чого?), на данину бриндзею та на те, що пан силує їх до панщини**). Особливо за лїс ішла найзавзятїйша сварка; се стверджують і доси заховані в памяти спомини місцевих старих людий (див. Житє і Слово Ш. 234). В Путилові збунтовані селяни допускали ся збитків на панських побережниках; по одним оповіданям обсмалювали їм волосє (Ж. і Сл. Ш, 234), по другим „полапали їх, поналивали їм горячої смоли на голови, а руки порозпинали на патики і так їх пригнали з лїса до пана тай кажуть: „Шо-сте нам за вовків у лїс прислали? Нам вовків не потрібно“ (Етноґр. Збірник V, 144—145). На дідичів напав страх; до Черновець побігли трівожні вісти про бунт у горах, і тамошнїй староста вислав комісарів з 900 мужами війська до Путилова. „Але люди — оповідає старий, звиш 70-лїтнїй Гуцул Осьвіцїнський у Довгополи — зійшли ся перед вояків, більше як 500 люда, і повклякали перед ними. Тоді комісар казав, аби йому видали бунтівників. Вони не хотїли, то він сам вибрав

*) Theofil Bendella, Die Bukowina im Königreiche Galizien. Wien 1845, стор. 36.

**) Др. Ол. Колесса, Юрий Коссован (Зоря 1893), стор. 16.

кождого десятого, взяв 50 людий, а решту пустив; військо поставив по хатах. Вояки різали воли: шкіру лишали, а мясо варили й їли" (Етн. Збірник V, 145). Не задовольняючи ся тим вони забирали й з хат усякі віктуали. Сучасна пісня говорить:

Ой ріжут сірі воли, жовнїри ся ділют,
А Джурджован, то славний пан, нїчо 'му ни вдїют...
Звоювали Путилову в велике говінє,
Та забрали барабульки, нима й на насїнє. (Етн. Зб. V, 144).

„Тих бунтівників — оповідає далї Осьвіцїнський — позаковували й повсаджали до арешту. Потім з'їхав староста*) і позасуджував їх: тому 10 буків, тому 15, тому 20 і так далї. То їх били від рана до обіду, а решту били потім по полудни аж до ночи. Бив гайдук Базилько так міцно, що аж йому рука спухла; то він руку перевязав хусткою і бив далї" (Етн. Зб. V, 145). Про се битє згадують і иньші очевидцї. „Не єдному і 100 буків дали" — каже один, а другий додає: „Били людий, так били, що коло лавки кров люцку пси хлептали" (Житє і Слово Ш, 235).

Як учасник того бунту й одна з його жертв згадуєть ся й Кобилиця, але яка була його участь у бунтї, докладно не звісно. Цитована вже нар. пісня, звісна в двох значно відмінних варіянтах, хоч оба записані в однїй місцевости, в Серґіях, говорить лише, що

Зачьили си депутати з панами тьнгати.
Казали нам депутати, шо нам гаразд буде,
Збивайно си у громаду, комісия буде.

Очевидно депутати тут — сїльські пленїпотенти, які остерігають громаду перед приїздом комісиї, що мала довести до порозуміня між паном і селянами. А далї йде річ про Кобилицю:

Ци ви чули, люде (добрі), вже таку поблїку,
Шо написав Кобилиця з Маршевков суплїку.
Тай він ї написав, післав до кризенту.
(Етн. Зб. V, 143; Ж. і Сл. I, 143).

---

*) І сей деталь затямила нар. пісня, де кажеть ся насамперед про висилку пів реґіменту війська, а потім:
Ой сїдлают під старосту конї воронії,
Веде жовньир в Путилову аж дві компанії. (Етн. Зб. V, 143).

І більше нічогісїнько! Осьвіцінський, що так живо пригадує деталї бунту, про участь у ньому Кобилицї не знає нічогісїнько. І з иньших посереднїх сьвідоцтв, про які буде мова далї, ми можемо мати переконанє, що Кобилиця не брав нїякої участи в розрухах, а потерпів лише як пленїпотент громад, хоча вибір таких пленїпотентів був дозволений законом. Бачимо се й з пісні, яка говорить, що по звойованю Путилова вояки йдуть у Плоску ловити Кобилицю, беруть його якимсь неозначеним близше підступом („Ой там йиго змудрували“ — каже пісня) і звязаного ведуть до Сторонця. Тут, як уже знаємо, був намір покарати й його кіями, але достойне поведенє Кобилицї та його постава охоронили його від того. Се потверджує й пісня кажучи:

Як пригнали до Сторонця, стали перед пана:
„Та не файна, Кобилице, за тьв пішла слава“.
Ой сходять ся усї панки, сходять ся всї лїсні,
Тай убили Кобилицю в підкови зелїзні.

Се значить, його закували в кайдани (доси був звязаний „тонкими линвами“) і повели до вязницї до Черновець. Та маємо й иньшу реляцию, хоч підозреної вартости, по якій Кобилицю справдї били. Про се говорить їдкий памфлет якогось Поляка черновецького, опублїкований 1848 р. в тарнівській часописи „Zgoda“ (ч. 22 з д. 29 липня — про сей памфлет буде мова далї), де кажеть ся, що Кобилиця за участь у розрухах був „kryminalnie karany na cięźkie więzienie i do 50 kijów skazany został“. А один варіянт піснї про Кобилицю малює сю подію ще яркійшими барвами. Згадавши про похід вояків у Плоску пісня говорить далї:

Ймили ж уни Кобилицю, суплїки читали,
Катували біле тїло, водов відливали.

Ще й перед старостою в Сторонци повтаряє ся катованє:

Староста потрокол пише, мандатор питає,
А Базилько Кобилицю буком потягає. (Ж. і Сл. І, 145).

Певна річ, такі деталї, як відливанє водою людий, що вмлївали під буками, або як битє в часї протоколу „до призваня“, були звичайні явища в тій добі, і фантазия співака Гуцула легко могла приложити їх до Кобилицї. Пізнїйше любили прибільшувати терпіня улюбленого ватажка. Один говорив Дрови

Ол. Колессї, що по тім бунтї „Кобилицю завели до Дорної та ланцами до підлоги прикували“ (Ж. і Сл. Ш, 234), хоча се можемо сказати на певно, що Кобилиця не був вязнений у Дорнї.

Чи довго сидів Кобилиця в тюрмі — не знаємо. Правдоподібно його не судили, бо не було за що, а держали під арештом лише доти, доки в горах не втихомирило ся. Наслїдки бунту були некорисні для селян. Декретом з 11 мая 1844 р. їм признано формально вільність від панщини, але панам признано всї инші жаданя, на які жалували ся селяни. Наслїдком сього ще в тім самім 1844 р. селяни мусїли зробити з панами угоду, яка 1845 р. була затверджена окружним урядом. За право випасу на панських полонинах селяни зобовязали ся платити чинші, давати данини вівцями, бриндзею та повісмами, а надто давати „терх“, себто конї з погоничами для воженя панської горівки, — а се й була sui generis панщина (Kaindl, op. cit. 675; Колесса, Юрий Коссован, Зоря 1893, ст. 141).

Але угода, зроблена під вражінєм сьвіжого усмиреня та під панським тероризмом не могла бути тривка. Вже 1845 р. починають ся нові скарги. Піддані Ромашкана знов скаржать ся, що пан забороняє їм пасти худобу на їх власних пасовисках і рубати в їх власних лїсах (Колесса op. cit.). А тимчасом серед народу в Галичинї, а далї й на Буковинї почали ходити трівожні слухи, що властиво цїсар уже дарував панщину, а тілько пани та несумлїнні урядники затаїли патент*). Спеціяльно на Буковині сї слухи могла скріплювати згадка про старосту Мільбахера, якому вже перед 1838 р. на похвалу говорили в Станїславівщинї, що перед його приходом „патенти гнили по домініях“, а тілько він змусив домінії вивчити їх. Може дійшло в народ і деяке слово Мільбахера, який по словам пропамятного письма з р. 1848 вже 1838 р. пророчив панам катастрофу, яка 1846 р. спіткала західну Галичину (Ueber den Ursprung стор. 43). Та ось у пущанє 1846 р. вибухла мазурська різня. Ми не знаємо, чи швидко чутка про неї дійшла до буковинськпх селян, та маємо доказ, що галицьке правительство дуже бояло ся, аби ся чутка не пішла на Буковину. Староста Борковский у Жовкві циркуляром з 17 цьвітня 1846 р. звертає увагу домінїй, що що року в сьому часї йдуть із західних

---

*) Див. напр. Kartka z dziejów 1846 r. в львівській ґазетї Dziennik literacki 1863 р.

округів на Буковину люди чи то на заробітки, чи гонячи воли; тим то відповідно до розпорядженя гал. ґубернії з 10 цьвітня 1846 ч. 2450 наказує ся громадським зверхностям, аби пильнували таких людий і наказували їм, щоб не сьміли заходити в які будь розмови про західно-галицькі події"*). Що такими циркулярами годї було спинити вість про страшні події на Мазурщинї, легко зрозуміти. Маємо звістки, що і в русько-кімполюнїськім околї в часї великого посту 1846 р. йшли живі наради. Гуцули збирали ся в лїсах, „у бутинах", де зимовою порою рубають дерево на сплави. Прираджено вислати Кобилицю до Відня. „Не лише буковинські селяне, — каже о. Білїнкевич, — але і з лядського боку (з Галичини) в часї Великодня збирали коло церквів від кождої паски по одному левови, знесли всї ті гроші Кобилиці й вислали його з письмом про їх кривди в далеку дорогу".

Більше як пів року не було Кобилиці. Куди він ходив і що здобув — не знаємо. Аж в осени 1846 р. він вернув домів і приніс із собою якийсь великий папір, майже на сяжень задовжки, з надрукованими на ньому величезними червоними буквами, мабуть анонс якоїсь льотерії, та розвісив його на стінї в своїй хатї. З усїх сторін почали тайком сходити ся до нього Гуцули, розпитуючи про здобутки його подорожі. Але Кобилиця був іще більше маломовний та задуманий, як звичайно. Тих, що приходили до нього, приймав гостинно, вислухував їх жалї і лише десь-колись обзивав ся яким словом. За те жінка Кобилицї, вродлива та пproречиста господиня, дива розповідала Гуцулам про свойого мужа, про його пригоди в далекій чужинї між „панами", про його пробуванє у цїсаря в Віднї, а нарештї з таємним видом показувала розвішений на стінї папір. Зацїкавлені Гуцули допитували, що таке написано на ньому. По довгім ваганю Лукян виявив їм, що се й є той давно жданий цїсарський патент, яким цїсарь вертає їм усї давнї права признанї хризовом Дуки і постановляє, що від тепер пани не мають права судити анї бити селян, що всї лїси й полонини мають належати до громад, а панщини не сьміє бути більше, як 12 день у роцї.

Відомість про сей патент блискавкою облетїла всї гуцульські гори. Сотками йшли Гуцули з далеких гір до Плоскої, щоб

*) Див. рукопис бібл. Оссолїнських ч. 2855.

на власні очи побачити патент і почути про нього пояснення Кобилиці. А впевнивши ся вони цілими громадами почали спротивляти ся панам, не хотіли робити панщини, самовільно врубували ся в ліси, випасали панські полонини і ставили ся аж раз грізнійше не лише до панів, але й до камеральних урядників, раз у раз покликаючи ся на хризов Дуки і на патент Кобилиці.

Знов страшна трівога вдарила на панів. Весною й літом 1847 р. виплинуло до черновецького „крайсамту“ богато жалоб на селян та на бунтівника Кобилицю. Боячи ся нового вибуху черновецький староста Ізеческул велів як найшвидше арештувати Кобилицю. Його вхопили на ярмарці в Путилові, завели до Черновець і віддали під суд, який по кількомісячнім слідстві признав його винуватим: за ошуканство та розширюванє серед народа фальшивих та трівожних слухів його засудили на кількомісячну вязницю. На як довго — не знаємо; знаємо лише, що від літа 1847 до мая 1848 Кобилиця сидів у вязниці в Черновцях, так що в 1848 р. пани не без певної підстави могли говорити, що він був кримінально караний. Та в очах народа ся кара була для нього найбільшою честю.

IV.

А тимчасом, коли Кобилиця сидів у тюрмі, впала струпішіла будова Меттерніхового абсолютизму. Швидко за нею пішла й панщина: в Галичині її скасовано патентом з 17 цьвітня, а фактична свобода почала ся від 3 мая. Серед галицьких селян запанувала нечувана радість, яка певно передавала ся й на Буковину. Буковина ще від червня 1846 р. була у аґрарних справах відділена від Галичини (повне відділенє доконане було аж 1854 р.), тим то й патент 17 цьвітня її не тикав ся. Та буковинська людність сильно заворушила ся тим, що стало ся в Галичині. Ніякі докази не могли переконати селян, що панщина скасована лише в Галичині, а вони, живучи під тим самим цісарем, мусять терпіти й далі. По буковинських селах пішов гомін, посипали ся погрози на панів; ті знов і собіж силкували ся не тратити своєї поваги і вживали своїх випробованих способів для заспокоєня селян. І так іще при кінці мая дідич Гондур у Глиниці всім селянам, що не хотіли йти на панщину, велів, як висловляє ся один кореспондент, Поляк,

„odliczyć po 50 konstytucyjnych kijów“ *). „Такі випадки бувають майже всюди“ — додає кореспондент. Але патент, виданий для Галичини, мусів і в самих буковинських дідичів захитати віру в довговічність панщини, і ось вони для заспокоєня народа прихилили черновецького старосту Ізеческула, аби циркулярами оголосив селянам, що дідичі внесли протест против галицького патенту, а поки не прийде відповідь, усе мусить лишити ся по старому (Dziennik Nar. ч. 63). Та й се не помогло, селяни не хотїли йти на панщину. І ось д. 4. червня трафив ся перший на Буковині факт: дідичі Вашковець, брати Петріно, самі добровільно дарують своїм селянам панщину. (Dziennik Nar. ч. 67). Се було повторене тактики польських дідичів у Галичині: зректись того, що й так уже виховзлось із рук, і здобути собі титул філянтропів та добродіїв народа. За братами Петріно пішли ще деякі дідичі, але тактика й тут, як у Галичині, була спізнена. Селян не розчулювала панська даровизна, вони знали одно — цісарський патент, і не хотїли робити панщини. Урядови не лишилось нїчого иньшого, як піддати ся переможній течії, тай то піддати ся соромно. Патентом з д. 9 серпня знесено формально панщину на Буковині, а реченець, від якого вона мала перестати, означено на 1 липня**). Очевидно зроблено се для того, щоб уморити масу жалоб дідичів на селян за недодержуванє панщизняних обовязків та ощадити урядови масу безпредметової тяганини. Але серед народу сей соромний відворот уряду зміцнив переконанє, що панщина була знесена швидше, а тілько „пани“ так довго ховали цісарський патент.

Серед таких обставин у маю 1848 р. розписано вибори до першого законодатного сойму, що мав зібрати ся в Віднї. Про ті перші вибори ми маємо інтересну гуцульську пісню:

---

*) Dziennik Narodowy, pismo poświęcone rozprawom politycznym, historycznym i literackim, krajowym i zagranicznym, Львів, 1848, ч. 63.

**) R. F. Kaindl, Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849. (Oesterreichisch-Ungarische Revue. Monatsschrift für die gesammten Culturinteressen Oesterreich - Ungarns, 1899, Bd. XXV, стор. 224). Др. Кайндль помиляє ся пишучи, що наслідком тодї иншого злученя Буковини з Галичиною „панщина і всї инші підданські тягарі також і на Буковині підчас найближших тиждпів устали“. Власне нї, бо Буковина що до справ підданських ще в червні 1846 р. була відділена від Галичини, а буковинський уряд іще в маю 1848 р. голосив селянам, що

Ой упала, брате, карта в село до Рожнова:
„Кладіт собі депутата, люде, розумного“.
Вони тоту карту взяли до двора читати,
А їм сказав пан мандатор громаду зівзати.
Вни зівзали вісїм людий, девєтого війта,
Сих післали та до Кутів та до супровіту.
Прийшли вони та до Кутів тай взєли чекати,
А віходе пан староста, взєв льоси метати.
Ой узєли тоти льоси на Рижку впадати*)

Як бачимо, в розуміню Гуцулів вибір посла на сойм — то був той сам вибір депутата чи пленіпотента, яких вільно їм було вибирати й доси. Сей депутат мав заступати інтереси громади супроти панів, тим то розуміеть ся, що ним не міг бути пан, лише селянин. І справді Буковина дала в 1848 році з сільських округів самих послів селян; одиноке місто Чернївцї вислало префекта ґімназиї Краля. Инші посли були: Юрко Тиміш із сільського округа Черновець, Михайло Боднар із Радовець, Василь Кірсте із Садаґури, Іван Долинчук із Сучави, Мирон Чуперкович із Ґурагумори і Лукян Кобилиця з Вижницї.

Як бачимо, майже безпосередно по виходї з тюрми хвиля бурливого року винесла Кобилицю на становище, про яке він перед кількома місяцями певно не сьмів і думати. Не диво, що його вибір діткнув буковинських шляхтичів дужше, нїж вибір якого будь иншого селянина. Один із тих шляхтичів, якийсь Поляк із Черновець, що підписав ся буквами G. N., не залишив бризнути на Кобилицю їдким памфлетом. У 22 ч. тарнівської часописї „Zgoda“ з д. 29 липня появила ся допись із Черновець датована днем 11 липня. Оповідаєть ся там, що д. 10 липня, в день сьв. Петра й Павла по руському календарю, був у Чернївцях на ярмарку „nasz poczciwy Szela“, звісний ватажок тарнівських різунів із 1846 р., перенесений урядом до камеральних дібр Сольки коло Радовець, де для нього закуплено 32 морґи землї. Шеля буцїм то жалував ся на уряд, що не велїв його вибрати послом до Відня, і вишукавши покутного писаря подіктував йому жалобу до міністра внутрішнїх справ, де виказує свої заслуги коло добра Австрії, покликує ся на те, що в Тарнівщинї його вважали „królem chłopów“

галицький патент з 17 цьвітня до Буковини не належить і треба ждати цїсарської відповіди на протест дідичів та робити панщину далї.

*) Гр. Купчанко, Пѣсни буковинскаго народа, Київ, 1875, стор. 557.

і твердить, що властиво йому слїд було бути послом до сойму. „Przeciwnie — пишеть ся буцїм то в тїй суплїцї — z okręgu rusko-kimpolungskiego wybrano Luciana Kobielica, który niczem więcej nie jest jak tylko prostym chłopem, który w r. 1843 się poważył mieszkańców tego samego sioła i dozorców pańskich napastować, gęby im zapychać, krzyżować, do drzew przywiązywać, na nich kipiącą smołę lać, za co kryminalnie karany na ciężkie więzienie i do 50 kijów skazany został. Takiego człowieka na Sejm wybrali! Cóż może być z wyzwolonego kryminalisty? і т. д. Др. Кайндь, згадавши про ту донись, справедливо догадує ся, що ся нїби то суплїка Шелї мусить бути безличним фальзіфікатом, бо коли би таке письмо справдї вплинуло до мінїстерства, то воно було б не залишило зарядити слїдство і не допустити злочинника до мандату (Kaindl, Die Bukowina im. J. 1848 und 1849, стор. 324). Я додам, що й иньші посли, особливо галицько-польські шляхтичі, які дуже чигали на компромітоване руських послів, були-б не залишили вискати сеї справи, коли б у нїй було хоч зерно правди. Факт, що вибір Кобилицї, не вважаючи на сей памфлет, затверджено в Віднї без суперечки, доказує найлїпше, що в розрухах та злочинах підчас бунту 1843 р. Кобилиця не брав участи і з приводу сього факту хоч увязнений, не був крімінально засуджений, а пізнїйший засуд 1847 р. також не був для нього діффамацією.

В віденськім соймі Кобилиця, простий, неписьменний Гуцул, що не знав нїмецької мови, не міг очевидно відіграти нїякої ролї. Він був нїмим сьвідком подїй, у яких певно 90% не розумів. Що найбільше, він міг вносити подання від громад присланї на його руки з Буковини, з жалями на панські кривди, на відбиранє ґрунтів, полонин і лїсів. Таких подань через руки селянських послів впливали тодї тисячі; в реєстрі, публїкованім при стенографічних протоколах нарад сойму, деякі зазначені яко внесені Кобилицею.*) Важнїйше було те, як він голосував у соймі.

*) Такі подання роблено і вношено в значнїй части з ініціятиви послів. На се крім иньших доказів маємо також лист Кобилицї, писаний не ним самим, ще й нїмецькою мовою, але за його диктатом із Відня д. 2. серпня 1848 р. до сьвященника в Плоскій з порученєм, аби він скликав депутатів (себто громадських пленїпотентів) із Путилївщини і їх запитав ся, чи хочуть вони, щоб ґрунти належні до нашого околу забрані нам від дїдичів назад нам віддано. Скоро депутати бажають собі того — а Іван Пуреш має препінь письма, — то нехай зро-

При несчисленних поіменних голосованях — першій формі обструкциї в австрийськім парляменті — ми можемо досить добре слідити, як держав себе Кобилиця. Отже він належав до т. зв. лївиції, тоб то до демократично-радикальної части сойму. В найважнїйшій справі ухваленій у Віднї в справі знесеня панщини (внесок Кудліха) він разом з більшою частиною галицького й буковинського селянського посольства голосував радикально — за знесенєм панщини без відшкодованя панам.*) І хоча більшість сойму заявила ся за відшкодованєм, що в кождій провінциї мало бути виплачене з краєвих фондів, то все таки народня память заховала згадку про селян-послів як про тих, що властиво виборола селянам увільненє від панщини. Цитована вже пісня в збірцї Купчанка ось як говорить про се:

Зійшовсь Ришка з Кобилицев. взєли дорожити.**)
„Що будем ми, Кобилице, в Відни говорити?
Що будем ми, Кобилице, в Відни тай гадати?"
„Та треба би перед царем всю правду казати."
Як прийшли вни та до Віднї, та взєли казати,
А віходе пан монарха, письмо взєв чітати.
Ой від коли Кобилиця присєг перед царем,
То від тогди за паньчєну хрести сє поклали.

Інтересно, що в Віднї Кобилиця, німий але консеквентний противник панських привілєїв, зійшов ся найбільше з одним із галицьких шляхтичів, що правда, чоловіком також незвичайним, Іваном Федоровичем. Син руського сьвященника, від шкільної лави горячий польський патріот, учасник повстаня 1831 р. і пізнїйших польських конспірацій, він іще в початку 40 их років разом з Тадеєм Василєвским був пропаґатором ідеї добровільного знесеня панщини. Вибраний послом у 1848 роцї він хоч і належав до польського посольства, хоч приготовляв ся до промови в оборонї галицької пропінациї, та все таки зумів

блять просьбу до Ради державної, в котрій окрім дідичів має бути также докладно подане, кілько нашої землї поодинокі домінії мають у посїданю. Току просьбу нехай відтак посилають менї, аби її передати Радї державній." Сей лист має тепер у своїм посїданю проф. Смаль Стоцкий (Див. Ст. Смаль Стоцкий, Буковинська Русь, стор. 161).

*) Див. R. F. Kaindl, Das Unterthanswesen in der Bukowina стор. 678–679.

**) Себто подорожувати до Відня.

здобувати собі прихильність руських послів. Деякі з них, в тім числї й Кобилиця, жили разом із ним у готелю й спали в його передпокою; не обійшлось без того, щоб ті посли селяни вільними хвилями не заходили з ним у розмови, не просили у нього деяких вияснень про політичні, для них доси темні справи. Ми можемо бодай в однім випадку констатувати безпосередній вплив Федоровича на Кобилицю. В половині вересня прибула до Відня депутація Мадярів з просьбою, щоб віденський сойм приняв на себе ролю посередника між Уграми й цїсарем. Д. 19 вересня почали ся в соймі наради над питанєм, чи сойм може допустити до салї засїдань і вислухувати депутацію in corpore, чи нї, бо один параґраф реґуляміну не допускав у салї в часї засїдань нїчиєї присутности крім послів. Правительственна партія й Чехи під проводом Ріґера та Паляцкого сильно виступили против допущеня Мадярів до салї й против соймового посередництва. Натомісь галицько-польські посли Сєраковский і Федорович поставили внески на користь Угрів. При голосованю до правительственної партії пристали й галицькі селяни; внески Сєраковского й Федоровича упали. Але цїкаво, що Кобилиця був майже одинокий посол-селянин, який голосував прихильно до Мадярів. Додати до того, що мадярська депутація, не допущена до сойму, була в готелю у Федоровича дякуючи йому за його прихильність і тут могла бачити також Кобилицю. Се мабуть було головною причиною того, що шляхетська опінїя на Буковинї почала бачити в Кобилицї прихильника Мадярів і пізнїйше силкувала ся на його дїяльність у горах кинути клеймо державної зради через дїланє в порозуміню з Кошутом і його емісаріями.

Пізнїйші факти, а особливо жовтнева революція, яку Кобилицї разом з більшою частиною сойму (Чехи заздалегідь зробили — першу в Австрії — сецесію) довелось перебути в обляженім, а потім бомбардованім Віднї, мусїли на вразливу уяву Кобилицї зробити величезне вражінє. У перве він побачив, що то значить новочасна боротьба за народні права, як виглядає горожанська армія і якими силами розпоряджає реакція. Які думки будили ся при тих сценах в души колишнього гуцульського депутата, що бачив або чув, як путилївські Гуцули клякали перед військом і як під лавками, де їх потім січено, пси хлептали їх кров? Федорович пізнїйше часто оповідав ось яку сцену. „Раз вечером я стояв на вежи астрономічної обсерваторії і водив очима за киданими на місто бомбами, за ракетами, що лускали в повітрі, та

за величезними пожежами, що в ріжних частях міста розливали ся мов кроваві озера. В тій хвилї хтось з легка поклав менї руку на плече. Оглядаюсь, а за мною стоїть Кобилиця. Його подовгасте лице в рамці довгого до плечий волося було осяяне кровавим блиском пожежі, в його очах меркотїв якийсь дивний огонь, а на устах був усьміх. Я запитав його, що він тут робить і чи не страшно йому дивити ся на се все? Кобилиця ще раз усьміхнув ся і махнувши рукою мовив:

— А що, панцю, як би ми таке в наших горах зробили!

„Я не зрозумів — додавав Федорович, — що в нього на думцї, — зрозумів аж пізнїйше, коли почув про його роботу“.

При кінцї жовтня Відень збомбардований піддав ся Меттернїхови; сойм розпущено з тим, що за пару недїль має зібрати ся знов у Кромерижі, й посли роз'їхались. В часї облоги в Віднї вони одержали й повинні були для безпеки все носити на собі бронзові медалї, які надто давали їм вільний прохід вулицями, що часто бували замкнені кордоном. В хвилї, коли посли виїздили з Відня, многі міста (прим. Львів у Галичинї) були в станї облоги. Щоб уможливити послам вільний проїзд, уряд крім звичайних пашпортів дав їм цертіфікати з соймовою печаткою, з описом особи і потверджене́м їх посольського характеру. Такий медаль і такий цертіфікат одержав також Кобилиця, покидаючи сойм, щоб уже більше не вернути ся до нього.

V.

Коли Кобилиця вернув з Відня в Плоску, до нього почали так само, як у 1846 р., сходити ся Гуцули, хто з новими жалями на панські кривди (такі скарги від Кобилицї виливали ще й до сойму в Кромерижі), а хто так із цікавости, щоб розпитати, що се таке стало ся в Віднї? Кобилиця розповідав що знав, але цікаві Гуцули позирали на великий, блискучий медаль, завішений у нього на грудях на шовковій, біло-червоній стрічцї. Що се таке? Що се за знак? Кобилиця не відповідав на ті питаня, але його жінка сему та тому говорила під секретом: О, сей медаль на грудях у Лукєна, се дар самого цїсаря, знак великої цїсарської ласки для нього. Але чим же він заслужив

на таку ласку? О, се велика тайна! Збунтовані Ляхи хотїли вбити цїсаря*) і прислали йому велику сьвічку з ярого воску, просячи, щоб засьвітив її, як буде йти спати. Але Лукен довідав ся про їх зраду і пішов до цїсаря в сам день авдієнциї. Коли Ляхи подавали цїсареви сьвічку, він прискочив, ухопив сьвічку й розломав на двоє, а з неї посипав ся стрільний порох. Зрадників Ляхів цїсарь казав розстріляти, а Лукена вважає своїм спасителем. Цариця власноручно вишила для нього прегарну сорочку, а цїсарь дав йому отсей медаль на знак своєї ласки. Але се лише початок тих добродійств, що мають зійти на Кобилицю і на весь вірний гуцульський нарід" (зап. о. Білїнкевич).

Чи навмисно Кобилиця видумав таку байку, чи може в наївній фантазиї його жінки дійсність помішала ся з традицийними віруванями та слухами і витворила таку повість, не знати. Досить, що на Гуцулів ся повість робила величезне вражінє. До „батька Кобилицї" почали йти люди як на прощу з близька і з далека, просячи поради й помочи. По скасованю панщини, яка їм у горах не далась так дуже в знаки, лишалась неполагоджена стара суперечка за лїси та полонини, які пани присвоювали собі. Кобилиця нарештї зважив ся на дїло і заповів велику „сесію", на яку кожда громада мала вислати кількох делеґатів. Ся перша „сесія", як подає о. Білїнкевич, відбула ся на горбі Гледові коло Вижницї**); крім Гуцулів сюди зійшло ся богато людий із „долів". Народу зібрало ся кілька сот. Кобилиця сказав до них коротку, але рішучим тоном виголошену промову: „Монарха — мій приятель і в разї потреби вишле менї військо на поміч. Не бійте ся нїчого, лїси, полонини та пасовиска всї будуть ваші. Лише молїть ся Богу, сьвяткуйте недїлї і все буде добре".

Відомість про „сесію" розійшла ся швидко по краю, будячи пострах між панами. Перші звістки про виступ Кобилицї в горах малюють його як ватажка розбійників на велику скалю. В половинї падолиста писав якийсь Поляк „від границї Буко-

---

*) Думка, що революціонери 1848 р., Ляхи чи Італїйцї, хотїли вбити цїсаря, була широко розповсюджена серед Русинів також у Галичинї і війшла навіть у пісню, що починаєть ся словами: „Загадала Ниталїя цїсарика вбити".

**) Се близше означенє місцевости беру з устного оповіданя Гуцула Маковійчука, записаного дром О. Колессою (Житє і Слово III, 234).

вини“ до львівської шляхетсько-консервативної ґазети „Polska“: „Якийсь Кобилиця, селянин із скарбових дібр Радівці (?), що має тут здавна велику повагу за те, що все був зухвалий та ставив опір усякій власти, кілька разів караний крімінально за ріжні дрібні злочини, був у червні вибраний послом до віденського сойму, але по подіях 6 жовтня вернув відти“. Далї кореспондент досить недоладно говорить про „пропаґанду“ Кобилицї й кінчить: „Завдяки такій пропаґандї він зібрав купу прихильників і на чолї узброєної ватаги напав на село Радівцї, здобув і пограбував його, а нарештї коронував себе царською короною і оголосив себе буковинським хлопським королем“*).

У страха очи великі, а інформациї кореспондента, як бачимо, були не надто добрі. Та про те такі вісти певно ходили поміж дідичами і можна вірити троха пізнїйшій, в деталях також неправдивій дописи урядової „Gazety Lwowskiej“, писаній „під конець грудня“, що „богато властителїв дібр мусїло втїкати із своїх маєтків та шукати захисту в Чернівцях“**).

Швидко по першій сесиї відбула ся друга, близько Путилова-Сторонця в місцевости званій „Панчена“, належній до Джурджована. Повага Кобилицї була така велика, що навіть удержувана в Путилові скарбовим коштом компанїя „пушкарів“ (гірської полїциї), набрана з Гуцулів, покинула свойого начальника Поляка Завадиньского і пристала до Кобилицї як його прибічна ґвардія. Сей збір був іще численнїйший від першого. І тут Кобилиця мав промову до зібраних громадських депутатів і виступив різко не лише против панів, але й против урядників, що для користи своєї й панської фальшиво толкують закони, подають цїсареви фальшиві реляциї про стан народу і навіть не мають сумлїння затаювати цїсарські патенти та накази видавані на користь простого народа. Але тепер усьому конець. Цїсарь — його приятель і віддав йому в руки всю власть над Буковиною. Від тепер Гуцули не повинні слухати нїяких урядників, комісарів, старостів анї навіть ґубернатора, нїкого крім нього одного. Всї скарбові й панські ґрунти мають належати до самих селян, які

*) Polska, pismo poświęcone rozprawom polityczno-ekonomicznym i historycznym, krajowym i zagranicznym, wydawane przez Hilarego Meciszewskiego, Lwów N. 32—35, вид. разом д. 28 падол.

**) Пор. Jos. Alex. Frh. v. Helfert, Geschichte Oesterreichs vom Ausgange des Wiener Oktober-Aufstandes 1848, т. IV, 2, стор. 330.

від тепер мають стати зовсім самостійними властителями. Потім Кобилиця перейшов на політику і схарактеризував революцію як замах самолюбних панів на доброго цісаря. Закінчив так: „Тепер пани бють ся між собою, а коли коти гризуть ся, то для миший празник. Не слухайте ні пані ні урядників, лиш одного мене, а все буде добре“*).

— Коли вірити звісткам кореспондента тарнівської „Zgody“ з д. 1 грудня, то на тій „сесії“ прийшло до суперечки між Кобилицею й деякими громадськими начальниками. Ті люди, привичаєні до послуху й покори перед урядниками, спротивили ся словам Кобилиці, щоб слухати лише його одного. „Коли деякі війти — пише кореспондент — спротивили ся тому, Кобилиця відібрав тим сперечникам їх уряд й іменував иньших замісь них, окружив себе множеством узброєного народа і носив свій посольський медаль на білій стрічці, розповідаючи, що одержав його від цісаря за якісь свої заслуги. Селяни по просту обожали його, називали його царем, а Кобилиця тут же признав їм повне право на всї панські лїси й полонини“ (Числа „Zgody“ з тою кореспонденциєю в бібліотеці Оссол. нема; пор. Helfert, op. cit. 329).

Обі ті „сесії“ мусїли відбути ся десь коло половини падолиста, швидко одна по другій. Не вважаючи на острі промови Кобилиці ми не чуємо про ніякі злочини в Гуцульщині: нікого не вбито, не обрабовано; не було нападів анї на двори анї на особи; лиш один кореспондент „Polski“ говорить, що Кобилиця нападав на двори й вибирав від панів контрибуцію, та про се не знає нічогісінько орґан панів „Bucovina“, що від

*) Так передає промову Кобилиці пок. о. Білїнкевич. Пізнїйша гуцульська традиция заховала з неї лише незначні фрази, що не дають ніякого понятя про її зміст. По споминам Маковійчука Коб. говорив: „Дїти божі, будьте спокійні, будете мати розправу. Прийде комісия на панів!“ По иньшим споминам на сесії на Панчені „врадили, аби чекати, але сьи панам не давати“ (Ж. і Сл. III, 233, 235). Вірнїйше підхопив духа тої промови автор згаданої вже польської кореспонденциї „з Чернівець під конець грудня“ кажучи, що Кобилиця „в горах підбурив хлопів на циркул і зверхности місцеві, підмовив їх, аби кинули ся на чужу власність, припняв собі до грудий білу стяжку, нібито подарунок від цїсаревої і оголосив, що три відзнаки депутата на його убраню то цїсарські ордери, котрі отримав на те, аби в горах зробив порядок“ (Gazeta Lwowska 1849, ч. 5; пор. проф. др. Ст. Смаль-Стоцкий, Буковинська Русь. Чернівці 1897, стор. 162). Ся кореспонденция посередно потверджує звістки зібрані о. Білїнкевичем.

свойого почину в 1849 р. немало із ненавистю писала про Кобилицю. На основі звістки о. Білїнкевича про віддїл путилівських пушкарів, що пристав до Кобилицї, прийдеть ся зредукувати до відповідної міри й ті „тисячі узброєних“, про які говорить Гельферт (op. cit. 330): тих узброєних було, як подає о. Білїнкевич, 20—30. Аж пізнїйше, коли власть розпочала нагінку за Кобилицею, його супроводжала компанїя зложена з більше як 330 Гуцулів, узброєних у креси та пістолети.

Кореспондент „Gazety Lwowskiej“ з кінця грудня подає надто, що Кобилиця наложив на Гуцулів податок — по сороківцеви та дїлетцї кукурузи від нумеру. Сього тверджeня ми не можемо нїчим сконтролювати, та воно не видаєть ся менї правдоподібним; анї о. Білїнкевич, анї иньші спомини про таке вибиранє податку не згадують. Той сам кореспондент додає, що Кобилиця „ходив горами в товаристві кількох сот узброєних Гуцулів, видавав засуди, іменував самовільно судиїв (певне війтів, по нїм. Richter) і присяжних, а так само й иньших начальників на місце домінїй“ (Др. См. Стоцкий, op. cit. 162). Гельферт на підставі якоїсь подібної реляциї додає, що по селах, куди він заїжджав, народ зустрічав його сьвяточно, з гуком дзвонів та вистрілами пістолетів; Кобилиця всюди говорив промови і остерігав перед „зрадою“ панів та урядників (Helfert, op. cit. IV, 2, 247). Про сей об'їзд Кобилицї селами понад Черемошем оповідав менї й Осьвіцїнський у Довгополї. На моє питанє, чи бачив він сам Кобилицю, відповів: „О, видів! Сидів на кони, білим рушником перепереззаний, з ментальом на грудьох, а довкола нього Гуцули, в-одно з пістолєт стрільиют та кричьи: віват! Отак переїхали через Коньитин, Довгополе, Стебне аж до Устя Путилова“.

Здаєть ся, що при кінцї падолиста Кобилиця устроїв народнї збори також у Селєтинї; про се не згадує анї о. Білїнкевич анї жадна иньша реляция, але наводять на сей догад ось які слїди. В піснї записаній для проф. Ол. Колесси (Житє і Слово I, 143) читаємо ось який, нї з попереднїм, нї з дальшим не звязаний куплет, очевидно шматочок якоїсь більшої, забутої цїлости:

> Колис хоків, Кобилице, з жінков ґаздувати,
> Було не йти у Сельитин людий бунтувати.

До 1843 р. сей куплет не може належати, бо тодї в Селєтинї не було нїякого бунту. Але з 1848 р. маємо певну

звістку, що 29 падолиста до Селєтина вислано 13-ту компанію 41 полку для заспокоєня селянських розрухів; у Селєтині військо стояло цілий місяць, бо аж 28 грудня вернуло до Черновець (Kaindl, Die Bukowina 278). Під впливом Кобилиці почали ся розрухи також по иньших селах. Другий селянський посол, Юрій Тиміш із Сторожинця, зачав і у себе орґанізувати селян та — як голосила шляхетська поголоска — відбирати у дідичів ліси й пасовиска (Helfert, ibid. IV, 2, стор. 227). В такім самім напрямі поступали селяни Ілько Щербан, Михайло Тудан, Василь Грінчук і Михайло Гайчук у Костівцях, Юрій Яцко, Григорій Яцко та Іван Рудницький у Станівцях над Черемошем. Щоб надати рухови одноцілість і більшу силу, надумав Кобилиця на 15 грудня скликати ще одну „сесію“ до свойого дому, на „Краснім ділу“ коло Плоскої.

VI.

Селянський рух у гуцульськім закутку Буковини застав тамошню власть майже зовсім неприготовану. До самого кінця жовтня власть жила в ненастанній трівозї ждучи польського повстаня в Галичині. Тай у самих Чернівцях не було спокою. „Не минало майже анї тижня — пише наочний сьвідок того часу Штавфе-Сімітінович — щоб у понеділок або в пятницю, торгові днї в Чернівцях, не ходили трівожні поголоски серед нашої людности, що селяни з довколичних сел мають намір з косами, вилами, ціпами та сокирами напасти в ночи на Чернівцї й запалити місто“.*) З другого боку в осени вибухло угорське повстанє, а в Бесарабії на російській границї почали концентрувати ся російські війська. Для доповненя безладя черновецький староста Ізеческул умер у жовтнї 1848 і заряд Буковини обняв тимчасово залїщицький староста барон Геніґер, що мав досить клопоту і в власнім окрузї, так що Буковина була полишена майже без адміністративного корманича. (Див. Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 277).

Почувши про народнїй рух над Черемошем власти не знали що дїяти. З разу вони думали, що коли посли Тиміш і Кобилиця виїдуть на засїданя сойму, то й рух сам собою притихне.

*) Staufe-Simiginowicz, Reminiscenzen, (Bukowinaer Nachrichten N. 1968, пор. Kaindl, Die Bukowina, стор. 274.

І справді десь у половині падолиста Тиміш і Кобилиця одержали завізване, щоб як стій їхали до Кромерижа. Тиміш поїхав, але Кобилиця відписав д. 28. падол. до президії парляменту, що хоча від черновецького староства одержав наказ їхати до Кромерижа, але просить президію прислати йому від себе завізване на письмі".*) Очевидно він бояв ся їхати і в завізваню староства бачив зраду. В відповіди на се президія відписала д. 12 грудня, що сойм радить уже від 22 падолиста і взиває посла до приїзду. Се завідомлене одначе не дійшло до рук Кобилиці, а д. 5 січня міністерство внутрішніх справ завідомило соймову президію, що „посол Лукіян Кобилиця вже від довшого часу видалив ся зі свойого помешканя в Путилові на Буковині невідомо куди і візваня не можна було йому доручити". Ще раз д. 19. січня вислано від сойму візване до Кобилиці, щоб прибував на сойм, бо инакше по упливі 14 день від доручення йому сього візваня його вибір буде скасований. І се візване не було Кобилиці доручене. (Off. sten. Ber. Sitzung vom 6 Febr. 1849 стор. 3).

Власти не знали, на яку ступити з Кобилицею. В грудні Генігер вислав гонця до Львова до ново іменованого ґубернатора Залеского запитуючи, що йому робити з Кобилицею? Чи уставлені докладно межі посольської нетикальности і що робити, коли посол нарушує закони? (Helfert, op. cit. 534). Залеский відповів рескриптом з д. 4. грудня, що „посольська нетикальність поки що не уставлена ніяким законом, та про те, особливо в отсьому випадку треба поступати дуже обережно, а щоб Кобилицю бодай на разї зробити нешкідливим, було би найліпше склонити його, щоб як найшвидше їхав до Кромерижа" (Helfert, op. cit. 534). Відповідно до сеї інструкциї Генігер вислав у гуцульські гори найздібнїйшого черновецького урядника, окружного комісаря Сиржистого, поручаючи йому поступати „дуже обережно" і заспокоювати нарід. Але місия Сиржистого не повела ся — не через опір народу, а через переполох дідичів. Вони очевидно бажали собі на непокірних селян війська, куль, шибениць, а що найменше різок, а коли побачили, що комісар по доброму говорить із селянами, зараз догадали ся, що він бунтує їх против панів. „Окружний комісар Сиржистий — писав

---

*) Officielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des oesterr. Reichstages, 84-te Sitzung am 6 Februar 1849, стор. 2.

кореспондент краківського „Czas-y“ д. 11 грудня — їздить по селах вижницького повіту і бунтує селян, щоб усякого підозреного арештували й відставляли до окружного уряду, щоб ненастанно відбували варти по селах і пильнували, аби не прийшли Поляки“ (Czas 1848, ч. 32). Кореспондент занюхав і тут приготованя до різні. Тимчасом Сиржистий побувши кілька день на місці і мабуть зачувши, що Кобилиця скликає людий на нову „сесію“, зажадав від старости компанії війська.

Нова „сесія“ скликана Кобилицею мала відбути ся 15 грудня на Краснім ділу, коло його дому. Надармо деякі прихильники остерігали його, щоб не робив сього в камеральній посілости, бо від камеральної „фервальтерії“ може бути клопіт. Кобилиця заявив, що не відступить від свойого й не боїть ся нічого, а в разї потреби напевно одержить підмогу. Та ледво почали з'їздити ся гуцульські депутати до Плоскої, старший завідатель скарбових лїсів Чеканїй вислав гонця до Вижницї, де тодї пробував Сиржистий з присланим йому баталїоном війська, просячи прибути до Плоскої та запобігти лихови. Ледво зібрані Гуцули розпочали нараду, коли хтось надбіг з окриком: військо йде! Зібрані розбігли ся, Кобилиця також сховав ся в гори, сказавши Гуцулам, що се підступ панів, але вони нехай не боять ся, бо коли цїсарь про се дізнає ся, все буде инакше. Коли військо надійшло до Плоскої, не застало нїчого підозреного, але не довіряючи тому спокоєви та може бачучи свою малочисельність, зараз же вернуло назад до Путилова. Відси раз у раз висилано невеличкі патролї по довколичних селах, щоб стерегли спокою. Кобилиця не чуючи себе безпечним дома перебрав ся в полонину; крім відділу пушкарів, що пристав був до нього, його окружала тепер купа з яких 300 Гуцулів узброєних рушницями — сила, що могла справдї бути небезпечна невеличкій коменді Сиржистого. З сею ватагою Кобилиця й далї їздив по селах та робив по свойому порядки, але при наближеню військових патролїв не зачіпав ся з ними, а ховав ся в гори. Відси пішла вість, що він нарештї поїхав таки до Кромерижа. Про се коло 20 грудня знали вже в Чернівцях, а 24 гр. львівський ґубернатор доносив сю радісну вість мінїстрови внутрішнїх справ Стадіонови (Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 535). Розуміє ся, звістка показала ся неправдивою.

Рівночасно з виступом против Кобилицї в Плоскій власти взялись і до иньших „збунтованих“ осель. Д. 19 грудня прибув ґуберніяльний концептовий практикант Нехай до села Костівець

з компанією війська і арештував селян Ілька Щербана, Михайла Тюдана, Василя Грінчука і Михайла Гайчука. Їх відставлено до Черновець і віддано карному судови, але швидко показало ся, що панські крики про їх бунт були сліпою трівогою. Грінчука і Гайчука майже зараз пустили на волю, Щербан і Тюдан пересиділи по 8 неділь у слїдстві, але кінець кінців також вийшли безкарно 11 лютого 1849 р. З Костївців Нехай подав ся до Станївців, арештував тут братів Яцків та Івана Рудницького, але й ті „ватажки бунту“ в суді показали ся нї в чім невинуватими, і лиш адмінїстративна власть незвісно за що засудила їх одного на 6, другого на 4 тижнї примусової роботи на користь громади (Helfert, op. cit. IV, 2, стор. 535).

Початок нового 1849 р. приніс для буковинських властий нову трівогу. „Коли вже конець минулого року був дуже неспокійний, — писав д. 23 січня звісний нам уже комісар Сиржистий до Івана Федоровича — то початок нового року приніс нам іще більше трівог, додаючи до нашого внутрішнього краєвого безладя ще й небезпеку з боку Угор. Коли в падолисті посол до сойму Кобилиця вернув із Відня до Вижницї, зачав говорити громадам про ріжні нові порядки та переміни, що може й були обговорювані в соймі, але ще не були ухвалені, а тим менше не одержали цїсарської санкциї. Особливо увільнив він громади від послуху домінїям. І ось я був з баталїоном вояків післаний, щоб розворушені громади довести знов до спокою. Моя місія тягла ся 5 тижнів, так що анї сьвятого вечера анї нового року я не міг провести в крузї своєї ріднї. А коли на „трьох королів“ (6 січня) я вернув до Черновець, дійшла до нас чутка, що Угри стоять на семигородській границї, а рано д. 7 січня розійшлись слухи, що наше військо побите і мусїло відступити до Кімполюнґа. Можете собі уявити загальний переполох, бо-ж війська на Буковинї було дуже мало, так що кождий у своїй уяві бачив уже ворога в самих Чернївцях, тим більше, що чутка була, буцїм то угорське військо має 28.000 люда. Хто тілько жив, спішив здобути паспорт до Молдавії та Бесарабії, так що в д. 6 і 7 січня їх видано мало не 400. Ми з жінкою надумали перечекати ще один день у Чернівцях, а потім уже поступати відповідно до того, які будуть дальші звістки. В Галичинї нїхто не хотїв шукати притулку, бо всї бояли ся, що там вибухне загальне повстанє. Тому навіть урядові каси з Черновець мали вивезти ся на Бесарабію. Та на

щастє вечером д. 7 січня прийшла відомість, що Угри вернули ся назад.“*)

В отсьому листї Сиржистого гідний уваги дуже оглядний спосіб, яким він висловлює ся про рух викликаний Кобилицею; до сього сьвідоцтва ми ще вернемось, а тепер доповімо коротко події 1849 р. Напад Бема нагнав страху Румунам і Німцям, дідичам і урядникам буковинським, і був використаний у домашній буковинській суперечці. Як звісно, в соймі в Кромерижі виринула тодї справа цїлковитого відділеня Буковини від Галичини. Чотири руські посли селяни спротивились тому, почуваючи себе до єдности з галицькими Русинами. Румуни Чуперкович і Боднар і Німець Краль були за автономією краю. На Буковинї починає ся завзята аґітація pro i contra; партія дідичів і Румунів засновує в Чернівцях ґазету Bucovina, видавану в пансько-румунськім дусї німецькою мовою. Ся ґазета зараз у першім своїм н-рі кидає ся з безтямною злобою на руських послів селян, обкидаючи їх найпоганьшою лайкою, називаючи їх „übelberüchtige, blödsinnige, stupide Bauern“, які „задля нашої нещасної устави виборчої на нещастє і на сором нашого краю сидять в радї державній і дають водити себе за ніс деяким інтриґантам, аби просити за злученєм Буковини з Галичиною“. Вони „ідіоти, йолопи, виродки“, і т. д., а „їх провідник і голова Кобилиця, се крімінальник, що за плюгавий злочин — нищенє домінїкальних лїсів — був перед кількома роками засуджений черновецьким ц. к. судом карним на кількомісячний арешт і сю кару відсидїв.“**) Та сього не досить. Для лїпшого поборення антіавтономічних змагань руських селян треба було подати в підозріне їх льояльність супроти Австрії, зробити їх бунтівниками, зрадниками краю. І ось „Bucovina“ від першого свойого числа виступає з твердженєм, що Кобилиця —

---

*) Про сей напад угорських повстанцїв під проводом Бема на Буковину, що д. 5 січня гоначи австрійського ґенерала Урбана дійшли до Дорни і переночували там, див. Kaindl, Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849, стор. 286—289. Бем мав усього 600—800 людий, із яких трівога зробила зразу 10, потім 20 і 30 тисяч (ibid. 326).

**) Проф. Ст. Смаль-Стоцкий, Буковинська Русь, стор. 169. Др. Кайндль присьвятив окремий роздїл відділеню Буковини від Галичини в своїй працї Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849, але обмеживши ся на офіціяльні акти він не дає ніякого понятя про ту завзяту партийну боротьбу, що вела ся за се питанє.

союзник збунтованих Угрів. „Від жовтня — читаємо там — він не сидить у раді державній, а займає ся ворохобнею і задля зради держави підчас нападу відділу Бемових повстанців на Буковину заслужив собі на шибеницю, та спас ся від неї лише таким чином, що втік“ (Ст. Смаль Стоцкий, op. cit. 169). В тім самім числї мотивує ся сей закид ось яким оповіданем: „Д. 5. січня рознесла ся чутка, що Бем із Семигороду впав на Буковину; через се настав великий переполох, але два днї пізнїйше надійшли спокійні вісти. Та небавом почутє безпечности знов розвіяла трівожна вістка, що посол до ради державної Кобилиця (руський селянин) із Сиготу, куди втік був перед кількома тижнями задля попереднього збунтованя гір, нараз, безпосередно перед нападом Бема появив ся в горах між своїми земляками, руськими Гуцулами, скликав їх цїлком сьміло й спонукав до того, щоб мали на поготові гроші, живність, овес і сїно для відділу повстанців, який там мав з'явити ся, аби заздалегідь відмовили участи в ополченю, що мало пізнїйше приготовити ся, як і взагалї всякої помочи при робленю засїків заряджених у горах на угорсько-семигородській границї, і щоб у всїм були готові підпомогти і по приятельськи приняти у себе повстанців. Енерґічні заряджена циркулу, безпроволочне обсадженє руських гір значними відділами піхоти й кінницї, нарештї поставленє кількох шибениць здусили лихого духа в зародї та привели підюджених Гуцулів знов до розсудку. На жаль удало ся головному провинникови Кобилицї знов уйти перед рукою справедливости: він утік знов у сусїдний Сигот до повстанців, до котрих, здаєть ся, вступив у службу“ (ibidem стор. 163—164).

Неправду сеї звістки стверджує найлїпше цитований висше лист Спржистого, який власне д. 6 січня, отже в сам день відвороту Бема з Дорни вернув до Черновець із Путилова, очевидно полишивши там усе в спокою. Отже нїяких гуцульських зібрань між 15 груднем а 5 січнем у „збунтованих“ селах не було й не могло бути; Кобилиця не міг приготовувати там терену для угорських повстанців, а особливо не міг заохочувати Гуцулів до опору против заряджень власти що до ополченя й засїків, бо ті заряджена були видані аж по нападї Бема, найшвидше коло 10 січня, коли розпоряженєм львівського ґенерала Гамерштайна на всю Галичину й Буковину розтягнено стан облоги (Kaindl, Die Bukowina і т. д. стор. 228). Та здаєть ся, що се стало ся ще пізнїйше, бо фельдмаршал-поручник Малковский, що мав „хоронити Буковину від во-

рожого нападу“, прибув до Черновець аж у половині січня, а до Кімполюнґа аж 23 січня (Kaindl, op. cit. 291). Під його командою мав орґанізувати со ополчене ґенерал-майор Ульріхсталь, і справді швидко стояло коло 3000 Гуцулів під оружем. Та вже перед тим, д. 12 січня вирушив окружний комісар барон Канне до Селетина, де людність мабуть отягала ся виконувати зарядженя властий. Канне задля заметів станув у Селетині аж 14 січня в ночи, зараз велів покликати до себе фервальтера Амброзіюса та звісного нам уже ватажка пушкарів Завадиньского і велів їм зібрати всїх підвладних їм лїсних та пушкарів. На 16 січня скликано також депутатів довколичних громад. Канне відчитав їм відповідний поклик коменданта і запитав остро, чому не ставили ся до роботи над засіками на границї? Селяни звиняли ся острою зимою й заявили, що скоро лише добудуть із Радовець поживу для жінок і дітий, радо підуть усюди, де їх буде треба. Того самого вечера Канне з купою лїсних та пушкарів вирушив до Плоскої, щоб зловити Кобилицю. Кобилицї дома не застали і нїхто в селї не вмів чи не хотїв сказати, де він подїв ся. (Helfert, op. cit. 278). Тодї Канне, певно на основі „стану облоги“, велїв сконфіскувати й забрати все рухоме добро Кобилицї. „Забрали все, що лише можна було забрати — пише о. Білїнкевич. — Возами тягли одежу, молочні продукти, меди, віск, вовну і всякі достатки. Хата Кобилицї лишила ся зовсїм пуста й обдерта з усього“. Другого дня скликав Канне депутатів із громад волосько-кімполюнґського околу: Шипота, Ізвора, Молдави, Кірлїбаби; ті також не сперечались і заявили готовість ставитись і до ополченя і до працї коло засїків. Не довіряючи спокоєви селян Малковский порозсилав по селах обох округів по 50 – 80 вояків на постій. Як бачимо, анї розрухів, анї жадного супротивленя властям на дїлї зовсїм не було видно. Одні лише пани жалували ся, що збунтовані Гуцули вирубали їм у лїсах коло 200.000 пнїв дерев.

Лишилось іще зловити тілько самого Кобилицю та його спільників. По селах обхоплених бунтом почались арештованя; увязнено і 18 цьвітня приведено до Черновець 20 селян (Bucovina 1849, ч. 9), але Кобилицї не було між ними.*) Окружні комісарі Канне й Ясїньский їздили по селах шукаючи за ним,

*) Вурцбах у своїм Biographisches Lexicon, т. XII, стор. 179 — 180 подає число увязнених на 200 — число, як бачимо, фантастичне.

але даремно. Вони навіть визначали досить показну суму гроший для того, хто би зловив його або вказав, де він пробуває. Довідавши ся, що Кобилиця вперед часто бував у домі унїятського сьвященника о. С. у Путилові, бар. Канне обернув ся до нього з запитанями. Сьвященник признав, що Кобилиця справдї часто гостив у нього і виявляв йому велике довіре, бо хоч сам православний, він не любив православних попів. Перед путилівською сесією Кобилиця також приходив до нього „на поклін“. І жінка Кобилицї також часто заходила до о. С. у ту пору, коли її муж був у Віднї, й цікавила ся, що там нового пишуть у ґазетах. Ось і все, що вивідав Канне від о. С. Та коли заговорив про те, чи о. С. не вишукав би якого Гуцула, що міг би видати Кобилицю властям, о. С. відповів: „Нї, пане бароне! За всї скарби сьвіта ніякий Гуцул не видасть вам Кобилицї. Скажу ще більше: як би вони дізнали ся, що ось я з вами тут щось задумую против нього, то певно повісили би мене на першій ліпшій гиляцї“.

Тимчасом сойм у Кромерижі, не діждавшись анї приїзду Кобилицї, анї жадної звістки від нього, на засїданю 6 лютого одноголосно і без дебати на внесок самої президії уневажнив вибір Кобилицї на посла й поручив мінїстерству внутрішнїх справ розписати нові вибори (Off. stenogr. Protocolle, Sitzung vom 6 Febr. стор. 2—3). Кобилиця все ще ховав ся в горах. Лише його жінка иноді виходила з лїсів, щоб почути, що дїє ся між людьми. Раз якось вона зайшла до Путилова до о. С., і сей почав вияснювати їй небезпеку, що грозить її мужови, та безплодність дальшого опору, і конець кінців намовив її, аби разом із ним поїхала до Черновець до комісаря барона Канне. Комісар приняв її дуже чемно, розпитав докладно про все і списав довгий протокол її зізнань. Він хотїв іще другого дня дальше розпитувати її, але в тій хвилї одержав телеґрафічний наказ як стій вирушити в характері цісарського комісаря на угорську границю з військовим відділом ґенерала Вольґемута. Які се були зізнаня жінки Кобилицї — не знаємо; цікаве лиш те, що він не то що не арештував її, а ще й дав їй писемний цертіфікат, яким позволялось їй вернути ся до рідного села і жити там без перешкоди. Може Канне міркував, що сим він приспить обережність Кобилицї і колись захопить його в його домі.

Але Кобилиця не пішов на сей підступ. А тимчасом черновецька „Bucovina“ знов повела против нього напади в по-

переднім тонї. Д. 6 марта вона пускає делїкатну інсінуацію на адрес властий, „що в не дуже певнім русько-кімполюнґськім повітї, заселенім руськими Гуцулами, як чути, мають власти поступати дуже обережно при набираню краєвого ополченя, а всї більш або менше скомпромітовані прихильники Кобилицї мають бути від нього виключені“.*) Д. 4. цьвітня знов алярмове донесенє: „Лихої слави Кобилиця зі своїм небезпечним аґентом Бірлою Миронюком знов появив ся в горах між своїми (руськими) Гуцулами і пускає громадам небезпечного тумана, заохочуючи їх до нападу на панські лїси й пасовиска і до того, щоб видержали в опорі: він їм небавом прийде в поміч з угорською армією. Викликаний через те бунтівничий дух став грізний особливо в околицях Берґомету, для того вислав циркул цїлу компанїю війська в ті околицї і починив иньші енерґічні зарядженя. Компанїя війська розмістила ся по приказу в Берґометї й околицї. Циркулярний комісар Вер веде цїлу справу, аби на сам перед спинити напади на панські лїси й пасовиска, вислїдити й строго покарати винуватих, повчити громади і не спускати їх з ока, як найострійше й безпощадно карати всїх бунтівників та ворохобників, слїдити за рухом між селянами й держати їх у карбах, та зловити Кобилицю й його аґента Бірлу Миронюка“ (Смаль-Стоцкий op. cit. 164—165). З сеї дописї видно безтямну злобу, але більше нїчого. Ми не маємо нїяких звісток про побут Кобилицї в околицї Берґомету, і коли там був який розрух, то певно Кобилиця не брав у ньому участи. Незвісно також нїчого про того його аґента Бірлу Миронюка, що виринає нї з відси нї з відти на листках „Bucovin“-и.

Пару день по тім знає сей орґан уже значно більше. Буцїм то циркулярна комісия в Берґометї написала повідомленє до сусїднїх домінїй д. 5 цьвітня, „що бунтівник Кобилиця запевнив селян у тих гірських сторонах, що він д. 12 го с. м. з угорськими повстанцями вмашируе до Буковини і селян зробить безмежними панами краю. Ті поголоски не лише загально розширені, але й слїдством доказані. А що знайдено вже

*) Kaindl, Die Bukowina 277. Проф. Смаль-Стоцкий, покликаючи ся на те саме жерело, подає, що справдї була видана така інструкція, та се мабуть непорозумінє, бо проф. Кайндль цитує слова „Bucovin“-и, стилїзовані в conjunctiv-і тай ще з кляспчним ґазетярським „man vermuthet“.

ріжні сліди, що Кобилиця з лихої слави Василем Бірлою Миронюком усе ще бушує в тих гірських сторонах і заохочує селян до оружя, аби зі сподіваними повстанцями прогнати військо і власти, то комісія взиває домінії до енерґічних поліцийних заряджень“ (Др. Смаль Стоцкий, op. cit. 165). І все се були брехні! Слідство, як покажемо далї, не викрило нїякого звязку Кобилиці з угорськими повстанцями.

Та „Bucovina“ не попускає свойого. Д. 13 цьвітня доносячи про страшний голод у руській части Буковини між Днїстром і Прутом, не залишає додати, щб причина голоду — не лише торічнїй неврожай, саранча та холера, але й збаламучене селян через мужицьких депутатів („знаного Кобилицю, Морґоша і Кірстого“), які „найчуднїйшими обіцянками довели їх до того, що вони давно вже змарнували й ту дрібку, що зібрали, попродали за безцїн худобу або потратили задля великого браку паші, і тепер не маючи нїчого, без помочи і без поради виставлені хиба на страшну голодову смерть“ (ibidem 166). Д. 19 цьвітня дальше донесене про арештоване 20 прихильників Кобилиці, про великі шкоди пороблені дідичам („дідичі подають їх на 200.000 пнів“) і про віддане деяких бунтівників у рекрути. Д. 17 червня читаємо донесене, що „д. 7 червня напали угорські повстанці з Мармарошу в двох місцях на Буковину, переступивши границю коло Селєтина і коло Путилова, але вернули назад — було їх коло 100 мужа“. Се донесене само собою не було би нїчим дивним, як би не те, що анї Селєтин анї Путилів не притикають до угорської границї і як би не те, що присланий із Черновець до віденьської ґазети „Der Oesterreichische Soldatenfreund“ і надрукований у ч. 108 опис сього подвійного нападу Угрів на Буковину діждав ся в тій ґазетї спростованя ґенерал-майора Фішера, який запевнив, що в цїлій тій історії „нема анї слова правди“ (Kaindl, op. cit 278).

Хоча власти далеко лїпше від румунських ґазетярів знали, скілько вини стягнув на себе Кобилиця, то все таки для заспокоєня опінії краю вони не переставали шукати за ним. Вернувшись із семигородської границї комісар Канне ще раз довірочно покликав до себе сьвященника з Путилова, о. С., і предложив йому, щоб заманив до себе Кобилицю і віддав його в руки властий. О. С. відповів, що сього не може зробити, раз що се противить ся його розуміню чести, а друге, що — казав він — „за один волос Кобилицї пожерли би мене птицї“.

Здаєть ся, що такі пропозициї роблено й иньшим особам, у яких иноді гостював Кобилиця блукаючи по горах. У маю він зайшов у Жабю до сьвящ. Вишневского, з яким давнійше також був знайомий. Сей приняв його, здавало ся, дуже радо, засадив його за стіл і почав гостити, а тимчасом тихенько післав по фінансову сторожу, тзв. ревізорів, які в ту пору сповняли також службу жандармів. Ще Кобилиця сидів при столї розмовляючи з панотцем, коли наскочили ревізори, обступили дім і вхопили його. Пóночи вивезли його до Кут, а відси під сильним військовим конвоєм до Черновець. Д. 27 мая сильно закованого Кобилицю привезено до Черновець і осаджено в арештї.*)

Слїдство над ним тягло ся довго. Аж у 1851 роцї його судили воєнним судом, та сей оправдав його від усїх закинених йому злочинів і засудив його лише на один місяць арешту. По відбутю сеї кари полїтична власть, боячи ся нових забурень спокою, зробила з ним те саме, що з ватажком мазурської різнї Шелею; його маєтність у Плоскій продали і з уряду закупили для нього ґрунт та хату в тій самій Сольцї, де був оселений Шеля. Тут він мав жити під ненастанним доглядом камеральних урядників; до Плоскої та Путилова йому не вільно було показувати ся нїколи. Про конець його житя не знаємо нїчого певного. О. Білїнкевич передає таку версію, що чув від Гуцулів: „Раз приїхав до Радовець якийсь архикнязь на польоване, а наслухавши ся не мало оповідань про Кобилицю, забажав особисто побачити ся з ним та велїв на завтра покликати його до себе. Сам архикнязь пішов на польоване. Того самого вечера до хати Кобилицї прийшли три пани, що були в товаристві архикнязя, почали приязно розмовляти з ним, далї добули фляшку вина і почали частувати його. Кобилиця напив ся того вина і пани пішли собі, а Кобилиця тої самої ночи вмер. Ті пани, як потім показало ся, були Айвас, Джурджован і Ромашкан“. Звістку про отроєнє Кобилицї чув із уст Гуцулів також Др. Ол. Колесса (Житє і Слово III, 234, 235).

---

*) Так подає сю дату Вурцбах (Biographisches Lexicon XII, 180). Проф. Кайндль (Die Bukowina 280) за Ріттерсберґом (Kapesní Slovníček, Praha 1851, т. II, стор. 154) подає значно пізнїйшу дату 27 цьвітня 1850. Не знаю, відки взяв її Ріттерсберґ; вона сама собою мало правдоподібна, тай о. Білїнкевич говорить, що Кобилиця був арештований зараз весною 1849 р., поки ще трівало угорське повстанє

VII.

Ми звели до купи відомости про Кобилицю, які нам було можливо зібрати, й силкували ся провірювати їх критично одні одними. Попробуймо тепер на підставі сього матеріялу виясчити собі, хтож такий був сей Кобилиця, яке змаганє, яку ідею репрезентував він, за що і в імя чого боров ся?

Від разу мусимо зазначити, що безсумнївно певного матеріялу для відповіди на се питанє маємо дуже мало. Лист Кобилиці і лист Сиржистого, се одинокі матеріяли першої руки, що щ о с ь говорять; протоколи ради державної і вирок черновецького воєнного суду в справі Кобилиції, се знов два акти першої руки, в яких важне не те, що вони говорять, а те, що промовчують. Вирок сказав би нам певно значно більше, як би нам був звісний його текст. Усї иньші звістки — се або тенденцийно забарвлені партийні писаня сучасних, иноді досить лихо поінформованих, або відгуки традициї, відгуки неясні (піснї й оповіданя народнї, в яких підхоплено не одну важну дрібницю, але занехаяно власне ідейну основу, наміри, психольоґію дієвих осіб) або зложені з ріжнородних елєментів, черпаних із незвісних нам жерел, і при всїй своїй цінности потребують провірки (реляція о. Білїнкевича).

В катеґоричній формі висловлено доси властиво лиш один погляд на характер діяльности Кобилиції. Се погляд „Bucovin“и 1849 р., по якому Кобилиця був аґентом Кошута, бунтував Гуцулів для того, щоб допомогти Уграм, і сам зі свого боку надіяв ся при помочи Угрів зробити ся „хлопським королем“, дістати власть над Буковиною. Сього погляду держав ся Федькович з тою хиба відміною, що заставив Кобилицю вірити в мадярське свободолюбство й надіятись, що

Угри волю добувають,
Поможуть і нашу*).

*) Див. Поезиї Осипа Юрія Федьковича, вид. Наук. Тов. ім. Шевченка, том I, стор. 170. Інтересно, що Федькович зложив про Кобилицю ще й нїби народню пісню, в якій крім першого куплєта нема нічого народнього; вона буде надрукована в IV томі Федьковичевих творів, а тут подаю з неї лише першу половину, що ілюструє власне політику Кобилиції, як її розумів Федькович:

Ци дуфаєш, Джурджуване, шо твоя Віжниця?
Ци дуфаєш, шо в неволи Лукєн Кобилиця?

До сього погляду прихиляєть ся й Гельферт, хоча й висловлює деякий сумнів що до його вірности. Правда, не маючи автентичних урядових даних про рух Кобилиці (з виємком рапортів черновецького старости до львівського ґубернатора та ґубернатора до мініcтра, документів важних для хронольоґії подій, але зовсім байдужних для оцінки їх характеру) Гельферт користуєть ся звістками черновецької „Bucovin“-и, користуєть ся досить некритично, приймаючи за певні ті промови, які вкладає в уста Кобилиці ворожа ґазета. З сього каламутного жерела взяв Гельферт відомість про наказ Кобилиці Гуцулам — приготовляти овес і харч для війська; сї слова мали бути сказані на одній із „сесій“ скликаних Кобилицею, отже десь у падолисті 1848; тимчасом польські звістки про ті сесиї, хоч і як ворожі Кобилиці, нічого не знають про такі слова, а Bucovina вкладає їх в уста Кобилиці, але аж в часї його нїби то аґітаційної подорожі по повороті з Сиготу, перед самим нападом Бема, отже в перших днях січня 1849 р., хоча ми знаємо напевно, що тоді при острих морозах Кобилиця сидів десь схований у горах, а в околиці Путилова до 5 січня стояв з військом Сиржистий і ніяких гуцульських зборів не було.

Бере на віру Гельферт і друге тверджене Bucovin-и, буцїм то Кобилиця заказував Гуцулам іти до ополченя та робити засїки в горах против Угрів. Але-ж і сї відомости, подані

Бо тот Лукєн Кобилиця с панами си вадит,
А с Кошутом молоденьким таку раду радит:
„Ти Кошуте, Угринчуку, шо хочиш робити?
Ци с цїсарем молоденьким за правду си бити?
Коли хочиш з ним си бити, поможи ти Боже!
А я прийду з ледїнями, та й тобі поможу“.
Гой учув се цїсаричок на свої столици,
Посилає ровту війська тай за Кобилицев.
А они-ж го бай имили на самі Покрови —
Теперь, годні ледїники, бувайте здорови!
А ви, славні Путиляне, не тратьте надії:
Доки Угре не пропали, то й нам нема гії.

Ся пісня так само як і поема Федьковича „Лукян Кобилиця“ доказує хиба, як мало справді конкретного знав Федькович про Кобилицю й його рух. Чи справді старший брат нашого поета Іван ходив з Кобилицею і через се потім утїк у Молдаву, як писав Федькович у р. 1861 Дідицькому (Поезиї Федьковича вид. Дідицького, стор. IV) і як оповідав дрови Колесї один Гуцул (Житє і Слово III, стор. 324), про се не можемо сказати нїчого певного.

у Гельферта в катеґоричній формі, в черновецькій ґазеті виглядають зовсім недоладно. По перше: Кобилиця аґітує против них ще перед нападом Бема, значить що найменше на тиждень перед їх виданєм, в пору, коли ніхто не міг знати, чи такі зарядженя в загалї будуть видані. По друге, сама „Bucovina“ не може сконстатувати анї одного факту, де би Гуцули дїйсно противили ся зарядженям військової власти; в одинокім Селєтинї вийшло маленьке опізненє задля браку хлїба, і сюди зараз іде військо і знаходить серед народа повний послух. По 16 сїчні Кобилиця не міг уже й думати нї про яку аґітацію, бо по гірських селах знов стояли військові постої. А Gazeta Lwowska виразно констатує, що зараз по нападї Бема в горах зібрано до народнього ополченя 3000 жвавих Гуцулів.

Лишаючи на боцї загальний характер Кошутівського повстаня, шляхецко-міщанського радше, ніж демократичного, і крайне ворожого Славянам, недоладність підозріваня Кобилицї в звязках з Уграми видно вже хоч би з того, що одинокий напад Угрів на Буковину, під проводом Бема, був зроблений очевидно без найменшого численя на якусь поміч Гуцулів, у околицї далекій від „збунтованого“ округа. Се була партизанська демонстрація, що мала нагнати страху противникови, але не обчислена нї на які стратеґічні користи. Бем переночувавши в Дорнї вернув назад у Семигород не пробуючи йти далї, хоч не знайшов серіозного супротивленя. Се чули мабуть і противники Кобилицї, коли в цьвітнї 1849 р. видумали ще два напади Угрів уже просто на збунтовану теріторію, до Селєтина та Путилова, і силкували ся взяти на ті качки несьвідущих ґеоґрафії віденських Німцїв.

О. Білїнкевич у своїй рукописній реляциї прихиляє ся також до думки про те, що Кобилиця був у змові з Уграми. На се у нього є два докази: говоренє Кобилицї про овес і факт його увязненя в Жабю: очевидно, мовляв, він хотїв утїкати на Угорщину. Що до першого, то ми вже показали, що се видумка „Bucovin“-и, яка могла бути передана о. Білїнкевичеви якимсь урядником, що 1849 р. читав сю ґазету і прочитане в нїй помішав з тим, що бачив або чув відки инде. Що до другого, то се догадка нічим не доказана. Кобилиця міг укривати ся на галицькім боцї вже тому, що тут за ним не шукали так, як на Буковинї, а пробуваючи тут зайшов і до Жабя; для здогаду про його намір утїкати на Угорщину се не дає нїякої підстави.

Проф. Кайндль перший спротивив ся думці про порозумінє Кобилиці з Уграми. Головний його доказ, се вирок черновецького суду над Кобилицею. По довгім слїдстві, в якім певно стягнено весь можливий доказовий матеріял, сей суд — воєнний, отже певно не прихильний до ласкавого трактованя бунтівника — не знаходить на Кобилиці нїякої вини й засуджує його лише на місяць вязниці за якийсь дрібний, по теперішньому сказати-б, полїцийний переступ. Справді, доказ рішучий.

Але для характеристики руху Кобилиці всї ті докази зовсїм неґативні. Що ж се властиво було? І чим був Кобилиця, коли не був Кошутівським аґентом? Що не був простим обманцем, який у викликаню розрухів шукав тільки власної користи й збогаченя, се, здаєть ся, певне. Чоловік заможний і гордий, що в часах панщини як громадський пленїпотент здобув собі безмежне довірє у громад, певно не спекулював на громадські сороківцї. Жадоби особистого зиску не закидає йому й „Bucovin“-а, хоча й силкуєть ся кинути двозначне сьвітло на нього говорячи, що він вибирав податок по сороківцеви від нумеру. Що в його словах „цїсарь мій приятель“ і в його поступках, якими він і в 1846 і в 1848 р. викликав розворушенє серед народа, була певна полїтична містіфікація, се не улягає сумнївови. Але яка ж була ціль тої містіфікациї? Що хотїв осягнути нею Кобилиця? На що надіяв ся обіцюючи народови якусь посторонню поміч, і з якою метою збирав ославлені свої сесиї?

Що рух викликаний Кобилицею мав аґрарну основу, се, здаєть ся, не улягає сумнївови. Від самого 1843 р. і до кінця бачимо його занятого справою аґрарних відносин Гуцулів, а спец
ияльно в 1848 р. справою відібраня тих селянських ґрунтів, лїсів, полонин, які попереднїми роками були загарбані доміниями. Поки в Віднї радив сойм, Кобилиця — се видно з його листу — надіяв ся уладженя сеї справи законодатною дорогою, чи може яким актом цїсарської ласки, подібно як се стало ся (в розуміню селян) зі знесенєм панщини. Та ось Віденьзбомбардовано на його очах, раду державну розпущено; вертали ся — могло здаватись Кобилицї — часи повного безправя, притиску, подібні як були в 1843 і 1846. І він знов хапаєть ся подібного способу, як у 1846 р., містіфікациї, щоб піддержати віру селян у добрий конець їх справи. Він скликає сесиї, запевнює народ, що цїсарь дав йому власть у краю, пробує заводити якісь свої порядки по селах, остерігає перед зрадою, але врештою напоминає людий, щоб держали себе спокійно. І справдї,

ми не чуємо про ніякі насильства й нелеґальности в тім руху, а „страшний бунт“, про який кричали переполошені дідичі, при близшім розгляді розпливає ся в ніщо. Що ж властиво урадили Гуцули на тих сесіях і що зробили потім таке, чим би виправдав ся крик та переполох дідичів? Ми не знаємо навіть про такі ексцеси, які були в 1843 роції. Бож ті 200.000 пнів дерев, вирубані буцїм то Гуцулами в зимі 1849 р., навіть сама „Bucovina“ подає з застереженєм, що се „дідичі самі оцїнюють“. Але-ж се могли бути звичайні вируби дров, які практикують ся що зими в гуцульських горах. Ті зрубані дерева мусїли лишити ся на місції; Гуцули не сховали їх за пазуху анї не могли вивезти нікуди, бо зрубане дерево в Гуцульщинї видобувають із гір аж весною, сплавлюючи його ріками та потоками; значить, ся шкода зводить ся до зера. А по за тим аґрарного злочину нїякого в цїлім тім руху не видно.

Лишає ся ще одна можливість: допустити у Кобилицї якийсь більш або менше ясний ідеал гуцульської автономії, свойого власного порядку, „щоб Гуцули були самі в собі, аби їм ніхто не мав до розказу, лише сам цїсарь“, як висловлював ся ще в 60-тих роках один громадський писар у Жабю*). На се вказували-б і ті вісти, що подано висше про промови Кобилицї, його накази не слухати анї панів анї урядників, гутірка дідичів про „хлопське царство“ в горах і про „гуцульського царя Кобилицю“. За таким поглядом промовляв би й лист Сиржистого, який у аґітациї Кобилицї бачив очевидно не сам аґрарний рух, а пробу якогось відмінного громадського устрою, вла-

*) В р. 1880 я чув у Коломиї оповіданє про „жабівського ґубернатора“, якось писаря, що в кінцї 60-их років, коли пішла чутка про нову автономію, зібрав усю громаду й заявив їй: „Тепер від цїсаря прийшла така вільність, що громада буде сама в собі“. Він розумів се таким способом, що громада сама буде установляти собі закони, сама буде мати свій суд і не буде підвладна нікому крім самого цїсаря. Жабівська громада дуже тому врадувала ся і зачала справдї поводити ся зовсїм автономно. Писар не приймав ніяких паперів анї від староства, анї від повіту; всякі справи суджено в самій громадї, а де виходила потреба, з громади писано „ради“ иньшим, сусїднїм громадам у спільних справах. (Див. про се мою допись у „Вольное Слово“, Женева 1883, ч. 52, стор. 9). Що се не був одинокий випадок, бачимо з протоколу громадських ухвал села Добрівлян, дрогобицького пов., де також громадська рада в початку 70-их років присвоїла собі була судівництво карне й цївільне (Сьвіт 1882, ч. 10—11).

ского суду, без послуху домініям, якусь громадську автономію, про яку може й була мова в Відні, але яка не була ані ухвалена, ані санкціонована цісарем. Могли Кобилиці піддати таке розуміне громадської автономії деякі радікальні, републїканські та соціялїстичні елементи, якими тоді кишів Відень і які певно не занедбували по свойому впливати на послів, особливо на селян. Міг і дехто з урядників, особливо таких, що знали нещасні відносини галицького та буковинського селянства й не любили шляхти, робити Кобилиці деякі надії на будущий конституційний устрій і тим піддержати його наівну віру в цісарську прихильність і поміч.

Все се могло бути, та повторяю, все се комбінациї не підперті певними сьвідоцтвами. Надіюсь, що незабаром на сторінках „Записок" будемо могли подати нові матеріяли, що бодай у части розвіють ту непевність.

УГРОРУСЬКІ ДУХОВНІ ВІРШІ.

Подав **Володимир Гнатюк.**

[Конець].

128.*) Р. X. Ч. 38.

Царю Христе, пане мили,
Ты баранку незлобиви.
Въ четвертокъ вечеръ[1]) бывшу,
Совитъ Жидомъ сотворившу.
Стали Жидове гадати,
Якъ би Христа поимати.
Женамъ законъ уставляєтъ,
Царемъ ся намъ називаєтъ.
Царя не имамо инаго,
Токмо кесаря єдинаго[2]).
А Юда к нимъ притече,
Прибигнувши ко нимъ, рече:
Што ми дасте[3]), продамъ єго,
Я єстемъ ученикъ єго.
Трицетъ сребреники ти дамо,
Тилко ти намъ продай єго.
А Юда расгадавши,
Своє серце запаливши,
За сребреники продалъ Христа;
Ужъ[4]) позбулъ свого панства.
Бывши у нихъ прибихъ знову,
Якъ би не былъ у ихъ дому.
Позналъ Христосъ своєй моци,
Же онъ Жидомъ на помоци.
Христосъ хлѣпъ преломи и ястъ
И всимъ ученикомъ подастъ.
Умочивши хлѣпъ въ соль Іюдѣ [подастъ,
Тодъ[5]) мя от васъ Жидомъ про- [дастъ.
Въстанте, а не спите,
Мои муки очекуйте.
Прискорбна душа ко смерти,
Ужъ приходитъ часъ умерти[6]).
Приспилъ конецъ и пришолъ часъ,
Въстанте горе, иду от васъ.
Въстанте, а не спѣйте,
Мои муки очекуйте.
Тамъ за кедровимъ потокомъ,
Увѣдѣли Христа окомъ[7]).
Вишли с кійми и зъ мечами,
И Юда зраца своима уснами.

Паралелї: Р. VIII. Ч. 18. — Р. XI. Ч. 43. — Записки, т. XVII, т. 52—53.

---

*) Р. VIII. Ч. 18. В сїм Р. нема строфок 14—18. Зрештою він не має важнїйших відмін.

Р. XII. Ч. 43: 1) вечаръ; 2) єднаго; 3) дате; 4) ужъ ся; 5) тот; 6) умрети; 7) з окомъ.

129.*) Р. XII. Ч. 52.

Хрісте царю справедливи,
И Господи терпезливи,
Страшн[о] битый, катовани
И скаредно порубани.

Колъ молил ся вертоградѣ[1]),
Знающи о злобной зрадѣ,
Же ученикъ твой лукави,
Предастъ тебе цѣловави.

На молитви ти умливалъ,
И кровави потъ изливалъ,
О ти пріялъ чашу страсти,
Хотѣ[2]) всихъ гришниковъ спасти.

Хоть страшал ся тяшкой страсти,
Но вручилъ ся отчей власти;
Хоть якъ тяшка участъ тоя,
Рекъ: да будетъ воля твоя.

То єстъ совитъ предвичнаго
Бога да спасетъ гришнаго,
Прото себе без уприви[3])
Далъ на страстъ агнецъ покорни.

Такъ Господа свита сего,
И створителя своєго,
Злостиви го[4]) поимали,
Якъ злодѣя повязали.

Привели го во дворъ Анни,
Где го слуга окаяни
Ударивъ в сяту ланиту,
По дияволю совиту.

Гнетъ Каяфи преставили,
И весъ народъ наустили;
Сей сталъ злостно ризи дерди[5]),
Рекъ: о повиненъ єстъ смерти.

Войни бютъ, укаряютъ,
Глумлят ся и вопрошаютъ:
Прореци намъ, кто тя биєтъ?
Весъ народъ пакости дѣєтъ.

Рано весъ народъ собрал ся,
Христа убити потщал ся;
Прото ведутъ стидно гору
До Пилатового двору.

Чому сего приводите,
Яку вину приносите?
Царемъ себе називаєтъ,
И народъ намъ превращаєтъ.

О семъ небо ужасе ся,
Судій насудъ приведе ся;
Невинностъ Пилатъ узнаєтъ,
Руки своя умиваєтъ.

Мислилъ Христа отпустити,
А Вараву погубити;
Но народъ немилостиви,
Судъ жаждетъ несправедливый.

Обвиненъа свобождаєтъ,
Христа на смертъ осуждаєтъ;
Рекъ сиповъ Бога бити,
Прото долженъ єстъ умрити.

О Ісусе вожделѣни,
Про чтосъ такъ ненавидѣнний?
Про твоя блага толика,
Горша тя мнятъ разбойника.

Горка кара наступаєтъ,
Бо злостъ людей не престаєтъ;
Кажетъ Пилатъ обнажити,
И при столпи люто быти.

Р. IX. Ч. 20: 1) въ вертоградѣ; 2) хотѣвъ; 3) безупорный; 4) злостивіи; 5) дерти; сей варіянт кінчить ся на 12 строфці, дальших бракує.

Реклъ єсь, Христе укохани,
Прещи моя дахъ на рани,
Се днесъ явно исполни ся,
Душе грѣшна, ужасни ся.

Обнажени среди града,
Богъ спасъ окрутно пострада;
Нѣтъ в немъ от лютско[и] злости,
От ногъ до глави цилости.

О про кого терпишъ сія,
Христе, правдиви месія?
Терпишъ про наша зла дѣла,
Про лакомство и грѣхъ тѣла.

О сихъ убо умолим ся,
И предъ крестомъ прослезим ся;
Христе, терпяй за насъ рани,
Умилосерди ся на ни.

Паралєлї: Р. IX. Ч. 20.

130.*) Р. X. Ч. 44.

Повѣчь же ми, соловіє, правду,
Где я своєго Спасителя найду?
Ци на гори, цили на долини,
Ци на крижовной высѣ деревинѣ?

На долинѣ треба возмѣняти,
А на горахъ треба умѣрати;
З горъ небесныхъ на земную долю
Ступаєтъ Христосъ на нашу подъпору.

На полудне слонце наступаєтъ,
Тамъ на правѣци Христосъ почиваєтъ.
О голубе, не дармо гуркаєшъ,
Любо[1]) панскую смертъ оповидаєшъ.

Всѣ пташкове жалоснѣ[2]) спиваютъ,
А Божія мати от жалю умираєтъ.
Апостоли от Христа отбигли,
Гди Христово муки увѣдѣли.

Петръ трикратне ся запрѣвши,
Дворъ Каяфовъ скоро возгласивши;
Повилъ: Не вимъ сего человѣка,
Не далъ о немъ жадного отвѣта.

Христосъ своимъ ученикомъ рече:
Нехай ко мнѣ Петръ скоро притече!
Гди алєкторъ скоро возъгласивши,
Петръ Іаковъ слезами умилъ ся.

*) Р. XII. Ч. 49: 1) любовъ; 2) жалошнє.

Мовитъ Христосъ, вѣвелъ отцевъ з муки
А на томъ мыстѣ дайми ихъ въ руки;
А шковранокъ гори ся подноситъ,
Богу своему такъ голоситъ.

Цѣлую нощъ соловѣє спѣваютъ,
А на крестѣ Христосъ умѣраєтъ!
З креста зняли, до гроба положили,
Каменіємъ запечетовали.

Паралєлї: Р. XII. Ч. 49.

131.*) Р. X. Ч. 39.

Южъ ся декретъ подъписуєтъ,
Пилатъ виру исказуєтъ[1]),
На крестъ (2) крижуютъ анца,
Тебе (2) всего свѣта творца.

Южъ окрутне сготовано,
Крестъ и гвозди поковано.
Ланцухъ (2) на шию складаютъ,
Христа (2) в руки катомъ даютъ.

Идетъ с крижемъ Богъ срамотне,
За нимъ Жиди вси охотне;
Кричатъ: (2) нехай тодъ[2]) синъ божий
Скоро (2) свой животъ положитъ.

Матка гдижъ то увѣдѣла,
Спадши на землю замлѣла.
Сину, (2) чемъ смутне волаєшъ,
Слезами (2) землю поливаєшъ?

Упалъ с крижемъ весъ полнени,
На посмихъ єсь[3]) всимъ подани;
Не малъ, (2) кто бы поратовалъ,
Бога, (2) аби поратовалъ.

Вси болести проникала[4]),
Гди Жиди ко кресту волали:
Забій, (2) нехай болше не жиє,
Чемъ ся (2) царемъ називаєтъ.

Р. VIII. Ч. 21 і Р. XII. Ч. 44 — не мають великих відмін. От вони (перший Р. зву а, другий б для короткости): 1) а — искузуєтъ; 2) а — тотъ, б — то; 3) б — єстъ; 4) а — проникали.

Ступаєтъ[1]) с крижемъ на гору,
Кроль[2]) архангелского хору;
Скрижуй (2) Маріиного сина,
Ісуса Христа, (2) Назаряніна.

Южъ на крестѣ ростягнено,
С[3]) Христа шмату изъвлечено;
Наги (2) за насъ смертъ подъноситъ,
На крестъ (2) южъ руки подъноситъ.

Прягнетъ на крестѣ висящи[4]),
Котри на пущи жиючи
Народъ (2) напоилъ водою,
З боку (2) кровию своєю.

Южъ очи запираєтъ,
А намъ небо отвираєтъ.
Мисто (2) роскоши райскіи,
Ісусъ Христосъ (2) даєтъ свои знаки.

Южъ Христа змордовали,
И на крестъ южъ го розпяли.
Прягнетъ, (2) матка лементуєтъ,
Ісусъ Христосъ (2) отцу духа даєтъ.

Ужъ[5]) пастиря поразили,
Волки овци розъпудили.
Дайже, (2) Христе, оглядати,
Гди южъ (2) з мертвихъ маєшъ въстати.

Вся тваръ нынѣ ся лякаєтъ,
Гди тя мертва оглядаєтъ.
Христе (2) Боже, буди з нами,
А змилуй ся, (2) Ісусе, надъ нами.

Рачъ насъ упадлихъ подняти,
Гди маєшъ из мертвихъ встати.
С тобовъ, (2) Христе, пребивати,
Со[6]) Ангели в неби ликовати.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 21. — Р. XII. Ч. 44. — Записки, т. XVII, ст. 55 - 57.

---

1) б — ступалъ; 2) а — краль, б — крол; 3) а — изъ; 4) а — висяща; 5) а — южъ; 6) а — съ.

132.[*] Р. Х. Ч. 55

Уже Пілатъ подписуєтъ,
Ужасный декретъ вказуєтъ,
На крестъ агнца неповинна,
Даєтъ небеснаго сына.

Орудіє сготовано,
Грозно гвоздами ковано,
Ланцухъ на шію складаютъ,
Христа катомъ до рукъ даютъ.

Идетъ съ крестомъ Богъ сромотно [1]),
За нимъ злый народъ охотно,
Бѣжитъ кончину видѣти,
Кричатъ, бы скоро убити.

Вся болѣзни проникали сердце,
Якъ ся сбытковали,
Сіи горко укаряли,
Тіи безбожно ругали.

Паде крестомъ натисненный [2]),
Всѣмъ на посмѣхъ выставленный,
Млѣєтъ зъ болю и жалости,
Господь, образъ невинности.

Мати якъ тоє узрила,
Падше на землю умлѣла. [3])
Сине, жалостно волаєтъ,
Землю слезами скропляєтъ.

Вышолъ на Голгофту гору,
Царь архангелского хору,
Богу Отцу жертва быти,
Всѣхъ насъ єму примирити.

Тамъ зъ [4]) одежды совлеченный,
И ко кресту пригвожденный,
Нагій, стыдъ за насъ поноситъ,
Отца за убійцевъ проситъ.

---

*) Р. XII. Ч. 53: 1) срамотно; 2) нетиснени; в сім варіянті всї прикметники кінчать ся на „и“; 3) замлѣла; 4) зъ — нема.

Жажду хотѣвъ [1]) утолити,
Христосъ на крестѣ прибитый;
Опетъ и желчъ єму дали,
Што отъ него манну мали.

Между збойми пригвоздили,
Съ беззаконными вмѣнили;
Висяй тужитъ, горко млѣєтъ,
Свята кровъ ся крестомъ лѣєтъ.

Въ полунне [2]) Христосъ распятый,
Духъ предалъ въ часъ дне[3]) девятый.
Господь[4]) живій отъ вѣкъ вѣка,
Померъ спасай человѣка.

Вся натура занѣмила,
Слонца[5]) ясность затемнѣла,
Небо видъ сей оплакало,
Съ архангелами рыдало.

Возрыдайме[6]) купно и мы,
Сердцами сокрушенными.
За насъ Спаситель пострада,
Бы насъ искупилъ отъ ада.

Грѣхи наши суть причина,
Смерти крестной божа сына,
Прото щиро перси бійме[7]),
Спасе помни! возопійме.

Помяни о молящихъ насъ,
Сыне божій помилуй насъ [8]).
Призри насъ, въ слезахъ вопієм,
Помни насъ въ царствіи твоємъ.

Паралелї: Р. XII. Ч. 53.

133.*) Р. X. Ч. 40.

Ісусъ Христосъ крижовани,
Царъ надъ царми єстъ вибрани [1]);
Терпилъ за насъ муки, рани,
Межи жидовскимъ[2]) погани.

---

1) хотѣлъ; 2) полудне; 3) дне — нема; 4) Господь — нема; 5) слонце; 6) возридаймо; 7) биймо; 8) насъ — нема.
*) Р. VIII. Ч. 43: 1) избрані; 2) жидовскомъ.

Велики на него вини складали:
Чинишъ ти ся Паномъ Богомъ [1]).
Не былъ злодѣй ани збойца,
Ступилъ з неба от отца.

Ступилъ з неба от Бога Отца,
Веденъ на судъ яко овца.
От Каяфи предъ [2]) Пилата,
Обидна [3]) Жидомъ заплата.

А по пятницу барзо рано,
Лице єму заплювано.
Стояла предъ нимъ [4]) матка єго,
А плачуци мовила [5]):

Сине мой, мили сине!
Терпишъ муки много невине [6]).
Хощу днесъ на крестѣ спати,
А на трети день воскреснути.

Горки напой мусилъ пити,
А насъ грѣшнихъ изволити
От диявольского мученя,
Дай намъ грѣховъ отпущеня.

Паралєлї: Р. VШ. Ч. 43. — Р. XII. Ч. 45.

134. *) Р. X. Ч. 41.

Агнице стачена,
Душе зармучена,
Ту ко мнѣ прихождай,
В ласци моєй уфай,
От ситей ловящихъ
Нич ся не ужасай.

---

1) Богомъ нашимъ; 2) претъ; 3) обідная; 4) нимъ — нема; 5) молила го; 6) безъ віне.

Р. XII. Ч. 45: в. 2 — надъ царми; в. 18 — много невже; в. 23 — моченія; в. 24 — отпущенія.

*) Р. Ш. Ч. 35:

Агнице страчена,
Душе грѣхом зармучена,
Сѣм ко мнѣ поспѣшай,
Ласки моєй уфай,
От сѣтей вражіих
Нич ся не ужасай.
Аз єсмъ пастыр твой,
Ты єси драг скарбъ мой;
Обращ ся, зорніце,
Превозлюбленице,
Заблудена душе,
Страчена агнице.

Азъ естемъ пастиръ твой,
Ты еси драги скарбъ мой.
Обрацъ ся, зорнице,
Превозлюбленице,
Зармучена душе,
Страчена агнице.

Руци южъ простираемъ
И рани отвираемъ;
У тихъ надежду маемъ,
Тилко незамедляемъ;
Заблуждена душе,
Страчена агнице*).

Остави вси злости,
Будеши[1]) въ радости;
Остави времена,
Будеши[2]) спасена.

Аще не оставишъ,
В грѣхахъ животъ скончишъ;
Не узришъ блахъ емпирскихъ,
Ни хоровъ ангелскихъ.

Трицатъ и три лѣта
Жилъ з людми на свитѣ,
Для твоего спасенія
На крестѣ былъ распятъ.

Паралелї: Р. Ш. Ч. 35. — Р. XII. Ч. 46.

135.*) Р. X. Ч. 42.

Жалостъ на крестѣ пануетъ,
Гди Пилатъ декретъ феруетъ[1]);
Арри (зри?) (2) на сина божаго,
Царя (2) всего свѣта того.

Десница[2]) плинъ зготована,
Барзо гвоздами пакована;
Жиди (2) на то совитуютъ,
Злые (2) свѣтки поставляютъ.

Біжи душе моя,
Зри, де радость твоя,
Ты ес божею кровію,
Сердца болестію,
На крестѣ куплена
Горкою страстію.

Остави всѣ злости,
Будешъ в радости;
Остави земная,
Будеш спасеная.
Душе духомъ
Вѣнчяная.

Аще не оставиш,
В грѣхах жівот скончишъ,
Не узриш милости,
Ни свѣтлой радости,
Ни благ імперецких,
Ни хоров архангелских.

Сотвори благая,
Будешъ достойная,
Раю небеснаго
У отца вышнаго,
Триестесвенаго.

*) Повторяеть ся по кождій строфцї.
Р. XII. Ч. 46: 1) будешъ; 2) будешъ.
*) Р. XII. Ч. 47: 1) оферуетъ; 2) десницею.

Свѣ ся на то уложили,
Абы на крестъ Христа прибыли;
Прото (2) Пилату отдаютъ,
Велики (2) муки оферуютъ.

С терня вѣнецъ уплетени
И въ порфиру обничени[1]);
Идетъ (2) с крижемъ Богъ срамотне,
Збити (2) от Жидовъ окрутне.

Христа на крестъ распинали,
З гвоздами го прибивали;
Руци, нози прибивали
И на крестъ го натѣгали,
Желчемъ изъ [2]) оцтомъ напавали.

Матка, где го увидѣла,
Впадши на землю замлѣла;
Слези (2) з очи виливала,
Гди сина (2) на крестѣ видѣла.

Копиємъ бокъ прободено,
Кровъ и воду изпущено;
Слонце (2) пременъ свой закрило,
Все ся (2) во тму преминило.

Луна во тму претвори ся,
Ясностъ во тму премини ся:
Звизди (2) были обминени,
Во жалостъ (2) были обличени.

Ми тежъ вси ся возрадуймо,
На смертъ єго поглядѣймо [3]);
Царю (2) Христе, змилуй ся надъ нами,
Просимо тя (2) вси со слезами.

Паралєлї: Р. XII. Ч. 47.

136.*) Р. X. Ч. 43.

О Боже Отче небесни,
Створителю нашъ пречесни!
Заслалъ єси сина своєго,
Для спасенія нашего.

Которого[1]) Жиди поймали,
Вси ся з него насмияли;
Червленицу отбирали,
До Ирода отсилали.

1) нам. обличени; 2) изъ — нема; 3) поглядаймо.
*) Р. XII. Ч. 48: 1) котораго.

От Ирода провачено,
Предъ Анашомъ поставлено;
По лицу пана ударено
И ланцухомъ оптяжено.

Отдани билъ предъ Каяфу,
Тамъ пану въ[1]) очи плюваху;
От Каяфи до Пилата:
Нехай буде Христу страта.

Пѣлатъ жаловалъ Іисуса,
Але жидовская бурса[2]):
Возми, распни! — так волали,
Абы Христа крижовали.

Пилатъ руки умиваєтъ,
Ко Ироду отсилаєтъ;
Вязня того, визвелъ[3]) єго,
Якъ невинаго.

Іродъ рече невстидливо[4]):
Покажи ми яко дѣло[5]);
Жидове ми повидали,
Ижъ твои чуда видѣли.

Зналъ Христосъ Ирода лживаго,
Не рекъ му слова жаднаго.
Знову ведли Христа[6]) предъ Пилата,
Предъ окрутнаго ката.

Казалъ бити пана много,
Столпа вязати каменаго.
Били Жидове и сами
Желѣзними ланцухами.

Жиди ся намъ справдовали,
Котри Христа катовали;
Ледво живаго Христа,
На смерть умучели.

Немилосердни Жидове
А окрутнѣйши катове,
На Пилата заволали,
Укрижовати казали.

Пилатъ в разуми поблудилъ[7]),
Ісуса на смерть осудилъ.
О Пилате незлобиви,
На Христа немилостиви!

Ото баранокъ невини,
Идетъ на смертъ бесъ причини.
Жиди Христа ухватили,
З гвоздами на крестъ[8]) прибили.

Вѣсишъ на крижу распяти,
От народа збити и зъранени;
На єго дари[9]) не дбали,
Желчъ му пити давали.

Матка милостива,
Плачетъ подъ крестомъ ледво жива;
На сина ся поглядаєтъ,
На той народъ нарікаєтъ.

О сонмище невдячноє,
На Христа немилостивоє!
Ісусъ Христа распинаєшъ,
Копиємъ бокъ отвираєшъ.

Очи с кирву заплинули,
Руцѣ, нозы притягнули;
Стоячи ся насмияли,
З гвоздами го прибивали.

О Боже, отче справедливи,
Торжествени днесъ терпезливи!
Же синъ божій днесъ умираєтъ,
Тебѣ духа своєго отдаваєтъ.

Паралелї: Р. XII. Ч. 48.

1) въ — нема; 2) бурся; 3) вивелъ; 4) нестидливо; 5) яке дѣло; 6) Христа — нема; 7) поблуди; 8) крест го; 9) нам. рани.

137.*)

Р. Х. Ч. 56.

О Іисусе пораненый [1])
И на крестѣ умореный!
Ты мене такъ миловалъ,
Самъ себе за мене далъ.

Ты на крестѣ кровъ выцѣдилъ,
Чтобы мене высвободилъ [2]);
Святую [3]) кровъ невинну
И то про мою вину.

Ты померъ про то, бы я жилъ,
Ты за мене долгъ заплатилъ.
О, ты терпѣлъ невинный,
Прото, бо я былъ винный.

О ласкавый Іисусе мой,
Драга цѣна [4]) души грѣшной!
Помози мнѣ хотѣти,
Про тебе страсть терпити.

Съ тобою я хочу жити,
Про тебе жизнь положити,
Бо ты драгій животъ твой [5])
Положилъ за животъ мой.

Паралелї: Р. XII. Ч. 54.

138.

Р. VIII. Ч. 20.

Третаго дня сталъ створителъ,
А нашъ милий откупителъ.
Радуймо ся, веселмо ся, алилуя, алилуя†).

Котрый ю[ж] предъ Пилатомъ осуждени,
А такъ рѣжу (?) умучени.

Плачу его драгой болести,
Нинѣ ходячаго помазати.

Къ нимъ ангелъ славно рече:
Што глядите? во гробѣ го ненавидите.

---

*) Р. XII. Ч. 54: 1) поранени — і так при иньших прикметниках; 2) вислободилъ; 3) святу; 4) цѣна — нема; 5) свой.
†) Сей приспів повтаряєть ся по кождій строфці.

Іидіте а повичте, до Галилею ідите,
И тамъ его ви узрѣте.

Весели ся, зборе ангелски,
И вшиток свѣтъ архангелски.

Пекелны моци звоевалъ,
Створителевы своему придалъ.

Ужъ жадной моци не малъ,
Кролъ славни пекло поламалъ,
А по смерти до неба ступилъ.

Радуймо ся и вшитко створиня,
В денъ божаго зъ мертвыстаня.

139.

Р. Х. Ч. 47.

Веселте ся, радуйте ся вси вѣрніи,
Яко Христосъ избавитель есть съ нами.

Сего ради днесь воскресе от гроба,
Да избавитъ стадо своє изъ рова.

Єже заключено бѣ въ темности,
Несытаго ада горка во усты.

За премногій грѣхъ праоца Адама,
Иже въ раи прелщенъ бѣ Евою.

Навожденіемъ вселукава діявола,
Преступити заповѣди божія.

Сего ради Хрістосъ крестомъ порази
И избранно стадо своє днесь спасе.

Возсія бо яко солнце пресвѣтло,
От чертога тридневнаго всесилно.

Яко крѣпокъ царь своея славы,
Во всѣхъ бранѣхъ адовскія побѣды.

Отбѣже бо всяка печаль от вѣрныхъ,
Токмо єдно веселіє просвѣти.

Радуйте ся, веселте ся, о вѣрніи,
Восплещите днесь руками вси съ нами.

За не Хрістосъ Богъ изъ мертвыхъ востаде,
И всѣмъ вѣрнымъ животъ вѣчный онъ даде.

Сего ради радуйте ся вси єму,
Да пріимете вы от него вси славу.

140. Р. Х. Ч. 48.

Радуйте ся, ликовствуйте,
Составите пречестный ликъ,
Мужайте ся, бодрствуйте,
Отложивше плачевный крикъ;
Воспойте умилно,
Пойте изобилно — пѣснь побѣдную.

Адъ разоренъ, уже стенетъ
И болѣзнуя плачет ся,
Умерщвлена и попрана
Прелютая смерть тлѣєт ся,
Яко Хрісту Богу
Поимъ по премногу — пѣснь побѣдную.

Изъ гроба днесь произыде
Побѣдитель хитрыхъ козней,
Тѣмже непрестанну
Воспоимъ избранну — пѣснь побѣдную.

Что мы тебѣ, Хрісте Спасе,
За благость твою воздами?
Умъ въ похвалу, уста въ пѣсни
Тя превозносяще
Немолчно гласяще — пѣснь побѣдную.

Аще лестно сія пою,
Ты самъ єси мнѣ свидѣтель,
Ты бо вѣси составъ мой весь,
Ты самъ єси мой содѣтель,
Я убо воспою,
Всегда предъ тобою — пѣснь побѣдную.

141.*) Р. Х. Ч. 50.

Ісусъ Христосъ з мертвыхъ въсталъ,
Мертвимъ живодъ даровалъ,
И житіє намъ направилъ,
От грѣховъ насъ избавилъ [1]).
Кіріє, кіріє елейзомъ, алилуя,
Господи, Господи насъ помилуй,
Откупилъ єси насъ кровию†).

Изтлѣвшеє єстество
Обновилъ своимъ божествомъ [2]),
Нови Адамъ Христосъ спаслъ [3]),
Котори умеръ былъ для [4]) всихъ насъ.

Кто Лазаря воскресилъ [5]),
[Д]верія-адова сокрушилъ [6]),
Ада Вавилонъ забралъ,
Незнаный Сионъ погубилъ [7]).

Кто слипия просвитилъ,
Прокаженія очистилъ?
Возопыйте [8]) святъ, святъ, святъ,
Ангелскимъ ликомъ въ небо зрятъ [9]).

Ангели ся дивуютъ,
Познати творца не смиютъ;
Апостоли дивятъ ся,
Херувими чудят ся [10]).

Архангели спиваютъ,
И всекрасно волаютъ,
Въ мири въ покою прежити
И другъ друга любити.

---

*) Р. П. Ч. 63: 1) усъволилъ; 2) обнови своє божество; 3) панъ; 4) за; 5) воскреси; 6) сокруши; 7) сей в. недокінчений; 8) тому возопѣемъ; 9) взятъ; 10) по сім іде остання строфка така:

Ангелы пѣс[н]ь спѣваютъ,
О сем красно волаютъ:
Восъкресъ Христосъ днесь, днесь, днесь,
Который умеръ бывъ за миръ весь.

†) Сей приспів повтаряєть ся по кождій строфці.

Ми вопиємъ устнами,
Радуєм ся душами,
И смирено прѣпадѣмъ.
Єденимъ гласомъ спиваємъ:

Слава Отцу и Сину,
Воскресеніємъ днесъ выну,
Такъ тешъ Духу святому,
Во Тройци святой єдиному.

Паралєлї: Р. II. Ч. 63.

142.*) Р. X. Ч. 51.

Всталъ панъ Христосъ зъ мертвыхъ нинѣ,
Алилуя, хвалме Бога, Бога нашего†).
Увеселилъ людъ свой милый.
Котрый[1]) терпилъ дня третяго[2]),
Для чловека[3]) мизернаго.
Три невѣсти ко гробу ишли,
Драги масти с [со]бовъ[4]) несли;
Хтѣли Христа помазати,
Але єго тамъ не нашли.
Не нашли тамъ токмо[5]) ангела,
На камени сѣдящаго.
То имъ святый ангелъ рече:
Невѣсти, кого глядате?
До Галилею идите,
Тамъ вы єго найдете!
Повичте тамъ ученикомъ,
Же всталъ Христосъ на вѣки вѣковъ.
Христе презъ[6]) твоє з мертвыхъ встаня[7]),
Дай намъ грѣховъ отпущиня[8]);
Святу[9]) Тройцу визнаваймо[10]),
Честъ и хвалу єй воздаймо.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 42.

---

*) Р. VIII. Ч. 42: 1) котри; 2) третаго; 3) человика; 4) [с] собомъ; 5) лемъ; 6) пресъ; 7) востаня; 8) отпущеня; 9) сяту; 10) визнавамо.

†) Сей приспів повторяєть ся по кождім віршу.

143. Р. Х. Ч. 52.

Весели нам(а) день днесь насталъ,
Которихъ насъ шитки жадалъ,
Бо днесь Христосъ от мертвыхъ въсталъ.
Алилуя, алилуя, алилуя*).

Кролъ небесни к намъ заволалъ,
Слични квитъ заквиталъ,
Вчера во гроби лежалъ.

Пекелни моци звоєвалъ,
Неприятели потопъдалъ,
А надъ нами ся змѣловалъ.

До третаго дня тамъ мешкалъ,
Отцевъ святыхъ тамъ
Потомъ за собовъ имъ йти казалъ.

Котори во о(т)хланахъ мешкали,
Плачливе до него заволи [волали],
Гди Избавителя узрили.

Витай пожадаючи,
Пане Боже всѣхъ могучи,
Избавилъ насъ с пекла вѣчнаго.

Велке тамъ веселя мали,
Гди Избавителя узрили,
Котрого здѣ чекали.

Потомъ свою моцу з мертвих сталъ,
А печати с гроба нерушилъ.
На стражи велики страхъ ся сталъ.

А гди Панъ Христосъ з мертвихъ сталъ,
Ученикомъ ся показалъ,
Ангеловъ до матки послалъ.

О ангели наймиленши,
Ицте до матки найсвятѣйшой,
До матки моєй наймиленшой.

От мене ю поздравляйте,
А весело заспивайте:
Кролевна райская, радуй ся!

*) Повторяєть ся по кождій строфцї.

Христе презъ твоє з мертвихъ встаня,
Дай намъ грѣховъ отпущеня,
А потомъ душне спасеня.

144.*) Р. X. Ч. 53.

Воскресъ Ісусъ отъ гроба,
Радостъ велія,
Ангелъ на гроби сѣдяй,
Женамъ вопія.

Што ищете живаго?
Сія вѣщаше;
Что плачете нетлѣнаго,
Миро носяще?

Плащеницу и сударъ
Въ гробѣ вѣдите,
Воста, якоже рече,
Южъ не плачите.

Во Галилею шедше,
Скоро теците,
Апостоломъ и Петрови
Сія рецитe.†

---

*) Р. І. Ч. 11: † по сїй строфцї йдуть отсї чотири, яких тут нема:
Яко воскресе Христосъ проповидите
Плотію от гроба, южъ не плачите.
Весели ся и ликуй, граде Сіоне,
Красуй ся и радуй ся, Іерусалиме.
О востанiи Сина твоєго, царице,
Кролевая святая, всѣмъ помощнице.
Моли сына и Бога, абы далъ жити
На семъ земномъ падолѣ ве...
(дальшого слова не мож розібрати).
Р. II — пропускаю, як вельми неграмотно написаний.
Р. III. Ч. 44: друга строфка в ньому така:
Что ищете, жены, со мертвыми сія,
Что плачете нетлѣнаго носяще міра?
в. 10 — во гробѣ зряще:
Пята строфка відмінна:
Яко востал єст Христос, оповѣдите,
Со плотію от гроба — а не теснѣте.
Дальше йде три строфки (Весели ся, О востаніи, Моли сина) як у Р. І; останнї слова третьої строфки: падолѣ тебе славити. Крім того є в сім Р. ще отся (остання) строфка:
Христос воскрес из мертвых, весело спѣваймо,
Воскресшаго нынѣ вси выхваляймо.
Р. VI. Ч. 10. = Р. І. Ч. 11. По слові: подолѣ — Р. І (остання стр.) тут є: весело пѣти. Крім того є тут іще одна строфка як у Р. III, але знов відмінна;
Купно со сыномъ своимъ и святымъ духомъ;
Тому слава и держава во вѣки вѣковъ.
Р. VIII. Ч. 16: З перших двох віршів є тільки: велія; в. 3 — сидяй; в. 11 — воста; в. 24 — сердечный; в. 33 — во радости; в. 49 — вирны; в. 61 — тебѣ; в. 62 — тобовъ ся.

Воста яко спяй Христосъ,
Всимъ изявите,
Со плотію изъ гроба,
Всѣ ся радуйте.

Христосъ воскресъ изъ мер- [твихъ —
Всѣ заспиваймо,
Єго славне востаніє
Сердечнѣ хвалмо.

Молимъ Христа и Бога,
Бы намъ далъ жити
На семъ свѣтѣ дочасномъ
Єму служити.

О Христе, всихъ царю,
Рачъ намъ то дати,
Бызме твой сей гласъ
Могли вси услишати.

Прійдите вси во радостъ
Отца моєго,
Спасителя и творца,
Спаса Божаго.

Котрый терпилъ муки
Ганебни, страстни
И на крижъ распятъ былъ,
За всѣхъ насъ грѣшнихъ.

Днешняго дня славнаго,
Воскресъ изъ мертвыхъ
А насъ всихъ викупилъ
З моци дияволской.

Прото барзо жадатъ насъ,
Якъ сины свои
И милостиви зоветъ къ себи,
Якъ чада милы.

Прійдите вси вирныи,
Во радостъ вѣчную,
Вамъ ис початку свѣта
Зготовануя.

Которой насъ радости,
Рачъ сподобити,
Бызме могли щасливо
Вси доступити.

Доступивши — щасливо
Тебе хвалити
И с тобовъ въ неби
Вси радовати.

Со святыми ангели
И апостоли,
Со пророки, мученики,
Со всими святыми.

Нехъ ти будетъ честь и хвала,
От насъ всихъ грѣшнихъ,
По всемъ свѣтѣ квитнула
На вѣки вѣковъ.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 16. — Р. I. 11. — Р. VI. Ч. 10. — Р. III. Ч. 44. — Р. II. Ч. 29 і 64. — Франко, Кар. літ. Ст. 139. Ч. 11.

145.*) Р. X. Ч. 64.

Иже совершивый смотреніє,
От земля[1]) исполни вознесеніє —
Христосъ Господь на небеси,
Оставивый[2]) своя словеса
Низу на земли:
Человѣче, внемли!

*) Р. IX. Ч. 12: 1) земли; 2) остави.

Умныя сили удивиша ся,
Веселія вси[1]) исполниша ся,
О Христовомъ Вознесеніи,
А о мирскомъ спасеніи,
Єже исполни
Христосъ на земли.

Слово собысть ся[2]) Ісусъ Христово,
Ко апостоломъ бяше таково:
Пошлю вамъ зде[3]) параклита,
Съ небесе всимъ открыта;
Сіє исполню,
То вамъ глаголю.

Тогда апостоли радосни стали,
Когда от Христа гласъ той[4]) слишали
И вси купно пребывали,
Понеже духа свята[5]) прияли
Нізу на земли,
Человѣче, вънемли!

И мы радосно вси восклицаймо,
Серцемъ и усты всегда[6]) вихваляймо
Христово Вознесеніє,
На небеса восхожденіє,
Со апостоли
Суще на земли.

На небеса Христосъ нынѣ восходитъ,
Радостъ велію там[7]) приноситъ.
Архангели воспиваху,
Херувимы вихваляху:
Съ нами Богъ нынѣ,
Въ[8]) кождой годинѣ.

Ко Христу вси купно припадѣмъ слезно,
Со апостоли рецимъ любезно:
Даждь намъ, Христе, духа святаго,
Во Тройци святой єдинаго,
Всимъ оглядати
И выхваляти.

---

1) вся; 2) збит ся; 3) здѣ; 4) той — нема; 5) святаго; 6) всегда — нема; 7) тамо; 8) въ — нема.

О восхожденѣи Христа славимо,
Серцемъ и усты купно молимо:
Христе царю, вознеси ся,
На небеса пресели ся,
Дай ся оглядати
И выхваляти[1]).

Руци святѣйши, воздвижени[2]) гори,
Ко отцу небесному взийде во скори;
Тамо сѣде на правици,
Царъ силъ, небесной столици;
Съ нами Богъ нынѣ
Въ кождой[3]) годѣнѣ.

Тамо выхваляти[4]) предвичнаго,
Вознесшаго ся[5]) Бога истинаго;
Котрый тако извиствовалъ[6]),
Параклита обицовалъ,
От отца мною исходящаго[7]).

Єсть слово от отца Спасителя,
Небеса и земли Створителя,
По всемъ свѣтѣ прославлено,
На небеса вознесено,
На престолѣ славы посаждено.

Небеса нынѣ торжествуютъ,
Людіє на земли вси ся радуютъ,
Празнуютъ Вознесеніє,
Христово восхожденіє
От земли славно,
На небѣ явно.

Слава бысть Богу вознесеному,
От отца прежде вѣкъ рожденому,
Нашему створителеви
И насъ грѣшнихъ откупителеви,
Низу на земли,
Человѣче вънемли.

Кій язикъ изрече тыя чудеса,
Христосъ вознесій ся днесъ на небеса,

---

1) вихваляти; 2) воздвиженъ; 3) во каждой; 4) вихваляти Бога; 5) вознесившаго ся; 6) извистовалъ; 7) дальших строфок нема.

Котороє ты являєшъ,
Всегда вездѣ пребиваєшъ,
Въ небѣ и на земли,
Человѣче вънемли.

Истинный Боже, тебе молимо,
Вси христіяне слезно просимо,
Избави насъ вичния муки
И не дай намъ въпасти Аду в руки
Всимъ человѣкомъ
На вѣки вѣковъ.

Паралєлї: Р. IX. Ч. 12.

146.

Р. X. Ч. 67.

Богъ во Сионѣ чудами сияєтъ,
Духа святаго, святаго с више испущаєтъ.

Радостни бившии вси апостоли,
Прияша духа божественой сѣли.

Отецъ небесни то все справуєтъ,
Духа святаго всимъ вирнымъ даруєтъ.

Гди придетъ времня ко вичной смерти,
Прими насъ к себѣ до вичной радости.

Свитомъ преславной духъ святи сияєтъ,
И насъ всихъ вѣрніхъ завше умудряєтъ.

147.*)

Р. X. Ч. 72.

Веліимъ[1]) гласомъ и ужасомъ днесъ, Давиде, возыграй,
У арфи свои[2]) з радостию, прекрасно ударяй.
Фтаворъ и Ермонъ гора просвѣти ся,
Господь Богъ нашъ[3]) на ней преобрази ся,
Предъ[4]) ученики своими.

Синайскую и святую[5]) гору, Фтаворъ славную,
Прохождаєтъ, возвышаєтъ от Бога[6]) днесъ данную,
Котрій на ню въступивши
И на ней ся воцаривши
Днесъ преобразуєтъ ся[7]).

*) Р. VIII. Ч. 35: 1) велимъ; 2) своєй; 3) нашъ — нема; 4) претъ; 5) сятую; 6) Богомъ; 7) преобразуй ся.

Истинну тамъ непреминну, Фтаворъ гора намъ показуєтъ;
Свѣтлостію, красностію Ісусъ[1]) ся презентуєтъ[2]);
Правда теперъ триу[м]фуєтъ,
Богъ, который[3]) ся показуєтъ
Днесъ на Фтаворстей[4]) гори.

А на гори такъже въскори Мойсей и Илія,
Где страшливый, позорливый свѣтъ съ небесъ всимъ восия[5]);
Петръ[6]) и Яковъ подъ горою,
Со Іоаномъ подъ святою[7])
От ясности упали.

А гди лице, яко слонце[8]) от ясности сияло,
Жывущаго, будущаго Бога въ тѣли въказало;
На Фтавори восияло
Слонце весъ міръ осѣняєтъ[9])
Божію силою.

Господь изъ горы схождаше[10]),
Ученикомъ глаголаше:
Не кажите, не явите,
Но вся въ себѣ содержите[11]);
Самъ я явлю свѣтлостъ сію,
Когда сполню должностъ сію
Отца моєго.

Паралелї! Р. VIII. Ч. 35.

148.*) Р. X. Ч. 74.

З емъпировъ горныхъ Богъ ся зъявляєтъ,
У Зарваници чудами сияєтъ;
Ликуєтъ міръ весъ, весъ, весъ,
4. Трепещетъ Адъ днесъ, днесъ, днесъ.
Мы вирно припадѣмъ,
Кресту ся поклонимъ
Вси равно, вси — вси, равно вси†).

1) Сионъ; 2) презентуютъ; 3) покори; 4) Фтаворскей; 5) восиялъ; 6) Петеръ; 7) сятою; 8) слонца; 9) осиняєтъ; 10) схождаще; 11) здержите.

*) Р. IV. Ч. 8.

†) Сї стрічки повторяють ся по кождій строфі.

Адамъ претъ часи вѣдѣлъ на крестѣ
Христа распята на древѣ райстѣ[1])
Во снѣ зряще тамъ, тамъ, тамъ,
Пророковалъ самъ, самъ, самъ.

Роды земныи соберите ся,
У Зарваници веселите ся,
Возвышаєтъ Богъ, Богъ, Богъ,
Хрістиянскій рогъ[2]), рогъ, рогъ.

Вышніи силы здѣ припадѣте[3]),
В мѣстечку маломъ сіє видите,
Квѣтокъ райскій цвѣтъ, цвѣтъ, цвѣтъ,
Веселит ся вшитокъ[4]) свѣтъ, свѣтъ, свѣтъ.

Агнецъ претъвични, во міръ посланый,
Милостивый, за насъ[5]) закланый,.
Совываєтъ[6]) людъ, людъ, людъ,
Показуєтъ чудъ, чудъ, чудъ.

Надъ Стрипо(то)ю градъ[7]) Зарваніци,
Во кролевствѣ полскомъ[8]) зритъ ся царица,
Натъ водами гласъ, гласъ, гласъ,
Возвышаєтъ Богъ[9]), Богъ насъ.

Царю избави насъ гладу и войни,
От огня и повитря дай вѣкъ спокойни;
Веселитъ ся градъ, градъ, градъ,
Же престаєтъ[10]) гладъ, гладъ, гладъ.

Архиєреи руци тебѣ подъносяютъ
И чистимъ серцемъ крестъ выхваляютъ,
Слонце, мѣсяцъ, свѣтъ, свѣтъ, свѣтъ,
Приноситъ отъ многихъ лѣтъ[11]).

---

1) райстѣмъ; 2) родъ; 3) приступите; 4) сього слова нема; 5) милости ко намъ зосталъ; 6) созидаєтъ; 7) градъ сей; 8) угерскомъ; 9) Богъ взываєтъ; 10) отступаєтъ; 11) сеї строфки нема; замісь неї стоїть отся:

Яви ся во снѣ крестъ Константину,
Имже побѣду восприялъ силно;
Въ руцѣ єму мечъ, мечъ, мечъ,
Прогналъ враговъ пречъ, пречъ, пречъ.

Псалмы и пѣснми крестъ выхваляйме[1]),
На немъ распятому хвалу воздаймо[2]),
Идетъ въ небо гласъ, гласъ, гласъ,
Созываєтъ Богъ[3]), Богъ насъ.

Арфы з гуслями днесъ выгравайте,
Трубы всѣ свѣту оглашайте,
Ты, Давиде, грай, грай, грай,
Идутъ люде въ рай, въ рай, въ рай[4]).

Людіє тебѣ днесъ ся кланяютъ,
У Зарваніци поклонъ отдаваютъ,
Взиваєтъ[5]) міръ весъ, весъ, весъ,
Приходящимъ[6]) днесъ, днесъ, днесъ.

Молящи всегда во дне и ночи
Христа распята на древи райстѣ,
Да намъ будетъ орожіє, дияволомъ огнапіє,
На всяки часъ, на всяки часъ[7]).

Абы агарянски[8]) сокрушивъ главы[9]),
Вѣрному царю дати державиⁱ[10]).
З высокости страховъ[11]),
А на земли сокрушати враговъ[12]).

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 32. — Р. IV. Ч. 8.

---

1) выхваляйте; 2) воздавайте; 3) Богъ взываєтъ; 4) намісь сеї строфки стоїть така:

Моляще ся всегда у день и в нощи,
Додай царю нашему помощи.
Кресте святый помози,
Враговъ нашихъ порази.

5) взираєтъ; 6) приходяще; 7) сеї строфки нема; 8) Агарянамъ; 9) главу; 10) вѣрному скиптру додай державу; 11) страхъ; 12) сокрушилъ враговъ въ прахъ.

Р. VIII. Ч. 32: в. 2 — чудамъ; в. 4 — трепещуєтъ; в. 12 — рохъ; в. 13 — вѣшнихъ сили: в. 14 — в мисточку маломъ видѣте; в. 19 — лютъ; в. 20 — чутъ; в. 27 — жатъ; в. 28 — глатъ; в. 29 — архирей... подноситъ; в. 30 — вихваляєтъ; в. 32 — приносит ся; в. 37 — гушлями днесь; в. 38 — всему свѣту; в. 40 — идутъ да; в. 42 — отдаютъ; в. 45 — сегда во дне и в нощи; в. 47 — оружиє, дияволъ отгнениє.

149. Р. Х Ч. 75.

О древо преблаженоє,
Во Едемѣ насажденоє!
Радуй ся живоносноє
Алилуя, древо кресноє*).

На тебѣ Христосъ пригвожденъ,
Царъ славы в ребра прободенъ.

Руци и нози произноша,
На главу вѣнецъ зложиша.

Окропленоє кровию честною
Ісус Христовою.

Ангелскоє хваленійе,
Церковно украшеніє.

Царемъ, княземъ и всим земнимъ,
Древо святоє Бого-вирнимъ.

Оружиє пречестноє,
Бъ бранехъ побѣдоносноє.

Свѣту ясно и ужасно,
Всѣмъ врагомъ барзо страшно.

Честнѣйши кресте сохрани насъ,
Силою своєю укрипи насъ.

Вознеси ся на крестъ волею,
Тезоимени тому.

Спокоємъ насъ обдари,
Щедроти твоя намъ даруй.

Рачъ намъ, Христе, даровати,
Крестъ твой честны циловати,
Поклонъ теби завжди дати.

*) Сї дві стрічки повторяють ся по кождій строфі.

150.*) Р. Х. Ч. 62.

Похвалу принесу
Сладкому Ісусу,
Бо то моя слава
И всимъ єстъ похвала:
1. Ісусе, Ісусе прекрасни†).

Во тройци славимый,
Всихъ[1]) непостижимый;
Архангеломъ творче,
2. А бѣсомъ поборче.

Инокомъ радосте,
Єреємъ[2]) сладосте!
Дайже и намъ сладостъ[3]),
3 Спасенія радостъ[4]).

Вышнихъ создателю,
Земнихъ спасителю!
Не забуди мене,
4 Но возищи[5]) мене[6]).

Памятай, человѣче,
Же тя смерть посѣче;
Престань грѣшити,
5 Ісуса гнѣвати.

Не отрини мене,
Не забуди[7]) мене
Въ грѣхахъ лежащаго
6 И востающаго.

Не по дѣломъ моимъ,
Но по щедротамъ твоимъ
Суди мене, пане,
7 Вышнихъ силъ, гетмане[8]).

О царю предвични,
Агнче непорочный!
Надеждо во смерти,
8 Животе смертный[9]).

Остатную молбу
Тебѣ приношаю,
Изъ смиреннимъ серцемъ
9 До Тебе волаю[10]).

Паралелї: Р. VIII. Ч. 44. — Р. IV. Ч. 16.

---

*) Р. IV. Ч. 16: 1) и всѣмъ; 2) євреємъ; 3) радость; 4) сладость; 5) не погуби; 6) по сїй строфцї йде 6, опісля 8, дальше 5; осьма строфка в сїм Р. иньша:

Прійми то малоє моленіє моє,
Скоро подщи ся и умилосерди ся.

7) возыщи; 8) сеї строфки нема; 9) одѣяй ся шатою райскою своєю; 10) волаємъ.

Р. VIII. Ч. 44: в. 7 — тройче; в. 8 — поборниче; в. 19 — перестанъ; в. 20 — гнявати; в. 25 — не бо дѣломъ; в. 32 — бесмертни; в. 34 — преношаю.

†) Повтаряєть ся по кождій строфцї; в Р. IV нам. прекрасни — є: пресладкій.

151. Р. IX. Ч. 15.

Душе Христова освяти мене,
Тѣло Христово спаси мене,
Крове Христоваго напойте мене,
Воду з боку Христоваго умиєте мене.
Муки, укрипи мене,
Откупителю преблаги, вислухай мене,
Во твоихъ глубокихъ ранахъ сохрани мене,
Во годѣни смертной приволай мене,
Дозволь смило стати предъ тобою, со всими стати,
Тебе величати во пренебеснихъ нашихъ силнихъ царствiи, аминь.

152. Р. IX. Ч. 7.

Кедъ ше Iсусъ Христосъ, на ньебо вибералъ,
Свою любу мацеръ на жеми охабелъ.
Ньe охабяй ме, синочку мой, на жеми веселей,
Льемъ ти мньe вешъ, синочку мой, зо собу на ньебо.
Ньe можешъ ти, матко моя, зо мну на ньебо пойсцъ,
Бо ти мушишъ, матко моя, ту на жеми умрецъ.
Кетъ мушимъ, синочку мой, на жеми умрецъ,
Ньe допущъ ты ґу мньe, злому присгуповацъ.
Не бойше, матко моя, дябла шкаредного,
Я пошльемъ ангелогъ з ньеба високого;
Я пошльемъ ангелогъ, шицкихъ архангелогъ.
I дванацъ апостола,
А тринасти пойдземъ самъ, Христосъ небесни.
Спойцемъ, матко, пойдземъ, поидзешъ медзи нами,
Якъ ясни мешачокъ, медзи гвиздочками.
Пойдземъ, матко, пойдзешъ на праву правицу,
А я, матко, пойдземъ на судну столицу.
Хтору ти будзешъ душичку просити,
Ньe може то душичка затрацена бити.
Вислухай нас, Боже, и пана Марія,
Ублагай же за нас своєго сина.

Паралелї: Етноґр. Збірник, т. IX, ст. 123—124, ч. 10—11.

153. Р. XII. Ч. 34.

Свите велми и приємли,
Радостъ со више дану:
Се непло[д]на благородна,
Раждаєтъ дщеръ избрану,
Безъ порака зачату,
Вожделѣну и святу,
Паче всихъ крайснѣшу,
Серафимъ славнѣшу,

Отроковицу,
Небесъ царицу
И владичицу.
Ангелъ хори и вся двори,
Небеса спивайте,
Патриарси і єреарси,
Дѣвицу прослявляйте,
От викъ назнамену,
Вамъ Богомъ обищану,
Ангеломъ явлену,
Днесъ во миръ рождену,
Дщеръ отца исту,
Духа невисту,
Матеръ пречисту.
Надъ небеса свя словеса,
Марію вихваляйте;
Роди звани, днесъ собрани,
Слова матеръ витайте.
Се побида во брани,
Ужасъ на Гаряни
Вирнихъ крипостъ, слава,
Всякихъ блахъ держава,
Ходатайница,
Престателница,
И заступница наша.
Ктожъ возможе, о госпоже,
Рождство ти воспити?
Себе явно, єже славно,
Во емпири бистъ претъ лѣти.
Тѣмъ пророци ликуютъ,
Праоци торжествуютъ,
Ричи гадния,
Конецъ чаяния,
Приближиша ся,
Исполниша ся,
Совершиша ся.
Тебе нинѣ монахинѣ,
Серца наша складаємъ,
Милостъ виру на офиру,
Вси усердно отдаємъ;
Прими подъ крила крова,
Изми адскаго рова,
Дажтъ намъ вирнимъ въ неби,
Во викъ пити теби,
Радуй ся, мати,
Кивоте святи,
Полнъ благодати.
Аминь буди на вся люди,
Милостива царице,
Во день суда, изми студа,
Нескверная агнице;
Одесную постави,
Страха гнѣва избави,
Чертохъ зрити даруй,
Вишни тронъ доспити,
Где тебе лики,
Со человѣки,
Хвалятъ на вики,

154.*) Р. Х. Ч. 18.

Радость велія нынѣ яви ся,
Пречистая дѣва изъ неплодъ роди ся,
От Іоакіма бо и Анны,
За избавленіє свѣтъ подани,
Нынѣ всему міру.

---

*) Р. III. Ч. 1:

Радость велія нинѣ яви ся,
Пречиста панна от неплодове роді ся,
От Якима, Анни,

Возвесели ся, Адаме, нынѣ,
Что тя избавилъ грѣховной винѣ;
Чистая дѣва Богородица,
Марія мати и царица
Изъ неплодне роди ся.
Ко Іоакіму отцу идите,
Въ скорби бывшу увеселите;
Горы и холми днесъ ликують,
Гдѣ єму дщеръ дарує тъ
Дѣву матеръ свою.
Гласно въ гуслы брящай, Давіде,
Изъ неплодове плодъ изиде;
Изъ неяже безъ сѣмене,
Яви ся намъ царъ надъ цари,
Хрістосъ царъ и Господь.
Днесь всему міру радость велія,
Гди ся народила Дѣва Марія;
Избавитъ[1]) всѣхъ от напасти,
Не даєтъ вѣрнымъ въ грѣхи пасти,
И во огнь неугасимый.

Паралєлї: Р. XII. Ч. 41. — Р. III. Ч. 1.

Для збавленя плодъ поданы,
Нинѣ всему міру.
Веселі ся, Адаме, нынѣ,
Избавше ся грѣховной вины,
И Ева въ радости буди,
Анна неплодна дѣву народи.
Лікуй, весели ся,
Чистая дѣва роді ся,
Радость всему міру.
Голосно въ гуслѣ вдарай, Давиде,
От неплонныхъ плодъ произыйде,
От Іоакима и Анны,
Изъ твоихъ чреслъ плодъ поданый,
На радость всему міру.
О дѣва мати, моли ся за нами,
Просимъ тя, матко, со слезами,
На земли ратуй,
А въ небѣ даруй,
Со святыми жити,
Тя въ небѣ хвалити,
На вѣки вѣчніє.

Р. XII. Ч. 41: 1) избавитель.

155.*) Р. Х. Ч. 17.

Радуйте ся вси людіє,
Дѣва ся раждаєтъ:
От початку избранная
На свѣтъ ся являєтъ.

Глагола[1]) Богъ ко Адаму,
Єгда въ раи згрѣшилъ[2]):
Родитъ ся от дѣвици
Той, же тя потѣшитъ.

Нынѣ наста время Анни,
Дѣвицу раждати;
Восхотѣ[3]) Богъ спасеніє
Людемъ своимъ дати.

Радуєтъ ся Іоакимъ,
Иже[4]) єсть пожегнани,
Прежде того и офири[5])
Суть Богу данны[6]).

Іоакимъ грядий въ гору[7])
Богу ся молити,
Не хотѣвъ[8]) онъ во домъ свой
Въспять[9]) ся возвратити.

Донелиже не покажетъ
Господь милостъ свою,
Сина мити[10]) албо дѣвку[11])
Будеме съ[12]) собою.

Анну въ дому, жену свою,
Сиру єи оставляєшъ[13])
Безчадную, неплодную
Богу овоцъ исправяєшъ[14]).

Яви же ся ангелъ божій,
Іоакиму[15]) повелѣ:
Возврати ся въ[16]) домъ свой
Не смути ся отселѣ.

Слиша Господь плачущаго,
Глаголетъ онъ къ тебѣ:
Будешъ всегда изъ Анною
Ликовати себѣ.

Безъчадная Анна,
Днесъ[17]) дѣвицу раждаєтъ;
Іоакимъ хвалу Богу
Своєму воздаєтъ.

Хвалу за то Іоакимъ
Даєтъ[18]) Господу Богу,
Увѣдѣвши во старости
Анну у пологу.

Радуєт ся Іоакимъ,
Анна веселит ся,
Увѣдѣвши дщеръ[19]) свою,
Радосно тѣшит ся.

Радуєт ся[20]) Іоакимъ,
Торжество справуєтъ,
А дщеръ[21]) свою Анна
Господу Богу офѣруєтъ[22]).

Радуєт ся рождшая
Марію дѣвицу,
Пресвятую и чистую
Славную[23]) царицу.

Радуй ся, панно святая,
Чистая Маріє,
Славимая натъ вшиткими,
Дѣвице святая.

Радуєтъ ся рождшая
Царя Ісуса[24]) Христа,
Предъ рождествомъ, во рождестви
И по рождестви чистая[25]).

---

*) Р. XII. Ч. 29: 1) глаголя; 1) во раи згришитъ; 3) возхотѣлъ; 4) же; 5) офиру; 6) дати; 7) къ гробу; 8) хотѣлъ; 9) спятъ; 10) мати; 11) дзивку; 12) съ — нема; 13) оставяєшъ; 14) нам. останнїх двох стрічок є тут тільки отся: Безчадную Богу исправляєшъ; 15) Якиму; 16) во; 17) днесь; 18) далъ; 19) церу; 20) радує ся; 21) церу; 22) офирує; 23) славну; 24) Ісусъ; 25) чиста.

Дай намъ, дѣво, въ неби
Вѣчне ликовати,
Изъ ангели трисвятую
Пѣснь всегда спѣвати.
Алилуя, алилуя,
Всегда восклицайме,
Бога отца, святу Тройцу
Завше вихваляйме[1]).

Паралелї: Р. XII. Ч. 29.

156.*) Р. X. Ч. 19.

Кая проницаєтъ[1]),
Во церковъ ступаєтъ,
Дѣвица пречиста[2]),
Як заря червлена[3]).

1) вихваляти.

*) Р. III. Ч. 5:

Сія проницаєт,
Во церков вступаєт,
Дѣвица прекрасна,
Як зоря червлена,
Красна яко луна,
Над слонце ясная,
Сія єст Марія,
Небесна лелѣя,
Ни первороднаго,
Ни учинковаго,
Грѣху неучасна.

Іоаким и Анна
Во малженствѣ здавна
Неплодно прожили;
Аш у старом вѣку,
Прозбою велікою,
Сіє испросили,
Гнет во дѣтинствѣ сущу,
Три лѣта имущу,
До храму введена,
На престолъ зложена,
Богу поручили.

Обитай дѣвице,
Утреня горлице,
Богу обручена,
Ты єси от вѣка,
Спасти человѣка,
От него зволена.
Ту проживше свѣта,
Тогда, дѣво мати,
Господа раждати,
Заченши не скверно.

Херувимъ преболши,
Серафімъ вышній,
Нинѣ ликовствуют,
Земля веселит ся,
Діявол смутит ся,
Людіє празнуютъ,
Видячи тоє,
Днесъ Воведеніє.
Радуй ся чистая,
Благословенная,
Купно возываємъ.

Радуй ся чистая,
Благословенная,
Цвѣте украшеній,
Богом почтеная,
Заступаєшъ люди,
Як столп нерушимый,
Не єст бо от вѣки,
Спасти человѣки,
Кто бы къ нуждѣ сущи,
Тебе взывающи,
Не былъ утѣшеный.

Ты нам веселіє,
Душамъ спасеніє,
Єдина исправишъ;
Христа родишъ,
От напрасной смерти,
Истинно избавиш.
Юдитъ обручена,
Слѣчна Голоферна,
Тыже проклятаго,
Врага пекелнаго,
Славно обезглавиш.

Р. IV. Ч. 11: 1) сія приніцаєтъ; 2) прекрасна; 3) червена.

Красна яко[1]) луна,
Надъ слонцемъ[2]) яснѣйша?
Сияєшъ[3]) Марія,
Небесна лелия!
Ны первороднаго[4]),
Ны учинкового
Грѣху не причасна.

Іоакимъ и Анна
Во младенстви здавна[5])
Неплодно прежили.
Ажъ южъ въ[1*]) старомъ вѣку
С прозбою[6]) велику
Сей плодъ испросили.
У дѣтинстви[7]) сущу,
Тріи[2*]) лѣта имущу,
До храму ведену[8]),
На престолъ сложену[9]),
Богу поручену[10]).

О витай[11]) дѣвице!
Утреная[3*]) зорнице,
Богу обручена;
Ты єси от вѣка
Спасти человѣка
От него створена[12]).
Дванадесять лѣта
Ту прожили[13]) свита.
Тогди дѣва мати,
Господа в радости[14])
Зачнеши нескверна.

Ты намъ веселіє,
Душамъ[15]) спасеніє,
Єдина испросишъ[16]);
Ты намъ от пропасти,
Злоби и напасти,
Истино избавишъ.
Юдифтъ оружна
Сѣкла Голоферна[17]);
Ты же проклятаго,
Врага пекельнаго
Славно обезглавишъ[18]).

Херувимъ пресвити[4*]),
Серафимъ чеснѣйши,
Нинѣ ликовствуютъ;
Земля весели ся,
Дияволъ смути ся[5*]),
Людіє празнуютъ,
И видящіє[6*]) твоє
Днесь воведеніє;
Радуй ся чиста,
Благословеная!
Купно возиваютъ[19]).

Паралєлї: Р. III. Ч. 5. — Р. IV. Ч. 11. — Р. XII. Ч. 39.

---

1) якъ; 2) слонце; 3) сія єсть; 4) по сїм іде тільки одна стрічка: грѣха не имѣла; 5) во малженству зданна; 1*) иже во; 6) справою; 7) гнедь во дѣтинству; 8) воведенну; 9) занесенну; 10) занесенну; 11) обитай; 3*) горняя; 12) зведенна; 13) прежила; 14) разждати; 15) души; 16) исправишъ; 17) дѣво окруженна | всяка Голоферна; 18) главу избиваєшъ; 4*) Херувимовъ преболша, | Серафімовъ вышша; 6*) увѣдѣвше; 19) купина взыває.

Р. XII. Ч. 39: 1*) въ — нема; 2*) три; 3*) утреня; 4*) превиши; 5*) смутит ся; 6*) видяще.

157.*) Р. X. Ч. 60.

Величай, душе моя, пречистую панну,
Воведеную во церковъ Марію преславну.

Во триехъ лицехъ[1]) Тройцѣ святой за даръ приноситъ ся,
За праотца Адама небу молитъ ся[2]).

Кланяет ся Господеви ниско до престола,
Во церкви Соломонови[3]), где зритъ Бога слова.

Молитви изъ устъ чистихъ и слезъ дѣвическіхъ
Проливаєтъ предъ Богомъ за родъ христіански.

Єдина капля твоя, дѣво, пречистая мати,
Угаситъ огнь[4]) пекелни и вся страсти наша.

О дѣво пречистая, о цвѣте трилѣтни,
О слонце праведноє, облаче пресвѣтли.

Нехай Воведеніє всихъ насъ приведе
От земли на небо, где жити потреба[5]).

Паралелї: Р. XII. Ч. 25.

158. Р. XII. Ч. 28.

Архангелъ Гавриилъ принесъ гласъ Маріи,
Духъ святи осинитъ дѣву пречистую,
Ти зачнеши сина от духа єдина,
На радостъ намъ миру и спаса ємъпиру,
От духа святаго тройци єдинаго,
Дѣвою породишъ.

Ісусъ имя єму будетъ наречено,
Архангелскимъ гласомъ дѣви извищено.
Весъ миръ онъ спасаєтъ, синъ дѣви биваєтъ,
Радуй ся ти, пано, святая намъ дия(в)но.
Благовиствую радостъ новую,
Силою божества.

Р. XII. Ч. 25: 1) лѣтахъ; 2) помоли ся; 3) Соломоновей; 4) огень; 5) потребно.

Богу честь и хвала да будетъ во вики,
Восгласите труби и ѣси человици.
Мария от туду прослави ся всюду,
Радуй ся, невисто, намъ невисная,
Радуй ся, Маріє благодатная,
Госпоть с тобою.

159.*) Р. Х. Ч. 33.

Посланъ бысть архангелъ Гавріилъ
Ко дѣви пречистой,
Возвистити в Назарефти
Веселиє висти.

Обрите ю въ дому своимъ
Во тронѣ сидящу,
Празнующу а не спящу
Токмо книгу читящу.

---

*) Р. Ш. Ч. 17 — має далеко повнійший і подекуди поправнійший текст, тому наводжу його в цілости.

Посланъ быст от небесъ
Гавріилъ ко дѣвѣ,
Что[бы] возвѣстити въ Назарефтѣ
Веселіє вѣсти.

Обрѣте ю въ дому своєм
На тронѣ сѣдящу,
Не празную, ни лежащу,
Тилко книгу чтящу.

А читавши пісаніє,
Наишла тіє слова:
Же ся мает народити
Предвѣчная слава.

Въ Назарефтѣ изыйде
От Акима и Анны,
От праведных Боготецъ
И Маріи панны.

Ґды собѣ тіє слова
До уваги взяла,
З мудростию, спілностію
Тоє уважала.

В той час архангел Гавріил
Ясно показал ся,
С пречистою дѣвицею
Вдячне привитал ся.

Ужаснула ся Марія
Оного младенца,
Не знаючи самаго
Анѣ єго отца.

О пречистая пано,
Мене не лякай ся,
А мнѣ слузѣ своєму
На розмову дай ся.

Аз єсм архангелъ Гаврилъ
Посланый от Бога
На тіє, которіє
Читала єс слова.

Благовѣщу тебѣ радост
Велію, царице,
Правовѣрним Христіяном
Всѣм владичице.

Глаголю я тебѣ: раду[й] ся
Обрадованая,
Господь с тобою,
Панянко чистая.

Благоволи Богъ в тебѣ
Нинѣ вселити ся,
Бы могл в тебѣ промешкати,
Потом родити ся.

И читавши въ єдномъ мыстѣ,
Знала ши тиє слова,
Же ся маєтъ народити
Предвичная слава.

От Назарефтъ Богъ изидетъ
И Іоакимъ и Ани,
Же ся маєтъ народити
Изъ Маріи пани.

Скоро соби тіи слова
До уваги взяла,
З мудростію, пильностию
Тоє у[ва]жала.

Въ той часъ Архангелъ Гавріилъ
Ясно показалъ ся,
С пречистою дѣвицею
Вдячне привиталъ ся.

Оджаснула ся Марія
Онаго младенца,
Не знаючи го самого
Анѣ єго отца.

О пречистая дѣво,
Мене не лякай ся,
А мнѣ слузи своєму
На розмову дай ся.

Як може тоє быти?
Я раба господня,
Прошу тебе, да буду
От того свободна.

Єстем дѣвица,
А мужа не знаю,
Тоє тебѣ до уваги,
Младенче, подаю.

Не фрасуй ся, папянко,
Всѣх произбраная,
От всѣх родов и всѣх святых
Пронареченая.

Тоє буде зачатіє
Без сѣмене мужеска,
Бо духъ святый найде на тя
От [т]хненя божеска.

Зачавши породиш
Сипа Емануила,
Наречеши имя єму,
О тщи Фануила.

С которого ся увеселит
Вшитко створеня,
От пропасти діяволской
Вѣрным збавленя.

Буди мнѣ рабѣ господней
По глаголу твоєму,
Не буду ся збороняти
Господу своєму.

А тоє умовила,
Зарасъ й зачяла,
В той час ся душа єя
Возрадовала.

Веселим ся с пречистою
И мы вѣрныи,
О зачявшем ся нинѣ
Нашемъ спасеніи.

Слава отцу, отцу который нас
На сей свѣт створил,
Слава сину, который нас
Кровію откупилъ.

Слава духу святому,
Котрый нас освятилъ,
И всѣх христіян
Благодатію осѣнилъ.

Тройце пренайсвятѣшая,
Єдиносущная,
Ты єси во єстествѣ
Прославимая.

Да будетъ дѣвѣ святой
От насъ честъ и хвала,
Нинѣ, завше и на вѣки
Слѣчне воспѣвана.

Азъ єсмъ Архангелъ Гавріилъ
Посланъ быстъ от Бога,
Да на тиє, которіє
Читала єсъ слова.

Како можетъ сіє быти
Изъ раба господня?
Прошу нехай будемъ
От того свободна.

Єстемъ дѣвица а до того,
Же мужа не знаю,
Тебѣ тоє я, младенче,
До уваги даю.

Не фрасуй ся, о пане[н]ка
От всихъ родовъ избраная,
От всихъ родовъ и всихъ святихъ
Пронареченая.

Твоє будетъ зачатиє
От дѣви мужейска,
Бо духъ святи найдетъ на тя
От дихненя божія.

Нехай будетъ и мнѣ нинѣ
По глаголу твоєму !
Скоро тоє вимовила
И сина зачала.

А заченши породила
Сина Емануила.
И нарečеши имня єму,
О тщи отца Фануила.

Нехай будетъ от всѣхъ родовъ
Дѣвѣ святой слава,
Нинѣ, присно и во вики
Богу честь и слава.

Паралєлї: Р. Ш. Ч. 17. — Записки, т. XVII, ст. 69—70.

160.*) Р. Х. Ч. 5.

Архангели зъ неба пришли до Богородици,
Якъ послове от царя до своєй царицѣ.
Напретъ покорне¹) до землѣ поклонъ учинили,
А голосомъ єдиностанимъ¹*) вси заволали²):
Пріди, моя голубице, приди от Ливана,
Поспишай ся якъ найскорей до сина и пана.
Прійди, моя ближнѣйшая, приди голубице,
Избраная, єдиная, любимая горлице³).
Прійди, моя красная⁴), ликуй и красуй ся,
Прійди, моя сличная, на вики радуй ся.
С тѣломъ тебе²*) и зъ душею казалъ Богъ приходити,
Ведлє бочку³*) тя своєго хощеть положити¹**).
С тмами войска своєго, отто Богъ приходитъ⁴*),
До горнего Сиону за веселіє⁵*) въводитъ²**).
И³**) паненка здумивши ся⁵) так отповидала:

*) Р. Ш. Ч. 23: 1) прод покорне аж до; 2) усѣ говорили; 3) сих двох стрічок нема; 4) ближняя; 2**) сих двох стрічокъ нема; 5) панянка здумавши ся.

Р. VIII. Ч. 30: 1*) єдно з ними станимъ; 2*) теби; 3*) ведлю боку; 4*) от початку о Богъ приходити; 5*) з веселимъ.

Р. XII. Ч. 5: 1**) посадити; 2**) водитъ; 3**) а.

Вижду же южъ[4**]) година мнѣ смертная[6]) приспила.
На годину[7]) тилко заснешъ! мовили ангели;
Жити будешъ ажъ[6*]) на вѣки! рекли архангели.
А ктож[7*]) можетъ смертелное тѣло возносити?
О тоє мнѣ трудно сина, Бога просити.
Несмертелни руцѣ Бога пестовали,
А не речъ єстъ, абы в землю были заховали[8*]).
Несмертелни синъ твой, Богъ нашъ, три дни лежалъ въ[5**]) гроби,
Моцу боства всталъ от мертвихъ, отпочивалъ въ неби[8]).
Ми по твоє тѣло пришли — мовили[6**]) архангели,
З музикою и з єргани[9]) стоятъ серафими.
Готовят ся виходити с темнои темности[10]),
Поспишай ся до небесной и вичной радости.
Поспишай ся, бо тя начнутъ вси роди чтити,
От нынѣ и до вика, радуй ся мовятъ ти[11]).
Послухай же, что на прихотъ твой тебѣ спиваютъ,
Чого уха[9*]) смертельни нигди не слухали[10*]).
Не оставляй же насъ грѣшнихъ, наша[11*]) заступнице,
Не оставляй насъ во напастехъ[12]) можная[12*]) царице.
Не оставляю[7**]), але буду за васъ ся молити,
Тилько и ви престайте[13*]) Бога южъ гнѣвити[8**]).
Гнѣваємо ми грѣхами[14*]), ти ся, пано, моли,
Гнѣвъ єго въ часъ смерти и терасъ утоли[13]).
Где ми дѣти безъ матери маєме ся[15*]) подѣти?
Заставилъ бо на насъ врахъ пекелнии[9**]) сѣти.

---

6) смерти; 7) годинку; 8*) сих чотирьох стрічок нема; 8) воскрес моцю свого богства, в небѣ спочил себѣ; 9) и оршалком; 10) готови ся выходити с свѣтовой темности; 11) сї дві стрічки звучать так:

Поспѣшай ся, бо тя почнут вси роди блажити,
От нинѣ и до вѣка вѣрніи славити;

дальших двох стрічок нема; 12) избавляй нас от напасти; 8**) токмо же вы перестанте Господа гнѣвити; 13) в час годины нашой смерти гнѣв єго утоли; замісь дальших стрічок йдуть отсї дві:

Дай нам в небѣ пребывати, молим ся со слезами,
В ден страшнаго суда причини ся за нами.

6*) ашъ; 7*) ктошъ; 8*) двох останніх стрічок нема; 9*) врага; 10*) слухаютъ; 11*) намъ; 12*) мовная; 13*) престаните; 14*) грѣховъ; 15*) безъ Марии маме ся.

4**) ушъ; 5**) во; 6**) мовятъ; 7**) оставлю васъ; 8**) гнѣвати; 9**) пекелни.

Радость теби во молитвахъ вси днесь принесимо[16*]),
Допроватъ[17*]) насъ до радости вичной, ми тя вси молимо.
Алилуя[18*]), алилуя, всегда восклицати[10**]),
Тебе матеръ и зо синомъ на весъ вики вихваляти[19*]).

Паралєлї: Р. Ш. Ч. 23. — Р. VIII. Ч. 20. — Р. XII. Ч. 5. — І. Франко, Карп. лїтер. Ст. 140. Ч. 11.

161.*) Р. Х. Ч. 6.

Торжество[1]) днесь вси воскликните[1*]),
Человѣкъ[2]) множество купно градѣте.
Во[3]) Гефтсиманію,
Хвалите Марию,
Во писнехъ.

Чудо преславно велми яви ся,
Матерь Христова днесъ престави ся.
Вичную[4]) обитель,
Где єстъ[5]) Богъ створитель
Во тройци.

Ангеломъ лики поютъ прекрасно,
И вся музики поютъ ужасно;
И граютъ дѣвици,
Спиваютъ царици
Весело[6]).

Апостоли вси днесь ся собрали,
От конецъ земли ко[7]) гробу престали;
Слези виливаютъ,
Со жалемъ возираютъ[8])
На небо.

16*) просимо; 17*) допровацъ; 18*) а ликуй; 19*) на вѣки виковъ хвалити.

10**) восклицаймо.

Р. Ш. Ч. 24: 1) торжествено; 2) человѣци; 3) во вес; 4) во вѣчную; 5) єстъ — нема; 6) ся строфка виглядає так:

Ангеловъ лики поютъ ужасно,
И вся музики — пѣсни согласно:
Спѣвают дѣвици,
Тріумфуютъ пророци
Весело.

7) ко — нема; 8) слези изливают | жалоснѣ взирают.

Р. XII. Ч. 7: 1*) возкликниме.

Отецъ предвични9) щож си2*) витаєтъ,
Слово10) матере душу пріймаєтъ;
Духъ святий царицу11)
И возлюбленицу
Лобзаєтъ.

Приди, царице, горняя12) страни,
Идеже3*) лики святи собрани,
Да послужаютъ4*) теби,
Вся яже на неби,
О пано!13)

Грѣшнихъ на землю5*) теби вручаю,
Их же хощеши пріими до раю,
Вичная радости,
Идеже сладости
Насилятъ ся6*).

Паралелї: Р. Ш. Ч. 24. — Р. XII. Ч. 7.

162.*) Р. X. Ч. 4.

Во успеніє предстаєтъ,
Престолъ въ небѣ возприймаєтъ.
Память твоя, дѣво святая1),
Днесь во радости процвѣтаєтъ2).

---

9) небесный; 10) син; 11) дѣвицу; 12) въ горняя; 13) да служат тебѣ | вси ангелы в небѣ | согласно; по сім ідуть отсї дві строфки:

Чистая дѣво, в небо внесена,
От земних краєв не отлучена!
Соблюди нас грѣшных,
Долѣ плача бывших,
От всѣх бѣдъ.

Во горнем Сіонѣ дай царствовати,
Чистая панно, тя оглядати,
Сподоби, Маріє,
На вѣки вѣчніє
Тебе чтущихъ.

2*) щеръ свою; 3*) идѣже; 4*) послужаніє; 5*) землѣ; 6*) наситят ся.

*) Р. XII. Ч. 4: 1) чиста; 2) процвита.

Днесъ царица возлѣтаєтъ,
И со синомъ ся витаєтъ:
Витай, витай, матко любишая,
Надъ[1]) всихъ святыхъ святѣйшая.

Витай, царице преславна,
Днесъ во небо предъизбрана[2]),
Процвитати во небесномъ трону,
Восприймати от сина корону[3]).

Коруну не увядену,
Зъ розниxъ квитковъ[4]) украшену;
Надъ лелию и надъ ружу[5]) чисту
Изъбра[6]) самъ синъ божи.

Отецъ и синъ и духъ святый
Хощетъ тебе къ себи взяти,
Як царицу всего свѣта,
До пресвѣтлаго миста.

На брашно тя созиваютъ,
На руцѣ тя возприймаютъ;
Приди, приди, матко, в той годиии,
Между нами сядешъ нынѣ.

Тебе архангелския хори
Поютъ во небесномъ двори;
Непрестано триумфуютъ,
Царицу тя именуютъ.

Ми вирніи[7]) прибигаймо,
І[8]) до ней молитви даймо,
Аби сина ублагала,
И насъ грѣшнихъ изцѣляла.

От всякіхъ бѣдъ и скорбей,
От дияволскихъ пакостей[9]),
Сохрани насъ, матко блага,
От силъ проклятаго врага.

Паралелї: Р. XII. Ч. 4.

---

1) натъ; 2) избрана; 3) коруну; 4) з горнихъ квиткохъ; 5) надъ; 6) избралъ; 7) вирни; 8) а; 9) пакости.

163. Р. XII. Ч. 6.

Радуйте ся ангеломъ лики,
Грядетъ до васъ матеръ владики!
Гаврiилъ єй висте принесе,
Синъ зо ветръ тя до небесъ принесе;
Приди от Навана, мати моя укохана,
Мати укохана.

Апостоли сутръ [сут?] облаками принесени,
И со слезами Гефсимани преспали,
И царици тамъ ридали:
Грядешъ о[т] насъ, о царице!
Гради, гради голубице,
Гради голубице.

Єгда тѣло на рамо взяли,
Тми ангеловъ гласити стали;
Возмите врата князи ваша,
Се грядетъ утѣха наша,
Давно от насъ пожадана,
Богоматеръ чиста пана,
Богоматеръ пана.

Страшни ангеловъ лици,
Сритающе душу дѣвици,
Вси любезно окруживше,
Глави своя приклонивше,
Другъ ко другу приницаютъ,
Арфи своя устрояютъ,
Арфи устрояютъ.

Царъ пречесни иходъ свой,
Приятъ душу во руци свой,
Честъ отдалъ єй матерну;
Пойду блѣжайше ко сину!
На престолъ посаждена,
Во слонце свитло ополчена,
Во слонце ополчена.

Торжествена во небо вопровадилъ,
Блисъ трону посадилъ,
Увинчалъ ю коруною,
Потъ нози єй мисяцъ данно,
И такъ от всихъ заволано,
И такъ заволано.

Витаємъ тя, царице,
Давна воєводо во мири преславна;
Ти натъ всихъ насъ прославлена,
Со синомъ Богомъ посаждена,
Во викъ вѣка царствовати,
За весъ миръ творца благати,
За весъ миръ благати.

Ублагай же благословена,
Преблагаго Бога рождена,
Во твоємъ днесъ Успении,
Да вси будемъ помнени,
Претъ престоломъ святѣшаго,
Сина ти любимийшаго,
Сина любимийшаго.

164.*) Р. XII. Ч. 3.

Пречистая дѣво мати, небесна царице,
Ангели вси поютъ писнъ теби, владичице;
Апостоли вси отъ конецъ облакомъ летѣли,
Въ Єрусалимъ чистой дѣви на погребъ приспили.

Когда ньесли апостоли одръ владицице[1]),
Тогда бившу невирному съ ними Афтонию,.
Покуси ся наущениємъ одру[2]) сокрушити,
Фтома близнецъ у Індий тамо[3]) забави ся.

Когда отцу прикосну ся, безъ руки являет ся[4]),
Потомъ приде и припаде, гробу взирающи;
Ангели вси вопияху: возмите ся врата!
Со триумфомъ[5]) грядетъ небо царская палата.

Духъ святи и синъ матеръ, Богъ отецъ невисту[6]),
Короняютъ у имфору[7]) днесъ дѣву пречисту;
Пречистая дѣво мати, горнихъ силъ царице,
Не забуди за[8]) насъ гришнихъ, чистая горлице.

Паралелї: Р. X. Ч. 21.

*) Р. X. Ч. 21: 1) владичицы; 2) одръ; 3) тогда; 4) сеї стрічки нема; 5) торжествомъ; 6) Богъ отецъ дщеръ и сынъ матерь, духъ святый невисту; 7) увѣнчаютъ порфирою; 8) и.

165.*) Р. IX. Ч. 9.

Витай, о дѣво Маріє,
Керестурска ясна[1]) звиздо!
Нѣнѣ къ теби тузме пришли,
Пре ти[2]) образъ твой поклекали[3]),
Маріє, Маріє.

Велку радостъ чуствуєме,
Же тебе вси[4]) видиме;
О[5]) Маріє, слатка[6]) мати,
Сподоби насъ благодати,
Маріє, Маріє.

Попатри на насъ очима,
О мати милосердія[7]);
Пришли зме тя оглядати,
И на помощъ призивати[8]),
Маріє, Маріє.

Прекрасне твоє зриниє,
Обрасъ твой свитло ясниє,
В тимъ то святимъ божимъ дому,
Теби на честъ справеному,
Маріє, Маріє.

Ту себи мисто избрала,
Со[9]) Исусомъ ся показала,
На тимъ керестурскимъ полю,
Многимъ свою помощъ дала[10]),
Маріє, Маріє.

Радуй ся благодатная,
Пресвятая дѣво Маріє[11]);
Поздравлена от всихъ буди,
На насъ гришнихъ не забуди,
Маріє, Маріє.

Словомъ не мошъ виповисти,
У тей велькей[12]) радости;
Сердце ашъ ся запалило,
Же матеръ божу видѣло,
Маріє, Маріє.

Буди слава отцу Богу[13]),
Синови Духу святому,
От насъ честъ[14]),
. . . .
Маріє, Маріє.

Паралелї: Р. XII. Ч. 11.

166.)** Р. X. Ч. 16

Радуй ся Маріє,
Небесна царіце,
О радуй ся матко божа,
Пресвитла зорнице.

---

*) Р. XII. Ч. 11: 1) красна; 2) предъ; 3) поклєкали; 4) ту вси; 5) охъ; 6) славна; 7) милосердна; 8) тебе призивати; 9) з; 10) многимъ дала помощъ свою; 11) мати; 12) великей; 13) Богу отцу; 14) дѣви Маріи, Ісусъ Хрістовей матери.

**) Р. III. Ч. 54:

Радуй ся Маріє,
Небесна царице,
Радуй ся пречиста,
Пресвѣтла зорнице,
Ты обрадованная,
Сына породила,
Ты клятвы Адама
Дѣвством свободила.
Приди до нас, панно,
З высокого ґмаху,
Потѣшай нас усѣх,
У великом страху,
Котрый час смертный
На нас наступует,

Тызъ[1]) обрадована
Сына породила,
Ты изъ клятви про Адама
Дѣвствомъ свободила.

Свободи насъ, мати,
Не дай погибати,
Избави насъ, охрани насъ
Злой поганской руки.

Которая нынѣ
На насъ наступуєтъ,
Всихъ християнъ православнихъ
Погубити хощетъ.

Покрій же насъ, матко,
Омофоромъ, твоимъ
Избави насъ, охрани насъ[2]),
Всѣхъ християнъ твоихъ.

Одейми[3]) мечъ остри
От злихъ рукъ поганскихъ,
Не дай, не дай погубити
Всѣхъ душъ християнскихъ.

Тызъ обрадована,
З високого неба
Иная намъ помочници
Опрочъ тебе [не] треба[4]).

Плака[ла]съ жалоснѣ
У повчанской церкви
И молиласъ сина свого[5])
За людъ християнски.

По(в)чаєвска скала
Ты ся раступила,
Гдижъ[6]) от поганъ омофоромъ
Християнъ покрила.

Хорихъ изцилялась,
Нищихъ ратовалась
И от злихъ, поґанскихъ рукъ,
Многихъ охранилась.

Дознали ся пани
Велможни и мали,
Приходили и молили
Тя вси со слезами.

И людіє странни,
Нищи и упадли,
С чистимъ серцемъ и со плачемъ
Теби ся кланяти[7]).

Теби ся кланяли,
Чуда позирали,
И по правой вѣри[8]) своєй
Вси ся изциляли.

Єретическа рука
Нас огортуєт.
Отими меч острый
От рук бесурмянских,
Не дай нас губити
Всѣх душъ христянских.
Слезы выливала
До своєго сына,
Плакала за нами,
Як матка єдина.
Плакала крем болю
В мѣстечку кралевском,
Повторе в Каменцу,
Повѣтѣ подолскомъ.
Добра голубицє,
Храни своя дѣти,
Абысмо тя могли
Вси усерно пѣти.
Зовѣмъ непрестано,
Чтѣймы сіє,
Не забуди нас,
Госпоже Маріє!
Не забуду, але буду
За вас ся молити,
Але вы престапте
Господа гнѣвити.

Р. XII. Ч. 18: 1) ти; 2) охрани насъ, уховай насъ; 3) одойми; 4) сеї строфки нема; 5) своєго; 6) гди; 7) молили; 8) правовири.

Мы тежъ прибигаємъ,
Теби ся кланяємъ[1]),
Якъ царицу всего свѣта
С плачемъ умоляємъ[2]).

Рачъ ся змиловати,
Сина ублагати,
Бы намъ рачилъ як отецъ[3])
Грѣхи опростити.

Грѣхи опростити[4]),
Царство даровати,
У котором бысме могли
Єго вихваляти.

Со всими ангели
И со архангели
И со всими и святими[5])
В немъ ся радовати.

В немъ ся радовати,
Тебе вихваляти,
Яко матеръ Христа пана[6])
На вѣчніи вѣки[7]).

167.

Р. X. Ч. 57.

Ко твоєй святѣй иконѣ
Прибигаємъ грѣшніи,
Заступница велія,
Пресвятая Марія.
Изъ высоты небесныя
Прозри на стенянія
Рода тебѣ вѣрнаго,
Не остави сираго.
Отврати отъ насъ напасти,
Войну, гладъ и бѣдности
Не дай намъ погибнути,
Сохрани насъ въ цѣлости.
Всю надѣю
Полагаємъ въ тебѣ
И ожидаємъ вѣчное спасеніє
Чрезъ твоє заступленіє.
Не имѣємъ бо иную,
Токмо тебе єдиную,
Нашу ходатаицу,
Неба, земли царицу.
Умоли сына твоєго,
На лонѣ держимаго,
Войнѣ, гладу пресгати
Смерть напрасну отняти.
Изъ глубины сердечныя,
Прійми, моленія наша
Заступница велія,
О пресвята Марія.

Паралелї: Р. III. Ч. 54. — Р. XII. Ч. 18. — Р. XII. Ч. 40.

168.

Р. XII. Ч. 20.

О Маріє повчанска, ходаице наша!
Маріє, о Маріє пресвятая, дѣво пречистая*).
Моли Господа Бога, спаса нашего Хріста!
Достойно тя возхваляємъ, стопам(и) твоимъ прибигаємъ.
Всякъ, кто тебе не славитъ, помощъ твою не знаєтъ;
Ти помочница биднимъ, хранителница странимъ,
Прими наше пиниє, дай намъ гриховъ прощениє.

---

1) до тебе волаємъ; 2) волаємъ; 3) отецъ нашъ; 4) отпустити; 5) и всими святими и со архангели; 6) Бога; 7) на вѣки вичнии.

Р. XII. Ч. 40 — не має важнїйших відмін.

*) Сей приспів повторяєть ся по кождім стиху.

169. Р. XII. Ч. 23.

Повче граде весели ся,
Благодат(и) во теби яви ся,
Препрославленой с висоти,
О Маріє чистоти,
Мирови, мирови.

Радуй ся роде хрістиянски,
Тивроне квите тронъ сионски!
Дражащая паче злата,
Хрістова єстъ палата,
Марія, Марія.

Органи дѣви приносите,
Устнамі и серцемъ х[в]алите,
Священици со лики,
И миръ дари велики,
Примите, примите.

О дѣво всихъ найдостойнѣйшая,
Херувимъ глаголемъ чеснѣйшая,
Молим ти ся от серца,
Раби твои младенца,
На вѣки, на вѣки.

Изведи гришниковъ из гроба,
Праведшимъ теби дойти двора;
Буди намъ гришнимъ веселиє,
Душамъ нашимъ спасеніє,
На вѣки, на вѣки.

170.*) Р. XII. Ч. 10.

С Богомъ остань, охъ[1]) Марие,
Ушъ от тебе отходиме,
Образъ твой ту оставляєме[2]),
Подъ твой покровъ ся вручаєме,
Маріє, Маріє †).
Дай намъ благодати словение[3]),
Укашъ и милосердиє,
Подай здравля путовати,
Рачъ нам вирнимъ помагати.
Охъ якъ тя ту охабиме[4]),
Слатка мати, тя молиме,
Серце во[5]) насъ млѣетъ,
Ктошъ насъ други помилуєтъ?
Хочъ образъ твой ту останье,
Но серце собомъ возмеме;
Приди с нами, охъ Маріє,
Тобою намъ спасениє.

С радостию пришли ту сме,
А во жальомъ отходиме,
Ох Маріє, розвешель насъ
И на путъ[6]) настави насъ.
Серце намъ є отворене,
Теби[7]) пресвята Маріє,
Видяще тя[8]) чуствуєме,
Сердечно ся радуєме.
Про то с нами[9]), мати,
Наставъ руки благодати,
Трудъ нашъ даєтъ прияти[10]),
И отпустъ намъ хасновити.
Слава Богу отцу[11]),
Синову духу святому[12],
Во твойци святой єдини,
Честъ чистей дѣви Маріи.

Паралелі: Р. IX. Ч. 10.

*) Р. IX. Ч. 10: 1) о; 2) оставляме; 3) благословеніє; 4) охабяме; 5) серце, душа во; 6) путѣ; тут іде перше 5-та, а опісля 4-та строфка; в останнїй дві стрічки пропущені; 7) ко теби; 8) тя вси; 9) буди с нами; 10) приятни; 11) слава були отцу Богу; 12) сятому — і далї: сятой.

†) Ся стрічка повтаряєть ся по кождих чотирьох.

171.*) Р. XII. Ч. 30.

А певаймо писмици, от Маріє дѣвици,
Коя света є била, приє некъ се родила.
Єзушъ, Марія, откутъ нама сунце ся,
Сунце сія с планине и от юцкой Маріи,
Здрава ґоспо' юцка, дѣвице премудра.[1])

Катъ Марія отрасте, изъ младече изайде,
Богъ Марію изабра и за матеръ изабра.

Да че сина родити, у утробу носити,
Богъ послао ангела и светоґа Гавриила.

Да Маріи нависти, породе не изъ усти,
Да че сина родити, и да че намъ краль бити.

Ангелъ дойде к Маріи и овако ґовори:
Богъ мене послао, здрава буди Маріо.

Милости си ти пуна, небеска свихъ коруна,
Ти чешъ сина зачати, с духомъ светимъ почати.

А Марія ґовори, понѣзно се помоли:
Како може то бити, да чу сина родити?

Мужа ни самъ познала, премъ да самъ ґа имала.
Духъ че свети дочи, майки светой у помочъ.

Катъ Марія разуми, што єй анґелъ ґовори:
Служебница я хочу бити з божиомъ помочу.

Лисавети родици и низиной сестрици,
Иной у похотъ долази, Марія є родила.

Марія се радує и мило єй то буде,
И єръ избра сироту, Богъ за матеръ дѣтету.

Марія є сирота и побожна девойка,
Побожно се влада, дѣвичанство чува.

Боґу съ у викъ молила, божию помочъ искала,
Да єй буде у помочъ и сваки данъ и обоночъ.

Паки Марію дѣвицу Богъ придаде Іосифу,
Да се за ну овъ брине, да не умре от зиме.

---

*) Ся пісня взята з сербщини, на що вказує мова.
[1]) Сей приспів повтаряєть ся по кождій строфці.

172.*) Р. XII. Ч. 32.

Хваленъ Ісусъ, Маріо, хваленъ Ісусъ, дѣвицо,
Хваленъ Ісусъ, майко наша, заґоворнице.

Прими насъ все путники, тужне ктєре и синке,
Прими, о Маріо юцка, сатъ насъ неволнике.

Котри зме те хвалили, данъ и ночъ се трудили,
И на ово мисто желіо сатъ смо допили.

Дакле, любезна майко, просимо те овако,
Прими насъ всихъ, о кралѣце, чиста ружице.

Пришли смо те прославицъ, изъ ангеломъ поздравицъ,
Ти от Бога надарена, майко блажена.

К теби сниде свети духъ, же си майка Ісусу,
А и наша помочница, блага дѣвица.

Спомени се прелила[1]) и прими насъ потъ крила,
Слатка майко от радости, єво ти ґости.

Ми ту тужни стоимо, смирено те молимо,
Дѣли милостъ божу и намъ всимъ християнамъ.

Моли за насъ ти Бога и Ісуса слаткоґа,
Моли и духа святаго, ради рода гришнаго.

173. Р. XII. Ч. 42.

Исполни ся небо и земля чудесъ твоихъ, царице,
Изъбраная яко луна, одѣяна во слонце;
На глави єй винецъ, на рукахъ младенецъ,
Прежде викъ рождени и з ней воплощени,
З Маріи дѣвици синъ єй возлюблени.

О пречистая царице, на образъ твой взираємъ,
Страмоловной, чудотворной дѣвици волаємъ:
Призри на насъ, мати, не дай погибати,
Во суєтномъ свѣтѣ, во угор[с]комъ повитѣ.

Абы змо тя вси усердно могли хвалити,
Архангеломъ, херувимомъ, чеснѣйшая царице.
И серафимомъ во истину, славнѣйшая дѣвице;

---

*) Ся пісня взята теж із сербщини. 1) Нам. премила.

Тизъ в неби на тронѣ, въ тройческомъ корунѣ,
Днесъ во храми твоємъ подъ ноги падаємъ,
Тебе чудотворну на помощъ взиваємъ.

Восплещите вси руками вирно днесъ царици,
Во угорскомъ землѣ, гласомъ радоснимъ, пресвятой дѣвици;
Обрадованая, Маріє преславная, Господь с тобою,
Дастъ милостъ свою, тебе вихваляти въ мири, у покою.

Ликуй граде и весели ся, гди мати в теби изяви ся,
От свякихъ бидъ свобождаяй, виру нашу охраняй,
От лютихъ Агарянъ, геретиковъ безъбожнихъ,
Повитра и огня, якъ мати господня, заступница наша.

Кто прибигнетъ ко образу в Повчи застающему,
Наполнит ся благодати и ласки пресятой.
Слези изливаютъ и тваръ просвищаєтъ:
Царице прекрасная, невирнимъ ужасная,
На престоли святомъ яко слонце ясная.

Сіяєшъ чудеси на землѣ, яко слонце на небеси,
Просвищаєшъ сущихъ во грисехъ прибигающихъ к теби;
Упроси намъ сина, о матко єдина,
Би намъ былъ милостивъ и грѣхи отпустилъ,
На правици своєй всихъ насъ просвитилъ.

174. Р. XII. Ч. 31.

Хрістіяне, по всемъ свитѣ пойте весело,
Вознесла ся дѣва свята нынѣ на небо.
Нынѣ на небо, пойте весело,
Вознесла ся дѣва свята нынѣ на небо.

Вознесла ся со славою, сила на свой тронъ,
От него же вирнихъ своихъ не иженетъ вонъ.
Не иженетъ вонъ, сила на свой тронъ,
От него же вирнихъ своихъ не иженетъ вонъ

Ахъ Марія, мати божа, сущая в неби,
По возданой благодати от оца теби.
От оца теби, сущая в неби,
По возданой благодати от оца теби.

Удѣли намъ мисто в неби при тронѣ твоємъ,
Гдѣ царствуєшъ со славою со синомъ своимъ.
Со синомъ своимъ при трони твоємъ,
Гдѣ царствуєшъ со славою со синомъ своимъ.

Радуйте ся также вирнихъ, мисто ожидаєтъ васъ,
Коя жадна сила ваша не возметъ от васъ.
Не возметъ от васъ, мисто ожидаєтъ васъ,
Коя жадна сила ваша не возметъ от васъ.

Любте вдови и сироти, возлюби Богъ васъ,
Постави насъ на правицу, докъ приде тотъ часъ.
Возлюби Богъ насъ, докъ [приде] тотъ часъ,
Постави насъ на правицу, докъ приде тотъ часъ.

175.*) Р. Х. Ч. 23.

По[д] твой покровъ прибигаємъ, пречистая дѣво,
За охрану тя жадаємъ, пресвятая дѣво.
Охранъ, захранъ, вислухай насъ, мати милостива[1]).

Котри к теби прибигаютъ, на помощъ тя призиваютъ;
Бо ти єстъ имъ помощница, гришнимъ людемъ заступница.
Не дай, не дай пропасти намъ, мати милосердная.

До нохъ твоихъ упадаємъ, ласки твоєй вси жадаємъ,
Охранъ, захранъ, вислухай насъ, мати милостивая.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 38.

176. Р. Х. Ч. 58.

Подъ твой покровъ прибигаємъ,
Пресвятая Дѣва,
Твоєй помощи желаємъ
Мати милостива!
Сохрань, заступъ, вислободь насъ,
Пресвята Марія,
Не дай, не дай сгубити насъ,
Мати милостива.

---

*) Р. VIII. Ч. 38: 1) тут є ще одна стрічка: не дай пропасти намъ, мати милосерна; обі останнї стрічки повторяють ся по кождій строфцї; иньших відмін нема.

Сохрани насъ, о матичко,
Къ тебѣ вопѣющихъ,
Покрый насъ, божа родичко,
Въ тебе надѣющихъ;
Покрый плащемъ, заступи насъ,
Пресвята Марія,
Не дай намъ всѣмъ загинути,
Мати милостива.

Моли сына о насъ грѣшныхъ
Въ сей и на каждый часъ,
Бы отъ бѣдъ часныхъ и вѣчныхъ
Благо свободилъ насъ.
Моли сына, проси о насъ
Пресвята Марія,
Не дай сыномъ изчезнути,
Мати милостива.

Расширъ твой плащь, заступи насъ
Отъ злыхъ враговъ нашихъ,
Несправедливо на родъ нашъ
Злостію нападшихъ.
Заступъ, покрый, охрани насъ,
Пресвята дѣва,
Выслышъ твоихъ дѣточковъ гласъ,
Мати милостива.

Сохрани насъ отъ бѣдъ скорбныхъ,
Отъ огня и града, отъ хвороты, заливъ водныхъ,
Отъ войны и глада,
Отъ мора, труса, потопы,
Пресвятая дѣва,
Сохрани насъ
Отъ всей злобы,
Мати милостива.

Молиме тя со слезами,
Пристой намъ въ ускости
Просимъ тяшкими гласами,
Помози въ бѣдности.
Охранъ, заступъ, выслободь насъ,
Пресвята Марія,
Не дай, не дай сгубити насъ,
Мати милостива.

Подъ охраною твоєю,
О матичко мила,
Не вредитъ полна лестію
Враговъ нашихъ сила;
Бо ты надъ всѣми силнѣйша,
Пресвятая дѣва,
Побѣда твоя певнѣйша,
Мати милостива.

177. Р. Х. Ч. 59.

Воспойте согласно
Пѣснь нову прекрасно,
Маріи дѣвицѣ,
Небесной царицѣ,
Вси земляны, христіаны.
Котора на тронѣ,
На горномъ Сіону,
Руки подноситъ,
За весь міръ проситъ.
Прошу тя, сыне ласкавый,
Пощади вся христіяны,
Помилуй насъ и помилуй насъ.
Любовно насъ смотри
И плащъ твой распростри,
Которымъ, царице,
Мати владичице,
Покрываєшъ, соблюдаєшъ
Наземни вси роды
Отъ смертной пригоды.
Повѣтря брани
Свякія страны,
Правовѣрныя во скорѣ,
На земли же и на морѣ
Неизмин[н]о, неизминно.
Люта врага зѣло,
Побѣдилась смѣло,
Голоферна давна,
Воєвода славна,
Юдитъ иста,
Дѣво чиста,
Смири враговъ роги
Подъ наши подноги,
Подкори поганы,
Спаси христіяны,
Дай намъ во мѣрѣ пожити,
Тя Богоматеръ блажити
Непрестанно, непрестанно.
Свѣтлости святѣйша,
Надъ слонцемъ яснѣйша,
Свѣтя непрестаєшъ,
Благодать подаєшъ
Отъ небеси въ градѣ,
Весѣ мы тебе волаємъ,
На помощъ взываємъ:
Предстателнице, ходатаице,
Ко творцу всѣхъ непреложна,
Маріє мати всеможна,
Не презри насъ, не презри насъ.
Кивотъ благодати,
Ты пречиста мати,
Въ тя слово всели ся,
Съ тебе воплоти ся
Чудо красно и ужасна,
Небесъ пространѣйша,
Серафімъ славнѣйша
Ангелъ царица,
Богородице, за насъ сына убла-[гаєшъ,
Праведный гнѣвъ утоляєшъ,
Якъ мати, якъ мати.
Избранна святая,
Порфира царская.

Блажимъ тя вси роди,
Ты насъ выслободи
Вражіихъ рукъ,
Пеколныхъ мукъ.
Упроси у сына,
О мати єдина,
Абы въ день судный,
Человѣкъ блудный,
До благости былъ пріятый
Чрезъ тебе, чистая мати,
Надеждо всѣхъ, надеждо всѣхъ.
И єще ко тебѣ,
Въ єдиной потребѣ,
Руцѣ вси возносимъ
И помощи просимъ:
Призри на насъ
Во смертный часъ,
Дай благая мати,
Въ небѣ оглядати
Сына твоєго,
Бога нашего,
Которому честь и хвала
Съ тобою бы не устала
Во вся вѣки, во вся вѣки.

178.*) Р. Х. Ч. 7.

Чистая Богородице,
Грѣшнимъ людемъ помощнице[1*]) !
Теби[1]) в день и в нощи просимъ,
Руци своя[2]) вси подносимъ;
Буть[2*]) причиною своєю,
А не[3]) прозбою нашею,
Донеси я сину своєму,
Царю и богу нашему,
Абы рачилъ заховати,
Не допущалъ воєвати,
Церкви божой[4]) боронити,
Нашу[5]) хоронити[3*]).
От поганъ, людей злосливихъ[6]),
Вири нашой[7]) нежичливихъ,
Котори[8]) з давна воюютъ,
На християнъ наступуютъ[4*]).
Як би могли уловити,
Ко[9]) вирѣ своєй прихилити.
О Христе царю и Боже мой,
Я предъ тобою слуга твой.

---

*) Р. VШ. Ч. 33: 1) тебе; 2) твоя; 3) не горть; 4) божей; 5) вѣру нашу; 6) людиє злошливихъ; 7) нашей; 8) котри; 9) к..

Р. XII. Ч. 8: 1*) помочнице; 2*) будъ; 3*) охранити; 4*) наступаютъ.

До ногъ твоихъ упадаємъ,
Ратунку от тебе жадаємъ,
Рачъ намъ ласку свою дати,
Вичнимъ царствомъ даровати.

Паралелї: Р. VIII. Ч. 33. — Р. XII. Ч. 8.

179.*) Р. X. Ч. 8.

Буди восхвалена от всихъ родовъ земнихъ
И возвеличена от хоровъ небеснихъ[1]);
Богородице, небесъ царіце,
Чистая дѣво[2]), ласкава горлице.†

Архангеломъ сладостъ, херувимомъ радостъ,
Безсименая красота[1*]) всимъ грѣшникомъ радостъ[3]).

Чистотою дѣвства[4]), више всихъ славима[5]),
Богу предвичному, прежде викъ сламима[6]).

Избраная[7]) от грѣховъ Адама и Еви[8])
И от первородной[2*]) избраная[9]) клятви[1**]).

---

*) Р. III. Ч. 49: 1) архангелскихъ; 2) пан[н]о; 3) ся строфка звучить так:

Архангелов радост,
Серафимов сладост,
Безцѣна красото
И нам всѣмъ помощъ.

4) дѣвством; 5) славнѣша; 6) паче всѣх любезнѣща; 7) избрала; 8) Єву; 9) избавила.

† Сї дві стрічки повтаряють ся по кождій строфцї.

Р. IV. Ч. 15: 4) дѣвство; 6) любима; строф 4—6 нема, за те є дві кінцеві з Р. III. Ч. 49.

Р. VIII. Ч. 22: 1*) радостъ бесименая; 7) изрядная; 2*) первой.

Р. XII. Ч. 15: 1**) Намісь сеї строфки є така:

Изъ боку своєго Хріста породила,
Адама и Єву дѣтствомъ свободила.

Дальші чотири строфки також досить позмінювані:

Надъ слонцемъ и луну красотѣ избрана,
Близъ пресвятой тройци въ тронѣ пожадана.

Силою святого духа осинена[10]),
Пресвятой Тройци в тронѣ посаждена[11]).

Надъ слонце и луна више всих сламима[3*]),
Просимъ, да намъ будетъ ласка еи[4*]) дана[12]).

Паралелї: Р. Ш. Ч. 49. — Р. IV. Ч. 15. — Р. VIII. Ч. 22. — Р. XII. Ч. 15.

180.*) Р. X. Ч. 9.

Богородице, вѣрнимъ оборона,
Уповающимъ[1]) на теби коруна;
Спаси насъ от бидъ, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Ти жизнодавца на свѣтъ породила,
Адама и Єву от бидъ свободила;
Свободи же и насъ, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Силою святаго духа осиненаго,
Что хощетъ упросити у сина своєго.

Котораго у своємъ жити зачала,
Проси, да будетъ намъ ласка єго дана.

Смертную не дай намъ лихую годину,
Але благую у неби коруну.

Р. Ш. Ч. 49: 10) ты єс; 11) при пресвятой тройци трону посаждена; 12) ся строфка йде перед пятою і звучить:

Над солнце и луну єстес свѣтлѣша,
И намъ по Бозѣ паче всѣх милостивѣша;

крім того є тут іще отсї дві строфки:

Котраго в своєм жівотѣ чтос зачяла,
Просящим нам буди ласкава.

Испроси нам при смерти блажену годину,
Уготовай нам в небѣ вѣчну коруну.

3*) славима; 4*) єи — нема.

*) Р. II. Ч. 54 — пропускаю, бо має багато помилок.

Р. Ш. Ч. 48: 1) уповающих.

Тебе небесних духомъ[1]) поютъ хори,
Тебе патриархъ, пророкъ исобрали[2]),
Вси вихваляю[тъ], мати преблагая,
Дѣво сятая.

Тебе апостоли, преподобнихъ полки,
Яко царя, и всихъ насъ матеръ патронки,
Молятъ ....дно, мати преблагая,
Дѣво сятая[3]).

Тебе мученіки, и святихъ женъ лики,
Тебе дѣвственици и вси небесніє
Молятъ усердно[4]), мати преблагая,
Дѣво сятая.

---

1) небесных духов; 2) тебе апостолов и пророков собори; 3) сеї строфки нема; 4) ся строфка відмінна:

Тебѣ мученик и преподобных лици,
Яко царици и всѣх заступници
Молят ся вседа....

Так само відмінні всї дальші:

Тебѣ посников и святителей сѣни,
Тебѣ пустыных и святых жен чины
Покланяют ся....

Тыс ходотайца наша ко владицѣ,
Мы же будучи в грѣховной темници
О помощи просим....

Предстателнице и покрове миру,
От геретиков храни нашу вѣру,
Не дай заблудити....

Умоли сина своего за нами,
Бы не попрали враги нас ногами,
Молим ся тебѣ....

Бысмо по смерти в небѣ пребывали,
Роскошей ангелских вседа уживали;
Учини нас горных....

Тыс молебница и всѣх заступница,
К тебѣ прибѣгающих скора помощница,
Спаси нас от бѣд....

Умоли сина своего за насъ,
Абы не попрали враги насъ ногами,
Молим ся теби, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Ти єсъ молебница наша ко владици,
Ми же будучи во грѣховной въ темници,
О помощъ просимъ, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Престателнице и покрове миру,
От геретиковъ храни нашу вѣру.
Не дай заблудити, мати преблагая,
Дѣво сятая.

Абы зме тебе годне вихваляли,
Бога во Тройци єдинаго знали;
Тому да будетъ от насъ честъ и хвала
И на вѣки викомъ слава.
Мати преблагая,
Дѣво сятая.

Паралелї: Р. II. Ч. 54. — Р. Ш. Ч. 48. — Р. IV. Ч. 14. — Р. XII. Ч. 17. — Записки, т. XVII, ст. 52.

181.*) Р. X. Ч. 10.

Радуй ся царице,
Наша заступнице,
Небесного пеликана,
Маткою названа.

Тебе вси ангели
И вси архангели,
Херувими, серафими
И вси сили з ними.

Ты родъ христянскій дуже возлюбила,
Ко спасенію всѣх Богу поручила,
Спаси нас от бѣд...

Абы смо могли тебе выхваляти,
Бога во Тройци єдинаго знати;
Тому нехай буде от нас чест и хвала,
И дѣвѣ святой от нас посыланна.

Р. IV. Ч. 14 — не має важнїйших відмін. Р. XII. Ч. 17 — досить лихий і фраґментарний. а в поодиноких словах не ріжнить ся також багато.

*) Р. VШ. Ч. 23.

Тебе вси пророци,
И вси патриарси
Тебе вси святітелиє
И вси патриарси,
У небо волають,
Пѣснь теби спѣвають:
Радуй же ся, матко божия,
Тебе величають.

О чистая пано,
Райская Дияно,
Дай намъ голосъ Христовъ чути
Вирнимъ сготовано.

А ти наша оборона,
На теби коруна,
З райскіхъ квитковъ украшена
З небеснаго трона.

Небесними и всими силами керуєшъ
И земними елементи в семъ свѣтѣ справуєшъ;
Дай намъ оглядати,
Райския палати[1]),
Бисмо могли предъ майстатомъ
Сина твоєго стати.

Тому алилуя от насъ грѣшнихъ Богу,
Слава, хвала и держава во Тройци єдиному.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 23. — Записки, т. XV, ст. 24—25.

182.*) Р. X. Ч. 11.

Руже сличная,
Дѣво святая,
Вдячне пахнучая!
Подай ми руку,
Нехъ не йдемъ въ муку,
Матко милосерная.
Била лелия
Дѣво Марія
Темни заквитнула;
Чертоже давни,
Квитками славни,
Ти єсъ Богу зготовани.

---

1) палици; зрештою нема відмін, тільки 7 строфка йде перед 6-ою.

*) Р. III. Ч. 50:

Роже слѣчная, дѣво чистая,
Буди нам веєда ласкавая.
Подай нам руку, най не йдем во муку,
Матко милосерная.†

† Сей приспів повтаряєть ся по кождій строфцї.

Порфиро зацна,
Свѣту прекрасна
А врагомъ . . .
Барзо руно златоє
Въ небо всятоє,
Одеждую постановленіє.

Останъ за нами
Своима слугами,
Студне живота.

Станно златая,
Матко святая,
О зоре пресличная.

Зорнице ясна,
Свѣту прекрасна,
Царице небесна!
Подай ми руку,
Нехъ не йдемъ в муку
Матко милосерная.

Подай намъ обѣ,
Пріми насъ к соби
Матко милосерная.

Паралелї: Р. Ш. Ч. 50. — Записки, т. XV, ст. 33.

183.*) Р. Х. Ч. 12.

Дѣво мати преблагая,
Ти царице пречистая[1])!
Рачъ намъ ласку свою дати,
Бисме могли отримати[2]),
О всепитая мати.

Ми к теби вси прибигаємъ,
Ратунку от тебе [3]) жадаємъ:
Покрій[4]) владичице,
Архангелская царице,
О всепитая мати.

Бѣлая лелѣє, дѣво Маріє,
Чертоже славный, квѣтками устроєный.

Богу возлюбленая, духом орошеная.
Сина рожшая, заступнице наша.

Руно златоє, з неба взятоє,
Небесъ вышая, Маріє славная.

*) Р. Ш. Ч. 51: 1) небесная; 2) вседа помагатй; 3) от тя; 4) покрый нас.

Свободи же[1]) насъ от напасти,
А[2]) не дай намъ въ грѣхи въпасти[3]),
И потлумъ[4]) враги наша,
Бо[5]) ти єсъ потѣха наша,
О всепитая мати.

О всепитая мати,
Ктожъ тя можетъ [6]) вихваляти?
По всемъ свѣтѣ єстесъ [7]) славна,
От Бога отца похвална[8]),
О всепитая мати.

О всепитая мати,
Рачъ намъ тоє даровати,
До сина ся причиняти [9]),
Би насъ рачилъ боронити,
О всепитая мати.

От поганъ, людей злосливихъ,
Вири[10]) нашей нежичливихъ;
Котори на насъ[11]) воюютъ,
На християнъ наступуютъ,
О всепитая мати.

Молимъ ти ся со слезами
Покажъ ласку надъ[12]) нами;
Не допущай на насъ войни,
Нехай будетъ людъ спокойни,
О всепитая мати.

О всепитая мати[13]),
Прозбу нашу рачъ вислухати;
Подай руку, вси жадаємъ,
Подай обѣ, прими к соби,
О всепитая мати.

---

1) же — нема; 2) а — нема; 3) грѣх упасти; 4) а потлуми; 5) бо — нема; 6) мы тя будем; 7) єс; 8) послана; 9) сына твоєго умолити; 10) вѣрѣ; 11) которіи здавна; 12) свою над; 13) дальші строфки, яких є більше, відмінні:

О всепѣтая мати,
В прозбѣ рач нам ласку дати,
Бысмо тебе хвалили,
Спасение получили,
О всепѣтая мати.

У сина твоєго корунѣ,
Котрый сідит на тронѣ,
Єму служат херувими
Со святыми серафими,
О всепѣтая мати.

О всепитая мати,
Со слезами будемъ волати;
Ратуй, ратуй, ти чистая,
Чудворна, пречистая
О всепитая мати.

Паралелї: Р. Ш. Ч. 51. — Р. VШ. Ч. 37. — Р. XII. Ч. 16. — Записки, т. XVII, ст. 51.

184.*) Р. VШ. Ч. 25.

Вселеный свѣте, людіє страны,
Совокуплше ся вси хрѣстияне,
Челомъ ниско ударяйте,
Серцемъ, усты выхваляйте,
Матеръ царицу и заступницу.

Царіє и князи великой славы,
Скланяйте своя покорни глави,
Предъ образомъ монархинѣ,
Ижъ угарской[1]) краинѣ,
Времене давна[2]), чудами славна.

Мати дѣво пречистая,
Помощнице велікая!
Подай руку, вси жадаєм,
Избав от бѣд прибѣгаєм,
О всепѣтая мати.

О всепѣтая мати,
Со слезами будем волати;
Ратуй, ратуй пресвятая,
Ходотаице велікая,
О всепѣтая мати.

Сподоби нас, Маріє,
Дати тройци хваленіє:
Оцу и сину со духом,
Слава во безконечный
Вѣкъ вѣковъ.

Р. VШ. Ч. 37 — не має важнійших відмін. У Р. XII. Ч. 16 перші пять строф також не мають змін; дальші три змінені:

Ти єсъ пана пречистая,
А на вики святѣшая;
Подай руку, подай оби,
Прими, матко, всихъ насъ к соби,
О всепитая мати.

Молим ти ся со слезами,
Покажъ ласку свою над нами;
Рачъ намъ ласку свою дати,
Бизме могли отримати.
О всепитая мати.

У сина своєго коруну,
Котри сидитъ на трону;
Тому служатъ херувими,
Со святими серафими,
О всепитая мати.

*) Р. Ш. Ч. 52: 1) иже во угорской; 2) временѣ здавна.

На повчанской зостаєтъ гори,
Намъ всѣмъ вѣрнымъ даєтъ во скори[1]);
Пречистая дѣво мати[2]),
Сокровище благодати,
Своєй иконѣ во горнымъ Сионѣ[3]).

О гора єси, гора Сіону,
Подобна єси Господа[4]) трону;
Вѣдѣвъ Мойсей ведъхомъ вѣку,
Наша[5]) дѣва[6]) человѣку,
Явѣ ся свѣтѣ в но[во]мъ завѣтѣ[7]).

Чинитъ докуменъ источныкъ води,
Же во повчанской веси[8]) народи,
На [по]тѣху почерпаютъ[9]),
Души своя очищаютъ[10]),
Рожные[11]) змази, при томъ образи.

Паралелї: Р. III. Ч. 52. — Богогласникъ, ч. 127.

185.*) Р. XII. Ч. 26.

О мати дѣво чистая,
Звиздо в неби пресвитлая.

Ти єси заря свитлѣйшая,
Надъ всихъ святихъ святѣйшая;

Засвитила въ[1]) темной нощи,
Додала намъ всимъ помощи,

Родящим ся от Адама,
До початку[2]) Авраама.

С которого поколеня[3]),
Вишло[4]) правдивоє симя.

Панна, чистая дѣвица,
Пресвятая[5]) голубица.

Вибрана с початку свита,
И презрала[6]) южъ полъ лѣта.

Звизда моря глубокого,
Мати Бога високого.

---

1) всѣм людем дає вѣрным помощи; 2) Богомати; 3) як во горнем тронѣ; 4) Господню; 5) же; 6) на спасеніє; 7) во вгорском повѣтѣ; по сім іде нова строфка:

Хто не вызнаєтъ
И не дает вѣры,
Же в повчанском
Єст монастырѣ,
Источник ласкы,
Отвореный,
Правовѣрных,
Нас временыхъ,
Нова завѣта,
О мати свѣта.

8) пресвятой стопы, иже; 9) на престолѣ всѣ черпаютъ; 10) омываютъ; 11) грѣшныя.

*) Р. VIII. Ч. 26: 1) ф; 2) потонку; 3) поколиня; 4) вѣшъ; 5) пречистая; 6) презрѣла.

Ни болѣзни[1]) предвичнаго,
Слово презъ духа святаго[2]).

Вирнихъ своихъ охрани,
Двору небеснаго панѣ.

И ми, дѣво, к теби надѣю маємъ,
Тебе ми вси вихваляємъ.

Не имами помощи иной,
Осимъ[3]) тебе пречистой.

Ти бо єси наша оборона,
От всихъ клопотовъ заклона.

Котораго породила,
И презъ него насъ откупила.

За твоими молитвами,
Наша пречистая панѣ,

Дай намъ в неби пребивати,
Со ангели ликовати.

Тебе святую зовущихъ,
Зачувай насъ мукохъ вичнихъ[4]).

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 26.

186.*) Р. X. Ч. 13.

Дивни твоя тайни, чистая, яви ся[1]),
Новоповчанская[2]) церковъ чудесъ исполни ся.
Гди[3]) икона твоя слези источила[4]),
Невидячимъ очи дала, хромих исциляла.
Слези виливала до своєго сина
И плакала чиста панна, якъ матка едина[5]).
Ми к теби прибигаємъ, до теби волаємъ,
Якъ царіцу сего свѣта подъ ноги падаємъ,
Би насъ боронила[6]), от бидъ[7]) свободила,
От повитра, наглой смерти всихъ насъ хоронила[8]).
Рукою своєю, котра єсъ помощею[9]),
Подъ часъ смерти илини враги, прими насъ[10]) собою.
Славимъ Бога отца, всего[11]) свѣта творца,
Нѣнѣ присно и во[12]) вѣки онъ не маєтъ[13]) конца.

---

1) болести; 2) тут іде 14 стрічка; 3) опрочъ; 4) заховай нас мукъ вычныхъ.

*) Р. III. Ч. 55: 1) явиша ся; 2) новосамборска; 3) ґди; 4) выливала; 5) намісь останнїх двох стрічок є отсї:

Тогда плачевне сто дни исполнила,
Созыває, да рыдає, Бога умолила.

Дальші дві стрічки такі:

Мы к ней прибѣга[й]мо, до нея волаймо,
Як царици всего свѣта под ноги впадаймо.

6) избавила; 7) грѣхов; 8) боронила; 9) прозбою своєю, котра со слезою; 10) нас со; 11) сего; 12) на; 13) и не будет.

Славимъ сина єго, єдинороднаго[1]),
Невидимо сошедшаго, з дѣви рожденаго.
Славимъ Духа святаго, от твоихъ персонъ єдинаго[2]),
Якъ отцу такъ сину во божестви єдиного[3]).
Тройце всесвятая, спаси люди своя[4]),
Призри на насъ, помилуй насъ, всегда славимая.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 24. — Р. XII. Ч. 27. — Р. III. Ч. 55. — Богогласникъ, ч. 139. — Богогласникъ, 1790, ч. 133.

187. Р. X. Ч. 20.

Чудна єси, помощнице, пречистая мати,
Изобилно и повсюду твоя благодати.
От востока до запада твоє имя славно,
И от юга до сивера вездѣ вѣрнымъ явно.
Во бодіянской обитатели ясно процвѣтаєшъ,
Аки солнце во всей Бачкой предѣли сіяєшъ.
Преславно тя, пречиста, дарми украшаютъ.
Бога духа пресятаго, царская палата,
Дражайшая милостъ твоя паче сребра, злата.
Осіяй насъ, владычице, сущихъ во тмѣ страсти
И избави рабы твоя всякія напасти.
Должни єсмы, владичице, имя твоє знати
И от нынѣ и до вѣка всегда величати.

188.*) Р. X. Ч. 25.

Исполни ся небо и земля чудесъ твоихъ, царыце,
Изъбраная яко луна, одѣяна во слонце;
На глави єй вѣнецъ, на рукахъ младенецъ,
Прежде вѣкъ рождени, изъ ней воплощени,
З Маріи дѣвицѣ синъ єй возлюблени.

О пречистая царице, на образъ твой взираємъ,
Стромоловной[1]), чудотворной, дѣвици волаємъ:
Призри на насъ, мати, не дай погибати,
Во суєтномъ свѣтѣ, во угор[с]комъ повытѣ,
Абы змо тя вси усердно могли хвалити.

---

1) Бога предвѣчнаго; 2) Бога истинаго; 3) равнаго; 4) спасай рабы твоя.
Иньші рукописи не мають важнїйших відмін.
*) Р. VIII. Ч. 39: 1) строломовий.

Архангеломъ, херувимомъ, чеснѣшая царице,
И серафимомомъ воистину, славнѣшая дѣвице;
Ты-зъ въ небѣ на тронѣ, въ тройческой корунѣ,
Днесъ во храми твоемъ, подъ ноги падаемъ,
Тебе чудотворну на помощъ взываемъ.

Восплещите вси руками вирно[1]) днесъ царицѣ,
Во угорскомъ[2]) земли гласомъ радосним̃ъ, пресвятой дѣвицѣ;
Обрадованая, Маріє преславная,
Господь с тобою, дасть милость свою,
Тебе вихваляти въ мири, у покою.

Ликуй граде и весели ся, гды мати божія въ тебѣ изяви ся;
От всякихъ бидъ свобождаяй, вѣру нашу охраняй[3]),
От лютихъ Агарянъ, геретиковъ безъбожнихъ,
Повитра и огня якъ мати господня,
Заступница наша.

Кто прибигнетъ ко образу, в Повчи застающему,
Наполнитъ ся благодати и ласки пресвятой;
Слези изливаютъ[4]) и тваръ просвищаетъ[5]),
Царіце прекрасная, невирнимъ ужасная,
На престоли святомъ, яко слонце ясная.

Сияєшъ чудеси на земли, яко слонце[6]) на небеси,
Просвѣщаєшъ сущихъ во грисехъ, прибигающіхъ[7]) к тебѣ,
Упроси намъ сина, о матко єдина,
Бы намъ былъ милостивъ и грѣхи отпустилъ,
На правѣцы своєй всѣхъ насъ просвитилъ.

Паралелї: Р. VIII. Ч. 39.

189.*) Р. IX. Ч. 8.

Мати дѣво наша, пано Маріє,
Молити ся[1]) непрестано, Маріє.
О Маріє, о Маріє, наша заступнице †).

Небесъ творца ти умолишъ, Маріє,
Милости єго намъ испросишъ, Маріє.

---

1) вирной; 2) угорской; 3) сохраняяй; 4) зливаєшъ; 5) просвіщаєшъ; 6) сонце; 7) прибигающа.

*) Р. XII. Ч. 12: 1) молим ти ся.

†) Сей вірш повтаряєть ся по кождій строфцї.

Ангелъ хори, небесъ двори, Маріє,
Поютъ теби писнь в неби, Маріє.

Слонце єси на небеси, Маріє,
О свитлости во благости, Маріє.

Каждомъ ризи[1]) приобрази, Маріє,
Дѣво твоємъ[2]) получаємъ, Маріє.

Всегда к теби во потреби, Маріє,
Мы прибигаємъ, тя прославляємъ Маріє.

О царице всего свита, Маріє,
Избавъ скорби по вся лѣта, Маріє.

Паралєлї: Р. XII. Ч. 12.

190.*) Р. XII. Ч. 14.

Селени свите, людіє страни,
Совокупше ся страни, вси хрістияни,
Челомъ нѣско ударяєтъ,
Серцемъ усти вихваляєтъ,
Матеръ царицу и заступницу.

Царіє, князи, великой слави,
Скланяйте своя покорнье глави,
Предъ образомъ монархинѣ,
Иже єстъ угерской краини,
Времена давна, чудами славна.

А на к небесной зостаєшъ гори,
А намъ всимъ вирнимъ скори,
Пречистая дѣво мати,
Сокровище благодати,
Своєй коронѣ, въ горнемъ тронѣ.

О гора єси, гора Сиону,
Подобна єси Господу в трону;
Видѣ Мойсей ветхомъ вику,
Несе дѣва человика,
Яви ся въ свитѣ, во новомъ завитѣ.

---

1) ради; 2) твоє.
*) Отся пісня, як видно по мові, взята із сербщини.

Ктошъ не познаєтъ и не даєтъ вири,
Же у Повчанскомъ єсъ манастири,
Источникъ ласкъ отворени
Правовирнихъ насъ временихъ,
Ветха завита, о мати свита.

191.*) Р. IX. Ч. 19.

Маріо, Маріо, красна раньша звиздо,
Ти даєшъ гришникомъ на вѣкъ вѣки[1]) швитло[2]).
Маріо, Маріо, радосцъ всимъ ангеломъ,
У тебе надежда шицкимъ християномъ †).

Маріо, Маріо, прекрасна леліло,
Славя, поштую це милиона людзе[3]).

Маріо, Маріо, кивоту завита,
Ти єси шицкимъ намъ єдина надежда.

Маріо, Маріо, заштита гришныкомъ,
Заступница дзецомъ, сиротомъ и ґдовомъ.

Маріо, Маріо, якъ плачу сироти,
Будзъ имъ, матко мила, буцъ имъ у помоци.

Маріо, Маріо, добра мацъ сиротомъ,
Буди заступница шицкимъ християномъ.

Маріо, Маріо, небесна царице,
И всимъ християномъ миле прибижище.

Маріо, Маріо, ти найкраше квеце,
Запахъ твой шири ше по тимъ шицкимъ швеце.

Маріо, Маріо, Бога отца дзивко,
И Духу святому красна заручнице[4]).

Маріо, Маріо, Гавріломъ названна,
Благословена ши ти медзи[5]) женами.

Маріо, Маріо, дѣво избранная,
Бо ти сина мала, а дѣвомъ остала.

Маріо, Маріо, дай намъ твою руку,
Назаретска ружо, примъ насъ у заштиту.

---

*) Р. XII. Ч. 13: 1) вѣковъ; 2) свитло; 3) сеї строфки нема; 4) заручницо; 5) меджи.

†) Сї два вірші повтаряють ся по кождій строфцї.

Маріо, Маріо, ньє зохабъ[1]) насъ нѣґда,
Буцъ намъ у помоци и во днь[2]) и в ноци.

Маріо, Маріо, одъ насъ возлюблена,
Одъ ангелохъ надъ Бога виславлена.

Маріо, Маріо, милостивна мати,
Тебе поштуєме, бо ши божия мати.

Маріо, Маріо, модлѣ Ісусъ Христа,
Да намъ шицкимъ будзе оборона[3]) защита.

Маріо, Маріо, буди возлюблена[4]),
Отъ всихъ християнохъ па вѣкъ виславлена.

Ты ньешка шедзишъ на найвишимъ престолу,
Ты єси царица надъ небомъ и надъ землю.

Паралелї: Р. XII. Ч. 13.

192.

Р. XII. Ч. 21

Матко божа и сина,
Ти єдина дѣвице,
Пресвятая царице!
Къ теби серца наша мили,
Благословъ твой намъ удѣли,
О Маріє, денъ и нощъ,
Буди намъ всимъ у помощъ †).

Мати божа, котра звати,
Достойнѣша наша мати;
На насъ бриґу носити,
Сина за насъ просити.

Попать на насъ, сине,
Тужне цери туже, сине,
Видишъ и знашъ наше,
Матко неволніє.

Ахъ от насъ ся не отлучи,
Помощ тѣлу дай и души,
Бо ктоже намъ дасть,
Кетъ отвратишъ от насъ очи?

Серцу сина твоєго обрати,
Милосердно насъ забрани,
Насъ неволни сироти,
Плащомъ твоимъ доброти.

А за сина твоєго имя,
Насъ у мири матко всима,
Да по твоєй милости,
Всимъ намъ опрости.

Буди с нами всегда, мати,
Дай подъ плащомъ твоимъ стати,
Тебе, матко, служити,
Тебе матку любити.

На часъ смерти насъ сохраняй,
Плащомъ твомъ насъ покривай;
Тогда, слатка дѣвице, приймн,
Нашя души к теби.

---

1) ньє охапъ; 2) во дньє; 3) обрана; 4) восхвалена.
†) Сї чотири стрічки повторяють ся по кождій строфцї.

193.

Р. XII Ч. 38.

Царя благаго, царици,
Пречистая владичице,
Угерской коруни,
Свята єси заступнице;
Подай руку,
Гришному человику,
Ти єси патрона,
У злой напасти оборона;
Проси сина своєго,
Пренайсятѣйшаго,
Ради рода гришнаго.

Богородице Маріє,
Буди слово твоє,
Проси сина своєго,
И Бога нашего,
Да онъ ся змилуєтъ,
Любовъ намъ даруєтъ,
На єго путешествиє,
Пожадаєтъ сиє,
Другъ друга любити,
А не навидѣти.

О владичице наша,
Ти єси оборона перша;
Молимо ся к теби,
Во свякой потреби,
Ратуй же насъ,
Проси за насъ,
Гриховъ прощенія,
Душамъ спасенія;
Подай руку праву,
Ту єстъ жажда сия.

Котори тя любятъ,
И тебе волаютъ,
Якъ гришни так прави,
Тебе призиваютъ;
Припади, оград‌и,
У миру насади,
Правовирнихъ серца,
Пожадаєтъ творца,
Миръ соєдинениє
И благоє житиє.

Житиє благоє,
Каждому єстъ полезноє,
Котороє пожадаєтъ,
Царствиє небесноє;
Сину дѣви Марії,
Жадаютъ тебе християни,
Пошли намъ Духа сятаго,
До серца нашого,
Всимъ намъ просвищениє,
Котри жадаютъ слово твоє.

194.

Р. XII. Ч. 1.

Мариє, родичко божия!
Проси за насъ Ісуса Христа своєго сина,
О Мариє, матко божа предивна,
Превелебна, свята пана, о Маріє †).

---

†) Сї три стїхи повторяють ся по кождім віршу.

Маріє молебнице наша.
Маріє помочнице наша.
Маріє гришникомъ потѣха.
Маріє колебна райска.
Маріє ангеломъ радосце.
Маріє апостоломъ похвало.
Маріє дѣвице чистая.
Маріє царице небесна.
Маріє голубице боска.
Марие всего свѣта матко.
Маріє цвите неувядаеми.
Маріє покрове миру.
Маріє давидова вежо.
Маріє ковчеже позлащени.
Маріє непоколибими столпе.
Маріє нерушимая стѣно.
Маріє агнца и пастиря матко.
Маріє райскихъ дверъ отверзение.
Маріє ключу царствия Христова.
Маріє сина своего за насъ умоление.
Маріє праведнаго судии умоление.
Маріє душъ нашихъ спасение.
Маріє тѣла нашего исцилениє.
Маріє гриховъ нашихъ отпущение.
Маріє матко Христа Бога нашего.
Маріє райскихъ дверъ отверзение.
Маріє заступнице всимъ християномъ.
Маріє всимъ святимъ сладости.
Маріє невидимихъ враговъ мучение.
Маріє во виру всихъ утвержденіє.
Маріє молитви нашихъ приемнице.

Маріє нагихъ одѣяниє.
Маріє доме смутни потѣшениє.
Маріє всихъ сиротъ матко.
Маріє всихъ християнъ патрунко.
Маріє всего свита отпущени.
Мариє надъ всихъ святихъ болшая.
Маріє натъ всихъ святихъ чєснишая.
Маріє надъ всихъ святихъ славнѣшая.
Маріє надъ всихъ святихъ святѣшаи.
Маріє надъ всихъ свитлихъ свитлѣйшая.

195.*) Р. IX. Ч. 16.

О Марія[1]), панѣ красна, о Марія, Марія,
Ти єсъ надъ слонце яснѣйша, о мати милостива.
Звизда[2]) небесна,
Панѣ ангелска,
О патронко[3]) наша керестурска[4]), †

Ты єси Бога отца цера, о Марія, Марія,
Прежде вѣки избраная[5]), о мати милостива.

Тебе Богъ синъ хцелъ[6]) за матку, о Марія, Мария,
Помагай намъ въ недостатку, о мати милостива.

Духа святаго[7]) невиста, о Марія, Марія,
Намъ до неба драга[8]) иста, о мати милостива.

Колико єстъ звиздъ на неби, о Марія, Марія,
Толико кратъ зовемъ[9]) к теби, о мати милостива[10]).

Ти ше[11]) ужъ радуєшъ в неби, о Марія, Марія,
Заступи[12]) насъ ту на земли, о мати милостива.

Р. XII. Ч. 37: 1) Маріє; 2) звиздо; 3) патрунко; 4) хрістиянска; 5) ужъ от вика виволена; 6) хтѣлъ; 7) святаго єсъ; 8) будъ до неба цеста; 9) волаємъ; 10) тут слїдує строфка:

Тисящъ кратъ будъ похвалена,
А милионъ расъ почитана.

11) ся; 12) заступай.

† Сей приспів повтаряєть ся по кождій строфцї.

Якъ звирина и птици, о Марія, Марія,
Такъ[1]) просиме тя гришници, о мати милостива.

Бо не знаме до[2]) утечи, о Марія, Марія,
Кедъ не придешъ намъ помочи, о мати милостива[3]).

Мысме[4]) вшитки дѣти твои, о Марія, Марія,
Отъ всего злаго насъ храни, о мати милостива.

Гладъ, моръ, войну таже[5]) нужду, о Марія, Марія,
Отврати отъ насъ всяку[6]) кару, о мати милостива.

Чтоколвекъ жадати будешъ, о Марія, Марія,
Отъ Бога вшитко[7]) осягнешъ, о мати милостива.

Небезъпечни єстъ часъ войни, о Марія, Марія,
Отдалъ отъ нашей краини, о мати милостива.

Але змилуй ше надъ нами, о Марія, Марія,
Вирними християнами, о мати милостива.

Обрацъ[8]) очи милосердни, о Марія, Марія,
Позри на горки плачъ, слези, о мати милостива.

Дай шмелости[9]) нашимъ войномъ, о Марія, Марія,
Поставит ше непріятеламъ, о мати милостива.

Святи Стефанъ, мадярски[10]) краль, о Марія, Марія,
Тебе за патронку избралъ[11]), о мати милостива.

Ахъ сохрани то кралевство[12]), о Марія, Марія,
Подай му побидителство[13]), о мати милостива.

Не знаме де прибигати[14]), о Марія, Марія,
Лемъ при крижу тя глядати, о мати милостива.

Защитнице християновъ, о Марія, Марія,
Хранъ насъ отъ неприятельовъ, о мати милостива.

Прото сердечно жадаме, о Марія, Марія,
С плачомъ тебе просиме[15]), о мати милостива.

---

1) вси; 2) где; 3) тут слїдує строфка:
Свитъ тѣло дияволъ скушає,
Твой плачъ насъ сохраняє.
4) єстъ; 5) ай; 6) свяку; 7) исто; 8) обратъ; 9) милостъ; 10) угорски; 11) вибралъ; 12) сохраняй то кральевати; 13) слави звитяство; 14) не маєме где утѣкати; 15) и во помощъ тебе просимо; дальших строфок нема.

Укрипъ нашу душу, тѣло, о Марія, Марія,
Аби в теби радостъ мало, о мати милостива.

Кедъ насъ людзе зненавидятъ, о Марія, Марія,
Твои очи насъ обранятъ, о мати милостива

Богъ синъ не умеръ безъ святости, о Марія, Марія,
Бо видзелъ Тройцу в божестви, о мати милостива.

Тѣло, сердце и душу, о Марія, Марія,
Одавамъ ти подъ охрану, о мати милостива.

Богъ хце дати вшитко черезъ тя, о Марія, Марія,
Якиколвекъ дари с неба, о мати милостива.

Надаме ше, же ся стане, о Марія, Марія,
Цоколвекъ отъ тя жадаме, о мати милостива.

Випроси намъ дочасне счестя, о Марія, Марія,
По смерти прими до неба, о мати милостива.

Ты Марія найкраши кветъ, о Марія, Марія,
Най ше намъ такъ шицко станетъ, о мати милостива.

Паралелї: Р. XII. Ч. 37.

196.

Р. X. Ч. 22.

Буди восхваленна, ти мати небесна,
Котрасъ прославлена от народа земна.
Охъ Маріо юдска,
Драгши квѣтъ,
Тебе славитъ
Цѣли свѣтъ.*)

Мѣ ко тебѣ всѣ прибигаємъ,
На помощъ тя призѣваємъ.

Буди намъ матрона,
И всѣмъ грѣшнымъ оборона.

Молимо ся тебѣ во всякой потреби,
Буди помощнице на землѣ и в небѣ.

---

*) Сї чотири стрічки повтаряють ся по кождій строфцї.

На землѣ жѣвущимъ,
Мѣръ благи будущѣмъ
И укрипленіє путешествующимъ.

Сохрани насъ от напасти,
Не дай врагомъ в руки пасти.
Буди оборона,
Ты єси патрона.

Моли сына своєго,
Спасителя нашего,
Котрый єст пострадалъ
За рода грѣшнаго.

Да намъ то даруєтъ,
И такъ ся змилуєтъ,
Ту мѣрно пожити,
Другъ друго любити.

А по смерти з нѣмъ ся радовати,
Во царствию єго въ єдно прославляти.

197.*) Р Х. Ч. 24.

Оставай ту здрава, пречистая дѣво,
Ты Маріо юцка, пресвятая панно.
О прекрасна такъ и милосердна,
Грішнимъ людемъ оборона. †

Благодариме[1]) тебѣ за твоє милосердиє,
Котре єсъ намъ укрипила сиє путешествіє.

Буди благословена от початку дана,
Котра заступница, грѣшникомъ охрана.

Котри тебѣ служатъ ангели, архангели,
Мисто[2]) крилати, херувими и славныи серафими.

Тебе прославляютъ всѣ святителиє,
И на помощъ призываю гришныи людіє.

Ты єси помощница, всымъ грѣшникомъ заступница,
Не дай намъ погибнути[3]), буди хранителница.

*) Р. XII. Ч. 9: 1) благодаримъ; 2) и мисто; 3) погибнути.
† Сї дві стрічки повтаряють ся по кождій строфцї.

Даруй же намъ сиє наше[1]) прошениє,
У миру прежити[2]).

А по преставлению прими души наша
Ко сину твоєму и Богу нашему.

Паралєлї: Р. XII. Ч. 9.

198.

Р. X. Ч. 2.

Радуй ся вселеная похвало!
Алилуя, о Мариє! аби былъ синъ твой ласкавъ на насъ, о Мариє!
Царю предвични, сину наймилши, вислухай насъ, о Мариє. *)

Радуй ся храме Господенъ.

Радуй ся горо преосиненая.

Радуй ся всихъ прибижище.

Радуй ся свѣтилниче злати.

Радуй ся слово православнихъ, чистая.

Радуй ся Мариє, мати Христа Бога.

Радуй ся раю.

Радуй ся божествена трапезо.

Радуй ся сѣне.

Радуй ся ручко всезлатая.

Радуй ся висото непохитителная.

Радуй ся глубино неизмиримая.

Радуй ся звѣздо являющая слонца.

Радуй ся утробо божія воплощенія.

Радуй ся чудесъ Христовихъ начало.

Радуй ся мосте преводшия вирних.

Радуй ся ангеломъ много словущеє чудо.

Радуй ся многихъ научившия всякого.

Радуй ся многихъ во разуми просвѣтившая.

1) наше — нема; 2) у миру пожити, другъ друга любити.
*) Сї два стихи повторяють ся по кождій стрічцї.

Радуй ся вирнихъ своихъ просвѣтившая мисли.
Радуй ся бисовъ изъгонящая.
Радуй ся свѣтлои благодати познаніє.
Радуй ся райскихъ дверъ отверзеніє.
Радуй ся враговъ невидимихъ мученіє.
Радуй ся враговъ изверженіє.
Радуй ся всимъ християномъ спасеніє.

199.

Р. XII. Ч. 53.

О пресятая Маріо, о пресятая Богородице,
О пресвятая дѣво дѣвице, моли ся за насъ.

Матко Ісусъ Хрістова, матко божественой милости,
Матко непоколебимая, моли ся за насъ.

Матко пречистая, матко неоскверная,
Матко пресвитла, моли ся за насъ.

Матко любезлива, матко чудотворна,
Матко створителя, матко спасителя, моли ся за насъ.

Дѣво премудрости, дѣво високодостойна,
Дѣво пророкована, моли ся за насъ.

Дѣво всемогуща, дѣво милостива,
Дѣво вирна, моли ся за насъ.

Зерцало праведности, престоле мудрости,
Узроче наше и радости, моли ся за насъ.

Суде духовни, суде високодостойни,
Суде великаго боголюбства, моли ся за насъ.

Квитку найкраши, квитку найумиленши,
Квитку найприятнейши, моли ся за насъ.

Турньо Давидова, турньо райская,
Турньо билокосная, моли ся за насъ.

Храмино златая, храмино всихъ вѣрнихъ,
Храмино всимъ прибигающимъ къ теби, моли ся за насъ.

Врата царствия, Хрістова звиздо утреняя,
Врата небесная, молі ся за насъ.

Здравие немощникомъ, очищение всимъ гришникомъ,
Утѣшение жалосникомъ, молі ся за насъ.

Помочнице хрістиянска, заступнице наша,
Буди помощъ наша, моли ся за насъ.

Кралѣце архангеломъ, кралѣце патриархомъ,
Кралѣце пророкомъ, моли ся за насъ.

Кралѣце апостоломъ, кралѣце мученикомъ,
Кралѣце исповидникомъ, моли ся за насъ.

Кралѣце всихъ преподобнихъ, кралѣце всихъ дѣвицахъ,
Кралѣце всихъ святихъ, моли ся за насъ.

Анче божи, котри опрощаєшъ гриху свиту,
Опрости и намъ, Господи.

Анче божи, котри отнѣмаєшъ гриху свиту,
Услиши гласъ, Господи.

Анче божи, котри отнѣмаєшъ грихи свиту,
Змилуєшъ надъ нами, Господи.

О Ісусе Хрісте, вислухай насъ, о Ісусе Христе, змилуй ше
О Господи, помилуй нас. [надъ нами,

О Ісусе Хрісте, помилуй насъ, о Господи слава теби,
На вики виковъ аминь.

200.

Р. VIII. Ч. 28.

Маріє родичко божая,
Проси за насъ Ісусъ Христосъ своєго сина, о Маріє,
Матко божія предѣвна, превелебна, свята пана, о Маріє.*)

Маріє молебнице наша.
Маріє помощнице наша.
Маріє грѣшникомъ потѣха.
Маріє кролевно райская.
Маріє ангеломъ радости.
Маріє апостоломъ похвала.
Маріє дѣвице чистая.
Маріє царице небесная.

---

*) Сї два стихи повторяють ся по кождій стрічцї.

Маріє голубице боска.
Маріє всего свѣта матко.
Маріє цвѣте неувядаемый.
Маріє покрове миру.
Маріє Давидова вежо.
Маріє ковчеже позлащеный.
Маріє непоколѣбими столпе.
Маріє нерушімая стѣно.
Маріє агнца и пастиря.
Маріє райскихъ дверъ отверзеніє.
Маріє ключу царствия Христова.

201.

Р. XII. Ч. 22.

Маріє святая Богородице,
Проси за насъ своєго святаго сина,
Пресвята, благословена, святѣйша, пречіста Марія.*)

Маріє мати Хрістова.
Маріє божія благодати.
Марія мати пречиста.
Маріє мати любимая.
Маріє дѣво вирна.
Маріє столпе Давидовъ.
Маріє двери райская.
Маріє здравиє немочнихъ.
Маріє прибижище гришнихъ.
Маріє царице ангеловъ.
Маріє царіце апостоловъ.
Маріє царице всихъ святихъ.
Маріє дѣво чести достойная
Маріє соєдинениє святихъ.
Маріє храме злати.

202.

Р. Х. Ч. 1.

Маріє тѣла нашего исциленіє,
Проси за насъ Ісуса Христа.**)

Маріє грѣховъ нашихъ отпущеніє.

Маріє матко Христа, Бога нашего.

Маріє райскихъ дверъ отверзеніє.

Маріє заступнице всимъ християномъ.

Маріє всимъ святимъ сладости.

Маріє невидимихъ враговъ мучениє.

Маріє во виру всихъ утвержденіє.

*) Сї два стихи повторяють ся по кождій стрічцї.
**) Сей стих повтаряє ся по кождій стрічцї; ся пісня без початку.

Маріє молитвъ нашихъ приемнице.
Маріє нагихъ одѣяніє.
Маріє доме смутни потѣшеніє.
Маріє всихъ сиротъ матко.
Маріє всихъ християнъ патрунко.
Маріє всего свѣта отпущениє.
Маріє надъ всихъ святихъ болшая.
Маріє надъ всихъ святихъ чеснѣшая.
Маріє надъ всихъ святихъ славнѣйшая.
Маріє надъ всихъ святихъ святѣйшая.
Маріє надъ всихъ свитлихъ свитлѣйшая.

203.

Р. Х. Ч. 118.

Гдѣ Богъ Адама створилъ рукама,
На образъ слави єго,
Далъ єму жену, имя єй Еву,
З ребра боку лѣваго.

Обищалъ єму роскоши в раю,
Зо жену заживати,
Тилко з єднаго, древа райскаго,
Не казалъ ся дотикати.

А врахъ злосливи а не жичливи,
Еву подмовляєтъ,
Вигрѣш ти япко, моя коханко,
Такъ ся з нимъ враждаєтъ.

Вона зорвала и скоштовала,
Овоцѣ райской,
Спростерла руки, вкусила ис щутки,
Адамови дала.

Таргали лѣща, чекали самого Ісуса Христа;
Стали гадати,
Де ся сховати,
Мусили ся тамъ застидити.

Христосъ приходитъ, ко нимъ говоритъ,
Голосомъ ихъ волаєтъ,
Адамъ стаєтъ, слези виливаєтъ,
Та на Еву складаєтъ.

Ангелъ приходитъ, ко нимъ говоритъ,
Голосомъ ихъ волаєтъ,
Станетъ фукати, з мечемъ витати,
Адамъ от страху умѣраєтъ.

Вишолъ за двери, мовилъ до Еви:
А штошъ учинила?
Насимя твоє все проклятоє,
И ти з нимъ проклята.

Паралелї: Порівн. повисше ч. 46.

204.*) Р. Х. Ч. 76.

Хвалимъ тя вси сгодне,
Збраный воєводе[1])
Архангеле дивни,
Воини страшливи.
Архангеле Михаиле,
Чудне воине страшливи †).

Ты всегда предъ Богомъ,
Стоишъ зо всимъ хоромъ,
Поєшъ с херувими
И зо серафими.

Святъ єси трикратне,
Михаиле[2]) царю,
Небеснихъ и земнихъ[3]),
Вишни господарю.

Луциперъ пекелни,
Изъ неба зверженн,
Тебе ся лякаєтъ,
Подъ ноги падаєтъ[4]).

Тебе въ Єрихонѣ,
Во златой корунѣ,
Вѣдѣ окомъ чистимъ,
Изъ мечомъ огнистимъ.

Ты во Вавѣлонѣ,
На огнистомъ копѣ,
Стоишъ с крестомъ чистимъ,
Из мечомъ огнистимъ[5]).

---

*) Р. II. Ч. 40: 1) зборонне воине; 2) саваофте; 3) небесе и земли; 4) і 5) сеї строфки нема; дальше йдуть відмінні:

Израиля во морѣ,
Во потъземномъ падолѣ,
Проводишъ по суху,
Пресятому духу.

Ты бо страшнымъ
Громомъ вдаряєшъ,
Огнь з неба попущаєшъ,
Содомъ, Гоморъ запаляєшъ.

†) Сї дві стрічки повторяють ся по кождій строфцї.

Ты во черномъ мори,
Якъ на сухомъ полѣ,
Людъ божи провадилъ,
Фараона потопилъ.

Имя твоє святе,
По всемъ свѣтѣ славне,
И надъ хори ангелскія,
Єстъ возвеличене.

Простриій на насъ крила,
Святыя своя,
И покрій насъ грѣшнихъ,
От враговъ лукавихъ.

И хто хощетъ спасти,
Душу свою вичную,
Нехай молитъ Бога
С плачемъ и душею.

И святымъ ангеломъ
И архангеломъ,
И святыхъ пророковъ
И апостоловъ.

Бы намъ булъ милостивъ,
И грѣхи намъ опростилъ,
Бы ся розлютовалъ,
Царство намъ даровалъ.

У которомъ єго
Будемъ вихваляти,
Со всими святыми
У немъ ликовати.

Паралелї: Р. II. Ч. 40.

205.*) Р. X. Ч 69.

Весели ся красная пустине,
Радуйте ся ангелскія сили,
Пророкъ к[1]) теби прибигаєтъ,
Котри людемъ повидаєтъ — покайте ся.

Іоане[2]), небесній чловече,
Крестителю[3]) и проповидниче!
Восхотѣлъ єсъ обитати,
Во пустини пребивати — со звирми[4]).

Буди хранитель миру,
Во златом паньциру,
Во дусѣ носимый,
Всѣмъ непостыжымый.

Мы тебѣ спѣваємъ,
О помочъ желаємъ;
Рачъ насъ бороніти,
От грѣхъ слободити.

А иноплеменныхъ
Языковъ невѣр[н]ыхъ
Потлумѣ во скорѣ,
Якъ Єгиптянъ во морѣ.

*) Р. III. Ч. 14: 1) в; 2) и ангеле; 3) крестителю Христовъ; 4) дальші строфки відмінні:

Горлице пустынолюбная,
Іоане денице свѣтлая,

Іродия незбожна шукаєтъ,
Главу твою мечемъ усикаєтъ,
Христосъ с небесъ возлагаєтъ,
Винецъ теби посилаєтъ — Крестителю.

Обличенъ єстъ през горнаго змия,
Скверна Іродияною,
Клятвою ся заклѣнаєтъ,
Полъ крелевства обицаєтъ — плясавици.

Іроде, прокляти чловече,
И друже и сосидниче!
Не хотѣлъ єсъ тогда солгати,
Вичностъ себи зготовати — на небеси со святими.

Голубице, пустино любима,
Іоане, деннице свѣтлая,
Освити насъ во тми сущихъ,
И во грѣсехъ лежащихъ — Іоане.

Іоане верси ся касаєтъ,
Ісусъ Христосъ главу приклоняєтъ,
Отецъ Духа посилаєтъ
И на сѣнѣ почиваєтъ — Духъ святый.

Освѣти нас во тмѣ спящихъ,
И во грѣсех мешкающих — Іоане предтече.

Христосъ тя с пустынѣ взываєт,
На Іордань тебе призываєт,
Крещеніє изполнити,
Адама з ада уволити — Іоане предтече.

Исходитъ со небесъ от отца,
Духъ єст на Іордан на сина,
Чести тройцу научаєтъ,
Всѣх вѣрных созываєт — хвалити.

Іоан Христу ся касаєт,
Ісус Христос главу покланяєт;
Отецъ Духа посилаєт,
И на синѣ почиваєт — все єст Духъ.

Сотецѣм ся вси роды чловекы,
На рѣку ко источнику,
Оглядати Іоана,
Єму бо єст власт дана — крещенія.

Сей мой синъ любими
Во божестви всегда єстъ слава,
Вы того всегда послухайте,
Поклонъ єму отдавайте — яко Богу.

Прето днесъ красно заспиваймо,
Крестителя у всимъ вихваляймо,
Би насъ рачилъ на семъ свѣтѣ
Животъ вични упросити — на вики.

Паралелї: Р. III. Ч. 14. — Записки, т. XV, ст. 18—19.

206.

Р. Х. Ч. 73.

Человѣкъ небесный, земный ангелъ стаєтъ,
Чистую главу Иродъ усѣкаєтъ.
Радуй ся, радуй ся, всесвятая главо,
И ангеломъ славо †).

Опѣру скверный, ангеломъ жалосни,
Засмутил ся Иродъ, же дѣвици клял ся.

Глава святая, о преблаженая,
Ради плясавици усѣкаємая.

И глаголетъ Иродъ без'божнои славы,
Котрый дерзнул ся всесвятои главы.

Нещасливый єсъ, Ироде, во трудѣ,
Святую главу отдаєшъ на блюдѣ.

Лучше бы ти было, Ироде, солгати,
Якъ плясавици всю вѣру сказати.

Лучше бы солгавшу царство получити,
Нежъли плясавици волю исполнити.

Хтѣлъ єсъ на пиру показати славу,
Пророческую усѣкнулъ єсъ главу.

Гды Богъ предвични на свѣтъ народилъ ся,
Во Iорданѣ от Iоана крести ся.

Сохрани насъ, Боже, от пира сквернаго
И от блуда Иродиянего.

---

†) Остатнї дві стрічки повторяють ся по кождій строфі.

207.*) Р. Х. Ч. 79.

Гори сладость искапайте,
Вси людіє возиграйте,
Ієреарховъ Христовъ, Николає,
Ми до тебе вси прибигаємъ
И на помощъ тебе призиваємъ,
Ієреархо Христовъ, Николає †).

И яви ся во снѣ Костантину, царю благочестивому,
А во мири царю християнскому.

Евлавіи[1]) во снѣ показалъ ся,
Тремъ отрокомъ предстатель сталъ ся.

Архангели, єреарси[2]),
Хвалятъ тя вси патриарси.

И ти, дѣво, поспишай ся,
На рождество Христово готуй ся.

Николає, во бранехъ поборниче,
А на пущи всѣмъ заступниче[3]).

Пастирю нашъ предобрийши,
Святителю найсвятѣйши.

Кто прибигаєтъ ко храму твоєму,
Той одержитъ въ неби коруну.

И ми будемъ к тебѣ прибигати,
А на помощъ тебе призивати.

Христе Боже, змилуй ся натъ нами,
Молимо тя вси со слезами.

Паралєлї: Р. VIII. Ч. 40. — Записки, т. XV, ст. 39.

208.**) Р. Х Ч. 80.

Ніколає святителю,
Мирликійскій учителю,
Ми во храмъ твой вси прибигаємъ,
На помощъ тя призиваємъ,
О всесвяте Ніколає ††).

Проснмо тя со слезами,
Ты нашъ пастиръ, стань за нами;
Змилуй же ся, Ніколає,
Нехай лютъ твой не вмирає.

---

*) Р. VIII. Ч. 40: 1) Евлавию; 2) и єрарси: 3) дальших строфок нема.
**) Р. VIII. Ч. 41.
†) Сї чотири стрічки повторяють ся по кождій строфі.
††) Ся стрічка повторяєть ся по кождій строфі.

Боронишъ насъ всего злого
И повитря морового,
Заховай насъ гнѣва, войни,
Дай намъ людемъ часъ спокойни.

С плачемъ до тебе волаємъ,
Слези серцемъ виливаємъ,
Не забуть насъ людей твоихъ,
Християновъ синовъ своихъ.

Преосвященая главо,
Патриярхомъ єси славо,
Хрістияномъ учителю,
Мирликійскій святителю.

Боронишъ насъ от напасти
А не дай намъ въ грѣхи впасти,
Твоєму имену святому,
Что воздаме храму твоєму.

Ніколає, святый отче,
Сиротъ и вдовицъ дозорче,
Плавающимъ во мори,
Ратункомъ станешъ во скори.

Море с тобовъ[1]) освяти ся
И градъ барскій прослави ся,
Тобою вси Киевяне,
Хвалятъ ся Мирликияне.

Ніколає и єрархо[2]),
Мирликійскій патриархо[3]) !
Ти злихъ духовъ отгоняєшъ,
Слѣпихъ, хромихъ исциляєшъ.

Кійми же тя винци вѣнчаємъ,
Кійми писми вихваляємъ?
Во храмъ твой идемъ на офиру,
Прійми, отче, нашу виру.

Коє принесемъ хваленіє,
Коє благодареніє[4]),
Во кимвалѣхъ доброгласнихъ
И во пѣснехъ днесъ прекраснихъ.

Буть прославленъ от насъ нинѣ
Во твоємъ храмѣ сей годѣнѣ,
Моли о насъ Бога отца,
Тебе просимъ чудотворца.

Святителемъ пречистою
Марією пресвятою,
На колѣна упадаємъ,
Матеръ божію воспиваємъ.

Паралелї: Р. VIII. Ч. 41.

209.

Р. X. Ч. 63.

Гойне выхваляйте, вѣрныи воспойте,
Георгія славна пѣсними величайте.
Георгиє, мучениче славный,
Воине избранный. †)

Ты єсъ былъ ревнитель по Господѣ Бозѣ,
Воєвалъ за Христа во подвизи мнози.

Обличилъ єсъ царя, зѣло безбожнаго,
Диоклитияна, мучителя злаго.

---

1) тобомъ; 2) єреаровъ; 3) патриаровъ; 4) благодатиє.
†) Сї дві стрічки повтаряють ся по кождій строфцї.

Рѣцѣръ ты былъ єси царя небеснаго,
Кровъ свою нещадно пролиялъ за него.

Глаголалъ єси царю Диоклитияну:
Воверю(тъ) твои боги во геєну адну.

Источникъ ярости, царъ безъ всей милости,
Казалъ тебе стяти, муками стязати.

Изведенъ на муки, преданъ катомъ въ руки:
Христа отврещи ся, нужденъ ты на вѣки.

Богъ єсть на небеси, тому кланяю ся!
Глаголати царю, тебѣ не бояв ся.

Онъ мучитель срогій, казалъ твои ноги
В распалены огнемъ обути сапоги.

Раны и колеса, ни инныи муки,
Не разлучили тя от Христа на вѣки.

Рвѣщами жегоми, по ребрахъ струженый,
И по многихъ мукахъ во главу усиченый.

У вышнемъ сіонѣ ликуєшъ ты нинѣ,
Проси намъ у Христа, миръ дати вселенѣ.

Гди прійде кончина, рачъ намъ зготовати,
Одесную Христа съ тобомъ свѣтло стати.

210.

Р. Х. Ч. 82.

Излияй ся благодать во устнахъ твоихъ, отче,
И былъ єси пастиръ добри, Василиє святче;
Учай словесныя овцы,
Вѣровати Бога отца — въ Тройцу єдину.

Когда демонъ за жену Евлавия записалъ,
Тогда святый Василій пречъ демони отгналъ;
Плачетъ, болитъ Кесария,
Велми молитъ Васілия — абы бѣсы отгналъ.

Святителю Василіє, отче щедротливи,
Молю ти ся, пастирю добри, будь ми милостиви!
Записалъ ся мой мужъ врагу,
Луциперу пекелному — своєю кровию.

Глаголетъ Василій: О человѣче муже,
Євлавиє! бой ся Бога, согрѣшилъ єсъ дуже;
Бога отца опустилъ єсъ,
Духа свята похулилъ єсъ — спаса божія.

Замкнулъ святый Василій Євлавия во дому,
А самъ пошолъ молити ся ко самому Богу:
Помилуй мя, Боже отче,
Всего свѣта ты мой творче — пощади мене.

Демонъ рече: Василію! не чини намъ пакости,
Бо онъ намъ ся записалъ за свѣтови сладости,
А терасъ намъ отбираєшъ,
В руки наши не даваєшъ — мужа нашего.

Бой ся грѣховъ, человѣче, покути держи ся,
Створителеви своєму завше помоли ся,
Бы тя враги не вловили,
Во адъ, въ сѣрку не вкінули — где будешъ горити.

Гды славословѣє спивали, пречъ демони утѣкали,
А записи повертали, окна въ церкви кидали,
Велми барзо нарикали,
Євлавия проклинали — слугу своєго.

Нехай будетъ честь и хвала якъ творцу моєму,
Же мя рачилъ охранити,
Врагомъ душу не спустити — на вѣчну муку.

І тебѣ теж, отче святый, зѣло на мнѣ любими,
Же мя рачилъ охранити страшной той геєни!
Нех ти будетъ честь и хвала,
От християнъ вѣчна слава — на вѣки амѣнь.

Паралелї: Р. VIII. Ч. 45. — Пор. теж повисше ч. 56.

211. Р. X Ч. 29.

Помышляю окаяный азъ,
Падаючи во грѣхи кожди часъ:
Охъ, якъ предъстану, судіи и Богу,
Маючи в себи грѣховъ премного.

Ко кому прибѣгну азъ окаяный,
Когда я буду от врахъ попраный,
Во адъ страшный, пекелну долину?
Охъ мнѣ на вѣки, тамо загину.

За мою безъчесностъ и сваволю,
Утратити мушу сщасливую долю,
Небесноє царствиє, со ангелами пѣніє,
За роскошноє во свѣтѣ житиє.

Чомъ южъ, человѣче, на смертъ не помниши,
Але безъ уваги за свѣтомъ гонїшъ?
Спамнятай, человѣче, остатніє дары,
Когда тя возмутъ от всѣхъ на мары.

Тѣмже прежде конца, душе, покай ся,
А от грѣховъ смертелнихъ всегда удаляй ся,
Бо врахъ хощетъ того поглотити,
Кто радъ роскошне на свѣтѣ жыти.

Бодрствуй, человѣче, и трезви ся,
А предъ творцемъ своимъ прослези ся,
Да милостъ обращеши своєго владики,
Абысъ могъ жыти в неби на вѣки.

И со архангели и святыхъ лики,
Абысъ былъ участнікъ оной музыки.
Святъ, святъ, святъ Господь владика;
Нинѣ и присно и во вѣкъ вѣка.

Где патриарси и всѣ святыи
Будутъ ликовати в радости вѣчной.
Благословеный, на мой бракъ званый,
И в шатахъ солнечнихъ преукрашеный.

Дивноє веселя духа святаго,
Уготованоє презъ агнца божаго,
Которое отецъ небесный украсилъ,
Гды насъ заблудшихъ прияти хотѣлъ.

Въ дѣвичой утробѣ хлѣпъ испече ся,
На древѣ крестнѣмъ принесе ся.
Євхаристія намъ преподаєтъ
И єремиями ся осв[я]щаєтъ.

Прійдите вѣрныи и приступите,
Христа глаголющаго гласъ услишите;
Ядый мою плоть и пияй мою кровъ,
Иматъ животъ вични и твердую любовъ.

Прійдите вѣрныи во спасеніє,
И душъ нашихъ очищеніє.
Христосъ Господь рече своимъ ученикомъ:
Сія дадите всимъ человѣкомъ.

О, Христе, всихъ царю, рачъ намъ то дати,
Абызме могли гласъ твой услишати.
Внійдите во радостъ Господа своєго,
Спасителя миру, Бога нашего.

212.*) Р. Х. Ч. 30. а.

Часъ ужъ человѣче от грѣховъ престати,
Помоли ся Богу и почни плакати:
О Боже ласкави, жалую за тоє,
Жемъ согрѣшилъ на свѣтѣ барзо много злоє.

---

*) Р. Ш. Ч. 33:

Час бы, чловече, от грѣховъ престати,
Богу молити ся и щіре плакати.
О, Боже ласкавый, жалую за тоє,
Штом в свѣтѣ грѣшил барзо много злого.

Пріказ твой, Боже, я грѣшный ламал єм,
В недѣлю и свято службу опущал ємъ.
Ото за тоє у пеклѣ горѣти,
Бога во тройци нигды не видѣти.

О горе, горе, пекелной муки,
Єгда ймут грѣшника демоны в руки.
Не єст пожалованя ани теж милости,
Терпѣти мушу за всѣ мои злости.

Я грѣшний лютый, на то нич не дбал ємъ,
Ґды мя научали, не послушал ємъ.
О волѣлъ єм ся и не народити,
Як тебе, Боже мой, грѣхом образити.

У пекло на вѣки пойдеш за тоє,
А ще ламлеш приказаня божіє.
Грѣшник лукавый на то нич не дбаєт,
Все єднако грѣшит, Христа распинаєт.

Памятай, чловече, на Христовы мукы,
Же за тя ся дал Жідом поганом на рукы.
Про тебе дал Христос кровъ выпустити,
Рукы и ногы на крестѣ прибити.

Прикасъ твой, Боже, я грѣшни поламалъ,
В недѣлю и свято хвалу божію опущамъ,
За тоє злоє у пекли горити,
Бога во Тройци нигди не вѣдѣти.

О горе, горе, пекелніи муки,
Во огень, сѣрку, вержутъ грѣшную душу на муки;
Нѣстъ пожалованя, ани тежъ милости,
Терпити мушу за вси мои злости.

Кто тебѣ виненъ, земни человѣче,
Царство єсъ утратилъ, пекло тя попече;
Служилъ єсъ свиту, тѣлу и дияволу,
За то єсъ досталъ пекелную долу[1]).

Слухати было въ церкви приказаня,
И всихъ святихъ артикули знаня;
Тройцу святую соєдиняти
И чистимъ серцемъ слатко вихваляти.

Я гришни люти того не слухалъ ємъ,
Гди мя научали въ серце не приялъ ємъ;
Прокляти на вѣки, а то все за тоє,
Же ємъ поламалъ приказаня твоє.

О волилъ би ємъ ся на свѣтъ не родити,
Якъ тебе Бога моєго грѣхами образити;
Образилъ ємъ и прогнѣвалъ ємъ,
От божей ласки на вѣки отпалъ ємъ.

Я за тебе мою кровъ розлялъ ємъ,
Руци и нози па крестѣ распялъ ємъ;
Тернови винецъ Жиди положили
И главу мою до мозґу пробили.

Терновый вѣнецъ Жиды положили,
А главу святую до моску пробили.
За грѣшных людій Христос то справуєтъ,
Єще за вес міръ сам ся офѣруєтъ.

Христе ласкавый, терпѣлъ єс за нас рани,
Уволил єс насъ з пелнои ямы.
Просим тя, Боже, нинѣ со слезами,
Буди вседа милостив над нами.

Р. XII. Ч. 59: 1) долю.

О покай ся, земни человѣче,
Грѣховъ смертелнихъ, бо тя смерть посиче;
Престань грѣшити и Бога гнѣвати,
И матеръ Христову въ животѣ своємъ всегда вихваляти.

Паралелї: Р. Ш. Ч. 33. — Р. XII. Ч. 59.

213.*) Р. X. Ч. 31.

Чуйте, людіє, трубу господню,
Востанте равно ко покаянію;
Идутъ лѣта юности,
Приближит ся ко старости
Неравно вси, неравно вси.

Уже приходитъ житію кончина,
Ведълюдъ[1]) Августина лютая година.
Шестъ на десятъ и двасто,
Пройдутъ лѣта прекрасно,
Преставимъ ся вси, преставимъ ся вси.

Рѣка огниста от Зедеома потече,
Скуситъ огень вшитокъ свѣтъ,
Петръ апостолъ такъ свѣчитъ,
Всимъ равно, всимъ равно, всимъ.

Позрій[2]), чловече, на твои лѣта,
Жесъ не по правди уживалъ свѣта;
Покай ся ужъ, чловече,
Бо смерть на тя притече
С косою, с косою.

Єзекіилъ пророкъ тоє предкладаєтъ,
О конецъ живота всихъ напоминаєтъ;
Во глави седмой говоритъ,
Житию конецъ, такъ мовитъ,
Всимъ равно, всимъ равно.

Августинъ святый то намъ говоритъ:
Такъ творъ за живота, то намъ всимъ мовитъ,
Якъ бисъ творилъ при смерти,

*) Р. XII. Ч. 60: 1) дедълють (ведлуґ); 2) позри.

Кедъ ужъ маєшъ умерти,
Тогда не маєшъ часъ творити.

Ко Маріи дѣви, скорой засгупници,
Вси прибигаємъ к великой патронци.
Со святыми моли ся,
Со Давидомъ змилуй ся
Надъ нами, надъ нами.

И мы тешъ к теби прибигаємъ,
Ратуй насъ, матко, до тебе волаємъ;
Рачъ намъ быти патрона,
Матко наша премила,
Всимъ равно, всимъ тебе молящимъ.

И рачъ умолити за насъ сина своєго,
Бы насъ рачилъ приняти до царства своєго;
Абы намъ булъ милостивъ
И грѣхи намъ опростилъ
Всимъ грѣшнимъ, всим грѣшнимъ, всимъ.

Паралелї: Р. XII. Ч. 60.

214. Р. X. Ч. 83.

Два расъ ослѣпъ, кто на смерть не памнятаєтъ,
Два расъ ослѣпъ, кто по смерти устати не чаєтъ;
Посмотри мой другъ,
На солнечни крухъ,
Вечеру сущу заходитъ,
По утру восходитъ
Такожде и ти пойдеши во тойже слѣдъ.

Иди на поля, посмотри стеблъ и нѣви
И што дѣлаютъ изъ твоими засиви;
Гниютъ зимою,
Растутъ весною,
Такожде и ти истлиєшъ,
Послѣ же оживешъ
По предному цѣли.

Воставъ иногда четвероднѣвни Лазаръ от гроба смердящи,
Скоро услиша гласъ Христа своєго животворящи;
Той же самъ и тонъ

Изидите вонъ,
Воструби трубою
Архангелъ грозною
Всихъ насъ возивающихъ на сутъ.

И што било би, аще би грѣшни на сутъ не встали би,
Оставили би ся благи безъ мзди,
Грѣшнии безъ кари оставили би ся би;
Будетъ убо часъ,
Тогда кажди з насъ,
Возприметъ мзду, муку,
Цѣли отраду, кажди по своєму,
По своєму дѣлу.

215. Р. VIII. Ч. 36.

Пович те ми, соловиє, правду,
Где я своєго Спасителя найду?
Ой цили на гори, цили на долинѣ,
На крижови виситъ древленѣ.

О идоли, треба васъ миняти,
А на горахъ треба умирати.
С горе небесныхъ на земную трону,
Ступаєтъ Христосъ на нашу подъпору.

На полудне слонце наступаєтъ,
На праци Христосъ спочиваєтъ.
О голубе, не дармо гуркаєшъ,
Лубо пананцку смертъ оповида[єш]ъ.

Пташкове жалосне спиваютъ
Божиє, матко, о жалосне умливаютъ.

Апостоли от Христа отбигли,
Ди Христовъ муки увидили.
Петръ приходитъ, слеза прившли,
Дворъ Каяфовъ скоро омивши.

Повимъ: не вимъ сего человика,
Не дамъ о нѣмъ жадного отвита.
Христосъ своимъ ученикомъ рече:
Нехай ко мнѣ Петръ скоро притече.

Гди алехъторъ скоро возгласивше,
Петръ и Яковъ слезами умивши,
Мовитъ Христосъ, визвалъ оцовъ муки,
А тоє мисце дають Жидомъ в руки.

Богу погрибъ голоситъ цилую нощъ,
Соловиє спиваютъ на крестъ.
Христосъ на крестѣ умираєтъ.
С креста зняли, во гробъ положили,
Камениємъ запечетовали.

216.

Р. Х. Ч. 84.

Плачу ся и ужасаю ся,
Єгда онъ часъ помишляю.
Гди придетъ судія правдиви,
Во Божестви своєи слави,
Сутъ справедливый судити
И страшни декретъ творити.

Тогда земля потрясе ся,
Каменіє распаде ся,
Такъ тешъ небеса погибнутъ,
А звизди на землю спадутъ,
Рѣка огненая потечетъ
И всю тваръ до себе пожретъ.

Ангели въ труби затрубятъ,
Мертвия от гробовъ во[з]будятъ;
Охъ якъ велики страхъ будетъ,
Гди самъ Богъ на сутъ сядетъ,
Книги будутъ отворени,
Справи наши предречени.

Охъ якъ возримъ на судію,
Яки отвитъ дадемъ єму,
Когда страшній гласъ услишимъ,
Послѣдни декретъ дастъ грѣшнимъ:
Идите тамъ проклятии,
До тми и муки вичнои.

Тамъ вамъ плачъ и скрежетъ зубый,
Червъ люта и огнь неугасими;

Тамъ вамъ пропастъ и мука вѣчна.
Того насъ рачъ заховати,
До тихъ мукъ не отсилати,
Боже, от Дѣви рождени,
И ко кресту пригвождени.

И вамъ вшиткимъ за вислугу,
Котріи сте ся туй зишли, тѣло моє землею покрити,
До страшнаго суди ту мнѣ треба бити.
За погребеніє, Боже, вамъ дай всимъ доброє здравіє,
А по смерти царство небесноє.
Алилуя, алилуя, алилуя, слава теби, Боже.

217. Р. Х. Ч. 32.

Южъ иду скапливе,
Дай же, Боже, щасливе,
З дочасного свѣта
Нескончани лѣта — южъ иду.

Запригамъ дочаснихъ,
Пять смисловъ тѣлеснихъ,
Котри мя до злаго
Ведутъ жиющаго — запригамъ.

Напередъ очи перхливи
И уха слихливи,
Бо злого слухали и злого смотрили,
Аби ся справили — предъ Богомъ.

Йдутъ изъ руками,
Йдутъ изъ ногами,
Бо тыи сгрѣшили,
Абы ся справили — предъ Богомъ.

Збойници на мя застоятъ,
На злобу мя гонятъ,
Свѣтъ, пекло и тѣло
И грѣховъ не мало — заходитъ.

Страхъ мя подражнаго,
Здѣєтъ грѣшнаго,
Же я предъ судію
Такъ справедливаго — южъ ставамъ.

Лежъ вични обороня,
Всего свѣта творца,
Храни мя от злаго,
Южъ я предвичнаго — южъ ставамъ.

Шатанъ зазросливи,
На то барзо хитливи
И пропануєтъ
И оштиґуєтъ.

Сваволу у молодости
И упочливости,
Не престаєтъ злого
Ст[в]орння онего — величаєтъ.

Наймиленши Боже,
Твоєго приказаня,
Ласкавъ твоихъ невдячнихъ
Сваволи безълични преступилъ.

Творче мой предвични,
Я чловекъ всетечни;
Прошу отпустъ вини
Не прегину руни — грѣшнаго.

Боже, для моєго
Кровъ с тѣла твоєго
Вилялъ єсъ для люди,
Лечъ діяволъ люти — обвинулъ

Лечъ кролевна неба,
Твоя тешъ потреба,
Поважной причини, [грѣшни.
Былъ не моголъ мукъ вины — я

До сина своєго,
Бога предвичнаго,
Абы мя грѣшнаго
Милосердямъ єго — покривала.

Нехъ ся непраца
Ниводь єго праца,
Причинъ ся, Маріє,
Нехай пекло минє — человѣка.

Юшъ зла шентенція,
Иде крестъ межи нами,
Такъ въстанулъ бы в неби,
Хвалилъ бы тебѣ — на вики.

А діяволъ рачачѣ
И проклиняючи,
Отступилъ насъ трану,
Я узалъ коруну — вичности.

Спивамъ Богу моєму,
Створителю своєму:
Святы, святы, святы,
Нигда не пояти — Богъ вични.

Тому честъ и слава,
Же ємъ ся достала
До неба вишняго,
Милосердямъ єго — угодна.

Правимъ было страху,
Колимъ заробила
На пекло горуце,
Бо тѣло жиюще — грѣшило.

Лечъ, милостивы Боже,
Я створеня боскоє,
Отпусти ми грѣхи,
Дай зажити потѣхи — на вѣки.

Дайже, Боже, каждому,
Свѣтѣ жиющему,
Звитяжити шатана,
Бога мати за пана — на вики.

218. Р. Х. Ч. 85.

Южъ ми пришолъ часъ до гробу ступити,
Терасъ я ся мушимъ з вами разлучити.
З вами разлучити,
Во земяю ступити,
От неи сомъ создани
И до неи позвани.
Што ємъ ту согрѣшилъ на семъ марномъ свѣтѣ,
То я терасъ мусимъ судыи отвѣтъ дати.
Боже добротлѣви,
Будъ ми милостивѣ,
Прости ми вся грѣхи,
А и мои вѣнѣ.

А вѣ, приятели, добри памнятайте,
Бо вѣ терасъ зо мя добри прикладъ мате;

Охъ южъ ми вѣбила остатня година,
Южъ ми не помага ни жадна родина.
Оставайте здрави в сѣту живущыи,
В сѣту живущыи а и ближни с ними.
От Бога благодать на васъ оставляю,
Ту дочасномъ вѣку, да здрави будете,
Котори во остатной годинѣ за мномъ ся трудите.

219. Р. Х. Ч. 86.

Юшъ преселим ся от васъ зо свѣта марного,
Терасъ прихождаю до живота вичнаго.
Охъ позрѣ, о человѣче, на вся послѣдняя, по заслуги твоєи,
Яка будетъ заплата твоя.
За добрая дѣла примеши благая,
Котри ти предложатъ животу конечная.
А за злая дѣла достанеши нещаслѣвая,
Когда наидетъ смертъ на тя немилосердная.
Берте соби прикладъ всѣ ту, приятели,
Такъже послѣдному часу всѣ служителiє.
Зохабте лукавство а и фалечности,
Бижпте ко правдѣ такъ и любостѣ.
Зо землѣ азъ єстемъ и во землю ся возвращаю,
В сѣту живущѣи Богу васъ поручаю.
Тый, Господи спасителю, откупѣлъ єсѣ душу мою,
Прими ю ко себѣ до вичнаго раю.

220. Р. Х. Ч. 87.

Заплатилъ я ємъ южъ цилому животу,
Терасъ я положилъ тѣлесну тяготу,
Откалъ ємъ створени лежу у тимъ праху,
Вѣжду чармну землю.
На тимъ марнимъ свѣтѣ, котри зоставате,
Сей конецъ и вамъ будетъ, што на мнѣ видѣте.
Ту царямъ и краломъ коруни спадаютъ,
До землѣ складаютъ всѣ ту мои сѣлѣ,
Будутъ въ земнѣхъ мрежахъ, покля сей свѣтъ стоитъ,
У терашнихъ часохъ чекати ту буду,
Судiю страшнаго, спасителя своєго.

Охъ, Ісусе, не позирай на животъ крехкости,
Але ти позирай на распятя сятости;
Воскреси мя на радость с тѣломъ моимъ кости,
До вѣчной радости, амѣнь.

221. Р. Х. Ч. 89.

О немилостивая смерте,
Што ємъ ти превинилъ,
Же з' причини стрили на мене
Спустила єсъ — руци свои

Млади мои лѣта,
Єсъ ми завѣдѣла
И немилостиви стрили на мя,
Чемъ ужъ испустила?

Прочтосъ не чекала,
Болшей моєй верстви,
А нѣнѣ разлучаєшъ мя
От братовъ и сестри.

Нынѣ ємъ починалъ,
В любви з ними жити,
А тишъ з ненависти
Отдаєшъ мя в земли.

Ви невиностъ мою
Вси добро знаєте,
Же иду безъ грѣха в небо
Всимъ єстъ послушайте.

Я васъ, отецъ мой и ви мати моя,
Мушу оставити,
В молодихъ моихъ, в лѣтахъ!
Огъ, мусимъ я в темномъ гроби
[жити.

Я васъ, отецъ мой и ви мати моя,
Васъ препрошаю,
У чимъ ємъ вамъ превинилъ,
А опростите ми, молю.

И за вашу ласку,
Котру єсте ко мнѣ мали,
Смирено я вамъ дякую
И во гробъ ся вселяю.

Не познaлъ ємъ ликости,
Нї свицкой марности,
Єще ушъ от нынѣ
Погніютъ мои кости.

Проштосъ не чекала,
Болшей моєй верстви,
А минѣ разлучашъ
От братовъ и сестри.
О немилосердна смерте,
Отдаєшъ мя в земли.

Дай вамъ, Боже,
Всимъ доброє здравіє,
Щасливоє житиє
И смертъ щасливу,
И в царствіи небеснимъ
Коруну вѣчную.
Алилуя, алилуя, алилуя,
Слава тебѣ, Боже.

222. Р. Х. Ч. 90.

Прелестъ дияволска Адама прелстила,
Щасливостъ отняла, пустаго лишила.

Такъ мене изила смерть немилосердная,
У молодомъ вѣку до гробу зложила.

Любиме родиче, ко вамъ я волаю,
Ту дочаснимъ вѣку, здравля вамъ винчую.

Такъже креснимъ отцемъ сіє то желаю,
А с тамтей страни гроба, да будете у небесномъ раю.

Любима родино, всѣхъ васъ напоминаю,
Братя и сестри мои, сиє вамъ желаю:

Ту здрави здравствуйте, другъ друга любуйте,
На смертъ памнятайте, а не согрѣшайте.

А вамъ вшиткимъ за вислугу, котри ми чините,
Во остатной годѣнѣ за мномъ ся трудите.

Ту дочаснѣмъ вѣку, да здрави будете,
А по смерти в неби радостъ обтягнете.

223. Р. Х. Ч. З.

Фалшивая юностъ, зрадлива фортуна,
Служитъ человѣку во молодомъ вѣку.

Теперъ оставила, бо сила похибила,
Старостъ человѣка к земли прихилѣла.

О витри бурнии! бистро подувайте,
Серце фрасовливе во мнѣ охладяйте.

Дай ми твою милостъ, Боже справодливи,
Бым завше хвалилъ за ся фрасовливи.

О роскоши мои! десте ся подѣли?
Озда у Дунаю велкомъ потопили?

Теперъ о старай ся, кажди человѣче,
Же тя смерть страшная — не знашъ где — посиче.

Где ужъ оберну ся, слези виливати
И за грѣхи мои горенко плакати.

Чомъ ся не возплачешъ, грѣшни человѣче,
Ужъ приходитъ конецъ, не мошъ жити далши.

И плачъ не поможетъ, где смертъ на тя придетъ,
Жалъ велики въ серцу в той часъ ся з нѣмъ знайдетъ.

Смутна душе моя, чомъ ся не возплачешъ,
Ужъ житию конецъ, де ся ти повернешъ?

Ужъ приходитъ время до гробу ити,
Ужъ не буду в свѣтѣ якъ орелъ лѣтати.

Гойностъ не поможетъ и велке богаство,
Лемъ штомъ добро творилъ, вкажетъ ся ми вшитко.

Лѣпше би ся було на свѣтъ не родити,
Якъ ту на семъ свѣтѣ не побожно жити.

И такъ лѣпше було на свѣтъ не родити,
Якъ не готовому на други свѣтъ ити.

Албо вродивши ся, дорасъ в землю ити,
Аби па семъ свитѣ грѣхи не полнити.

Страшно-ми тамъ буде предъ судию стати,
І на лице єго святе позирати.

Тамъ ся ми покажетъ вси учинки мои,
Злии и добріи, вси предъ очи мои.

Тамъ ся ми покажетъ дочасне житиє,
Якъ ємъ ту провадилъ, — вкажетъ писаниє.

Не поможетъ ми тамъ ни отецъ, ни мати,
Лемъ што добро творилъ, будетъ ратовати.

Господи Боже мой, буд ми добротливи,
Прости ми вси грѣхи, будъ ми милостиви.

Паралєлї: Пор. Ч. 74.

224.

Р. Х. Ч. 91.

Прекрасна єсъ яръ, каждій стваромъ ся розвиваєтъ,
Жалобу зверзуєтъ, в радостъ ся облечетъ;
И с теи то надѣи, же овоцъ донесетъ,
Изъявѣномъ своимъ радостъ всѣмъ донесетъ.
А затимъ от грозпои хвилѣ виторъ на него задуєтъ,
Оставитъ го квитокъ и радостъ весела...
Такъ мене избила смертъ немилосердна,
У молодомъ вѣку до гробу зложила.
От Бога благодать на васъ оставляю,
Любими родиче мои, Богу васъ поручаю.

Ту дочаснимъ вѣку здравя вамъ вѣнчую,
И по смерти в неби вамъ царство желаю.
А вамъ вшиткимъ за вислугу, котру мнѣ чините
Во остатной годѣнѣ за мномъ ся трудите.

225.

Р. VIII. Ч. 29.

Здравствуйте вси,
На многая лѣта,
Лѣта, лѣта, лѣта,
Безъ злаго навита.
Да изволитъ дѣва,
Пречистая мати,
Вамъ здравстовати,
И многъ животъ дати.

За здравиє того,
Кой любитъ кого,
На погибелъ тому,
Кто завидитъ кому.
Віватъ, віватъ, віватъ,
На многая лѣта,
Лѣта, лѣта, лѣта,
Безъ злаго навѣта.

УВАГА. При порівнуваню текстів належить іще узглянути отсї паралелї віршів з Почаївського Богогласника, пропущені на своїм місци:

Угроруські дух. вірші. Число:		Почаївський Богогласник, 1790. Число:	Угроруські дух. вірші. Число:		Почаївський Богогласник, 1790. Число:
9	=	28	101	=	100
12	=	34	121	=	32
13	=	218	128	=	39
29	=	61	129	=	40
30	=	70	131	=	41
33	=	77	153	=	82
41	=	216	163	=	106
48	=	201	184	=	111
50	=	206	205	=	205
61	=	37	210	=	181
72	=	239	214	=	238

Крім того подаю тут повні назви тих книжок, яких уживав я при порівнуваню текстів тільки в скороченю: 1) Cithara Sanctorum. Pjsně duchownj, staré y nowé, kterýchž cýrkew křest'anská při wýročnjch slawnostech a památkách, gakož y we wsselikych potřebách swých, obecnich y obzwlásstnjch, s mnohým prospěchem vžiwa; k obecnému cýrkwe boži wzdělání, někdy shromážděné a wydané od kněze Girjka Třanowského, služebnjka Páně při cýrkwi swato-mikulásské w Liptowé. W Pressprku, 1790. 2) Богогласникъ содержащій пѣсни благоговѣйныя і т. д. Второе исправленное изданіе. Львовъ, 1886. Типомъ и иждивеніемъ Института Ставропигійского. 3) Богогласникъ... і т. д. Въ святѣй чудотворнѣй Лаврѣ Почаевскѣй. Лѣта от Рождества Христова 1790.

4) Карпато-руське письменство XVII—XVIII вв. Написав др. Ів. Франко. У Львові, 1900. (Відб. з „Записок“ т. 37—38). 5) „Записки“ т. XV і XVII. Пор. статю: Сьпіванник з початку XVIII в., приладив до друку М. Грушевський. 6) Коляды или пѣсни на Рождество Христово і т. д. Львовъ. Типомъ и накладомъ Ставроп. Института. Управитель типографіи О. Данилюкъ. 7) Коляди і щедрівки і т. д. У Львові, 1900. Коштом і заходом тов. „Просьвіта“. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. 8) Малый пѣснословецъ или сборникъ пѣсней во честь и славу Преч. Д. Маріи. Зъ типографіи М. Бѣлоуса въ Коломыи, 1885. 9) Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI wieku. Zebrał Mik. Bobowski. W Krakowie, 1893. Nakładem Akademii Umiejętnosci.

Покажчик пісень,

розложених на час, в якім співають ся.

Азбучний покажчик пісень.

Miscellanea.

Кілька заміток до „Чуда св. Климента, папи римського“.

До історії Климентової леґенди, що слідить тепер на сторонах нашої часописи др. Франко, хочу я додати одну подробицю з свого становища.

В Извѣстіях II. отд. акад. наукъ за р. 1901 (I кн. с. 1—8) опублїкував проф. Соболевский з рукописи 2-ої пол. XV в. інтересне слово про чудо св. Климента, безперечно руське, але на жаль — анонїмне. Написане чи проголошене воно було в Київі*), як справедливо запримітив видавець; з кінцевої молитви до Климента здогадуєть ся він, що слово було „проголошене або прочитане“ коло його мощей — в київській церкві Десятинної Богородиці. Належить лише додати, що се не перше слово, звязане з мощами св. Климента в Київі: давно звістне иньше слово, також анонїмне, проголошене при тих же мощах (видане в части кн. Оболенським в Кіевлянинї за р. 1850), тільки те, як побачимо, належить пізнїйшим часам.

Ш. видавець, публїкуючи се слово, не схотів запускати ся в близшу аналїзу слова. Я позволю собі доповнити його замітку кількома увагами, котрі можуть послужити додатком до спостережень дра Франка, які дасть він до нашого слова в загальнім комплєксї леґендового материяла про св. Климента.

*) Так як читаємо його тепер, не має воно нїякого вступу до слухачів, але можливо, що такий вступ відкинено при записи, або й ще пізнїйше.

Пічну від хронольоґії. Кілька згадок „Чуда“ вказують на часи розмірно ранні. Тоді ще між Київом і Херсонесом істнували живі зносини, люде навіть на прощу до Херсонесу ходили, як виходило-б з слів про чудо при мощах св. Климента, що повторюєть ся „и до нынешняго дни“ — „и сему же убо сіце бываєму, се в нас благочестія любовници и гражане херсоньстіи слышавше на видѣніє чюдеса великаго сристаху ся“. Сеж могло мати місце хиба тільки не пізнійше третьої четвертини XI в., перед половецькою грозою, що перервала на завсїди свобідний рух по степовим дорогам.

На такіж розмірно ранні часи вказують, на мій погляд, слова про християнізацию Руси — „идѣже жерьтвища бѣсом быша, ту святыа церкви славять Отца и Сына и святаго Духа, єже пришествіємъ святаго Климента сотвори ся и утверди ся“. Очевидно — на мій погляд принаймнї — християнізация Руси для автора Чуда була фактом сьвіжим, непередавненим, до котрого звертала ся раз у раз гадка побожного чоловіка, як то бачимо у Іляріона, в найдавнїйшій лїтописи і у иньших письменників XI в. Додам, що наведена фраза таки й нагадує Слово Іляріона: „В єдино время вся земля наша въслави Христа со Отцемъ и съ Святымъ Духомъ. Тогда начатъ мракъ идольскій отъ насъ отходити, и заря благочестія явиша ся, тогда тьма бѣсовскаго служенія погыбе и солнце евангельскоє (див. порівнаннє Климента з сонцем у Чудї) землю нашу осія, капища разрушиша ся, а церкви поставляють ся, идоли сокрушають ся и иконы святыхъ являху ся“, і т. и. Досить близький до Слова й стиль Чуда. Се також твір „вищої школи“, як я її називаю (Іст. України-Руси III с. 453) — твір риторський, з штучною будовою, пишними порівняннями, паралелізмами, дияльоґами, гладкий і зручний; тільки Іляріонового „прѣводного“ толкования в нїм нема. (Коли б пошукати до Чуда пізнїйшої паралелї, то ще скорше-б можна вказати на Кирила Туровського, з його „ізукрашеними“ оповіданнями сьвята, річами дієвих осіб, і т. и.). Я-б позволив собі назвати автора київським ритором другої половини XI в., що писав не без вплива Іляріонового Слова, проголошеного в тій же церкві Богородицї Десятинної, й подібно як Іляріон, належав до київської риторської школи XI в. — більше репрезентантів сеї школи з того столїтя ми й не маємо.

Коли я з одного боку поставлю Чудо св. Климента в залежність від Іляріонового Слова о законї, то з другого боку в безпосередній залежности від Чуда стоїть згадане

вище иньше похвальне слово Климентови. На жаль, се остатнє досї не видане вповнї — тільки його кінцева похвала. Але й вона має виразні вказівки на пізнїйші часи — не скорше середини XII в.: св. Володимир зветь ся в нїй „прародителем“ і „праотцем“ тодїшнього київського князя, а се може належати тільки до часів, коли в Київі сидїли потомки Мономаха, що був лише правнуком св. Володимира, отже ґенеальоґічно не так був віддалений від нього. Зрештою Похвала досить виразно натякає на часи упадка Київа, коли він жив дуже трівожним житєм, а сенїорат київського князя був лише порожнїм титулом без реального змісту. На жаль, не можемо зреалїзувати ще одної вказівки Похвали: вона проголошена з нагоди обновлення церкви Десятинної Богородиці, але такого факта наші лїтописи не записали. Можна тільки такий здогад висловити: церква була сильно пограблена під час київських погромів 1169 і 1203 р. (иньших нагод до обновлення нам не звістно), між сими двома погромами в Київщинї сидів кн. Рюрик, що мав „любовь несытну о зданьихъ“ і в 1194 р. перейшов до Київа; до цикля його „зданий“ (що лишив уже нам одну лїтературну памятку — слово з нагоди будови стїни в Видобицькім монастирі) дуже легко могло належати й обновленнє старої київської катедри. Але, розумієть ся, могло се обновленнє стати ся й скорше, хоч з виїмком Рюрикового попередника Сьвятослава, иньші князї по р. 1169 так коротко й непевно в Київі сидїли, що ледво чи мали би пору займати ся „зданнєм“.

Отже з сих наших хронольоґічних виводів виходило-б, що Похвала Клименту (так її буду звати) значно молодша від Чуда. Порівняннє сих двох творів вповнї потверджує сю гадку: автор Похвали чимало живцем узяв з Чуда. Порівняннє не лишає місця сумнїву, хто в кого запозичив: безпосередно орґанічно звязаний з оповіданнєм про херсонську подію широкий період Чуда про славу Климента й його перехід на Русь — перенесено в Похвалу в формі відірваній і скороченій, навіть деформованій. З ним перейшла в Похвалу й антїтеза давнїйшого поганьства й сучасного християнства на Руси. За те широко розвинено потім в Похвалї алюзиї до сучасних відносин Київа й специяльні вказівки зроблено до оновлення церкви, бо з сеї нагоди проголошена сама Похвала.

Іляріонове Слово, Чудо Климента й Похвала — сї три слова отже, проголошені в тїй самій катедрі, в ріжних часах, стоять у певній залежности від себе, під впливами одно одного, но-

сячи на собі печать тоїж самої школи, київського риторства XI—XII в. Чи не вказувало б се на певну лїтературну проповідничу школу, звязану з київською катедрою?

Ми могли б тодї пригадати ще одно імя, звязане з нею — також репрезентанта „вищої школи“, „прѣводної“ манєри — Клима Смолятича. Але його імя все ще лишаєть ся для нас в значній мірі „порожнім звуком“, бо для характеристики його як письменника знаємо занадто мало.

М. Грушевський.

Полтва — Полтава.

Подаю випись з книжки перехованої в урядї ґрунтових книг при ц. к. краєвім судї у Львові (в відділї старих документів) під назвою: „(Liber) Pactorum (Nr.) 16. folium 51, документ 13-ий, з котрого то документу слїдно, що ріка Полтва, що пливе через Львів, називала ся тодї (в роцї 1805) Полтава або Полтова. Розстрілив се слово низше я сам.

Praesentatum 12 Junii 1806 ad Nrum 7836. Vertrag, welcher heute am Ende gesetzten dato zwischen den Nachbarn als Benjamin Wolf et Moses Bardach Erben mit Zuziehung der Witwe Feiga Bardach bevollmächtigte des verstorbenen Hauseigenthümers Joseph Bardach Nr. 427 $^2/_4$ Eines, dann Mordche Arie, et Bluma Menkesin, und Eljoken, et Lea Loschin, Eheleute, und Hauseigenthümers Nr. 426 anderen Teils in Betreff der Forderung wegen Grund, und Vergütung der erbaut werdenden Scheidemauer sammt eichenen Schlauchen oder Kanale, Scheidefeuermauer folgendermassen unabänderlich auf ewige Zeiten beschlossen worden, und zwar: 1, Verzichten und entsagen erwähnte Hauseigenthümer Nr. 426 $^2/_4$ alle nahmen habende Praetensionen und Strittigkeiten in betreff den Zwistigkeit, wegen Grund, und sonstigen Forderungen, wider die erwöhnte Bardaches theils Hauseigenthümer, theils bevollmächtigte Nr. 427 $^2/_4$, wofür 2-tens die erwähnte Hauseigenthümer Bardaches Nr. 427 sich erklähren, und das Recht hiemit ertheilen, dass erwähnte Hauseigenthümer Nr. 426 $^2/_4$ sowol die Benutzung der Scheidewand — um ohngefähr 24 Ehlen lang mit Inbegriff der Bestandtheile zur ebenen Erde, und drei Stock hoch, von Ende der gegenwärtig bestehende beiden Häusern Nr. 426 und 427 $^2/_4$ von Soliden, welche die Hauseigenthümer Bardaches Nr. 427 schon angefangen, und gänzlich ausgebaut werden wird, als auch die eichenen Schläuche und Kanale, nach Ausgang dieser 24 Ehlen

lange Scheidewand, zum Behuf des Wasser- und Unrath-Ablaufs von erwähnten beyden Häusern bis an den rückwärts der Häuser befindlichen fluss P o l t a w a geführet werde, und die annoch nicht gänzlich erbaute Scheidefeuermauer, welche eben aufgeführet werden wird, unentgeltlich so freystehet, dass die Hauseigenthümer Nr. 426 sowol die erwähnte 24 Ehlen lange und drey Stock hohe erbaut werdende Scheidewand sammt Kanale bis zum Fluss P o l t o w a, und gedachte erbaut werdende Scheidefeuermauer zwischen erwähnten beiden Häusern, als wahre Eigenthümer, nach ihre eigenen Belieben sowie die Hauseigenthümer Nr. 427 ihrer Seite nach deren Verlangen, ohne dass die Eigenthümer Nr. 427 den Eigenthümern Nr. 426 in etwas verhinderlich seyn dürfen, benutzen, können, sollen, wollen und mögen, und 3-tens Sind die Hauseigenthümer Nr. 426 von den Hauseigenthümern Nr. 427 nicht nur allein freigesprochen, dass bemeldete Haüseigenthümer Nr. 426 zu der in §. 2-do benannte Erbaung, nehmlich 24 Ehlen lange und drey Stock hohe Scheidewand, eichener Schlauchen oder Kanale bis zum fluss P o l t o w a Scheidefeuermauer zwischen Nr. 426 und $427^{2}/_{4}$ keine Kösten beizusteuern werden schuldig, noch schuldig werden können, sondern auch die Hauseigenthümer Nr 427 sich hiemit freiwillig erklähren...“

Дальшого не виписую, бо для назви ріки Полтви решта не дає нічого.

Т. Ревакович.

Олексій Андрієвський.

Некрольоґічна замітка.

Кружок дослідників української істориї згромаджений коло „Київської Старини“ поніс нову болючу втрату в особі довголітнього й діяльного свого співробітника Олексія Олександровича Андрієвського.

Покійник не був істориком з поклику, як похований кілька місяців тому иньший стовп К. Старини — Олександер Лазаревський. Се був педаґоґ і запалений діяч на полї осьвіти й виховання молодїжи й мало осьвічених верств — тó було дїло його душі, жизненний інтерес, і тільки ті „виїмкові обставини“, які так часто спадають на щирих громадських дїячів в Росиї, попхнули його до археоґрафії й історії України. Історія України на тім зискала, й се маємо завдячити енерґії российської адміністрациї! Певне тільки, вона й сама від своїх заходів такого ефекту не надіяла ся...

Ол. Андрієвський родив ся в 1845 р. в Каневі; учив ся в київській ґімназиї й на фільольоґічнім факультеті київського університету, і скінчивши його в р. 1865 пішов на професора „русскаго языка и словесности" в Катеринослав. Українське окруженнє, разом із впливами российського Sturm- und Drangperiod-у 60-х рр., які сам проводив в київськім шкільництві тодїшнїй куратор Піроґов, виховали в Андрієвському типового поборника свободи, поступу й осьвіти, з легкою українською („українофильською") закраскою, подібно до тої, яку мав і його другий пок. брат Митрофан, що лишив по собі також сліди в історії України.

В 1877 р. педаґоґічна діяльність Андрієвського на Україні була перервана: з Одеси, де він професорував, кинено його в Архангельськ; по кількох місяцях йому удало ся дістати переренесеннє до Тули, але слідом він кинув службу й вернув ся до Одеси, щоб заробляти собі хліб приватними лекціями. Слідом його заслано знову — уже до Вятки, де він мусів пробути чотири роки. Тому що педаґоґічна дорога була для нього закрита, звернув ся він до роботи в місцевім „статистичнім комітеті" (звичайний salon des refusés в Росиї), що тоді займав ся збиранєм материялів до ювилейних публїкаций. Разом з ним Андрієвський віддаєть ся архивальним і історичним студиям і в результатї публікує кілька праць по історії Вятки й Вятського края.

Добувши дозвіл на поворот до України й діставши посаду „редактора неофіціяльної части" київських ґубернських відомостів (по іронії долї се також звичайна посада для „неблагонадьожних), Андрієвський далі почав працювати в місцевій — уже київській археоґрафії, черпаючи материяли головно з архива київської ґубернії, а далї також і з инших деяких. Друкуючи відти у великім числї материяли в своїх Губернских вѣдомостях, Андрієвський випускав сї материяли в передруку п. т. Историческіе матеріалы изъ архива кіевскаго губернскаго правленія. В 1882—6 рр. вийшло десять томиків сеї публїкациї, дуже ріжнородної змістом, але цїнної для історії України, головно XVIII в.

Діставши потім спромогу вернути ся до педаґоґічної діяльности (в 1885 р. його іменовано інспектором ґімназиї в Златополь, відти переходить він учителем в київську I ґімназию, потім був інспектором народнїх шкіл в Катеринославщинї до р. 1896), Андрієвський тільки свобідними часами міг віддавати ся своїй

археоґрафічній роботі, але не кидав її, то друкуючи материяли, нагромаджені в попередніх роках, то збераючи нові, то оброблячи цікавійші документи або цілі серий їх в дрібнійших замітках і в ширших статях. Головним предметом студий його і тепер лишив ся Київ з своєю околицею, але окрім того Андрієвський займав ся також Запорожем і пограничними татарськими й польськими справами — в архиві київської ґубернії мав він для того також богатий материял. Так появили ся його Матеріалы для исторіи южно-русскаго края в XVIII столѣтіи (1715—1774) в Записках одеського історичного товариства, 1886, — про Запороже й татарські зносини, Матеріалы по исторіи Запорожья и пограничныхъ сношеній (1743—1767) (тамже, 1893 р.). З нагоди столїтя прилучення правобічної України від Польщі до Росиї Андрієвський задумував видати більшу колекцию материялів до історий російської адміністраций в сім краю і такий проєкт предложив був київській археоґрафічній комісиї, але ся до нього не прихилила ся.

З статей його замітнійші: Страница изъ прошлаго г. Переяслава, 1889, Войтовство И. Сычевскаго в Кіевѣ (1754—66), 1891, Русскіе конфиденты въ Турціи и Крыму въ 1765—68 гг., 1894, Комиссія 1749 г. для разбора взаимныхъ претензій Татаръ и Запорожцевъ, 1894, Послѣдніе кіевскіе сотники, 1896, Еще страничка изъ прошлаго Переяслава, 1901. Ряд статей і заміток по історий Київа, міщених в Київській Старинї, зібрав він і видав осібною книгою п. т. Изъ жизни Кіева въ XVIII вѣкѣ, архивныя замѣтки, К., 1894.

Живий публицист і громадський діяч, в історичній своїй діяльности він репрезентує тойже документальний напрям як і Лазаревський, і тільки в виборі тем та в загальнім становищі автора можна бачити часом певні відгомони ріжних суспільних і національних справ, які ворушили сучасну Андрієвську суспільність і його самого.

По за археоґрафією він писав богато — по історий лїтератури — для інтеліґенциї, популярні книжки для народа (по російськи), і публїцистичні статї в ріжних громадських справах. Згадаю нпр. його біоґрафічний начерк: Григорій Федоровичъ Квитка (Основяненко), 1878, і численні статейки про Шевченка, міщені ним в остатніх роках в одеських ґазетах; вони перейняті живою симпатиєю до українського слова, яким визначав ся покійний ціле своє житє. По українськи, здаєть ся, він не писав, хоч і спо-

чував новійшому науковому й культурно-політичному руху в російській Україні й Галичині.

Остатні роки (від 1896) А. займав посаду директора міського закладу для сиріт в Одесі; своїм звичаєм він незвичайно вкладав ся в сю роботу й се дуже сильно відізвало ся на його здоровлю. Він носив ся з гадкою кинути сю посаду, але було вже за пізно. По кількомісячній хоробі він умер в Київі 9 (22) липня 1902 р.

Пером йому земля!

М. Грушевський.

Наукова хроніка.

Київські мінятюри при Трірській Псалтири.

Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier — Codex Gertrudianus in Cividale — historisch-kritische Untersuchung von H. V. Sauerland, kunsthgeschichtliche Untersuchung von A. Haseloff (Festschrift der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier zur Feier ihres hundertjährigen Bestehens herausgegeben am 10 April 1901), Трір, 1901, т. I—II, ст. 4+215+62 таблиці, 4⁰.

Гр. Алексѣй Бобринскій — Кіевскія миніатюры XI вѣка и портретъ князя Ярополка Изясловича въ псалтырѣ Егберта архіепископа трирскаго (Записки имп. археологическаго общества, новая серія т. XII, I—II, с. 351—371).

Wł. Abraham — Sauerland H. V. und A. Haseloff. Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier (Kwartalnik Historyczny, 1902, I, c. 90—101).

В скарбниці катедри неголосного міста Чівідале (Cividale), в північній Італії (недалеко Трієста), від кількох століть переховувала ся богато ілюстрована перґамінова рукопись; її називано псалтирою трірського архієпископа Еґберта — від головної складової частини сеї рукописи, або codex Gertrudianus — від імени її пізнїйшої властительки, для якої доповнено рукопись ріжними молитвами (preces Gertrudianae), або Liber precum Gertrudae — від сих остатнїх. Тепер переховуєть ся він в місцевій бібліотеці в Чівідале.

Рукопись складаєть ся з 233 перґамінових карток середньої величности (188×238 mm.), оправлених в новійшу оправу, і містить в собі кілька частин, ріжного часу й походження. Найголовнїйшу й найстаршу, основну частину її (л. 15 – 208) становить псалтир, розкішно ілюстро-

вана й виготовлена нїяким Руодпрехтом на замовленнє архієпископа трірського Еґберта (977—993), як пробують близше означити — десь в рр. 984—993, в монастирі Райхенау, славного тодї своєю штукою. До сеї псалтири, таки очевидно в Трірі, при катедрі, в дуже короткім часї по тому, прилучено ще ріжні молитви, що становлять тепер закінченнє рукописи (л. 219—233). Також і перед псалтирею, на порожнїх картках (л. 11—14), появили ся ріжнородні дописки. Потім — по прикметам письма судячи датують се другою половиною XI в. — на передї до рукописи додано шість карток (л. 5—10) і на них написані ріжні спецiяльні молитви для якоїсь Ґертруди, з прекрасними мінятюрами, типа зовсім відмінного від Еґбертової псалтири — византийського. Сї молитви Ґертруди одначе не обмежають ся сими листками: вони йдуть в глубину Еґбертової псалтири і тих кінцевих молитов, заповняючи вобідні сторони рукописи, а навіть марґінези. Нарештї ще новійшим додатком був календарик — на початку, на чотирох картках (л. 1—4), з некрольоґічними записками: він таким чином став першою частиною рукописи. Отже тепер вона виглядає так: 1) календарик, 2) молитви Ґертруди, 3) псалтир, 4) трірські молитви, а хронольоґічно сї части ідуть так: 3, 4, 2, 1.

Як походженнє псалтири з її додатковими молитвами ясне з самої рукописи, так загадковий початок тих молитов Ґертруди. Зі змісту їх можна бачити тільки, що се Ґертруда, мати Петра, якоїсь визначної особи, що стояла на чолї війська, в близших відносинах до rex-а. Звістний нїмецький археоґраф Бетман, в своїм справозданню з археоґрафічних здобутків в Італїї з р. 1854 (опублїкованім в 1872 р., в Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, XII) висловив дуже дотепний здогад, що тут треба бачити сестрінця угорського короля Стефана Сьвятого, пізнїйшого угорського короля Петра, і його матп, незвістну нам на імя, що отже могла мати імя й Ґертруди; коли зважимо, що батько Петра і він сам довший час жили в Царгородї, то се пояснило-б і византийський характер мінятюр Ґертрудиних молитов; нарештї таке об'ясненнє знаходило собі попертє ще і в тім, що пізнїйша напись на рукописи (XV—XVI в.) каже про дарованнє сеї рукописи св. Елисаветою, дочкою угорського короля Андрія, до Чівідале, а золоті ініціяли G. R., або G. R. H., які стрічають ся на марґінезах рукописи, дійсно вказували-б на угорську королеву Ґертруду.

По такім привабнім об'ясненню в руських наукових кругах до остатнього часу анї не підозрівали, що сї Ґертрудини молитви з їх мінятюрами належать до Руси й руської штуки. Аж виданнє сих самих мінятюр, зроблене трірським науковим товариством, і опублїкованнє ним двох спецiяльних розвідок: про походженнє рукописи — зробленої

Заверляндом і про її мінятюри — зробленої Газельофом, представило справу в иньшім сьвітлї й принесло руській науцї несподїванку в видї дорогоцїнних київських мінятюр з другої половини XI в.

Не можна сказати, що розправи згаданих учених справу Ґертрудиних молитов вповнї розяснили. В нїй стрічаємо кілька трудностей і непевностей, і їх розвязання трудно було-б і жадати від нїмецьких учених, меньше обізнаних з руськими справами. Зараз по виданню трірської публїкациї заберав у сїй справі голос звістний російський археольоґ Бобрінский, прилучаючи ся вповнї до виводів видавцїв; трохи пізнїйше — польський учений проф. Абрагам піднїс ряд скептичних заміток до поглядів Заверлянда й Газельофа*). Київські учені, скільки знаю, в сїй справі голосу не забирали ще. А тепер я, користаючи з кількох вільних сторін Наукової хронїки, хочу пояснити справу читачам Записок і висловити кілька своїх заміток до неї.

Молитви Ґертруди писані ріжними руками, але подібним письмом, з одного часу, дуже лихою правописею. Вони починають ся на обороті 5 листа. Перша сторона його чиста, на обороті мінятюра — св. Петро з ключами і написею О АГІОС ПЕТРОС; коло нього три меньші, портретові фіґури в інсіґнїях, одна з них — мужеська має напись в однїй лїнії, котрої перша половина не виразна вже, а друга зовсїм ясна: **ІЯРОПЪЛК**.. Жіноча фіґура, що лежить при ногах св. Петра, має напись в двох рядах, досить стертих — в горішнїй розбирають **МР**, або **МИР**, в долїшнїй **ІЯРО**...... По обох сторонах образка читають ся латинські молитви Ad sanctum Petrum, що переходять потім на л. 6, де окрім того читають ся молитви до архангела Михаїла, далї до трох архангелів і всїх ангелів.

На л. 7 читаємо ряд коротеньких молитов. Перша: Averte cor regis ab odio, ab indignatione et ira et converte eum ad clementiam et pacem et bonitatem, ut clemens et misericors et propitius fiat famulo tuo N. Третя: Omnipotens pater, ut regem et cunctum principatum servo tuo . . . . (вишкробано) mitem et mitericordem et mansuetem (sic) facere digneris, te rogo, audi me. І так далї, в формі лїтанії.

На обороті 7 л. іде довша молитва за особу, що тут вперше зветь ся по імени — Петро. По тім три молитви до св Олени, і в третїй з них (що має знову в двох місцях шкробанини) називає себе та особа, що молить ся за Петра, Ґертрудою; при тім, скільки можна судити з досить неясного текста,

*) В нїмецькій лїтературі я досї не стрічав якихось спеціяльнїйших відзивів про виводи Заверлянда й Газельофа в справі Ґертрудиних молитов, тільки досить побіжні реферати як С. Байсля в Zeitschrift für Christliche Kunst, 1901, або Ґелєра в Römische Quartalschrift 1902, I.

Ґертруда просить, щоб сей Петро не був до неї недобрий. Подібного змісту коротенькі молитви переходять потім і на оборотну сторону 8 л., де та особа, не називаючи себе по імени, далї просить Бога, аби відвів від неї гнїв і неласку чоловіка, що зветь ся тут просто famulus tuus, як той Петро в молитві до св. Олени.

Перша сторона 9 л. лишена порожньою — вона записана значно пізнїйшими приписками; л. 9 об., 10 і 10 об. займають мінятюри: Різдво, Христос на хрестї з чотирма евангелистами, Христос на тронї коронує князя й княгиню: князя — зовсїм подібного до мужеської фіґури першої мінятюри (Ярополка) — приводить сьвятий Петро, також ідентичний з Петром першої мінятюри, він має напись Oα ΠΕΤΡΟϹ; княгиню приводить сьвята Η ΑΓΙΑ ΙΡΗΝΙ.

Молитви йдуть дальше, як сказано, по порожнїх сторонах і марґінезах Еґбертової псалтири й додатків до неї. І так на л. 12 об. читаємо молитву про Петра, аби Бог післав angelum tuum sanctum cum Petro et exercitu eius; на л. 13—14 записані деякі церковні молитви (між 14 і 15 л. бракує щось).

З дальших молитов замітна дуже на л. 30: Ad sanctum Petrum pro Petro; в сю молитву вложена сповідь гріхів, яку певна особа (Ґертруда), молячи ся за Петра, приносить в його імени: Tibi cônfitetur Petrus omnia peccata sua preter quae in baptismo credit esse dimissa, sed postea multa capitalia comisit crimina ac idem suadente hoste antiquo voraginibus, gulae atque luxuriae, per superbiam et iactantiam, per detractionem et avaritiam atque cenodaciam (audaciam ?), per impacienciam et mendaciam ac homicidium et falsum testimonium, per furta et periuria et per alias culpas plurimos tam casu quam voluntate deliquit... Як бачимо, того Петра тут обтяжено дуже тяжко гріхами й прикметами досить непохвальними.

На порожнїй сторонї 41 л. уміщена мінятюра византийського стилю, що стоїть в очевиднім звязку також з Ґертрудиними молитвами: Матер божа з Христом на тронї.

Молитви йдуть далї в псалтири. Порожнї листи при закінченню її заповнені ними також — тут маємо дрібні молитви до Марії Діви за Петра, що зветь ся тут кілька разів unicus filius meus. При кінцї рукописи читаємо рід лїтанії, де знову маємо молитви за Петра й де особа, що молить ся, зве себе Ґертрудою. Маємо тут також молитви pro papa nostro et pro principe nostro et pro imperatore nostro..., за душі nostre congregationis fratres et sorores...

Отже — хто могла бути та Ґертруда і той Петро, її син?

Заверлянд і Газельоф відповідають на се: Ярополк-Петро Ізяславич, син Ізяслава Ярославича київського, і його мати Ґертруда,

жінка Ізяслава, сестра польського князя Казимира т. зв. Відновителя.

Тотожність Петра молитов з Ярополком-Петром Ізяславичом, дійсно, не підлягає сумнїву. Сю тотожність приймає вповні Бобрінский, тим часом як Абрагам признаючи безумнївною тотожність Ярополка мінятюри з Ярополком Ізяславичом, підносить певні сумнїви против звязування з ним також і Петра молитов. Він підносить істнованнє тих численних шкробанин в текстї молитов і припускає, що молитви говорять про иньшого Петра, і тільки пізнїйше молила ся з них Ярополкова мати Ґертруда, поправивши в молитвах дещо, що не можна було приложити до неї й її сина. На доказ того він вказує також і се, що Петро в молитвах зветь ся одинаком, тим часом як Ярополк-Петро таким не був, і т. и.

Мусимо піднести насамперед тїсну звязь між Ґертрудиними молитвами й мінятюрами. Перша молитва до св. Петра, як я підносив, написана наоколо мінятюри, очевидно ad hoc замовленої; мінятюра ся, де князь носить імя Ярополка, стоїть в найтїснїйшій очевидно, звязи з четвертою з ряду, де тойже князь носить імя Петра, а молитва до Петра, написана при першій мінятюрі, вповнї анальоґічна з цитованою пізнїйшою молитвою „до Петра про Петра“. Таким чином весь цикль молитов, де виступає Ґертруда й Петро (а сї два імена, як бачили ми, йдуть до кінця молитов), як найтїснїйше звязаний з мінятюрами, де виступає князь чи иньший володар, на імя Ярополк-Петро. Фіґура, що лежить при ногах св. Петра в молитовній позї, на першій мінятюрі, поруч Ярополка, вповнї відповідає відносинам Ґертруди й Петра в молитвах і хоч як читати напись при сїй фіґурі, очевидно, що в нїй маємо Ярополкову мати. Ставши на становище проф. Абрагама, треба би припустити, що молитви й мінятюри були писані для якоїсь иньшої Ґертруди, що мала сина Петра, а потім дістали ся до Ґертруди, Ізяславової жінки, що також мала сина Петра, і що при тім на першій мінятюрі первістні імена заступлені новими — Ярополка і Ярополкової матери, в двох принаймнї місцях. Се припущення так ризиковні, що прийняти їх нїяк не можна.

Що до шкробанин, на які вказує проф. Абрагам, то вони зовсїм не так дуже многозначні. Імена Ґертруди й Петра нїде не приходять на вишкробаних місцях. Не можна напевно вказати нїодного місця, де доконче мало бути вишкробане власне імя. Подекуди зовсїм ясно, що вишкроблано не імена, а инакші слова. Коли ми пригадаємо, що молитви писали ся ріжними руками й ріжними часами, на певні спеціяльні випадки (нпр. на л. 13 читаємо молитву, яку виголошує Ґертруда, лежучи хора в ліжку), то пізнїйше не раз треба було в них зміняти дещо

для дальшого уживання. На л. 228 була молитва до Марії Діви, а натомість потім написано молитву до Марії Маґдалени, і т. и.

Що до виразу unicus filius, то треба або прийняти, що Ґертруда була розведеною жінкою Ізяслава, і Ярополк був сином старшим від Сьвятополка (так припускає Бобрінский*), але се має трудности — що до старшинства Ярополка), або — що Сьвятополкова мати була розведеною жінкою Ізяслава, або нарешті — що сї вирази (як приймає Заверлянд) означають „єдиного“ в значінню — улюбленого.

Головна справа, коло котрої все обертаєть ся — се двоіменний князь чи володар Ярополк-Петро. Иньшої особи окрім Ярополка-Петра Ізяславича в тім часї, на які вказують палеоґрафічні прикмети письма, дослїдники не потраплять вказати. Супроти того мусимо шукати вихода для деяких трудностей (вище піднесених), але тримати ся таки сього Ярополка, і до нього ті алюзиї, які маємо в молитвах, прикладати.

І так непохвальна характеристика, яку мати вкладає в його уста перед св. Петром, мусить належати до сього князя, хваленого лїтописею за свою побожність і иньші добрі прикмети; дуже лїтерально одначе всїх тих гріхів, йому признаних в Ґертрудиній молитві, не треба приймати: звістно, що в сповідних формулах чоловік вичитував не раз і такі гріхи, які й не снили ся йому, а зрештою часи були такі, що й деякі тяжкі гріхи (нпр. переступленнє присяги) були так звичайні, що й не вважали ся за щось особливе.

З алюзий маємо такі: rex і його старшина (principatus) стоять в недобрих відносинах до Петра. Тут шукають вказівки на конфлїкт Ярополка з Вячеславом. Се можливо. Може з сього боку треба оцїнювати й молитви до архангела Михаіла — Вячесловового патрона? На жаль сеї молитви в виданню не подано в цїлости.

Сам Петро часами стоїть в недобрих відносинах до своєї матери. Свого чоловіка Ґертруда нїде не згадує; з сього виводять, що молитви писані по смерти її чоловіка. Коли прийняти, що вона була розведена, то се можливо було й по розводї.

Чи не була Ґертруда черницею? (nostre congregationis fratres et sorores в остатнїй молитві).

В першій мінятюрі дд. Заверлянд і Абрагам добачають алюзию до посольства до папи, яке мовляв Ярополк відбував з порученя батька, і зложеного ним при тім признання зверхности папи. Але се велике натя-

*) Бобрінский виходить від текстів Никонівської компіляциї й уважає Мстислава найменьшим, а Ярополка старшим сином Ізяслава; але сї додатки Никонівської компіляциї не так певні, щоб на них можна було опирати ся.

ганнє. Насамперед ми зовсїм не знаємо, котрий з синів Ізяслава їздив до папи. Далї — св. Петро був патроном Ярополка, отже його молитва перед ним зовсїм не потрібує мати символїчного значіння. Вкінцї як би хотїло ся маляреви чи Ґертрудї зробити таку алюзию, то далеко скорше міг би маляр представити сцену коронациї Ярополка св. Петром, а не Христом. А вже зовсїм не можна привязувати якогось значіння, як робить д. Абрагам, до самого істнования портретів Ярополка в латинськім молитовнику.

Що до Ґертруди, то д. Заверлянд уважає її, як я сказав, сестрою Казимира. Але ми не знаємо, скільки раз був жонатий Ізяслав, і хто були його иньші жінки; кінцева молитва, де Ґертруда молить ся й за імператора (очевидно – нїмецького), скорше-б давала здогадуватись, що се була нїмецька княжна, що могла з своєї вітчини принести й трірську псалтир, а вернувши ся на вітчину (коли вона не була матерню Сьвятополка, що вмерла в Київі) по смерти Ярополка, туди сю псалтир назад відвезти. (Заверлянд вказує ще иньшу досить правдоподібну дорогу, якою трірська псалтир могла до Київа дістати ся — через трірського пробста Бурхарда, що приходив послом до Сьвятослава в Київ, в 1075 р.). Приписки в календарику (зладженім — судячи по письму - в кінцї XI або першій половинї XII в.) вказують на швабські роди ґрафів Берґ, Гінґен-Фольбурґ та свояків ґрафів Берґ — ґрафів Андекс. Пізнїйше — судячи по інїциялах G. R. H. — дістала рукопись королева угорська Ґертруда (може з огляду на ті Ґертрудині молитви її сю рукопись подаровано), а від її доньки — як каже напись, дістала ся рукопись в Чівідале.

Так стоїть справа з историєю сеї рукописи. Все вище сказане не лишає сумнїву, що Ґертрудині молитви й їх мінятюри належать Руси, правдоподібно — Київу, 70—80-х рр. XI в.

Перейдім тепер до сих мінятюр. Всї вони носять виразні прикмети византийської штуки, на ґрунтї якої розвивала ся тодїшня штука руська, але руські написи на першій мінятюри виразно сьвідчать про руського майстра. На карб місцевого, руського майстерства можуть бути в части зложені й деякі відміни від чистого византийського стиля, які ми в сих мінятюрах знаходимо.

З XI в. ми досї мали дві руські (правдоподібно київські)*) ілюстровані рукописи — Остромирове евангелїє з 1057 р. і Сьвятославів Ізборник з р.

*) Що Ізборник ілюстровано в Київі, в тім не може бути, думаю, й сумнїву; але й Остромирове евангелїє, хоч писане для новгородського посадника, не має нїяких прикмет новгородського диялєкта, і по всякій правдоподібности було замовлено також у Київі (сам Остромир мабуть не був Новгородець, бо в тім часї посадники ще присилали ся звичайно з Київа).

1073. Коли між ілюстрациями Ґертрудиних молитов і Остромирового евангелія можна помічати певне внутрішне спорідненнє в манєрі й орнаментацийних мотивах, то незвичайно ударяє близькість одної з мінятюр Ґертрудиних молитов — Різдва (л. 9 од.) до мінятюр Ізборника: в Ізборнику маємо три мінятюри, що так само як Ґертрудина мінятюра Різдва за декорацийну раму уживає фасаду церкви з трома банями — мотив рідкий в византийській мінятюрі і дуже розповсюднений в руській. Таким чином стрічаємо тут іще оден доказ, що маємо до діла з майстерством руським.

Найбільший інтерес з мінятюр Ґертрудиних молитов мають для нас дві — з портретними фіґурами Ярополкової родини.

На першій ся родина, як сказано, молить ся до св. Петра. Ярополк стоїть з задертою назад головою й простягненими до сьвятого руками. Се молодий мущина, безбородий (так виразно каже, описуючи мінятюру д. Газельоф), лише з невеличкими усами; волосє має каштанове. На собі має пурпуровий (темно-червоний) кафтан з великими золотими тканими рослинами, з широкими дорогими — золотими з дорогим каміннєм — прошвами коло шиї, на рукавах, на долині, раменах і на переді — від ковнїра й у діл; на талїї, досить низько, такий же золотий з каміннєм широкий пояс, на ногах червоні чоботи, на голові золота з каміннєм корона — в формі широкої діадеми з округлим перловим верхом, без хрестика (що вінчає зверху корони цїсарські — таку бачимо на монетах Володимира). Коло нього — по обох сторонах голови напись, якої першу половину читають: ФΛIKIOC, OΔIKI(O)C, а проф. Абрагам читає навіть O ΔIMI(TPIO)C і прикладає сї слова до Ізяслава-Дмитра. На підставі репродукциї не можу запускати ся в реставрованнє сеї написи, але в кождім разї лєкция проф. Абрагама неможлива уже з самого огляду на зовсїм виразне *K*. Імени тут годї надіяти ся, скорше формолу в родї **ГИ ПОМОЗИ**, або титул „князь“, може навить **ВΛ.КНЅ** (пригадую, що в тих часах „великий князь“ зовсїм ще не став terminus technicus).

Коло Ярополка, за ним, стоїть жіноча фіґура — очевидно його жінка (порівняти сцену коронациї); її убраннє д. Газельоф описує так: спідня сукня з узькими рукавами, з золотими прошвами від країв, на тім рід дальматика, ясно блакітнього кольору, перевязаного на грудях навхрест двома золотими з каміннєм шарфами; на ногах також червоні черевики, на голові намітка рожевого кольору і на нїй рід корони — високий клобук без такого верха як у князя, оздобленний каміннєм, і з нього звисають нитки перлів. Друга жіноча фіґура з тим написом **Μ.. ΜΡΟ..**, що припала до св. Петра, найбільше знищена часом. На нїй тунїка, від якої виглядають узькі, золотом обшиті рукави, темночервона верхня сукня і па тім золота керея, обшита пурпуровими крисами з блакітними цьвітами; на голові намітка ясно блакітного кольору

і рід корони (сильно знищена), на ногах червоні черевики (на фототипії сього всього не можна розріжнити — беру все те з описи д. Газельофа).

На другій мінятюрі Христос, сидячи на престолї слави, на чотирох серафимах і маючи в горі символїчні образи чотирох евангелистів (в видї зьвірів Єзекіїля), коронує князя й княгиню. Князя підводить до престолу з одного боку сьв. Петро, княгиню — з другого — св. Ірина; обоє в молитовних позах, з піднятими руками; Христос кладе на голови обох однакові корони, прикрашені камінєм і перлами, такоїж форми як у князя на першій мінятюрі: діадема з перловою дугою в горі. Князь — молодий чоловік, з каштановим волосєм і невеликими усами, без бороди (се ясно видно і на репродукциї); на нїм кафтан подібного крою як на першій мінятюрі, темночервоний з жовтими кропками, і дорогий пояс, керея червона яснїйша (Zinnober), з золотою, саджепою камінєм прошвою з країв, підшита футром (біла з червоними штрихами смуга — д. Газельоф уважає се за соболине футро); на ногах чорні чоботи. Княгиня убрана дуже подібно — в сукню ясно червону, з ширскою крисою в долинї, і темночервону керею, підшиту футром (ясним з чорними штрихами), з золотими краями, на голові намітка — біла з червоними й блакітними рисунками, а з під неї, над чолом виглядає саджена камінєм чи перлами діадема.

Здаєть ся, не може бути сумнїву — по порівнянню обох мінятюр, що образки князя й княгинї ми маємо портретні. При тім сї портрети, з виїмком образка Ґертруди, далеко лїпше заховані, як на звісгній мінятюрі Ізборника.

Що до зверхньої обстанови, то треба запримітити, що на мінятюрі Ізборника княжа родина виступає в убраннях далеко скромнїйших. Чи треба се толкувати так, що на мінятюрі Ізборника маємо костюми буденні, а на мінятюрі Ґертрудиних молитов — сьвяточні, ґальові, чи треба тут бачити впливи византийських іконоґрафічних шабльонів? Дальматик княгинї з тими шарфами будить в менї особливо сильні підозріння, і взагалї я б не відважив ся впливу шабльонів на сю обстанову вповнї заперечити, особливо в деяких детайлях — як нпр. в тих надто богатих прошвах, як з другого боку деякі подробиці костюма (як нпр. низька діадема під наміткою княгинї на другій мінятюрі і самі намітки) рішучо здають ся минї списаними з натури.

Иньші мінятюри — образки з циклю Різдва, в декорацийній рамі церковної фасади, далї — розпятє Христа з медальонами чотирох евангелистів і Матер божа з Христом — мають чисто іконоґрафічний характер, і я на разї не буду входити в їх оцїнку, згадаю ще лише одно. На образку

розпятя представлена жіноча фіґура на колїнах, що зберає в чашу кров Христову. Вона має на голові рід корони, зовсїм подібний до корони княгинї на першій мінятюрі, в ушах великі білі, мб. перлові ковтки, ясночервону сукню й чорні черевики. Д. Заверлянд добачав тут кн. Ґертруду, д. Газельоф в ширших виводах збиває сей погляд, уважаючи се за символїчну фіґуру — мб. церков. Я думаю, що виводи Газельофа не усувають можливости, що маємо все таки тут фіґуру княгинї.

Наведу в кінцї кілька загальних уваг д. Газельофа про артистичну технїку мінятюр, бо з репродукциї судити про неї не можна.

Руські образки рукописи, каже він, безконечно більше мальовничо трактовані ніж трірські, але не досягають степени малярської середно-византийської роботи, хоч і ся не стоїть на рівени західнїх образків XII в.

На місцї кольорового модельовання панує сильно рисункове трактованнє кольорових покровів, хоч се й не кольорованнє властивого чорного рисунка. Сильне контурованнє й вирисованнє фалдів і границь хоч і уживане, але частию тільки в невтральнім тонї — чорнім або каштановім, або тонї тїньовання місцевої фарби. Розмірно богате модельованнє з білим степенованнєм сьвітла і глубоким тїньованнєм маємо на 2, 3 і 4 мінятюрах; як раз на мінятюрах з більшими фіґурами чисто рисункова гра золотих сьвітел забиває всяке тоньше трактованнє. В детайлях все бачимо вагання; так на мінятюрі коронациї богато одїнь степеновано на біле, між ними й жовто-каштанову тоґу Петра, а туніку Христа тогож кольору — нї. Найстараннїйше мабуть трактоване тїло.

Звязь з византийською технїкою показуєть ся і в тім, що фарби сих мінятюр відтріскують — се в византийських мінятюрах ми бачимо з найдавнїйших часів, а на заходї навіть в приближенню того нема. Византийський в них також кольорит образків — при всїй великій ріжнокольоровости є в них гармонїйна, тепла комбінация, що сильно відріжняєть ся від мінятюр Руодпрехта. Правда, иноді образ пропадає в декоративній розкоши фарб. Золото, хоч не може рівняти ся з ефектом полїтерованого золотого тла західнїх мінятюр, визначаєть ся теплотою тона. Зелений, ясноблакітний, жовтокаштановий і червоні тони переважають; замітно, що ясної мінїї в них нема, хоч дуже богато ріжних степеновань червоних фарб.

Як сказано, загальне враженнє гармонїйне, гарне; найщасливше випала мінятюра коронациї, хоч і вона не дорівнює пишній розкоши фарб пізновизантийських кодексів (с. 176—7).

В порівнянню з византийською манєрою знаходить д. Газельоф в сих мінятюрах деякі досить значні відміни, кладучи їх на карб

руської штуки, між иньшим — перетяженнє орнаментацийними мотивами рисунка; з другого боку добачає він в сих мінятюрах специяльний вплив трірських орнаментів псалтири — дуже природний для артиста, що мусїв мати в руках сю псалтир.

І так завдяки працї нїмецьких учених руська наука, не горївши не болївши, дістала дуже цїнну памятку староруського книжного малярства, що займе в нїм першорядне місце, поруч Остромирового Евангелія й Ізборника. Дякувать їм за се, а дальшою задачею дослїдників староруської штуки буде — повести детальнїйшу аналїзу Ґертрудиних мінятюр на ґрунтї русько-византийської штуки XI в.

У Львові, 4 (20). X. 1902.

Михайло Грушевський.

БІБЛЇОҐРАФІЯ

(рецензиї й справоздання).

Записки імператорскаго русскаго археологичес каго общества, нова серія, том XII Вип. I і II. — Труды оддѣленія славянской и русской археологіи кн. V, Спб., 1901, ст. 408+27 таб.+1 мапа.

Сей том „Записок" містить у відділї статей крім обговорених у сім томі статї Бобрінского про київські мінятюри в трірській псалтири і реферата Хвойки — Поля погребеній въ среднемъ Приднѣпровьѣ, що також буде обговорений осібно, ще замітку Гезе п. т. „Замѣтки о нѣкоторыхъ кіевскихъ древностяхъ" (с. 190—200). Тут передо всім описані т. з. голосники, знайдені в склепінях київської Печерської лаври. Під деревляною підлогою на хорах у великій Лаврській церкві відкрито підчас репараций другу підлогу з квадратових кафльових плит, а під ними верству глиняних збанків без ух, вправлених у склепінє вапняною заправою. Кілька тих збанків вийнято й уміщено в церковно-археольоґічнім музею при київській духовній академії, а кілька стоїть на хорах в церкві. Після докладного опису сих начинь автор прихиляєть ся до гіпотези, що їх уживано для улекшення стін, і застановляєть ся близше над знаками, на днах сих голосників, подібними до фабричних марок (колїсце, свастика, хрестик вписаний в круг), датуючи їх XI в. — часом будови Печерської церкви.

Друга нахідка описана автором — се знайдені коло села Мотовилівки (Васильківський повіт, Київської ґубернії) горнцї з людськими кістьми; оден горнець був уміщений в другім, 34 цм. високім, промір дна 11 цм., оба зроблені з сїро-бурої глини, слабо випаленої. Кости, що містились в горнцї, без всякого сумніву складають повний дитячий скелет, хоч нї одна з тих костей не лишила ся цїла.

Далї описано бляшку, знайдену майже в самім Київі, коло Старо-Житомірського гостинця (вона з червоної міди, густо позолоченої, представляє символічного птаха, з людською головою нїби в шеломі, з львиною головою на грудях; на хребтї птаха крилатий дракон, під ним крилатий барс, стоїть на тій самій галузцї, що й птах і гризе його ліву ногу), мідяний наручник, архаїчну глиняну ляльку і т. и.

З части справоздань з засїдань Товариства буде інтересне для нас ось що: А. Спіцин читав про фібули т з. ґотського типу, заприміпивши, що обі їх відміни подибують ся в старинностях України, і що вони, як то доводять розкопки д. Хвойки в Чигиринськім повітї і д. Авенаріуса в Полтавщинї, повстали на ґрунтї пізно грецької культури.

Д. Лось повідомляє про знайдені польським лінґвістом Е. Лопацїньским в давних монастирях Люблинської ґубернїї фраґменти старого руського письма. Тут був оден пергаменовий листок західно-руського письма з уривком „Прольоґа“ -- з XIV в., оден листок з уривком Ирмолоґія з XV в., чотири листки апокріфічного Житія сьв. Ґеорґія XVI в, шість листків апокріфічного Слова Іоанна Богослова XVI в.; судячи по мові, оба останні фраґменти можна признати галицько волинськими. В „Слові“ видно впливи живої народної мови і вплив польського язика; самож „Слово“ представляєть ся самостійним перекладом, або переповідженем апокріфа.

Д. А. Спіцин повідомляє про довершені в 1896—1898 р. розкопки в околици села Тарноватої, Одеського повіту. Відкопано пять великих скелетів в сидячім положеню, коло кождого кремінне, стріла і грубе глиняне начинне, а в ногах груда річних раковин.

Д. А. Марков показував скарб найдений в дворі Бродського і підніс важність сеї находки в сїм, що вона усуває сумнїви про істноване золотої монетної гривни в Київській Руси.

Д. А. Спіцин реферував про місце найденя золотого шелома вел. кн. Ярослава Всеволодовича (с. Ликово в дорозї з Юрієва Польського до Володимиря).

А. Башкіров познайомляє Товариство з копією руської лїтописи з 1621 р., переховано в бібліотецї Чарторийських в Кракові При кінци сього списка є інтересна побутова замітка, не заприміченa анї Лїнниченком, анї І. Корженьовським, що подавали короткий опись сеї рукописи, описуючи бібліотеку Чарторийських.

Проф. Н. Веселовский реферуючи свою статю „Про могили з мальованими кістяками“ — наводить ріжні данї зі своєї практики для рішеня питаня, до якої епохи зачислити сї могили -- до камяної чи до бронзової. Полємізуючи з виводами Антоновича і його однодумцїв, автор заявляє, що мальовані кістяки належить зачисляти до бронзової епохи.

Присутність каміння в сих могилах не доводить камінної культури — могла бути се рітуальна практика. Всї археольоґи, каже він, годять ся на те, що бронзу приніс до Европи якийсь зайшлий народ; отже приймаючи погляд Антоновича — був се не той, по мерцях котрого лишились мальовані кістяки; тим часом сей нарід мальованих кістяків був безпосереднім попередником Скитів, а Скити прийшли до Европи вже з желїзом. Але найсильнїйшим доказом для свого твердженя проф. Веселовський уважає сю обставину, що підчас розкопок 1899 р. в Кубанській области були відкриті чотири гроби з мальованими кістяками; ті гроби лежали оден над одним і в найнизшім не знайдено ніяких знарядів, в двох дальших найдено мідяні знаряди, а у верхнім, себ то в найновійшім найдено кремінні знаряди; отже мальовані кістяки належать до бронзової епохи, хоч і кладено з мерцями кремінь.

А. Спіцин звертає увагу засїданя на звістку в Kraj-ю про звістний Михалківський скарб в Галичинї над Днїстром, і завважає, що сей скарб не має анальоґій в російських старинностях. Він же в иньшім рефераті висловляє гадки про дорогу, якою розповсюднювала ся жолоблена емалїя: її вітчина — М. Азія або Александрія, в II—III в. ся технїка розвиваєть ся на середнїм Днїпрі, звідти розповсюднюєть ся на північ і схід. Тойже А. Спіцин, реферуючи Хвойкові розкопки „цегляних точків", подає відомости про анальоґічні нахідки Біляшевського, Доманицького і свої власні.

А. Поґодін вказує на присутність в українській епіґрафіцї таких назв як Ἄντας, Χορουάτος, і бачить в них слїди народів тих імен.

А. Бобрінський реферує розкопки Зноско-Боровского в канівськім пов., при тім розвиває свою клясифікацию могильних нахідок, що викликала діскусию.

Секретар Товариства В. Дружинін звертає увагу засїданя на знимки з фресків київського Кирилївського монастиря в посїданю Товариства; рішено дарувати їх якому музею.

Вкінци тома читаємо меморіял виготовлений Веселовським і Спіциним, де вони предкладають Товариству перегляд дотеперішних археольоґічних дослїдів і подають плян на будуче; долучена мапка наглядно виказує зроблене досї й прогалини в дотеперішних археольоґічних дослїдах. *М. Грушевська.*

Извѣстія Императорской Археологической Коммиссіи, выпускъ 1-й, Спб. 1901, 4 + 111 стор. + 2 табл.

Імператорська Археольоґічна комісия в Петербурзї досї мала дві серії своїх видань: „Отчеты" (вийшло 32 томи за 1859—1898 рр.)

и „Матеріалы по археологіи Россіи“ (25 томів). Обидва ті видання дуже, сказати би, важкі і по формату (in 4-to) і по змісту. „Справозданя' комісиї обіймають собою всю діяльність її за цілий рік, а також всї ті припадкові археольоґічні находки, що доходять до неї, тому в тих „Справозданнях“ описи розслїдів і нахідок могли бути тільки короткі, стиснуті; крім того робота по злагодженню тих справоздань займала богато часу, і від того вони дуже запізнювали ся (досї вийшов остатнїй „Отчетъ“ за 1898 рік). Що до „Матеріалів“, то в них містили ся більші моноґрафії, що дотикають ся цїлих районів або окремих ґруп археольоґічних забутків. Таким робом археольоґічна комісия не мала такого орґана, де можна було друковати дрібнїйші статї й замітки по ріжним археольоґічним питанням та описи поодиноких памяток старини. Щоб заповнити сю прогалину, комісия й взяла ся за нове виданнє під заголовком „Извѣстія И. Арх. коммиссіи“. Як говорить комісия в передмові першого випуску сього нового видання, воно буде виходити окремими випусками в міру того, як буде набирати ся матеріялу. Програма видання така: 1) справоздання з археольоґічних розвідок і розкопок, що роблять ся з поручення чи коштом комісиї; 2) наукові огляди поодиноких ґруп археольоґічних памяток і цїлих культур; 3) описи могильних інвентарів, скарбів і нахідок, що доходять до комісиї; 4) звістки про старинні будови в Росиї й питання про їх реставрациї; 5) архівні матеріяли комісиї; 6) провідні статї по ріжним археольоґічним питанням і 7) справа охорони памяток старини в Росиї і за границею. До сих головних подїлів думають додати потім віддїли бібліоґрафії і ріжних звісток.

Перший випуск „Извѣстій“ містить в собі такі статї: Перша і найбільша статя К. Косцюшко-Валюжинича: виїмки з справоздання про розкопки в Херсонесї Таврическім в 1899 р. (з 1 табл. і 55 рис.). Розкопки Херсонеса провадять ся вже давно, але 1899 рік був найщасливійший за всі роки: крім розкопаних стін стародавнього міста, де ясно виявило ся три верстви культури — старогрецька (не пізнїйше IV віка перед Хр.), римська й византийська, знайдено там кілька склепінь і катакомб, котрі ще не були порушені нїким і дали дуже багато цікавих, коштовних річей. Між епіґрафічними памятками, знайденими при розкопках Херсона, звертає на себе увагу одна напись на плиті, на жаль не зовсім цїлій. Її присьвячена в „Извѣстіях“ статя В. Латишева: Напись про будованнє херсонської стїни (з 1 рис.) за імператора Теодосия I (379—395 рр. по Хр.). Властиво се було тільки добудованнє стїни, бо перше будованнє її було багато ранїйше, ще в старогрецьку пору. — Далї йдуть статї А. Спіцина про розкопки скитських могил коло села Башмачки Катеринославського пов. в 1897

р. (коротка звістка про се була в „Отчеті“ комісиї за 1897 р.; див. Зап. XLVII, 2), К. Думберга — виїмки з справоздання про розкопки гробниць і катакомб в місті Керчі і його околиці в 1899 р., — тут знайшли ся похорони ріжного типа й ріжних епох античної культури (від V ст. до Хр. до IV ст. по Хр.), — і статя без імени автора про розкопки могил на Зубівскім хуторі в Кубаньщині: тут розкопки вели ся якимсь міщанином Забродіним, що купив собі у тамошної громади дозвіл копати могили, аби шукати скарбів; розкопки його були дуже щасливі, і коли дізнала ся про се Археольоґічна комісия, то післала туда свого старшого члена проф. Н. Веселовського, і той перехопив багато деяких коштовних річей, найбільше золотих. Між тими річами найбільше цікава срібна фіала грецької роботи з написом, що вказує на V або початок VI ст. по Хр. Нарешті в „Извѣстіях“ уміщено дві невеличкі статї — одна І. Владимирова про руїни старинної церкви коло річки Амгати на Кубаньщині і друга А. Спіцина про срібну фібулу скандинавського типу, знайдену в верховині ріки Дона.

Такий зміст першого випуска „Извѣстій И. А. комісиї“. Як показує він, а також і судячи з обговореної вище програми, можна надіяти ся, що нова серия видань комісиї буде дуже ціковою для археольоґів. Шкода тільки, що комісия при виданню тих „Извѣстій“ думає обмежувати ся публїкациєю лише тих розвідок і розкопок, які провадять ся з її поручення, і звістками про те, що буде дотикати ся тільки діяльности комісиї. Тим часом треба би мати таке виданнє, котре давало би огляди розкопок і розвідок і иньших, як фахових археольоґів так і приватних аматорів археольоґії, давало би скоро звістки про памятки, які приходять до ріжних музеїв, показувало би увесь рух і поступ археольоґії й сполучило би роботу всїх археольоґів, що працюють по ріжних, нераз суміжних териториях, але зовсїм самопас. Такого видання в Росиї нема. Дуже старанно й пильно проваджена Археольогическа лїтопись д. Біляшевського не може силами одного властиво чоловіка вести ся з відповідним накладом коштів і праці і обіймати однаково повно всю величезну територию росийської України. Московське Археольоґічне товариство задумало було тому кілька лїт видавати часопись і видавало „Археологическія извѣстія и замѣтки“, та покинуло, бо те, що виходило, не відповідало свому призначенню. Журнал Археольоґічної комісиї, яко дуже заможної археольоґічної інституциї, міг би бути дуже помічним нам.

Ю. С.

Vatroslav Jagić — Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache (Denkschriften der Kaiserli-

chen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe, т. XLVII, 1902, стор. 88+96).

Праця проф. Яґіча подає на вступі XX віку систематичний огляд усього того, що зроблено доси для виясненя одного з найважнійших питань славянської фільольоґії, а власне питаня про походженє тзв. церковно-славянської мови, її вітчину й перші ступнї її розвою. Сї питаня творять неначе угольний камінь славістики, то й не диво, що досліди та оживлені дебати над ними починають ся в самих досьвітках науки про Славян і тягнуть ся неперерваним рядом через увесь XIX вік. Учені Чехи, Словінцї, Словаки, Великоруси, Українцї, Хорвати й Серби, Нїмцї й Французи забирають у тій справі голос; протягом часу виходять на денне сьвітло чим раз нові памятки та документи для осьвітленя справи, і майже кожде нове відкритє розбуджує завзяті контроверсиї; детальний дослїд тих контроверсий кидає чим раз нове сьвітло на саму основу справи й побільшуючи суму того, що можемо приняти за звісне напевно, виявляє своєю дорогою все нові темні точки. Систематичний огляд усього того, що можемо вважати здобутком дотеперішної наукової працї, а заразом зазначенє всїх важнійших контроверсий і ріжних їх рішень, — отсе велика заслуга сеї нової працї проф. Яґіча.

Найважнійші питаня, обговорені в 60 параґрафах сеї працї, доторкають 1) особистих відносин славяньских апостолів Кирила й Методія, оцїнки їх місіонерської діяльности та численних контроверсий звязаних із сими справами; 2) питанє про вітчину церковно-славянської мови, що концентрує ся в альтернативі: панонїзм чи болгаро македонїзм; 3) питанє про обопільні відносини кирилицї й глаголицї.

Що до першого питаня, то йому присьвячено в працї проф. Яґіча перших 13 параґрафів (2—14), до яких слїд додати ще два дальші, де говорить ся про пізнїйшу долю славянського богослуженя в Моравії і про Методієвих учеників у Болгариї та Македонії. Як звісно, для біоґрафії славянських апостолів маємо два головні жерела, а власне тзв. італьську леґенду, коротеньке латинське оповіданє звісне пз. Vita cum translatione b. Clementis, надруковане у-перве ще в XVII в. в першім томі Болляндових Acta Sanctorum за март, і тзв. панонські леґенди, церковно-славянські житя Кирила й Методія, віднайдені й опублїковані аж у 50-их роках XIX в. Питанє про те, котре з тих жерел заслугує більше на віру, тягне ся червоною ниткою через усю богату лїтературу про Кирила й Методія. В другій половинї XIX в. повіднаходжено ще цїлий ряд иньших важних документів, папських листів та дипльоматичних актів, що дотикають ся особливо пізнїйшої дїяльности Методія в Моравії, його увязненя в Баварії, увільненя з вязницї і т. и. Аж в остатнїм 10-лїтю XIX в. виринув на сьвіт документ, що кидає сьвітло

також на житє Кирила й його діяльність перед його приходом до Риму: се опублікований монахівським професором Фрідріхом лист римського пралата Анастазія Бібліотекаря, сучасника славянських апостолів, до Ґавдерика епископа велітрийського про те, як сьв. Кирил у Корсуні на Криму віднайшов мощі сьв. Климента I папи римського. Сей лист у всьому головному сходить ся з італьською леґендою і в тому німецькі вчені Фрідріх і Ґец побачили підставу — відмовити всякого значіня панонській леґенді, значно богатшій фактами від італьської вкупі з Анастазиєвим листом. Так само що до оцінки діяльности Методія ті вчені стали на апріорній думці, що римська курія ніколи не могла прихильно дивити ся на проби славянського богослуженя і для того заперечили автентичність та віригідність усїх тих документів і реляцій, у яких говорить ся про прихильні відносини пап до славянських апостолів, особливо до Методія. Проф. Яґіч виказує пересаду та апріорність сього гіперкритичного становища, хоча й не затаює факту, що обі панонські леґенди девчому суперечні між собою, а девчому незгідні з італьською леґендою. Покликаючи ся на свою давнійшу працю „Вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности Константина Философа, СПб., 1893“, він лишає на боцї також той інтересний факт, що італьська леґенда декуди майже дословно згідна з панонською, а лист Анастазія промовляє подекуди за автентичністю й Константиновим авторством славянської статї про віднайденє мощів сьв. Климента в Корсуні. Проф. Яґіч не береть ся розвязувати всї трудности сього питаня, кладучи натиск більше на те, що можна вважати позитивним здобутком дотеперішньої наукової дискусиї. Менї прийдеть ся в однім роздїлї моєї працї про Климента детально обговорити всї реляциї про віднайденє його мощів і для того надїю ся там з ширшим мотивованєм показати значінє сеї контроверсиї для критичної оцїнки жерел до діяльности Константина.

Так само не розвязує проф. Яґіч до кінця всїх трудностий звязаних з питанєм про тзв. кирилицю і глаголицю, хоча прихиляє ся до думки, що „старше, більше первісне славянське письмо була глаголиця“, що в X віцї кирилиця панувала більше на сходї, в Болгарії й на Руси, а глаголиця на заходї, в Македонії, Далмациї та Боснії.

Найбільша часть розвідки проф. Яґіча присьвячена третьому, головному питаню: де повстала стара церковно-славянська мова, в якім краю говорено нею. Від часів Добровского й Копітара веде ся над сим питанєм у славянській фільольоґії завзята суперечка; найвиднїйші слависти забирали в нїй голос, иноді (Шафарик) міняли свій погляд; до чисто наукових арґументів примішували ся иноді льокально-патріотичні мотиви та політичні пристрасти. Весь хід тої майже столїтньої дїскусиї, повільний та тривкий поступ тяжких пошукувань на ріжних по-

лях показує проф. Яґіч з великим талантом та незвичайною плястикою, зводячи до купи всї здобуті доси арґументи та майстерно оцїнюючи їх важність. Як усюди в спорних питанях, що на перший погляд видавали ся простими, показує ся на кождім кроцї нова комплїкация, залежна від історичного розвитку славяньскої місиї Кирила й Методія й її пізнїйшої долї. Як вихідною точкою їх місиї, їх колискою був Солунь, де вони, родовиті Греки, у-перве навчили ся славянської мови, так очевидно й язикова основа їх перекладу церковних книг мусїла бути місцева, македоньска. Та ся основа вже в перших часах їх апостольської дїяльности в Моравії й Панонії мусїла по троха модіфікувати ся, приймати в себе панонїзми й латинїзми (латинські терміни для деяких церковних предметів та дїянь); дальші модіфікациї були наслїдком витиснення славянського богослуженя з Моравії й Панонії, — відси й пішло те, що найстарші доховані до нашого часу памятки церковно-славянської мови виявляють при основній одноцїлости та вірности язикового чутя слїди ріжнородних язикових і культурних впливів: се не були перші проби, але результати довгої вже й скомплїкованої історичної еволюциї. Над виясненєм тих первопочинів церковно-славянської мови, які разом із тим можна назвати першими кроками славянського сьвіта на аренї духового розвою в рядї культурних народів Европи, працював у XIX в. довгий ряд учених. Проф. Яґіч займе на завсїгди в тім рядї високе й почесне місце, а отся його праця, що резюмує всю дотеперішню роботу над сими важними питанями, являєть ся гідним завершенєм минулого століття. Нехай же вона буде й щасливим omen для слявістики XX віку; нехай та ясність викладу, старанність та критичність у деталях, ширина культурного кругозору, розвага й поміркованє в осудах суперечних думок та свобода від усяких національних та полїтичних упереджень будуть і в новім столїтю невідступними керманичами славянської науки. *Ів. Франко.*

Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda. S rozborem a otiskem hlavných pramenů. Sepsal Dr. František Pastrnek, (Spisův poctěných jubilejní cenou král. české společnosti nauk v Praze čislo XIV), Прага, 1902, стор. XI+300.

Книжка проф. Пастрнка має скромнїйший обсяг від працї Яґіча, обмежаючи ся лише на змальованє житя й дїяльности славянських апостолів та на розбір жерел, що служать основою наших відомостий про них. Книжка повстала з викладів на чеськім унїверситетї і в першій лїнії повинна служити підручником для слухачів унїверситету як дуже добра інтродукція до історії славянського письменства. Крім коротенького вступу, де піднесено важність подвига славянських апостолів,

схарактеризовано дотеперішню працю славянської фільольоґії над його виясненєм та згадано про ново віднайдені жерела, праця проф. Пастрнка розпадає ся на три части. В першій подано детальний огляд і критичний розбір жерел славянських, латинських і грецьких, у другій на основі тих жерел, а головно панонських леґенд, автор дає синтетичний нарис житя й діяльности слав. апостолів, а в третій надруковано тексти найважнїйших жерел, де треба — з перекладами й фільольоґічними увагами.

Перша, найкоротша часть (стор. 4—36) подає коротку характеристику кождого жерела, відомість про його рукописи, виданя та огляд тих суперечок і коментарів, які роблено з його приводу в дотеперішній науцї. При описї рукописів леґенди про сьв. Кирила варто зазначити, що трохи чи не найстарша копія тої леґенди заховала ся в рукописї львівського василіянського манастиря, де в иньшім рукописї була ще й друга, повнїйша копія тої леґенди. Обі ті копії використали в своїх виданях Шафарик і Міклошич; на жаль оба ті рукописи тепер пропали з василіянської бібліотеки не відомо куди. При тій нагоді зазначу ще, що проф. Пастрнек не згадав про один інтересний факт із літературної історії сеї леґенди, а власне втягненє просторих виривків із неї в хроноґрафічний додаток до Толкової Палеї в XIII або в початку XIV віку. На сей факт я звернув увагу в передмові до першого тому „Памяток україньско-руської мови й літератури“, де при описї Крехівської Палеї подано й текст тих виривків із глав V, VI, IX, X, XVI, що війшли в ту розширену Палею. Текст тих виривків заслугує на увагу задля деяких замітних варіянтів супроти звісного, пізнїйшого тексту леґенди.

Що до питаня про відносини панонської леґенди до тзв. італьської чи властиво римської, то проф. Пастрнек стоїть на становищі російських учених Вікторова, Воронова й Лавровського, що римська леґенда черпала з панонської або з її здогадного грецького прототипу. Як звісно, проф. Яґіч стоїть на тім, що панонська й римська леґенда написані незалежно одна від одної, коли натомісь нїмецькі вчені Фрідріх і Ґец признають римській леґендї першеньство і роблять панонську леґенду пізною та тенденцийною її перерібкою.

Важну для критики римської леґенди статю „Слово на принесеніе мощемъ преславнаго Климента“ проф. Пастрнек розбирає, та не так детально, як би слїд, і хоча прихиляє ся до думки про те, що автором сеї статї був сам сьв. Кирил, то все таки не доводить до кінця порівнаня її тексту з текстом римської леґенди й ново віднайденим листом Анастазія Бібліотекаря. А тут, здаєть ся, й лежить ключ до розвязаня деяких трудностий, що насуває критика тих документів. Та про се менї

доведеть ся детальнїйше говорити в IX роздїлї моєї працї про Климента Римського.

Найширша частина книги проф. Пастрнка подає житєпись славяньских апостолів (стор. 37—150). Автор держить ся тїсно жерел, не вдаючи ся в широке мальованє часу й історичних обставин, серед яких доконували ся подїї. В численних нотах подає проф. Пастрнек масу деталїв про особи й ріжні появи культурного житя, про які згадують жерела. За сю часть працї треба дуже дякувати проф. Пастрнкови, бо тут зібрано все позитивне, потрібне до широкого історичного змальованя сеї доби преважної в істориї Славянщини. Деякі дрібнїйші похибки в деталях, неминучі в такій працї, не вменшують її вартости.

Нарештї в третій части (стор. 151—286) передруковано тексти важнїйших жерел, а власне 1) леґенди про Константина (по церковнославянськи і з латиньським перекладом), 2) леґенди про Методія (так само), 3) римської леґенди, 4) три сьвідоцтва Анастазія Біблїотекаря про Кирила, 5) листи пап (Івана VIII і Стефана V) про славянське богослуженє та Методієву дїяльність, 6) латиньску статю De conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus scriptus anno 871, 7) лист Дїтмара Ювавського й иньших баварських епископів до папи Івана IX з р. 900 і вкінцї 8) тзв. грецьку леґенду тоб то житіє Климента Болгарського, писане його учеником Теофіляктом (у латиньскім перекладї). Всї ті тексти передруковані дуже старанно, з численними поясненями і будуть пожиточні як інтродукція до глубших студій. Пожалкувати-б хиба можна, що проф. Пастрнек не подав тут тексту згаданої вже статї „Слово на принесеніе мощемъ преславного Климента“, тим більше, що в нїй по його думцї маємо одинокий автентичний твір самого сьв. Кирила. Так само слїд би було для повноти передрукувати й тзв. моравську леґенду, якій давнїйші дослїдники признавали дуже велике значінє. Старанно зроблений річевий покажчик закінчує книжку й улекшує користуванє нею. *Ів. Франко.*

Slavische Chrestomathie mit Glossaren. Von Dr. Erich Berneker, Professor an der deutschen Universität Prag, Страсбург, 1902, ст. X+484.

Отся книжка призначена проф. Бернекером на підручник для студентів славістики в нїмецьких унїверситетах; її може одначе кождий уживати з користю для себе, хто хоче познайомити ся з славянськими мовами, бо має три річи в нїй, що значно улекшують йому науку: 1) Найкориснїйша річ — се на мою думку те, що книжка подає виїмки зі всїх славянських мов; се не маловажне тому, що кожний може

пізнати не тільки основи одної мови, але може зложити собі разом усе те, що ті мови лучить або розріжнює від себе. Се знов улекшує практичне вивченє мов без уживаня ріжних граматик, часто недорічних, без виковуваня на память тих ріжних „правил“ і „виїмків“, які фіґурують звичайно по граматиках і намісь улекшувати, лише утрудняють науку. Правда, володіти мовою, прочитавши виїмки з сеї книжки, він іще не буде, але все перейде такий буквар, по якім із яким таким словарцем у руках може засїдати до читаня першого лїпшого твору з якоїнебудь славянської мови без особливих трудностий. 2) Друга річ, що улекшує науку, се короткі вправдї, але дуже старанно уложені словарцї кождої мови. При їх помочи зрозуміє кождий всї тексти не бігаючи по біблїотеках та не купуючи словарів, яких часто ще й не можна дістати, бо багато з них стали біблїоґрафічною рідкістю. Для прикладу досить назвати тут хоч би наш словар Желехівського, якого не можна дістати вже й за найвисшу ціну. 3) Багато трудностий при виучуваню славянських мов справляє також акцент. Проф. Бернекер запобіг тому, даючи акцент у переважній части виїмків, що й належить піднести з признанєм.

В книжцї заступлені не тільки всї живі славянські мови, але й завмерлі, як староцерковна або полабська. Доброю стороною книжки є також те, що побіч лїтературних памяток подає автор і виїмки з ріжних народнїх диялєктів. Натурально, всїх диялєктів, навіть маркантнїйших, нема, але сю недостачу при новім виданю можна легко усунути. Не всюди одначе поступає автор консеквентно при виборі лїтературних памяток; при українськім відділї приміром не подає нічого з нашої давнїйшої лїтератури; все подане тільки з XIX ст. За те поданий виїмок із Шевченка (а в словінськім відділї з Прешерена), чого знов нема в иньших відділах, бо там наведені тільки давнїйші памятки, а з XIX ст. тільки памятки устної лїтератури. На нашу думку не зашкодилоб було подати в кождім відділї бодай по одному виїмкови з письменників XIX ст. тим більше, що диялєкти деяких мов ріжнять ся значно від лїтературної, тому й не дають докладного понятя про те, як виглядає ся або та лїтературна мова в XIX ст.

Мусимо також завважити, що материял у поодиноких відділах нерозмірно розложений. Виїмків із староцерковної мови приміром занадто багато; їх можна було тим радше дати меньше, що майже в кождій славянській лїтературі є якісь староцерковні хрестоматиї, що кождий Славянин проте обізнаний більше меньше з тою мовою, а Нїмцї знов мають для неї специяльний і дуже гарний підручник у „Handbuch-у“ Лєскіна, через що й для них можна було сї виїмки скоротити. Так само за богато виїмків у польськім відділї, де вони й не ріжнять ся до того значними лексикальними відмінами. При староцерковнім відділї подані також окремі

виїмки болгарської, сербської й російської редакциї; нема за те ніякого виїмка української редакциї, хоч сї памятки ріжнять ся значно мовою від попереднїх, особливо пізнїйші — XVI—XVIII ст.

Усїх відділів у книжцї дванайцять; вони такі: 1) Церковно-славянський, куди входять памятки старо- і середньо-болгарської, сербської та російської редакциї; 2) російський, до якого зачислені памятки старо- велико- і біло руські; 3) український; 4) болгарський; 5) сербсько-хорватський; 6) словінський; 7) чеський; 8) словацький; 9) польський з кашубським відділом; 10) горішно-лужицький; 11) долїшньо-лужицький; 12) полабський. Сей поділ невдоволить певно богатьох; Чехи скажуть, що вони не признають окремої словацької мови; Росияне скажуть таке саме про нашу мову; Серби й Хорвати знов будуть гнївати ся, що їх не розділено окремо. Ми піднесли-б тут хіба те, що серболужицький відділ повинен би бути один, бо й мова сього народця одна, хоч у відмінних диялектах. Деякі вчені підносять іще, що й кашубську мову треба-б зачисляти до окремої славянської, але ся справа поки що не вияснена ще достаточно, тому й лїпше зробив на нашу думку автор, що полишив її на разї при польськім відділї.

Стільки мали-б ми сказати про книжку з загальної точки погляду; перейдем іще до специяльної, до українського відділу.

Український відділ обіймає 28 сторін. (Для порівваня додамо, що російський зі старо- і біло-руським має 66 ст., сербо-хорватський 67 ст., словінський 31 ст., болгарський 23 ст., словацький 14 ст. і т. д.). У нього подані два виїмки з євангелия (в перекладі Кулїша й Пулюя), Гамалїя — Шевченка, казка про Івана і відьму (з „Записокъ о Южной Руси“), анекдот про хлопа й цїсаря (з „Етноґр. Збірника“ т. VI) та словарець. Як ми вже зазначили висше, нема тут нїчого з давнїйшої нашої лїтератури так, як би ми її не мали. За те в староруськім відділї, що зачислений до російського, подані виїмки з лїтописи (Лаврент. редакциї), з Хожденія Данила і зі Слова о полку Ігоревім. Очевидно автор стоїть на становищи, що ті памятки лїтератури не наші, але російські. Погляд, очевидно, неоправданий зовсїм. Але навіть зі становища автора виходячи треба признати, що він повинен був подати виїмки з таких памяток, яких нїхто не зачисляє до російської лїтератури, як взірцїв української мови книжної й урядової, почавши від XIV в., та взірцїв угро-руських, хоч би за „Христоматією“ Сабова. Крім того мусимо піднести також, що виїмки з устної нашої лїтератури не дають понятя про богацтво наших народнїх говорів. Автор повинен був іще узглядняти що найменьше наші гірські говори і то бодай два, особливо з угорського боку, один з рухомим, другий з постійним наголосом. Взірцї до них міг він знайти в Етноґр. Збірнику, т. III—IV та IX і в працях

д. Верхратського, друкованих у „Записках“ та в „Збірнику фільол. секциї“ т. V.

Отсї хиби працї проф. Бернекера піднесли ми тому, аби звернути на них його увагу, щоби при новім виданю він старав ся їх усунути. Вони одначе не переважають добрих сторін книжки і не гублять її вартости і ми сумнїваємо ся, чи багато славянських славістів спорудило-б її лїпше і обєктивнїйше. *В. Гнатюк.*

Платонъ Меліоранскій — Турецкіе элементы въ языкѣ „Слова о полку Игоревѣ“ (Извѣстія отд. русскаго языка академіи наукъ, 1902, II).

Молодий петербурський орієнталїст поставив собі вдячну задачу — переглянути й перевірити гадки про турецькі елєменти в мові Слова о полку Ігоревім. Він робить се досить обережно й критично, і результати його перегляду зарівно інтересні як для фільольоґа так і для історика руської культури. Не міг він вправдї самостійно трактувати alteram partem — то значить об'яснення й виводи на ґрунтї словянської і взагалї індо-европейської фільольоґії, й мусїв іти тут за чужими гадками, але такої всесторонности, розуміє ся, трудно й вимагати.

Я зазначу лише результати розвідки. Катеґорично виводить автор з турецьких мов слова: боян (бай – богатий), быля (бойла — як титул чорноклобуцьких старшин), женчюгъ, коганъ, кощей (кошчы — слуга при обозї), орьтъма, топчакъ (призвище, а властиво — рід коня — с. 286), харалугъ, чага; з арабського (через Турків) — ногата (накд — гроші, дірґем — Тізенгаузен), салтан; шерешир — з перського тір-і-чӓрхъ: великі катапульти, що стріляли великими стрілами й бомбами — автор уважає до сього дублетом „смагу въ пламянѣ розѣ“, а в словах Карна і Жля — імя того „бесурменина“, що стріляв з тих катапульт. Тільки гіпотетично зближає він: блъванъ з балабан (Мікльосіч) і балбал (Радлов), боярин з бајар, хорюговъ з монґольським оронго (коро гва), ольберів — з монґ. ӧlÿђӱр (хорий), шельбирів з монґ. шilбӱр (нагай). Уважає неправдоподібним вивід слів бусый з турецького, дивъ з перського.

Автор заповідає дальші дослїди над турецькими елєментами в рускім. Дуже будемо їм радї. *М. Г.*

А. Соболевскій — Изъ исторіи русскаго языка (Журналъ Мин. Нар. Просв., 1901, IX, ст. 396 - 409).

Статя складає ся з вісьмох роздїлів. В першім автор говорить про неорґанїчне ј великоруських говорів в назвуку по словах закінчених на самозвук в родї ц. сл. Син. Псалт.: Боже мoi, ѣще (= јаще); Мар. Єванг.: і ѣбие (= јабиє) і т. п. Найлучший материял того явища зна-

ходить автор в записках Прядкина з села Сергіївки (Вороніжської ґуб.) нпр. ядва в домя ястаю ся, па юлицы. Очивидно, се звичайне явище, котре було випливом стремлїня язика, щоб усувати всюди розвів. Та лиш в однім тут автор на нашу думку помиляє ся, а то коли приймає в своїх примірах з Вороніжської ґубернії безпосередний перехід неакцентованого **о** (в дійсности фонетичного **а**) під впливом тої **j** в **u** (= ji) нпр. **u**тяжжая мой милёнак; мине замуш **u**ддаду́ть; никакой жа **u**традушки і т. и. Очивидно ту маємо вплив малоруського процесу: о = і в замкнених складах, отже: від-їзжаю, від-дадуть, відрадонька і т. п.

В другім роздїлї йде мова про j, що повстає з діссіміляциї здвоєних співзвуків нпр. в Полоцк. Єванг. XIV в. маємо бѣйство місто бѣгство. Автор обясняє сю форму дорогою бѣгство = *бѣжьство = бѣсьство = бѣйство (под. польське диял. bogajstwo).

В третім роздїлї говорить ся про ассіміляцию j до попередного співзвука в роді укр. каміння з *камѣнje.

В четвертім про перехід великоруского **к** перед **т** в **х** і анальоґічний перехід **п** перед **т** в **ф** нпр. дёготь — дёхтя; курохтан (в однїй рукописи Публ. Библ. XVIII віка) = куропатка.

Пятий розділ звертає увагу на явище, що великоруський язик подібно иньшими індоевропейським тратить поволи число родів, а то рід середний.

В шестім роздїлї бесїда про відміну **два** і **оба**.

В семім про ролю і становище заіменника **ся** при медіяльних дїєсловах. Тут цїкавий факт подвійного уживаня слївця **ся** (нпр. вже в Євангелию Тяпиньского: чірвонеєтца бо ся нѣбо), бо звідси вийшло неорґанічне уживанє його яко простого наростка в великоруських говорах нпр.; читай-ка ся мою просьбу; поди-ко-сь. Звідси виводить автор й великоруські форми: здѣся, вося, місто: здѣсе, восе і т. п.

В осьмім роздїлї займає ся автор партикулами: **ко, ка, тко, тка.** Першу звязує просто з Гомеровим *κε(ν)*; другу з грецк. — *τε*, — *κα*, лат. — que слав. — че, — ча (= *ке, *кē). Наростки -тко, -тка уважає (і то мабуть справедливо) зложенями з заіменника другої особи **ты** (resp. dat. **ти**) + **ко, ка.** Доходить до того виводу розважуючи такі звороти мови як: туто — **ти**, нѣту — **ти** (**ти** dat. ethicus); або: не сиди — ка **ты**, Дуня; не дуй — ка ты, Дуня („Великорус. народ. пѣсни" V, 134); скажи — ка **ты** мнѣ вотъ что. При переставцї заіменника **ты** між дієслово і слівце **ко** вийшло: скажи **ты-ко** мнѣ, а звідси: скажи-тко мнѣ. Се пояснене має значінє й для українсько-руських говорів. *І. Копач.*

В. Н. Перетцъ — Матеріалы къ исторіи апокрифа и легенды. I. Къ исторіи Громника. Введеніе, славянскіе и еврейскіе тексты. (Записки Историко-филологическаго факультера Имп. С.-Петербургскаго университета. Часть LIV (1899), выпускъ I).

— Матеріалы къ исторіи апокрифа и легенды. II. Къ исторіи Лунника (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Академіи наукъ, 1901 кн. 3 и 4).

В остатнїх роках дуже пощастило ся старим славянським памяткам маґічної та астрольоґічної лїтератури, ворожбам, заклятям, амулетам і т. и. Їм присьвятили специяльну увагу такі вчені, як Соколов, Сперанский, ідучи за слїдами перших піонерів тих дослїдів, Яґіча, Пипіна та Тіхонравова Повідпаходжено богато нових текстів, усталено між ними ґенетичні звязки та прослїджено їх розвій геть у глубоку давнину, а рівночасно повідкривано живі нитки, що вяжуть сю забуту лїтературу з живими й доси віруванями та церемонїями сучасних культурних народів. Таким способом зустрічають ся дослїди на полї фолькльора з дослїдами старого письменства; з одного берега на другий паде проміне сьвітла, йдуть інтересні причинки до поясненя деталїв, що без них лишились би темними, а заразом виявляеть ся ще зайвий раз значіне одних і других дослїдів: історик старої лїтератури потрібний фолькльористови, тай навпаки, фолькльорист у своїх дослїдах не може обмежувити ся на самім устнім матеріялї, а слїд навіть у таких дуже, здавалось би, саморідних питанях, як віруваня, замовляня та обряди, оглядати ся на можність книжних, значить, запозичених, посторонпїх жерел. Коли прим. наш селянин в часї кождого громового удара повторяе півголосом слова: „сьвят! сьвят! сьвят!“ і ті слова з часом дорогою асоціяциї ідей перенесено й на иньші наглі та страшні явища, так що тойже селянин мимохіть повторяе їх почувши якусь страшну новину про наглу смерть якогось близького чоловіка, про якесь убійство, пожежу або щось подібне, — то нїякому фолькльористови, що захотів би обмежитись лише на устнім матеріялї, не прийшло би на думку, що ті слова — останок давньої апокріфічної молитви від грому, якої текст, уперве опублїкований л. Перетцом, виглядае ось як:

Молитва, какъ громъ гремит. ѿ оум҃ь пр҃чтыи. самоизволень ѿ Бг҃а чт҃ь ѿч҃ее изволеніе. Ст҃ь. ст҃ь. ст҃ь. Гь҃ Савашѳ. ходяи во громѣхъ. ѿкладаяи молніами, проливая водоу морскоую на лице всеа земли. ѿ вл҃дкѡ страшныи и грозныи, сам соуди врагоу нашемꙋ діаволоу. нн҃ѣ и пр҃но и во вѣки вѣкѡмъ аминь.

З другого боку досліди над старою популярною літературою показують нам нові широкі поля для фолькльорних пошукувань. Годї нам згодити ся з думкою, висловленою д. Перетцом у закінченю його дослїдів (Извѣстія т. VI, кн. 4, ст. 128), що „народныя повѣрья даютъ ничтожный матеріалъ для опредѣленія степени вліянія Громника на народное міровоззрѣніе". Вірнїйше було би сказати, що тих народнїх вірувань ми доси знаємо дуже мало; маючи в руках факти добуті шляхом наукового дослїду писаних Громників та Лунників фолькльорист буде міг звернути пильнїйшу нїж доси увагу на сю царину вірувань і я не сумнїваю ся, що таким робом удасть ся зібрати богато нового і доси незвісного матеріялу, який позволить сказати більше певного про вплив того старого письменства на народню масу.

Праця д. Перетца, якої титул виписано висше, хоч друкована в двох ріжних виданях, творить одну цїлість і належить без сумнїву до кращих праць сього заслуженого дослїдника. Як усї його працї, так і ся визначаєть ся незвичайним богацтвом нового матеріялу, видобутого з рукописів, та старанним визисканєм давнїйшої лїтератури предмету. Правда, що до старшої лїтератури він обмежуєть ся на російську; лише при дослїдах над Громником сягає до гебрейської та потроха до середньовікової західно-европейської, дякуючи вказівкам проф. Яґіча та петербурського гебраїста Вінера. Що до Лунника, то хоча д. Перетц признає, що одна пізнїйша його редакція прийшла на Русь із заходу через Польщу, та про те він не попробував сягнути до пребогатої скарбівнї польських ворожильних статей, ріжних „Prognostyków", яких у масї польських рукописів XVI—XVIII в. попадаєть ся дуже богато. Правда, ся парість старого письменства польськими дослїдниками ще майже не тикана, але дуже можливо, що близший їх огляд вияснить не одно й для історії староруського Лунника.

Перша часть працї д. Перетца, присьвячена Громникови (ст. 1—121) складаєть ся крім коротенького вступу з пятьох роздїлів. У першім автор зводить до купи з ріжних рукописних збірок з XVII в. виписки про грім та блискавку, вбачаючи в них характерну мішанину нових, поступових поглядів, занесених на Русь із заходу, з традицийною старовиною, що запозичена з Византії в X—XII в., держалась у нас та перетворювала ся відповідно до потреб та поглядів хвилї. Не можна сказати, щоб виклад д. Перетца був тут ясний: як виглядала ся стара традиция і чим ріжнили ся від неї нові погляди? На сї питаня не одержуємо ясної відповіди. Д. Перетцови слїд би було заглянути до загальних писань про історичний розвій метерольоґії від найдавнїйших часів, хоч би до тих, що цитовані в відповідній главі Уайтової книги „Warfar of science with Theology", тодї певно його виклад був би більше

прозорий. Bож у д. Перетца ми бачимо вже в найстарших сьвідоцтвах двояке віруванє що до грому. В „Прѣніи Панагіота съ Азимитом“, що було звісне на Руси вже в XIV в., читаємо, що „т҃. (300) а҃гглъ дръжит млънїє и҆ гром. и҆ два ѡ҆блака оу҆дарѣєта сѧ вѣтром силꙿным. и҆ ѿ силы оу҆дареніє трепъть. и҆ млънїє поущает сѧ ѿ силы а҆гг҃льскыѧ. и҆ разбываєт сѧ ѡ҆блаци и҆ поущаєть дъждь. Бачимо тут обік мітольоґічного погляду, що вітрами й хмарами кермують ангели, вже зароди раціонального погляду, що грім і блискавка повстають зовсім природним способом „ѿ силы оударенья“ хмар і вітру. Подібний погляд маємо і в Люцідарії, що прийшов на Русь із заходу десь у XVI в, хоча тут уже бачимо примішку віруваня, що грім і блискавка „бывает на оустрашеніє дѣмонемъ“. Алеж сліди такого віруваня ня Руси, що грім, се війна Бога з чортом, попадають ся ще давнійше, ніж у нас став звісний Люцідарій. Д. Перетц справедливо виводить початок сього віруваня із вельми розпростороненого, та доси ще не зовсім виясненого „Житія сьв. Андрія Юродивого“, в якім заховали ся нам сьвідоцтва про богато ріжних вірувань та обрядів (прим. про русалії). Жаль, що д. Перетц не присьвятив сьому житію більше уваги; можливо, що в його основі він був би знайшов дуалїстичний сьвітогляд і загалом манїхейсько-богомильські впливи.

В другім роздїлї подає автор історичний нарис ворожби з громів і заразом огляд Громників грецьких, румунських, грузинських і жидівських, а нарештї зупиняє ся над історією Громника у Славян. Авторови звісно 19 славянських текстів сього твору; з них лише два-три тексти сходять ся з собою: більша частина виявляє більші або менші ріжницї, по яким можна розріжнити кілька редакцій Громника. В розд. IV автор застановляє ся над тим, який вплив мали старі Громники на народнї віруваня. Таких впливів д. Перетц віднаходить не богато; натомісь він слїдить за останками старого Громника в календарях XVIII в. і виписує з них ворожби, в яких видно з одного боку деякі ремінісценциї старого Громника, а з другого не одно подібне до вірувань живих і доси в народї. Коли де, то тут було-б пожадане розширенє терену дослїду на польські та чеські „праностики“ та календарі XVII—XVIII в., бо їх вплив без сумнїву був дуже великий на тогочасні руські та росийські календарі.

В розд. IV д. Перетц друкує тексти трьох редакцій Громника, а власне первісної короткої, розширеної і мішаної або компільованої. Розуміє ся, сей роздїл треба брати не дословно: маємо не три Громники, але три ґрупи Громників, а в кождій ґрупі майже кождий поодинокий текст має в деталях значні відміни.

Розд. V присьвячений гебрейським Громникам та иньшим ворожбитським книгам, а в додатку до нього подано перекладом два жидівські Громники з XVI— XVII в. За сей розділ і за сї тексти належить ся щира подяка д. Перетцови, бо памятки жидівського письменства з тих пізних часів дуже важні для студий завдяки самому становищу Жидів у тодїшнїй Европі, а при тім дуже мало вчених займає ся ними і мало европейських біблїотек має значнїйші коллекциї новожидівської лїтератури.

Пізнїйше, друкуючи статю про Лунники в „Извѣстіях" Академії д. Перетц зібрав іще деякі матеріяли про Громник. У розд. VIII тої статї він подав іще кілька текстів і перемінив свій погляд на стілько, що приймає шість редакций Громника на славяно-руськім ґрунтї, починаючи від найкоротшої, що стрічає ся вже в копії з XV в., і кінчачи компільованими текстами XVIII в.

Подібним способом д. Перетц обробив також історію тзв. Лунника, тоб то віщуваня погоди чи непогоди, врожаю й неврожаю, щастя й горя відповідно до певних фаз місяця. І тут насамперед зібрано народні віруваня з сього обсягу, потім автор силкуєть ся дати відповідь на питанє, що знала стара Русь про обороти небесних тїл. Він цитує Слово Методія Патарського про винахід астрономії Мунтом, сином Ноєвим; далї згадане вже „Прѣніе Панагіота съ Азимитом", „Бесѣду трехъ святителей", „Люцідарій", полишаючи на боцї „Толковую Палею", де у вступних розділах маємо не мало звісток про небо й рухи тїл небесних, а специяльно про місяць. В XVII в. починає ся західно-европейський вплив у Росиї власне на полї астрольоґії й альхімії, і тут д. Перетц зводить до купи богатий рукописний матеріял, що вперве виясняє сей бік европейського впливу на Росию.

В розд. III автор дає інтересний нарис історії Лунника в староруськім письменстві. В найстарших індексах Лунника не знаходимо в числї ложних книг; тілько в XVI в., коли Максим Грек обернув вістрє своєї полеміки против астрольоґії, Лунник попадає в індекс. Автор розбирає Максимову полеміку і виказує її вплив у пізнїйших індексах.

Головна частина працї д. Перетца, розд. IV—VI подає звісні доси редакциї Лунника з увагами про їх текст, мову, про рукописи, в яких вони заховали ся і в кінцї про ґенетичний звязок одних з одними. Доповненя до сеї збірки текстів подає ще й розд. VII. Кінцеві висновки, до яких доходить д. Перетц, такі, що Лунники приходили на Русь двома шляхами: з південного сходу, з Византії і з заходу, через посередництво польської астрольоґічної лїтератури. Найстарша редакция Лунника появила ся на Руси ще перед XV в.; звісна тепер найстарша редакція в копіях XV—XVI в. являєть ся вже не первісною, а інтер-

польованою; друга редакция - скорочене першої; по за тими редакциями маємо ще окремі ґрупи текстів, що иноді лучили ся разом з Громниками. Для досліду первісних форм Громника й Лунника найважнїйше булоб віднайдене та опублїковане грецьких текстів. Але на тім полї в Греции праця ще ледви розпочата. В звіснїй книзї Крумбахера „Geschichte der byzantinischen Literatur“, 2 вид., як завважує д. Перетц, про Громники маєть ся всього 6 рядків, а про Лунники й зовсїм нема нїякої згадки. Що правда, византинїсти мають перед собою богато без порівнаня важнїйшої працї, нїж розкопуване стародавньої астрольоґії та иньших родів ворожби. *Ів. Франко.*

Акты, издаваемые Виленскою коммиссіею для разбора древныхъ актовъ. Томъ XXV: инвентари и разграничительные акты, Вильна, 1898, XXXII+614 стор. 4°. Том XXVI: акты Упитскаго гродскаго суда, 1899 L+595 стор.

Виленська археоґрафічна комісия видає акти двома способами: або доберає для тома однородні акти, що вияснюють з якого небудь боку стародавний побут тих земель, або друкує цїлком яку-небудь актову книгу (спосіб досить примітивний!). В XXV томі виленських актів маємо видання першої катеґориї, в XXVI — другої.

В XXV томі видані документи, що вияснюють становище селянства в північних землях в. кн. Литовського в XVI ст. В історії селян Литовсько-руської держави XVI століте визначаєть ся розкладом селянської громади і початками закріпощення її. Значнїйші властителї земель, як королївські старостинські уряди так і заможнїйші земяне, силкують ся прискорити права селян та дрібних земян, а найбільше від того часу, як на Литву линули Поляки і їм стали роздавати просторі землї з руськими селянами і з руськими дрібними земянами — тубильцями тих країн. Сї тубильцї — селяне і земяне, — з свого боку заходять ся боронити своїх стародавнїх прав і не допустити нїчого нового в своїх обовязках до властителїв; вони подають скарги до короля, король звичайно визначає комісиї, що укладають протоколи, списують інвентари, — і сими способами правительство думало уреґулювати взаємини між підданими (селянами), королївським (старостинським) урядом й дідичами. Виданий Виленською археоґрафічною комісиєю XXV том актів дає нам 10 таких інвентарів (5 з XVI століття, 3 — XVII ст. і 2 — XVIII ст.) і 1 граничний акт (XVI ст.), що служать доповненнєм виданого вже ранїйше (т. XIV) тому інвентарів XVI в. Як і ті так і сї виявляють ріжні сторони житя західно-руських селянських громад й їх відносини до замка, королївського уряду, дідичів, виясняє відносини гро-

мадян між собою і значіннє виборних їх заступників. З сього боку XXV т. „Актів“ має близький звязок також з актами попереднього XXIV тома про бояр, де показано було як сї бояри переходили зі служебної верстви суспільства в селяньство.

До виданих в XXV томі актів приточена статя предсїдателя Виленської археоґрафічної комісиї Ю. Крачковского. Тут на підставі надрукованих документів зроблені нарпси становища селян і иньших низших верств суспільства XVI ст. в ріжних староствах та панських маєтках, показано, при яких умовах вело ся хазяйство і ріжні промисли (як стрілецтво, рибальство та др.), які були права ріжних начальників і т. ин.

XXVI том Виленських актів містить в собі документи актової книги Упитского ґродского суда за 1585—1587 рр. Упита — тепер невелике місточко Поневижского повіта Ковенської ґубернії, раньше же, в XVI ст. се було значне місто Литви, де був ґродский суд. Вся майже актова книга сього суда уміщена в XXVI томі „Актів“, тим то тут ми знаходимо ріжнородні документи, які мають лише те спільне, що дотикають ся одної околиці; але для дослїдника старовини й така мішанина може дати богато жнива. На се й вказує в передмові до XXVI тома „Актів“ член виленської археоґрафічної комісиї Ф. Добрянський; він дещо й сам скомбінував з того материялу для змальовання суспільного житя XVI столїтя в тім закутку коренної Литви. В своїй статї він дав доволї місця вияснсню питання про цїни й вартість ріжних річей домашнього житя і війни. Окрім того Д підносить, що надруковані в XXVI томі акти, писані руською мовою в місцевости з людністю чисто литовською можуть мати значіннє й для фільольоґів. Для нас сї материяли особливого значіння не мають, палежачи до зовсїм чужої териториї.

В кінцї XXVI тома, крім звичайних покажчиків імен ґеоґрафічних і осіб, додано ще словарець технїчних і мало зрозумілих слів і виразів. Сей додаток дає багато материялу для словника актового язика, в якому тепер почуваєть ся пильна потреба, бо видані ранїйше словарі (як Горбачевського, виданя тоїже Виленської комісиї, Новицького, вид. Київської комісиї) вже не відповідають сучасному рівеню наших потреб і нашого знання. *Ю. С.*

А. А. Папковъ — Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ, Сергієва лавра, 1900, стор. 4+64+291+22+5+39.

Книжка ся зложила ся з статей друкованих в московській часописи Богословскій Вѣстникъ в 1898 і 1899 рр., що були тодїж коротко

обговорені в Записках (т. XXXIII). Випускаючи їх осібною книжкою, автор додав до них чималий вступ (64 стор.) і доповнення. Се обовязує нас ще раз дати його праці місце на сторонах нашої часописи, тим більше, що критично вона й за першим разом не була оцінена.

В передмові автор остерігає, щоб не ставити його праці за високих вимог — се тільки „проба систематичного викладу загальної історії братств в систематичнім порядку"; книга, очевидно, не претендує на значіннє самостійної наукової праці, й дійсно не має такого характера. Се робота більше компілятивна, а навить часом і не критична.

Таку скромність в поставленню задач праці трудно похвалити. Автор, очевидно, вложив в свою працю чимало труду і як би став на становищу наукового дослідника, то з невеликим додатком труду міг би дати працю далеко цїннїйшу. А тепер вона може служити лише для загальнїйшого познайомлення з істориєю братств, та й то в користанню нею треба часами бути обережним.

Бувши, видно, вихованцем православної духовної школи, автор і в своїй праці виходить з чисто конфесійного становища. Він слїдить історию братств не як певного суспільно-культурного явища, в звязку з суспільними й культурними відносинами й їх еволюциєю, а як орґан православної церковної орґанїзациї й боротьби за православіє, в звязку з історией православія в Польщі. Тому з приходом білоруських земель до Росиї тутешні братства „умерають натуральною смертию", і хоч може у самого автора десь на сподї душі ворушили ся деякі непевности що до „натуральности" такого кінця для сих так високо ним прославлених орґанїзаций під православним протекторатом росийського правительства, та він не шукає причин тому, так як не шукав за причинами їх розросту під неприхильною системою католицькою правительства Польщі. Взагалї в книзї навить лишаючи на боцї сей брак ширшого погляду на історию братств, забогато загальників, а дуже мало аналїзи явищ і фактів чи в істориї братств, чи в їх устрою і внутрішнїх відносинах.

Конфесійне становище автора взагалї сильно виявляєть ся і в його оцїнцї подій. Всї заходи в інтересах православія похвальні, всї заходи против нього — дістають непохвальні назви фанатизма, нетолєранциї і т. д. Такими вони, розуміеть ся, і в дїйсности могли бути, але таке наперед повзяте становище не тільки зиеохочує обєктивного читача, але й авторови не помагає до обєктивного орієнтовання в фактах. Справедливість однак вимагає признати, що місцями автор виломлюєть ся з такого конфесійного погляду — так нпр. він не рішаєть ся кинути камінем на Смотрицького за його перехід на унїю й бачить тут акт правдивого переконання.

Найбільше компілятивний характер має вступ, де автор захотів переїхатись по історнї латинства на Руси й становищі руського елемента й православія в Литві й Польщі, опираючи ся при тім часом на цілком баламутних джерелах, особливо на Карбутї та цитуючи зовсїм апокріфічні звістки (як „урок Романа Галицкого“ папам, руська печатка Ольґерда або литовські соймики від часів Городельського привилею — с. 15, 21, 31 і т. и.). Волїв би автор докладнїйше спинити ся на ґенезї брацтв; він се робить, але трохи за коротко й побіжно. Виводить він церковні брацтва від староруських братчин і брацтв медових, і се зближеннє вповні оправдане, тільки його треба було зробити докладнїйше, а при тім застановити ся над дорогою розвою з тих медових брацтв пізнїйших церковних орґанізаций. В лїтературі нпр. нераз вказувано на впливи цехової орґанізациї на сей розвій, але автор тільки при кінцї своєї книги (с. 285), і то зовсїм побіжно й коротенько згадав про такий вплив. Взагалї, ґенеза лишила ся не вислїджена докладно.

Від першого роздїлу автор входить уже in medias res. Ґенетичного звязку брацтв із давнїйшими орґанізациями не вказано (вступ додано пізнїйше). Брацтва виступають тут більше твором грецьких єрархів ніж руської суспільности; з притиском при тім підносить автор, що церковне відродженнє у нас не мало характера „воєвничого протеста против непорядків у церкві“ як у протестантів, тимчасом як в дїйсности участь „мирян“ в церковних справах і звязане з тим відродженнє викликані були як раз непорядками в єрархії. Описуючи відносини брацтв до епископів, автор стоїть на звичайно прийнятім поглядї, що нехіть епископів до брацтв мала причину в їх непорядности – відти неохота до контролї мирян. Минї перед кільканайцятьма лїтами прийшло ся бути сьвідком боротьби брацтва з епископами в однім російськім містї, знати особисто епископів і провідників брацтва, і я міг переконати ся, що опозиция епископів виходила з віками усьвяченої в східнїй, так само як і в західнїй церкві повновласти епископа, так що тут, лишаючи на боцї самі непорядки, а беручи справу прінціпіяльно, треба признати певне — хоч би й формальне оправданнє — й епископській партиї. Самі відклики до устрою християнської церкви перших віків на се не вистануть: церковний устрій XVI в., так як і нинїшний, занадто відійшов від тих перших віків; людей треба судити передо всїм із обставин їх часів, і коли в прінціпі ми рішучо спочуваємо демократичному устрою церкви, голошеному брацтвами, то се не повинно перешкаджати нам зрозуміти становище епископів.

Як я вже сказав, автор слїдить історию брацтв на тлї історнї православія в Польсько-литовській державі; самій історнї православія він дає так богато місця при тім, що властива історня брацтва топе в нїй і не

виступає досить виразно на сїм тлї. При тім автор все слїдить головно тільки одну сторону в історії братств — відносини до католицизма й унїї, відносини ж до „своїх" зістають ся здебільшого зовсїм не осьвітленими. Науковий апарат автора далеко не бездоганний; він не стоїть на рівени сучасної науки; цїлий ряд новійших наукових студий, особливо з сторони не-православної поминено у нього, і він часто шукає опертя в писаннях перестарілих. Нпр. на с. 26 він цитує Евгенїєве Описаніе соф. собора про благословенство патр. Єремії на заснованнє школи в Київі, так як би проф. Ґолубєв не написав цїлої книги на те, щоб збити сю традицию. Звістки про львівське брацтво бере він з Зубрицького і тільки по скінченню друку (див. у додатках) стають йому звістні Monumenta confraternitatis Stauropigianae; „Лїтос" він цитує з виїмків у Сводній лїтописи Петрушевича, і т. и., т. и.

З усїм тим, при нинїшнім станї лїтератури церковного житя в Польсько-литовській державі книжка д. Папкова буде, без сумнїву, користна, як збірка, хоч і не всюди повна й критично уложена, материялу до історії брацтва, і до неї мусить звертати ся читач за відомостями про них — хоч і приймаючи їх cum grano salis.

М. Грушевський.

Н. С. Кедровъ — Древне-русскія братства (Русскій Архивъ, 1901 т. II с. 305—336).

Коли в книзї д. Папкова я мусїв піднести брак повної наукової самостійности, то статя проф. Кедрова має ще більше компілятивний характер. Головною підставою послужила для неї таки книга Папкова. Але не вважаючи на такий компілятивний характер, а також і на досить несмачний — клєрикально-націоналїстичний (в новійшім, французькім значінню того слова) загальний тон: дешеві резоновання про добродійні впливи християнства і специяльну до них перенятливість „русского духа", „русского серца", та потяганнє місцями до відвічальности навить і „русского дѣла" (специфічний російський термін, якого букет описати досить тяжко) — не вважаючи на се все статя небезкористна. В нїй маємо — вправдї не самостійний, часом переборщенний і часто попсований длятого, але при всїм тім таки справдї широко досить зачеркнений (хоч і не конче мудро переведений) загальний погляд на ґенезу брацтв. Ідучи за вказаними вже Скабалоновичом анальоґіями й звязками наших брацтв із західнїми ґільдіями, проф. Кедров виходить із громадських чи родових пирів, христіянізованих потім духовенством і захованих у видї братчин, вказує анальоґії в устрою давнїх парохій (впадаючи при тім у сентиментальне празднословіє про братський характер сих парохій), признає і впливи на них ґільдій — але робить скок і не спи-

нивши ся над формами й обставинами переходу тих всїх ембріонів в орґанїзовані брацтва кінця XVI в., переходить від разу до сих остатнїх і їх доброчинних впливів. Повторяю, статя легка, але прочитати її, першу половину особливо, не завадить. *М. Грушевський.*

Сеймовая борьба православнаго западнорусскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 г.), проф. П. Жуковича, Спб., 1901, ст. 21+610.

Анальоґічна своєю темою, ся праця петербурського професора відріжняєть ся дуже від обговореної вище книги д. Панкова, і то в добру сторону. Праця д. Жуковича — вповнї наукова, самостійна наукова розвідка. Автор панує над жерелами й лїтературою предмету, всюди, хиба з виїмком дальших для його теми обставин, опираєть ся на перших джерелах, критично їх беручи і доповняючи друкований запас дуже значною скількістю материялу невиданого, з рукописей петербурської публичної бібліотеки, архива уніятських митрополитів і ґенерального штабу, та стараєть ся слїдити події з обєктивністю правдивого мужа науки. Поруч книги Харламповича про руські школи XVI - XVII в. се друга першорядна вкладка російської науки в історіоґрафію церковних і просьвітних відносин Руси XVI—XVII вв.

Не входячи в детайлї, в дрібні контроверсиї й відміни в поглядах, я обмежу ся кількома загальнїйшими лише замітками до сеї цїнної працї.

Почну з того, що титул її не вповнї відповідає змісту — книга властиво дає далеко більше, нїж обіцяє титул. Вона складаєть ся з трьох відділів — перший говорить про приготованнє й переведеннє церковної унії в рр. 1587—1595, другий про церковну боротьбу в рр. 1596—1600, третїй — в рр. 1601—1609. Перший відділ, що займає майже третину книги, говорить про те, що діяло ся перед „соймовою боротьбою шляхти против унії“, отже зі становища титула книги — се наче вступ до властивої теми, але в дїйснім, реальнім укладї книги сей відділ зовсїм не має такого характера — се частина рівнорядна з дальшими цвома: вона оповідає історию переведення унії й відносини до неї правительства й польських державних і парляментарних кругів на тлї державної польської полїтики. Се й буде правдива тема книги — історія унії в звязку з державною полїтикою Польщі в 1590—1609 рр. і відносини до неї державних станів і правительственних кругів Польщі; бо не тільки що перший відділ говорить про часи, коли ще соймової боротьби против неї не було, але і в двох дальших відділах сама властиво соймова боротьба православної шляхти виступає тільки епізодами в загальній історії полїтичних моментів церковної унії.

Автор оглядає її на широкім тлї політичних відносин Польщі й тим причиняєть ся немало до її осьвітлення. Оден лише момент належало б піднести — впливи народнїх рухів і козаччини в справах унії. Автор лише дуже побіжно сеї справи дотикає, а належало б зробити більше. Я, розумієть ся, далекий від гадки признавати церковну закраску рухам 1590-х рр., але лишаєть ся факт фактом, що противники православія хотїли трактувати православних діячів як „Наливайків". На кінець же першого десятолїтя XVII в. випадають уже зовсїм активні виступи козаків у київських церковних справах.

Не залежно від такого полїтичного осьвітлення унії автор робить чимало і для вияснення її історії, її, так би сказати — інтриґи, хоч треба сказати — за мало уділяє місця й уваги ріжним спірним і неясним її точкам, або обмежаючи ся катеґоричним представленнєм, або злегка переходячи над сими непевностями. Взагалї, на мій погляд, слаба сторона працї лежить у перевазї чисто наративного метода над аналїтичним. Хоч як збогачене новими подробицями й фактами, просте оповіданнє подій не заступить аналїзи, особливо в таких суперечних і часто неясних справах. А загромаджене дрібнійшими подробицями оповіданнє часом стає таки й за тяжке читачеви.

В социяльні й культурні обставини уніонної боротьби автор не входить; но входить він близше і в мотиви головних діячів більше особистої натури. Обєктивність його при тім варта всякої похвали, але варто в кождім разї трохи глубше застановити ся над мотивами, що водили діячами тої й другої партиї. Автор зводить їх до принціпіяльної ріжниці в поглядах: хто становить церкву, хто має рішати церковні справи — сам епіскопат, чи й духовенство взагалї, й вірні — миряне? Та до сього треба додати, що така контроверсия була дуже нової дати, була подиктована самими обставинами, де по одній сторонї лишили ся самі епіскопи, по другій — миряне й низше духовенство. Закидати епископам таке їх принціпіяльне становище, як я то сказав у повисшій рецензиї, зі становища тодїшнїх поглядів дуже тяжко. Вина епископів лежала в тих причинах, що робили для них не принціпіяльно, а реально тяжкою громадську контролю, інґеренцию патріярхата, і т. и...

З великого запасу надрукованого материялу, зібраного автором для сеї працї, подані в додатках лише сїм сучасних листів (з рр. 1595—1602); очевидно, автор не мав спромоги публїковати більше. Було б пожадано в кождім разї, щоб вказані ним иньші материяли петербурських збірок до істориї унїї були опублїковані як найскорше.

М. Грушевський.

Очеркъ гетманства Петра Сагайдачнаго, съ приложеніями, И. Каманина, К., 1901, ст. I–IV+30+51.

Часи гетманованя Петра Конашевича Сагайдачного належать безперечно до найменьше виясненних в нашій історії. Оброблення їх підняв ся тепер шановний київський учений д Ів. Каманїн, але на наш погляд, се йому не удало ся, і розвідка його не богато посуває справу наперед.

Автор вже з самого початку станув на хибній вихідній точцї, уважаючи Сагайдачного за ґенія, що трохи не дорівнував Хмельницькому, а властиво навить перевисшав його, бо у д. Каманїна Сагайдачний ясно поставив у своїх плянах гадку зробити Україну самостійною і ціле житє стремів до сеї мети. Д. Каманін каже: „Ми будемо старати ся показати, що своєю задачею вже в перших лїтах гетманьства поставив він (Сагайдачний) се, що удало ся довершити лише Хмельницькому: „освободити руський нарід від підданьства і ярма невільничого“. По тім не диво, що д. Каманін уважає Сагайдачного „ґеніяльним проводирем“ козаччини. Сю вихідну точку знати в цілій розвідці.

Проти такого погляду треба рішучо виступити. Не то Сагайдачний, але й сам Хмельницький в початках своєї діяльности не мав гадки про самостійну Україну і не думав про визволенє народа, тим більше не мав такої гадки Сагайдачний, що своїми здібностями, які-б вони великі не були, мабуть таки не дорівнував Хмельницькому. Сагайдачний безперечно був муж великих здібностей передовсїм на військовім полї, в полїтиці-ж був нерішучий і досить коротковорий. Супроти Польщі держав ся він угодового напряму. Його старанєм було услугами польській короні й податливістю на її жадання приспати увагу її на козацький status possidendi на Україні; лежали — чи були положені йому на серце і справи православної церкви, про пляни-ж визволеня народу ледви чи можна у Сагайдачного говорити. Що полїтика Сагайдачного не була ґеніяльною, показало ся зараз по його смерти, коли то Польща вже козаків не потрібувала.

Перейдім тепер до самої праці. Автор розбирає історию часів Сагайдачного з чотирьох сторін. Се відносини Сагайдачного до Туреччини і Татар, до Москви, до Польщі, а вкінци внутрішні відносини. Тут потреба всюда памятати, що автор стоїть на сїм становищи, що Сагайдачний стремів до независимости українсько-руського народа. Відносини Сагайдачного до Туреччини пояснює автор так: Сагайдачний хотів ужити Туреччину яко союзницю проти Польщі, а що козацька чернь нїколи на се не згодила ся-б, тому нападає він на турецькі краї, щоб сим способом змусити Туреччину до війни проти Польщі і так зробити її своєю союзницею. Погляд се цілком не здоровий. Вправдї автор мотивує свій

погляд тим, що козаки навівши на Польщу турецькі війска самі не беруть ніякої участи в кампанїї під Бушею анї під Цецорою, отже — хотять навести біду на Польщу. Та коли-б у Сагайдачного був такий плян, то насуває ся питане, чому козаки брали участь в кампанїї під Хотином (дарма, що автор старає ся участь козаків під Хотином витолкувати впливом єрусалимського патріярха Теофана на Сагайдачного) та своєю обороною відвернули пагубу від Польщі? Таж ми знаємо, що султан Осман робив стараня відтягнути козаків від Польщі, ба навіть пропонував їм щось у роді самостійного Київського князївства, щоб лише козаки відступили від Польщі. Козаки лише тому взяли участь, бо Сагайдачний був все сторонником Польщі і не думав від неї відривати ся, а лиш користав із обставин, щоб виторгувати щось від правительства для козаків і православної церкви, — на радї у Фастові намовляв їх до сього. Коли б у Сагайдачного була ясна ідея визволеня народу, то можна автора запевнити, що ніякі намови — навіть і Теофана, не могли би вплинути на нього, щоб ніс поміч Польщі в так критичній хвилї як був рік 1621. Напади козацькі на турецькі краї не мали зовсїм такого далекосяглого значіня, яке признає їм автор, а були се звичайні виправи, чи то для здобичи, чи то для пімсти за напади Татар й визволеня християнських невільників.

Відносинам до Москви посьвячує автор так мало уваги, що нічим не причиняє ся до роз'ясненя сеї справи. Він згадує лише про неприняте посольство козаків до царя і про участь козаків в війнї Московсько-польській. Участи козаків в сїй війнї не можна инакше пояснити, як тим що Сагайдачний уважав себе вірником Польщі, тому воював з нею навіть і православних. Такий здогад д. Каманїна, що Сагайдачний хотів дати пізнати Москві силу козацтва і тим прихилити її до переговорів із козаками, не має підстави хоч би тому вже, що Сагайдачний потім не пробував навить навязати зносин з Москвою.

Для відносин Сагайдачного до Польщі у д. Каманїна також нема нічого нового. Автор лише побіжно згадує про житомирську умову 1614 р., і мало що більше говорить про умову на урочищи Старій Ольшаньці 1617, де козаки приймають всї жаданя польських комісарів, а не дістають жадних привилеїв. Автор характеризує відносини Сагайдачного до Польщі так: коли Сагайдачний побачив, що на Москву оперти ся не може, що до союза з Туреччиною (котра у автора, бачить ся, також не хоче бути союзницею козаків, бо Сагайдачний аж „проти“ її волї (стор. 11) хоче її зробити союзницею проти Польщі) не допустить козацька чернь, він став держати ся польського правительства, давав йому поміч, в тїй надїї, що зискає щось від нього.

Вкінци відносини внутрішні — тут маємо дещо неправдиве, просто хибне, як от справа гетманованя Якова Бородавки. По гадці автора, Бородавку вибрано гетьманом два рази: раз 1620 р. вибрали його збунтовані козаки, коли Сагайдачний з частею війська пішов під Перекоп, другий раз вибрали Бородавку під Хотином. Сей другий вибір Бородавки гетьманом (не знати на якій підставі) опирає автор на „сучаснику Собєскім“, по словам котрого (так каже автор розвідки) Сагайдачний, ранений в рамя, мусів крити ся в лісах, а козаки думали, що Сагайдачний помер і вибрали собі гетьманом Бородавку. Сього, щоб козаки думали, що Сагайдачний умер і вибрали гетьманом Бородавку, ніде не знайде ніхто в писанях Собєского, хиба автор мав під рукою нам іще невідому рукопись. Бородавку вибрано гетьманом 1620 р. і він гетьманував без перерви. На раді у Фастові 15—17 червня гетьманом виступає Бородавка. По сій раді видає він універзал до всіх українських дібр, щоб мешканці давали коні, олово, порох і т. и., отже значить гетьманує дальше. Бородавка провадить військо через Волощину під Хотин і нищить сей край. Ніде нема згадки про скинене Бородавки з гетьманства, тому мусимо припускати, що він гетьманував аж доки не вернув Сагайдачний в табор, в остатніх днях серпня того року.

Осібний розділ автор присьвятив звістній пісні „Ой на горі та женці жнуть“, бороначи погляду, що вона говорить про гетьмана Сагайдачного.

Що до загального характеру досліду, потреба зазначити, що автор занадто щедро уживає такі преміси як „можна пожалуй думать“ „надо полагать“, що не повинні знаходити ся в науковій праці. До розвідки додані ще матеріяли. Вони обіймають час 1602—1622 р., всіх документів 40 — в ексцерптах і в цілости; виписані всі вони з книг київського центрального архіва; про самого Сагайдачного в них нема нічого: переважно мова йде про татарські напади, своєвільних людей і козаків; найбільше інтересні причинки до козацької комісиї 1617 р.

О. Ч.

А. В. Стороженко — Очерки переяславской старины. Изслѣдованія, документы и замѣтки, К., 1900, ст. 235, 16°.

Книжка ся містить в собі одинадцять статей, переважно друкованих в Київській Старині. Тому про деякі була вже мова на сторонах нашої часописи при річних оглядах К. Старини. Ми тепер перейдемо їх по ряду коротенько.

„Какой юбилей предстоитъ праздновать г. Переяславу?“ — На підставі інтерпретациї „Повісти“ Нестора і опираючи ся на працях Ламбіна й Шахматова, д. С. доводить, що р. 993, котрим датовано

війну між Русию й Печенїгами, коли мав леґендарний хлопець перемогти Печенїга і „переяти славу“ у нього, не можна вважати роком заснованя Переяслава*), бо вже в р. 907 в договорі Олега з грецькими царями Львом і Александром згаданий город Переяслав і то третий з ряду, яко місто на котре мали складати данину Греки. Тому д. Стороженко радить м. Переяславу 1907 р. на Успеніє Богородицї обходити сьвітло ювилей більше як тисячлїтнього істнованя.

„Мѣсто пролитія крови святого князя Бориса“. — По традициї XI в. забито князя Бориса 1015 р. „на Алтѣ“, місцевости межи Київом і Переяславом. Те саме місце ще кілька разів згадане пізнїйше в лїтописях, бо там відбули ся важнїйші події (побіда над Половцями, смерть Володимира Мономаха і т. п.); в ріжних варіянтах вона носить назву Лто, Льто, Алто, Альто, Олто. Автор доказує на підставі процесового документу з XVII в. (30/VI 1629), де згадують ся останки церкви збудованої Мономахом у честь Бориса і укріплення звані тодї Полукнязевим окопом або валом, що тут забито кн. Бориса.

„Гдѣ жили переяславскіе Торки?“ — На підставі лїтописий означає автор місце де проживали Торки здовж оборонної лїнїї, що хоронила Переяслав перед кочовниками, в нинїшних місцевостях Мала і Велика Каратула (Каратулї — Чорні Клобуки), здовж р. Трубежа, по правій сторонї межи м. Переяславом і сел. Баришевкою.

Михайловская и Покровская церкви въ г. Переяславі“. — Церков сьв. Михайла заснована при кінцї XI в., знищена підчас нападу Татар і аж в XVII віцї відбудував її ґенеральний судия Теод. Лобода. Тодї повстав при нїй і монастир, 1780 року знесений. Коли засновано церков сьв. Покрови, не відомо, можливо, що яким Запорожцем. Аж межи лїтами 1704—1711 перебудовано сю церков коштом переяславського полковника Івана Немирича і його жени і свояків Лизогубів. В церкві є образ Покрови, а під ним портрети царя Петра I, Катерини I і Мазепи з козаками — про них згадує і Шевченко в повісти „Близнята“.

„Старые владѣльцы Переяславскаго побережья“ — автор наводить кілька документів із архіва Пясочиньских. Найдавнїйший акт з XV в. князя Александра (Олелька) Володимировича, що записує цїлий ряд сїл в півн.-західнїй Переяславщинї свому боярину Олехну Сохновичу. По вимертю мужеської лїнїї сеї родини переходять в пол. XVI ст. сї добра на родину Лозків, а в XVII ст. на роди Красїньских і Суринів, а опісля Волчкевичів. Иньші акти оповідають про наїзди сусїдів

*) Володимир тодї робив укріпленя против Печенїгів на полудне від Київа, міг на ново укріпити й Переяслав, і відси могла пійти гадка про заснованє Переяслава.

чи то ріжних членів висше наведених одних на других, також про процоси родин Красїньских з київським Пустинно-Никольским монастирем.

„Родіонъ Григорьевичъ Дмитрашко полковникъ переяславскій і его родъ“ — сей Дмитрашко, з роду Серб, прийшов на Україну р. 1655, був хоробрий жовнїр — авантурник і завдяки свому таланови дійшов скоро до ранґи переяславськвго полковника. В полїтицї хилив ся в сторону Москви і був рішучим противником Дорошенка; за його інтриґами упав також гетьман Многогрішний, а яко амбітний чоловік в надії, що може сам зістане гетьманом, брав участь також і в консиірациях против Самійловича; умер 1705 р. бездїтно. Автор говорить ще про його братаничів і дальший рід, що вимер в XIX в., але вже жаден не заняв так значного полїтичного становища як сей Родіон.

Се найцїкавійша статя сеї брошури д. Стороженка; в сїм уступі про Дмитрашка дотикає д. Стороженко історії України в другій половинї XVII в. і висловляє свої погляди на її діячів. Дорошенко у автора се еґоіст, мав лише свій інтерес, себто гетманованє на оцї; Мазепі кілька разів причіпає епітет „измѣнникъ“.

„Вукъ Сербинъ, полковникъ переяславскій (1675—82)“ — сей Вук Сербин прийшов разом з Дмитрашком на Україну і по усуненю Дмитрашка сам став полковником переяславським. Полїтику провадив подібну як Дмитрашко.

„Изъ первоначальной исторіи мѣстечка Борисполя“ — автор подає акт заснованя місточка Борисполя 1602 р. Стан. Жолкевским.

„Къ біоґрафіи козацкого гетьмана Ивана Михайловича Сулимы“ — в сїм уступі наведений акт надання кількох сїл від Стан. Жолкевского для Івана Сулими, що в його добрах якийсь час „сидїв на службі“ — д. Стороженко толкує се так, що був він у нього офіциялистом, а разом з тим козакував, але се ледво чи буде добре толкованнє; по тім автор переходить до знищення Сулимою Кодека, збераючи звістки про сейфакт.

„О времени построенія покровской церкви въ с. Сулимовкѣ“ — поставлена в 1620-тих роках гетьманом Сулимою.

„Старинное поученіе переяславскому семинаристу при вступленію его въ кіевскую академію“ — монах Михайло Боначевський дає науки свому кревнякови іменникови Никитї Боначевському й оповідає історию його рода; писано се в р. 1772. *М. К— а.*

Старинный малорусскій письмовникъ: „Книга глаголемая листовня“, съ предисловіемъ Б. Д. Гринченко, Чернигів, 1901, ст. XIV+41.

Отся невеличка брошурка складаєть ся з двох частин: із передмови д. Грінченка, в якій він поясняє походженє збірки та спосіб ви-

даня її, і з 55 документів, надрукованих в ориґіналї з рукописа. Рукопис походить з початку XVIII ст., як се видно зараз із титулової картки: „Сия книга глемая Листовня, священого иерея Даниела, родомъ [з] слободки Богушковой, Захариевича, по прозвиску Гирмана и братовъ его Демяна и Мойсея. А сия списа ся вся в Мертвоводѣ на перевозѣ в зѣмовнику богомяртвоводскомъ, року аѱві (1712), мѣсяца декамъврия, дни тих, рукою его". Та з самих документів бачимо, що вона була тільки тодї переписана разом, а поодинокі документи складали ся ще з кінцем XVII ст., так що час, який вона обіймає, можна означити роками 1680–1712. Сама збірка (в рукописї) дуже ріжнородна. Крім взірців ріжних урядових листів містить вона сьвяточні орациї, суплїку на весїлє, лекциї з письма сьвятого, медицинські ради, взірцї деяких польських листів і т. п. Д. Грінченко вибрав тут тільки взірцї листів, які нинї назвали би ми писарським порадником і які й видають ся в нас, особливо для правних потреб простонародя. Рукопис неодностайний і не перехований в цїлости. Може бути, що тепер, по публїкациї д. Грінченка звернеть ся пильнїйша увага на подібні рукописи і віднайдеть ся їх більше, що очевидно було-б корисне для нас із кождого боку*).

Спосіб виданя рукопису також не злий; можна-б тільки зробити закид д. Грінченкови, чому він не порозділював усюди слів, що в рукописї стояли разом, хоч із злучниками **а** та **і**(и) зробив се всюди. Звідти походить, що ми бачимо такі річи, як: кодомовѣ, безжаднаго, отГоспода, вовсем, назавше, вгородах, присобѣ, заласки, отваших і т. д. Вправдї науковому використаню збірника се не шкодить, але все вражає неприємно око читача.

Що до самого характеру збірника, то він був очевидно двоякий, як се бачимо з ч. 46 і 55: він мав на метї не лише подавати готові взірцї листів, якими міг би кождий послужити ся в потребі, але мав й теоретично повчити, як укладати ріжні листи. На жаль з інструкций не полишило ся в рукописї більше крім двох повисше згаданих нумерів.

Що до змісту збірника, то він дуже ріжнородний. Ми бачимо в ньому проходні листи, або перепустки для ріжних людий (для тор-

---

*) Сього самого Данила Гирмана мав я подібний збірник, але кілька лїт пізнїйший — тут окрім взірців листів було богато духовних вірш, а також всяка мішанина (рецепти, замовлення і т. и.). В р. 1887 передав я його для перегляду проф Антоновичу, в бібліотецї його вона певно й тепер є. Можливо, що буде се продовженнє „Листовнї", використаної д. Гринченком. *М. Г.*

говців медом; для козаків, що їдуть до гетмана; для монаха, що йде до родини в гостину і т. и.), просьби на ріжні випадки, заборони, записи, жалоби, ухвали урядів, леґітимациї для осіб і иньше. А що взірції листів наведені у збірнику не абстрактні, не теоретичні, але найчастійше копії з офіцияльних документів на такі випадки, що нераз повторяли ся, на що вказують назви місцевостий, де трафив ся випадок, і назви людий, то вони мають вагу для характеристики побута свого часу; через те виданий збірник має вагу не лиш літературну, як памятник нашого письменства, але набирає по трохи й історичного значіня.

Збірник цікавий також і з фільольоґічного боку. Ми знаємо, що в XVII—XVIII віках бороло ся два напрями в нашій літературі; в однім була уживана меньше-більше чиста народна мова, в другім більше церковна. Отсі оба напрями полишили свої сліди й на „Листовниї“ і се не дивне, коли зважимо, що взірції для „Листовні“ не були укладані одною особою, але брані з ріжних офіцияльних документів. Коли проте говорить ся в них про духовні справи, або такі, що стоять із ними у звязи, тодї маємо мову більше поцерковлену; коли говорить ся про сьвітські справи, тоді виступає в них більше народня мовя. Для порівнаня подам тут коротенькі виїмки з двох таких документів.

N. 10.

„Дознаваєм през малй час от святителства вашего совершенство и любовъ, милости по всякому прошению убожества моего, за которую благодат и милосердие святыни вашой что возмогу принести в любезнй даръ? Точію достодолжноє и всемирноє поклонение. Усердноє возсилаючи моє благодарствие, нинѣ благонадежденъ єсм от святительства вашего прежней милости і любвѣ нелишенну ми бити“ і т. д.

N. 13.

„Мосцѣ пане полковник переяславскій, премилостивй мосцѣ пане и добродѣю нашъ! Ми, убогие люде ремесла кравецкаго, а особливе подданиє милости вашой панской, исклонивши ся вси под стопи ногъ благородия вашего, през сие наше начертание найпокорнѣйшую прозбу нашу доносим за настоящую нужностъ и долегливости нам, сего часу дѣющи ся, ꙋдижъ сего времени установленно братство мѣти в ремеслѣ нашомъ і тежъ приказанно кужуховъ два изробити“ і т. д.

Ріжниції між мовою одного і другого взірця впадають кождому від разу в очи.

В. Гнатюк.

Матеріалы для исторіи экономическаго, юридическаго и общественнаго быта Старой Малороссіи, издаваемые подъ редакціей Н. П. Василенка, выпускъ II —

Экстрактъ изъ указовъ инструкцій и учрежденій, съ роздѣленіемъ по матеріямъ, на девятнадцать частей. Собрано въ Правительствующемъ Сенатѣ по малороссійской експедиціи 1786 года, Чернигів, 1902, ст. IX+296.

У передмові д. Василенко висловляє думку, що се збірка офіцияльна, але яка була її мета — він пояснити не може. Р. 1786 на Україні істнувало вже „Учрежденіе о губерніях 1775 р.“, і попередний лад було вже знесено. Не може д. Василенко пояснити того, через що до „Екстракту“ заведено витяги з „Учрежд. о губ.“ які відповідають окремим розділам „Екстракта“. Хиба, каже д. Василенко, було тут бажане виявити, що на місце непорядку в адміністрацийній Управі, який істнував попереду, заведено „порядок“. Починаєть ся „екстракт“ коротеньким оповіданєм „о Малой Россіи“ від того часу як Україна злучила ся з Москвою; провідна думка сього „оповідання“ („изъясненія“) — що в „Малой Россіи“ був великий непорядок, нелад і щоб запобігти такому лиху, була з'орґанізована царем Петром „малороссійска коллегія“, із того часу настав на Україні „порядок“.

Досить перелічити розділи „Екстракту“, щоб бачити, скілько він подає інтересного материялу. Всіх розділів XIX, назви їх такі: I. О прежде бывшем в Малой Россіи и нынѣшнем главном правленіи; II О средних и нижних малороссійских прежде и нынѣ существующих судах и их должностях; III О апелляціях; IV О правах Малороссійскаго народа; V О доходах мазороссійских; VI О бывших в Малой Россіи ревизіях; VII О добрах, принадлежащих государю; VIII О содержаніи в Малороссіи полков; IX О приимуществах, прежде данных малороссійским городам, и о нынѣшнем постановленіи; X Объ имѣніях и преимуществах шляхетских; XI О козацких вольностях і іх имѣніях; XII О охочекомонных компанейских полках; XIII О чинѣ, преимуществах и имѣніях духовных; XIV О малороссийских чиновниках; XV О арматѣ, или артиллеріи малороссійской, о бывших там пороховых заводах; XVI О простом народѣ; XVII О Греках; XVIII О присоединеніи нѣкоторых мѣстечек от Малороссіи къ екатеринославскому намѣстничеству; XIX О раскольниках, посилившихся в Малороссіи из великороссійских и разных людей.

Майже кожний розділ починаєть ся з відповідних до його змісту пунктів гетмана Богдана Хмельницького, далі робить ся огляд того, що було по Хмельницькім — перегляд змін аж до того часу, коли видано було „Екстракт“. Надруковано заголовки статей Литовського статуту і иньших книг „правних“: „Зерцала Саксонскаго или права саксонскаго и магдебурскаго“, „Права гражданскаго майдебурскаго“ й ин., привилеї,

універсали і грамоти, надані Київу, Чернигову, Стародубу, Мглну, Погару, Ніжину, Остру і ин. містам. Рукописом „екстракту" д. Василенко користував ся з бібліотеки покійного професора Ол. Кистяковського, що дістав його від професора Хойнацкого; Хойнацкий же знайшов рукопись в бібліотеці ніжиньскої грецької школи. *І. Ш.*

Jan Leszczyński — Cesya wschodnio-galicyjska na rzecz Rosyi (Rokowania cesyjne: październik 1809 — czerwiec 1810). (Kwartalnik historyczny 1902, I, ст.).

Розвідка ся, як то сам автор заповідає, має бути частию значнійшої праці про російське правлїнє в тарнопільській околиці 1809—1815 р. Буде се для нас справдї дуже цікава праця, бо про тих кілька літ російської управи в значній части східної Галичини маємо досї зовсїм мало відомостий.

Ся розвідка займає ся, як се зазначене в заголовку, вступними переговорами. Як відомо, війна Австриї з Наполеоном в 1809 р. скінчила ся шенбрунським трактатом (14 жовтня 1809), де між иньшим австрийський цїсар мав відступити Росиї часть східної Галичини, що обіймала 400.000 душ людности. Покликано умисну „надворну комісию для розграниченя", і та почала наради в граничних містах Білій і Більську, бо у Львові стояли російські війська під проводом кн. Ґолїцина і ґенерала Мелєр Закомельского. Оба сї вожди, хоч уложено вже згоду, й російські війська мали уступити з австрийської териториї, не уступали, і ґаздували як дома і забирали з австрийських кас гроші на видатки своїх військ. Аж під натиском Австриї через її посла в Петербурзї війська російські уступили зі Львова на окуповану територию. Комісия тодї перенесла ся з Білої до Львова. Переговори довго тягнули ся, особливо що Росия жадала переведеня нової конскрипциї, бо не хотїла опирати ся на австрийських обчисленях з р. 1808 (мова йшла про докладне число людности — 400.000). Справу сю полагоджено посередно: переведено конскрипцию лиш в кількох селах деканатів і на підставі процентового приросту людности визначено територию. Спір ішов також про місточко Залізцї, де була фабрика сукна, але воно лишило ся при Австриї. Остаточно границю визначено так, що вона ішла вздовж ріки Стрипи до її устя до Днїстра, а опісля вздовж Днїстра аж до російської границї. Треба ще згадати, що тодїшний митрополит галицький Ангелович просив в мемориялї до цїсаря Франца вимовити толерантність для його вірних в териториї окупованій Росиєю; відпоручники російські се прирекли. Остаточно Росия взяла в посїданє сю територию 15 червня 1810 р. *М. К а.*

В. А. Францевъ — Изъ эпохи возрожденія Угорской Руси. (Відбитка з „Научно лит. Сборника“, 1902, кн. I), ст. 14.

Останніми роками почипають що раз частійше появляти ся праці над пізнанем Угорської Руси і коли вона й дальше не стратить інтересу для вчених — чого не можна припускати — а праці будуть йти тим самим темпом далї, то можна надїяти ся, що протягом якої десятки літ Угорська Русь перестане бути тою terra incognita для науки, якою була до недавна, а в деяких напрямах ще й досї.

Названа висше праця друга з ряду того самого автора, що дотикає Угорської Руси. (Першою була: „Обзоръ важнѣйшихъ изученій Угорской Руси“, Варшава, 1901, про яку говорили ми ширше свойого часу в „Записках“). Вона складаєть ся з коротенької передмови і з 7 ох листів чотирьох угорських Русинів, писаних до Чеха Єзбери, що був опісля лектором варшавського унїверситета. Ґенеза тих листів така: В 1862 р. почав був видавати Єзбера у Празї всеславянський журнал „Славянин“. На Угорській Руси розбуджувало ся тодї досить сильно національне почутє, хоч скристалїзувати ся не довело ся йому й досї і воно проявляло ся головно в заходах над утворюванєм товариств для піддержуваня шкільної молодїжи та в змаганях до розбудженя місцевої лїтератури, а по части й полїтичного житя. На Угорську Русь доходило тодї львівське „Слово“ (тепер таких відважних, що читають галицькі ґазети якого небудь напряму, почислив би на пальцях одної руки) і з нього черпали угорські Русини відомости про рух між галицькими Русинами й иньшими Славянами. З нього довідались вони теж про журнал Єзбери і почали його досить численно передплачувати. Звідти ввійшли вони у зносини з Єзберою. Між паперами Єзбери знайшло ся лише 7 таких листів, писаних до нього угорськими Русинами; сини покійного передали ті листи д. Францеву, а він і опублїкував їх в отсїй брошурі.

Листи сї не мають важнїйшого значіня, але можуть бути добрим прикладом для дальшого подібного опублїковуваня, що знов може принести значні наукові користи, тому гадцї видавця — оголосити їх друком належить лише приплеснути. Такий характер листів розумів теж і видавець, тому написав про них ось що: „Сообщаемыя ниже письма, при всей видимой незначительности своего содержанія, заключаютъ однако далеко не безцѣнныя данныя для исторіи угро-русскаго національнаго и литературного возрожденія“ (ст. 5). Останнї слова кажуть трошки за богато; але придивім ся тим листам близше.

На сїм листів походить чотири від Петра Яновича, а три останнї від О. Духновича, А. Кралицького і А. Петрашевича, по одному від

кождого. Кралицький і Петрашевич повідомляють лише Єзберу про пепередплату його журнала; те саме містить також лист Духновича; ріжниця сього листа лежить тільки в тім, що до нього було долучене „Покорное Возваніе“ для складок на бурсу для шкільної молодіжи у Пряшеві, яка в тім часї завязала ся. „Возваніе“ було очевидно обчислене на поміч „братушек Славян“, та як ті Славяне спішились помагати угорським Русинам, видно найлїпше з того, що „брат“ Єзбера навіть не надрукував „Возванія“. Воно зрештою зложене незвичайно примітивно, без найменьшого запалу і повне фразеольоґії. Найхарактеристичнїйші в нїм отсї слова: „Нынѣ по долговременномъ снѣ и мы пробудились. „Востахомъ, но еще неисправихомся“, мы ожили, но таки безъ жизни, мы одушевились, но все еще безъ духа“ (ст. 7); сї слова можна й нинї приложити до угорських Русинів із тим лише додатком, що були пробудились тай знов заснули і то таким сном, із якого трудно їх розбудити....

Цікавійші трошки листи Яновича. В першім листї повідомляє він Єзберу, що як здоровлє йому позволить, він пришле Єзбері „короткій опытъ „Словяцкой“ грамматики, гражданкою писанный, того нарѣчія, которыхъ говорится въ Кошицахъ и Пряшевѣ“, значить переходового диялєкту від руського до словацького, яким говорять теж бачванські Русини. Чи написав він ту граматику і чи істнує вона ще де, сього не знаємо. В кождім разї варто б було за нею пошукати, бо вона безпечно вартнїйша і живійша і актуальнїйша, як його оповіданя, видані у Львові 1853 р. п. н. „Цвѣтный кошичокъ“, або його статя, надрукована в Семейной Библіотекѣ“ у Львові, 1855 р. п. н. „Краткій очеркъ литературной исторіи старо-словенскаго языка“.*)

Дальше повідомляє він Єзберу, що займаєть ся „составленіемъ русской граматики, но на велико-русскомъ; на пашей Угорской Руси — пише дальше — большая часть ученыхъ хочетъ принять эту письменность, ибо провинціализмовъ употреблятъ нельзя алла „мета“ лвовска. У насъ и теперь кто пишетъ по русски, приближительно къ великорусскому пишетъ; не испорчаетъ корней словъ. Въ томъ дѣлѣ украйнскомъ (?) писалъ я досп. Редактору Дѣдицкому, чтобъ они не кокетировали съ Украиною; далѣе, чтобъ не позволяли расколъ дѣлать, корней испорчать, пролишать буквы: ѣ, ы — вмѣсто относительнаго

---

*) Петро Янович був зразу суплєнтом руської мови у пряшівській ґімназиї. Висьвятившись 1853 р., виїхав до Віднявся, де слухав викладів Міклошіча. Опісля іменовано його учителем ґімназиї в Левочі, а потім в Унґварі. Там дістав він помішанє і умер у 60-их роках у селї Мікогазї.

ся пишуть ця! Ужасъ! Я писалъ Г. Дѣдицкому, что это — упрямство противъ Россіи и языка Русскаго инспированное поляками, или фанатичными уніятами (sic!); я знаю такихъ, что и въ сообщеніи языка находятъ схизму и москальскаго духа“ (ст. 8—9). Оттакі то „вчені“ пробували (і пробують, але по за проби далї не йдуть) писати по российськи на Угорщинї, а до чого довели тими „пробами“, видно явно з нинїшного положеня Угорської Руси.

Другий лист Яновича — се властиво допись до „Славянина“. Він цікавий о стільки, що в ньому подані деякі звістки про Угор. Русинів, а головно про шкільництво (хоч нового, досї невідомого, нема там нїчого). У третїм листї говорить ся про передплату, а в четвертім відкликує Янович свою допись (із другого листа) і просить Євберу, аби не друкував її, бо се „могло бы мнѣ повредить и до несчастья привести; у насъ нельзя такъ выражать ся о славѣ Русской; не можно знать, какимъ способомъ бы (намісь: и) кто это правительству оголосить“ (ст. 13).

От і вилїз угроруський „вчений та патріот“, що боїть ся друкувати зовсїм невинну (і в додатку сказавши: не дуже таку розумну) статю, бо думає, що зараз правительство зверне на нього увагу і виточить іще дисциплїнарку! А на що йому неприємностий? Не лїпше жувати хлїб спокійно та Бога хвалити? І то говорить ся таке в часї, коли Мадяри зовсїм не були панами Угорщини. Се дуже характеристична річ і її можна спокійно й нинї приложити до першого лїпшого угроруського „дїяча“.

Як бачимо отже, листи не приносять нї багато нового, нї багато цікавого.

Тепер іще кілька слів про передмову д. Францева.

Опираючись на повисших словах Яновича та подібних Раковського, д. Францев говорить таке: „Вопросъ о литературномъ языкѣ въ Угорской Руси не имѣлъ повидимому никогда двухъ рѣшеній. Съ самаго начала того знаменательнаго умственнаго движенія, которое началось и въ Угорской Руси подъ вліяніемъ событій и идей 1848 года, обновленная (?) угро-русская письменность опредѣленно и рѣшительно высказалась за единый русскій литературный языкъ. Колебаній въ томъ отношеніи не наблюдалось“ (ст. 3).

Поперед усього в угроруській письменности — коли її можна звати сим іменем — неманіякої обнови в цїлім XIX ст. Усе, що там друкувалось протягом сього столїтя, се майже без виімок така мертвеччина, яка нагадує що найвисше XIV - XV столїтє, але ніколи XIX. По просту належить ся дивувати, як люди, що живуть будь що будь у цивілїзованім

краю, стикають ся з живими народами, можуть так відгородити ся від усяких культурних впливів і змагань, як угорські Русини. Досить переглянути їх часописи, які виходили в XIX ст. або виходять і тепер, щоби переконати ся про правдивість сих слів. Вони ж читають часописи своїх сусїдів, бачуть, щó в них і як пишеть ся, але доси не знайшов ся в них нї один чоловік, щоби потрафив щось подібного сотворити в себе. З їх видань віє таким мертвецьким холодом, що аж лячно чоловікови брати їх до рук. А що того причиною? Власне їх заскурузлість і те переконанє, що вони висококультурні люди, бо Росия — сила, а вони пишуть ...по российськи... і їм більше нїчого не треба. Отсе переконанє — се й цїле нещастє угорських Русинів. Д. Францев помиляєть ся одначе, кажучи, що там не було „никогда двухъ рѣшеній“, як писати. Ми не будемо тикати часів з-перед 1848 р., бо їх не тикає і д. Францев, але кажемо, що й по тім часї були на Угорській Руси иньші змаганя. Правда, вони не довели до нїчого, але се тим гірше. Ми пригадаємо, що в початках 70-их років виходила якийсь час „Газета для народныхъ учителей“, яка друкувала ся майже зовсїм чистою народньою мóвою. Ми пригадаємо, що в 80-их і 90-их роках вийшло там кілька підручників для сїльських шкіл під редакциєю Чопея, що були писані не лише народньою мовою, але навіть фонетичною правописею. Так само „Русько-мадьярский словарь“ Ласлова Чопея (Будапешт, 1883), мабуть одинока цїнна річ, що з'явила ся на Угорській Руси в XIX ст. і що не стратить нїколи своєї вартости, зложений народньою мовою. Ми пригадаємо, що О. Павлович, який вважаєть ся великим поетом Угорської Руси (ми иньшого погляду на те), писав теж народньою мовою, а багато навіть шароським диялєктом, хоч із другого боку мусимо сказати, що редактори „портили“ його мову, кілько хотїли, без ніякого його протесту. Деякі статї писав народньою мовою Г. Стрипський. Найлїпша книжка, вже з XX ст. — се Врабля „Угроруські народнї пісні“, видані теж не в „язичію“. Всї живійші статї в популярній ґазетцї „Недѣля“ писані в більшій половинї народньою мовою.

Правописне питанє також було порушуване на Угорській Руси. Ще 1833 р. вийшла в Віднї „Русско-угорская грамматіка“ Івана Фоґороссі, замітна тим, що автор не вживав нїде знака „ъ“. За ним пішов був пізнїйше І. Рошкевич, через що викликав був проти себе з'їдливу полєміку. Були навіть проби заведеня латинської азбуки (Фесторій).

Та найбільше пошкодило угорським Русинам переконанє, що вони „Руссы“ та що пишуть по „русски“, в тім, що живійша частина інтелїґенциї, і то навіть більша, перейшла явно в мадярський обоз та пропала раз на все для Угорської Руси. Нинї виходить там аж три чисто мадярські часописи, видавані „мадярськими Русинами“, а навіть недавно

розвязане „Общество св. Василія“, що було теж на скрізь „русское“, мусїло під натиском обставин друкувати книжки для Русинів... по мадярськи. Але всї сторонники „единенія русскаго языка“, як місцеві, так і заграничні, не хочуть того бачити і не бачать, куди веде се „единеніе“. Вони зовсїм вдоволені тим, що Угорські Русини старають ся писати по „русски“, хоч як би ми навели тут взірцї такої „русскои“ мови, то ті, що знають її, аж за голову взяли б ся, увидївши таке диво.

Се по части зрозумів і д. Францев, кажучи: „Иной, конечно, вопросъ, каковъ былъ этотъ русскій языкъ, насколько дѣйствительно онъ приближался и могъ, въ виду многоразличныхъ условій и обстоятельствъ, приблизиться къ литературному русскому языку; но какъ бы то ни было, стремленіе писать на немъ было сильно и росло и развивалось вполнѣ независимо и сознательно“ (ст. 5). Ми лише скажемо, що хто хоче себе дурити, може; галицькі „Россы“ вчать ся вже пів столїтя російської мови, хоч самі кажуть, що вони можуть її навчити ся „въ одинъ часъ“, але досї не вміють її, з виїмком тих, що їздили до Росиї і навчили ся її там практично. На Угорській Руси й того нема і нїколи не буде наслїдком иньших полїтичних обставин. Але „блаженні вірующі“. Ми ж усе будемо тої гадки, що Угорську Русь може спасти лише цїлковитий поворот до чистої народньої мови. *В. Гнатюк.*

Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému. Umělecka Beseda svým členům na rok 1901, Прага, 1901, стор. 212, 4⁰.

Хоч Словаки невеличкий народець — їх меньше як Русинів у самій Галичинї — то можна сказати, що ними інтересують ся їх сусїди далеко більше і знають їх далеко лїпше, нїж інтересують ся нами і знають нас. Походить се звідси, що Словаки навязують тїснїйші зносини зі своїми сусїдами, особливо Чехами і Поляками, і знаходять між ними людий, що піддержують ті зносини. Правда і ми межуємо зі Словаками і то на досить широкім просторі, як у Галичинї, так і на Угорщинї, але між нами і ними не було досї людий, що старали б ся теж увійти з собою в зносини. Причин сеї появи є на мою думку дві: 1) Словаки, гноблені сильно Мадярами, звертають ся головно до тих, що можуть їм бодай морально помогти в дечім. Ми на разї не можемо прийти їм навіть із такою помочею, тому вони не звертають на нас уваги і не старають ся зблизити ся до нас. Інтелїґентним Словакам імпонує крім того занадто могучість Росиї і через те звертають вони до неї свої симпатиї. Ми полишаємо полїтичний бік справи, але вкажемо бодай на куль-

турний бік. Переглядаючи ріжні словацькі виданя, журнали і ґазети, бачимо, що там друкуєть ся маса перекладів із російських письменників, і то не тільки першорядних, знаних цілому цивілїзованому сьвітови, але й з таких, що навіть у самій Росиї не знайшли розголосу. З української лїтератури одначе досї я не подибав нї одного перекладу, хоч наша лїтература не така вже бідна, щоб у нїй не можна найти добрих річий тим більше, що иньші, як славянські, так і неславянські письменники таки знаходили в нїй від часу до часу щось путнього і перекладали... Словаки не знають отже зовсїм нас і то нї нашої минувшини, нї теперішности, а що більше, навіть не хочуть нас знати тому між иньшим, що ми не признаємо національної єдности з Росиянами, хоч вони, далеко близші Чехам, нїж ми Росиянам, на таку єдиість із собою також не годять ся, чого найлїпшим доказом може послужити рецензия на „Slovensko“ у словацькім лїтературнім місячнику „Slovenské Pohľady“ (1901, ч. 3). 2) Ми заняті власною еманципациєю в ріжних напрямах, особливо полїтичнім, за мало займаємо ся иньшими, дальшими справами, що нас не дотикають безпосередно, і не цїкавимо ся Словаками та не знаємо їх ще більше, нїж вони нас. Тимчасом близша знайомість із ними навчила б і нас дечого, особливо ж виказала б нам їх невсипучість і енерґію в борбі за захованє їх народности.

Останнїми часами вийшли дві ширші книжки, що знайомлять їх читачів із Словаками. Перша — се Завілїньского: „Słowacy, ich życie i literatura“ (Warszawa, Biblioteka dzieł wyborowych, N. 101), другої наголовок подав я висше. Обі сї книжки мають богато спільного в собою, та я тепер займу ся тільки другою.

Книжка видана розкішно, з численними і гарними видами зі Словаччини та портретами визначнїйших її дїячів, а надто з додатком словацьких мельодий з текстами. Призначена вона для широкої публїки, тому й характер її популярний, та все деякі її статї мають і наукову вартість. Зложили ся на неї ріжні автори, як словацькі, так і чеські; се по части вийшло на користь книжки, бо вона приносить огляд ріжних боків житя Словаків, та по части й не на користь, бо не всї статї однаково писані, одні лїпше, одні слабше, через що книжка виглядає трохи за кучеряво. Маємо отже в книжцї ґеоґрафічний опис Словаччини, нарис найдавнїйшої історії (проф. Нідерле) й історию її аж до 1863 р. (П. Кріжка), характеристику словацької мови (проф. Пастрнка), нарис словацьких звичаїв (Голубого), словацьку ношу, історию словацького шкільництва (П. Кріжка), историю словацької лїтератури (проф. Вльчека) й иньші. Скажу тут до річи, що Словаки не дуже вдоволені зі статий чеських професорів, особливо Пастрнка і Вльчека, а то через їх

становище до Словаків — що вони не признають Словакам права вважати себе окремою нациєю від Чехів. Для нас представляє ся книжка вартість передовсїм о стільки, що з неї можна познайомити ся близше зі словацькими відносинами. Два місця в нїй обходять нас одначе безпосередно. Одно з них приходить у статї Кметя: „Přírodní poměry na Uherském Slovensku“. Вичисляючи в нїй словацькі столицї, автор зачисляє до них Спіш, Шарош, Земплин, Унґ, Береґ, Уґочу і то не зазначуючи навіть, чи в усїх них жиють Словаки і в якім числї, чи є там іще иньша людність так, що необізнаному з річею здаєть ся, мов би се були чисто словацькі столицї. Як би так автор був вчислив тут іще Мараморош, то був би від разу стер із лиця землї Угорських Русинів; на щастє бодай там лишив їх у спокою.

Друге місце приходить у статї проф. Пастрика: „Slověnstina“, де він характеризує словацьку мову. Тут особливо цїкаве становище проф. Пастрнка у поглядї на ті диялєкти, які становлять перехід від руських до словацьких і які він до недавна уважав за рішучо словацькі, а тепер, хоч називає їх теж словацькими, признає в них багато руського елєменту. Говорячи примі́ром про книжочку Осипа Андращіка „Šenk palenčený“, видану в 40-их роках і написану шароським диялєктом (майже ідентичним із бачванським), каже, що „sousedství maloruské čili rusnacké projevuje se v této knížce dosti zjevně“ (ст. 53). Шкода тільки, що подаючи відміни сього диялєкту від чеської й словацької мови, не виказує він власне тих руських впливів і не порівнує поодиноких слів із руськими, що зрештою можна було легко зробити, і що як раз доказало би наглядно походженє сих „східно-словацьких диялєктів“ (а по мойому західно-руських, сильно пословачених), бодай з самої лєксики, яка в значно переважній більшости ідентична з руською, але розуміеть ся — під впливом словацької мови, виступає в иньшім фонетичнім одязї. Найцїннїйші одначе отсї його слова, які й наводжу дословно: „Podobně bylo (з кольонїзациєю) též dále na východě mezi Slováky a Rusy. Původní přechody leží tu hluboko ve spodních vrstvách, jež sahají až do střední slovenštiny. Později asi nastaly tu mezery, které opět kolonisací byly vyplněny. Jak daleko nyní slovenština sahá a kde počíná mluva rusnácká, není nesnadno určiti. N y n ě j š í p ř e c h o d n á n á ř e č í j s o u v e s m ě s n á ř e č í r u s n á c k á, k t e r á v p o s l e d n í c h s t o l e t í c h b y l a p o s l o v e n š t ě n a. S l o v e n s k ý ž i v e l v U h r á c h m a t a k o v o u p ř e v a h u ž i v o t n í a t o l i k k u l t u r n í s í l y v s o b ě, ž e p o s o u v á v e l m i p o d s t a t n ě s v o u n á r o d n í h r a n i c i, j a k n a s e v e r u v ů č i P o l á k ů m (u h e r s k ý m), t a k n a v ý c h o d ě v ů č i R u s ů m (R u s n á k ů m v U h r á c h). Na východě jest již značný počet Slováků (пословачених Русинів властиво)

řecko-katolické (pravoslavno-sjednocené) církve (100—150.000)“ (ст. 55). Пишучи про бачванських Русинів і Русинів північно-західних руських комітатів, я говорив майже те саме, що їх мова первісно руська, але сильно пословачена, що Русини підлягають сильно словацькому впливови й асимілюють ся і т. д. Тому одначе, що я назвав їх Русинами (опираючись на тім, що вони так самі себе називають), деякі вчені, між ними і проф. Пастернек, відмовили їм тої назви й назвали Словаками. Тепер, як видно, вони зміняють первісний погляд по трошки. Надїюсь, що як більше призбираєть ся фактичного матеріялу для докладнїйшого пізнаня спірної териториї в ріжних напрямах, тодї ті погляди змінять ся ще більше в користь Русинів, хоч се очевидно не поможе їм богато і вони ледви чи станууть коли вже такими, як галицькі, буковинські і иньші Русини, навіть коли-б не затратили національного руського почутя, яке досї ще мають. *В. Гнатюк.*

Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора-лѣтописца. Книга XIV, випуск I—III, К., 1900, ст. 89+166+192+56+44.

Від р. 1900 Чтенія київського істор. товариства стали виходити випусками, по два-три до року, взагалї з сього боку оживили ся, хоч складом не змінили ся.

В отсїм XIV томі, з розвідок і оглядів поданих у скороченю замітні:

В. Б. Антоновичъ — Новое сочиненіе о гайдамачествѣ, ст. 27 — критика твсру Равіти-Ґавроньского: Historya ruchów hajdamackich, Львів, 1899, 2 т. Антонович підносить недостачу научного підготованя, що показує ся у всїх творах сього письменника. Закидує йому невірне осьвітленє гайдамацьких рухів, що нїяк не були висловом варварства, природної нездібности Українців до суспільного житя й нахилу до розбишацтва, як се він думає, лише наслїдком тяжкого економічного положеня й релїґійного гнету. Вказує також на неправдивість виводів автора про щасливе, мовляв, житє селян в Польщі, як нїкуди в Европі, і взірцеву толєранцию Поляків.

М. Н. Сперанскій — Сборникъ новозавѣтныхъ апокрифовъ, изданний Товариществомъ Шевченка во Львовѣ, ст. 46 — референт зазначує хиби й недостачі сеї збірки, які випливають із редаґованя її з тим самим пляном, як і при першім томі, лагодить одначе критику В. Істрина, подану в Ж. М. Н. П., вказуючи на інтересність збірки наслїдком зібраня доволї повного материялу для характеристики леґендарної й апокрифічної лїтератури.

Ю. А. Кулаковскій - Новые домыслы о древнѣйшемъ періодѣ исторіи Ґотовъ — обговорює книжку ґерманїста Бравна п. з. „Разысканія въ области гото-славянскихъ отношеній", т. I, 1899, боронить перед критикою Бравна оповіданнє Йорнанда про мандрівку Ґотів та піддає критиці його огляд старинної етноґрафії й ґеоґрафії північно-східної Европи.

Н. П. Василенко — Отношеніе правительства къ монастырскому землевладѣнію въ Малороссіи въ XVII и первой половинѣ XVIII в.: перша гадка обмеженя земельного посїданя монастирів являє ся за Брюховецького й повторює ся в розпорядженях Многогрішного, Самойловича, Мазепи й навіть Скоропадського. Се не мало однак жадного практичного значіня, доперва як гетьман Данило Апостол звернув Петрови II увагу на сильний і шкідливий розріст монаст. посїлостий, видано 1728 р. так звані „рішаючі пункти", з яких 18 п. забороняв монастирям і духовенству набувати земельні маєтки і дозволяв лише приймане гроший. Сї пункти спинили справдї дальший розвиток монастирських земельних посїлостий, хоч як духовенство обминало їх у практицї. Не помогли й проханя за знесенєм сих пунктів, подавані з ріжних сторін Катеринї II 1767 р.: сам раз тодї почались прокидувати голоси за відобранєм земель монастирям.

Е. В. Аничковъ — Весенніе очистительные обряды. Весною очищенє потрібне з причин гіґієнічних і господарських: годить ся очистить усе з нездорової нехарности, то знова на початку весняних робіт треба зігнати усю нечисть. Сим двом потребам відповідають два циклї весняних очищень, один в часї великодня, другий в маю, на час засївів. Очищеня весняні роблять ся водою, огнем, криком, гойданєм і обходом. Звісні вони в Росиї у Славян і чужих племен, в Шотляндиї, у кавказьких верховинцїв племен полудневої Америки, в Океанії.

М. Н. Ясинскій — Господарскіе или великокняжескіе суды въ XVI в. въ Литовско-Русскомъ государствѣ — головний добуток, до якого доходить автор — се сьвідоцтва про істнованє чотирьох форм судів на Литві в XVI в.: суду господарського або великокняжого, асесорського, маршалківського й комісарського; останнї три суди заступали князя на його власне порученє і ріжнились між собою лише складом та часом, на який діставали повновласть від князя.

З другого й третого відділу Чтеній були вже обговорені статї Лазаревського про польсько-руські календарі й Голубовського про службу Борису і Глїбу Іваничських міней (Записки т. XLIII), а статя М. Ясинского про Луцкій трибуналъ, так само й материяли д. Николайчика з Лївобічної України XVII в. будуть обговорені осібно; по за тим маємо:

Т. Д. Флоринскій — Къ вопросу о древности и взаимныхъ отношеніяхъ кириллицы и глаголицы (кириловская надпись Самуила 993 г.): автор виступає против гадок проф. Яґіча й Мілєтіча про знайдену в Македонії 1899 р. кирилівську гробову напись царя Самуіла з 933 року. По думці Яґіча глаголитика була тоді найбільш розповсюднена в Македонії, а кирилиця поки що розвивалась, була уживана лише в надписях та взяла верх над першою доперва в XII віці. Фльориньский не признає в ній слідів впливу глаголитики й думає, що взагалї нема жадних глаголитичних документів, які-б можна покласти з цілою певностю не то на X та хочби тільки на XI вік.

Е. И. Де Витте — Археологическая находка въ Ласковѣ, Владимиро-Волынскаго уѣзда, въ 1610 г. — аналїза скарба на підставі документів у київськім центр. архиві. Він складав ся з 18 золотих і срібних предметів. Дві прикраси в формі рака, висаджені ґранатами, можуть бути, по думцї археольоґів, ґотськими аґрафами. Один маленький червінець на взір голови св. Івана мож начислити до римських монет з часів імператорів, бо ще до нинї звісні сї монети в народї під назвою голови сьв. Івана. Иньші монети з ушками, вживані мабуть до намист, золоті бляшки й хрестики могли належати до християнської старини на Руси.

Е. И. Де Витте — Реляція о встрѣчѣ и въѣздѣ московскихъ пословъ въ Варшаву 8 декабря 1667 г. – реляция ся, знайдена в актах київського архива, сьвідчить про факт приїзду московських послів у Варшаву ще перед Андрусівською умовою, про що досї нї один історик сих часів не згадував.

В. Н. Перетцъ — Къ исторіи Кіево-Могилянской коллегіи (панегирики и стихи Б. Хмельницкому, И. Подковѣ и арх. Лазарю Барановичу) — вірші сї взяті з двох підручників реторики й фільософії, з яких учили 1693 і 1694 року в Киіво-Могилянській коллеґії; підручники сї писані по латиньски, але реторичні взірцї наведені в більшій части по польськи, рідше церковно-словянськи, з польонізмами. Панеґірики — один польський, другий латинський в память Хмельницького та один польський в честь Підкови, писані очевидно ex post, для риторичної вправи, визначають ся поза свою реторичну штучність великим патріотизмом, любовю до України й бажанєм прославити своїх народних героїв.

А. И. Соболевскій — Неизданное произведеніе Варлаама Ясинскаго — се записка Варлаама Ясинського, ректора київської академії, про метеор, що нібито появив ся в Кошицях на Угорщинї 1671 або 1672 р. Ясинський толкує се явище як проґностик побіди московського

царя над Турком, що й позволяє Соболєвскому навязати сю записку до часів війни Москви з Туреччиною за Дорошенка.

Г. К. Бугославскій — Иваничскія мѣсячныя минеи 1547—49 гг. и содержащаяся въ нихъ служба св. мученикамъ князьямъ Борису и Глѣбу — поданий Бугославським текст служби Борису і Глїбу з минеї церкви в с. Іваничах, Володимиро-волинського повіта, піддав аналїзї Голубовський у висше згаданій розвідцї.

А. М. Лазаревскій — Четыре письма А. Ф. Шафонскаго къ А. С. Сулимѣ о порядкахъ обученія въ Галльской „педагогіи" (1794-97): Шафонський, звістний автор „Описанія Черниговскаго намѣстничества" що перебував на студиях у Нїмеччинї й покінчив там аж три унїверситети, пише отсї листи до Сулими, переяславського богача, чоловіка дуже заінтересованого просьвітою, аби йому подать умови принятя в ґаллську „педаґоґію", де Сулима бажав умістити своїх синів.

Ѳ. П. Титов — Новый трудъ по исторіи Русской церкви („Исторія Русской церкви" Ґолубинскаго) ст. 35—56. Рецензент не годить ся на подїл історії руської церкви на періоди як у Ґолубінського. Богато нових фактів Голубінський не відкрив, за те дав нові, сьвітлї поясненя до них. Взагалї погляди його на скрізь ориґінальні; ся ориґінальність одначе йде часом задалеко. Деякою хибою вважає Тітов також його публїцистичний розгін, приміром при оцїнцї відносин царгородських патриярхів до руської церкви, або в відзивах про Греків взагалї й грецьких хронїстів, для яких брехать і писать історию, мовляв, все одно. Вкінцї закидує Тітов Ґолубінському ще й те, що минає зовсїм історию західно-руської церкви.

А. И. Соболевскій — Библіографическіе замѣтки, — в першій замітцї виступає д. С. проти гадки, висловленої пок. А. Павловом в його „Номоканонѣ при большомъ Требникѣ" 1897 р., немов би то київське виданє сеї памятки, що вийшла 1620 р. з передмовою Памви Беринди, мало бути переписане з сербської копії самим Бериндою. На гадку д. С. київське виданє було зроблене з руського перекладу, написаного одним із руських монахів, що жили в XVI в. на Афонї: на се вказують граматичні форми і слівний материял Номоканона.

В дальші замітцї займає ся Соболєвский питанєм, хто був перекладчиком книжки: „Вертоградъ душевный, сиречъ собраніе и сочиненіе молитвъ исповѣдательныхъ и благодарственныхъ блаженныя памяти икономъ Фікарею Святогорцемъ", що вийшла у Вильнї 1620 р. з передмовою й закінченєм Леонтія Карповича. Сей твір Фікария звісний також у сербській копії, дещо довшій від руського виданя; з одного короткого віршика, доданого до сеї сербської копії й зложеного на

взір віршів руських письменників XVII в., виводить Соболєвский, що перекладчиком Вертограда був монах-Українець з Афону.

На останку згадує він про сербську рукопись із кінця XVII в. в Публич. бібліотеці, з заголовком „Книга глаголемая Грѣшныхъ Спасеніе (Ἁμαρτωλῶν σωτηρία) прѣведена отъ грьчьскаго єзыка на словенскый и Приснодѣвы Маріи Богородици и Владыцици въсее твари въложенаа". Автором сеї книги був монах кретенський Агапій, перекладчиком же на словенське „русинь" Самуіл Бакачич, монах афонський, як се сьвідчить одна з заміток тексту. Крім сербських істнують ще й руські копії того твору.

И. М. Каманинъ — Славяно-русская палеографическая выставка въ С.-Петербургѣ в январѣ 1900 г. Виставка була замітна строго науковим добором рукописей, числом до 170, описаних уставом і півуставом. Поміж ними визначувались чотири рукописи полуднево і західно славянські та вісім угроруських. Українсько-руські не були відділені від північних, мовляв, трудно було повести поміж ними докладну границю.

А. Л. Лобода — Пѣсня о Соловъѣ разбойникѣ, слышанная въ Васильковскомъ уѣздѣ Кіев. губ. — сю пісню записав д. Лобода від учителя Антонова, що її чув від одної української дївчини Натачки Дармостук. Пісня покручена на великоросийський лад, хоч усї инші пісні, які чув Антонов від Нат. Дармостук, були в найчистїйшій українській мові виспівані. Се навело д. Лободу на гадку, що билинний Соловій-розбійник, хоч і був звісний на Україні, перейшов туди з Півночи і то або просто з Великоросиї, або через Білорусь. Істнованю взагалї останків билин на Україні автор не перечить.

В. Н. Перетцъ — Бердичевскій календарь 1828 г. До виказу бердичівських календарів в статї Лазаревського додає д. Перетц ще один з 1829 р.

Ф. Марисюк.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydzial historyczno-filozoficzny, т. XXXVIII і XXXIX (serya II, tom XIII і XIV), Краків, 1900, ст. 395 і 399.

З тому XXXVIII були вже обговорені в Записках товариства отсї працї: Prochaska, Geneza i rozwój parlamentaryzmu za pierwszych Jag. (Записки т. 45); Piekosiński, O źródłach heraldyki ruskiej (т. 41); Lewicki, Unia florencka w Polsce (т. 38); Kętrzyński, Kazimierz Odnowiciel (т. 47); зістають ся нам ще дві лише:

K. Potkański — Walka o Poznań (1306—1312), ст. 275—294: автор вводить нас у часи заходів Володислава Локетка коло з'єдиненя польських земель по смерти Вацлава III Чеського 1306 р. Найбільше труду коштувала Локеткови боротьба за Великопольщу з князем шлеським Генриком Глоговським, репрезентантом нїмецького впливу на польські землї. Осередком боротьби було знїмчене на половину місто По-

знань. Занятє Познаня по смерти Генриха і відібранє від його синів коло 1312 р. було фактом рішучим, а при тім епохальним, бо тодї доконано злуки Велико і Малопольщі, що дала засновок будучому розростови польської держави. Отсе й головні точки розвідки Потканьского.

K. Potkański — Zdrada Wincentego z Szamotuł (ст. 374—395): В тій студиї звертає ся автор до пізнїйшої доби панованя Локетка — до його війни з пруськими рицарями із-за польського Поморя, початої 1328 р. Локеток бажаючи мати вільну руку до борби з Прусиєю, рішив ся тодї ступити на дорогу умов із ворожим марґрафом. Як відпоручник короля виступив у зносинах з Мархією староста Вінцентий з Шамотул і уложив із марґрафом дві умови 1329 і 1331 р., за які ще досї закидує ся йому зрада. Потканьский одначе змагає ся доказати, що пункти сих умов не вказують на зраду в нинїшнім розуміню сего слова, тільки на змагання Вінцентия до забезпеченя своєї власної позиции та свого роду Наленчів у Польщі на випадок упадку Локетка, чого легко мож було побоюватись тодї.

В т. XXXIX окрім двох статей проф. Пекосїньского — про соймовання в Польщі (Записки т. 45) і про Литовський Статут (буде обговорена осібно) маємо ще такі статї:

A. Prochaska — Uwagi krytyczne o klęsce Warneńskiej (с. 1—60): Історик Поляк бажає увільнити короля Володислава Ягайловича від закиду, немов би то він через недотриманє угоди, уложеної з Турками в Сеґединї та через свою загонистість у самім бою під Варною стягнув катастрофу з 1444 року. В тій цїли переглядає й аналїзує він усї жерела польські, західноевропейські і турецькі з сих часів тай доказує, що король Володислав не підписував жадної угоди з Турками в Сеґединї. Уложили її лишень Юрий Бранкович і Іван Гуняді без його відома. В битві під Варною не була необачність короля виною невдачі, тільки непослух Гуняді. Сї погляди – против них голосний протест піднесли історики угорські, — Прохаска головно опирає на листї прибічника кор. Володислава Андрія de Palatio, колєктора папського. Відповідно до апольоґетичного характера статї, кор. Володислав виступає в нїй окружений авреолею геройства як оборонець християнської цивілїзациї.

A. Prochaska — O dacie ugody Małopolskiej duchowieństwa ze schlachtą za biskupstwa Zbigniewa Oleśnickiego (с. 131—150): автор дату Малопольської угоди духовенства зі шляхтою кладе на час від сїчня 1437 р,, себто від скликаня Пйотрківського сойма, до марця сього-ж року. Угодї сїй, що покінчила кількалїтнїй спір між духовенством і шляхтою за десятини, автор признає дуже важне значіннє, вважаючи її основою союза станів в оборонї суспільного ладу проти гуситизма (пор. його статю W obronie społeczeństwa, — Записки т. 45).

K. Potkański — Sprawa restytucyi (Rok 1374—1381) (ст. 151—170): по смерти Казимира Вел. до його сестри Єлисавети стали звер-

татись із усїх сторін домаганя про зворот дібр міщанських і панських, безправно загарбаних Казимиром. Єлисавета й комісарські суди, що заняли ся сими домаганями, справдї мусїли нераз видавати реституції, бо того вимагала справедливість, хоча й се неславило небіщика короля. Сї факти змусили автора застановити ся над питанєм, з чого випливали сї надужитя Казимира. Відповідь на те знаходить він у сильнім почуваню самовласти, що знаменувала Казимира, а якого опісля вже нї один польський король не міг мати.

K. Potkański — Daty zjazdów koszyckich (1373, 1374 і 1379 r.) (с. 252—282): з виданєм пактів кошицьких 17 вересня 1374 р. лучать ся аж три кошицькі з'їзди. Перший з них відбув ся 1373 р. в справі наступства дочок Людовика й збору порального податку. Не вдоволив він одначе анї шляхти, анї духовенства польського, анї Людовика. Другий з'їзд був уже успішнїйший для Людовика: пани признали старшим дочкам королївським права на польську корону й зложили присягу найстаршій із них Катеринї, взаміну-ж дістали від короля звісний привілей з винятком порального, але й те було знижене на два гроші від лану. Метою третього з'їзду в Кошицях, що Потканьский кладе на серпень 1379 р., було остаточне забезпеченє польського престола молодшим донькам по смерти Катерини при кінци 1378 р. При тім автор обговорює історию кошицьких пактів на ширшій основі, в звязи з европейською полїтикою Людовика.

F. Piekosiński — Al Bekri o Polakach (с. 283—295): автор оцїнює критично звістки Араба аль Бекрі про Мєчка I, переняті ним від Жида Ібрагима ібн Якуба, Мєчкового сучасника, й признає їх дуже скупими, поплутаними, або й неправдивими.

S. H. Badeni — Stanisław Ciołek, biskup poznański. Szkic historyczny z XV w. (ст. 296—399): автор подає в ширшій розвідцї житєпись звісного поета й полїтика епископа Станїслава Цьолка, що завідував познанською дієцезиєю в рр. 1428—1437. Особа його сама по собі досить цїкава, бо типова для тодїшнього висшого польського духовенства, перенятого кариєрівством з одного боку, з другого-ж замилуванєм до осьвіти і гуманїзма, між тим коли маси духовенства тонули у духовій темнотї. На епископат познанський Ц. вийшов у трудних часах: се був як раз час церковних непокоїв не то в Польщи, але й в цїлій Европі, час гуситизма й соборів, скликуваних для направи католицької церкви. На се все одначе мав Цьолек як раз досить здібностий, аби репрезентувати своє епископство та польську церков на зверх, приміром на соборі Базельськім, і вести дома боротьбу з реформаційним духом, що ширив ся серед духовенства. Ся борба була всеж за остро ведена з його боку, огірчувала людий проти нього й збільшала ворожнечу духовенства; на сїм розбивались його амбітні пляни, нївечилась його енерґія, за теж вроджена гордість могла тим яркійше пока-

зуватись. Зрештою праця Бадені замітна не так характеристикою самого епископа, скільки широким образом відносин польського духовенства і його стану при кінци панованя Ягайла і за його наступника Казимира Ягайловича. *Ф. М.*

Видання й статї обговорені в сїм томі:

Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier — Codex Gertrudianus in Cividale — historisch-kritische Untersuchung von H. V. Sauerland, kunsthgeschichtliche Untersuchung von A. Haseloff (Festschrift der Gesellschaft für nützliche Forschungen zu Trier), 1901.

Гр. А. Бобринскій — Кіевскія миніатюры XI вѣка и портретъ князя Ярополка Изяcловича въ псалтырѣ Егберта архіепископа трирскаго, 1901.

W. Abraham — Sauerland H. V. und A. Haseloff. Der Psalter Frzbischof Egberts von Trier, 1902.

Записки императорскаго русскаго археологическаго общества, нова серія, том XII. вип. I і II. — Труды отдѣленія славянской и русской археологіи кн. V, 1901.

Извѣстія Императорской Археологической Коммиссіи, выпускъ 1-й, 1901.

V. Jagić — Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache 1902.

F. Pastrnek — Dějiny slovanských apoštolů Cyrila a Methoda, 1902.

E. Berneker — Slavische Chrestomathie mit Glossaren, 1902.

П. Меліоранскій — Турецкіе элементы въ языкѣ „Слова о полку Игоревѣ“, 1902.

А. Соболевскій — Изъ исторіи русскаго языка, 1901.

В. Перетцъ — Матеріалы къ исторіи апокрифа и легенды. I. Къ исторіи Громника, 1899.

— Матеріалы къ исторіи апокрифа и легенды. II. Къ исторіи Лунника, 1901.

Акты, издаваемые Виленскою коммиссіею для разбора древнихъ актовъ, т. XXV і XXVI, 1898—9.

А. Папковъ — Братства. Очеркъ исторіи западно-русскихъ православныхъ братствъ, 1900.

Н. Кедровъ — Древне-русскія братства, 1901.

П. Жуковичъ — Сеймовая борьба православнаго западнорусскаго дворянства съ церковной уніей (до 1609 г.), 1901.

И. Каманинъ — Очеркъ гетманства Петра Сагайдачнаго, 1901.

А. Сіроженко — Очерки переяславской старины, 1900.

Б. Гринченко — Старинный малорусскій письмовникъ: „Книга глаголемая листовня“, 1901.

Матеріалы для исторіи экономическаго, юридическаго и общественнтго быта Старой Малороссіи, издаваемые подъ редакціей Н. П. Василенка, II, 1902.

J. Leszczyński — Cesya wschodnio galicyjska na rzecz Rosyi, 1902.

В. Францевъ — Изъ эпохи возрожденія Угорской Руси, 1902.

Slovensko. Sborník statí věnovaných kraji a lidu slovenskému, 1901.

Чтенія въ Историческомъ Обществѣ Нестора-лѣтописца т. XIV, 1900.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział historyczno-filozificzny, т. XXXVIII і XXXIX, 1900.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskyj S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylškyj 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Konyškyj 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barvińskyj 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Rylškyj (Fortsetzung) 62—113; 3. Messaparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivškyj 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevškyj's. Desiderata von M. Hruševskyj 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Errinnerung an Markian Šaškevič, von V. Kocovškyj 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišanći", Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskyj 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskyj 211—221; 6. Historische Notizen von A. Konyškyj und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Konyškyj S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskyj 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickyj 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševškyj 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovškyj, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniss, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševškyj 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und commerzielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd" (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševškyj 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *** 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes", griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studyńskyj S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševškyj 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickyj (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd", einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-litthuauischen Chronik, von M. Hruševškyj 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie", ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Konyškyj, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhund., von A. Lotoćkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovśkyj 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Gross-Fürst. Litthauen, von M. Hruševśkyj 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth von E. Barvińskyj s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5, Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyśkyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyckyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Šewčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, migeth. von M. Hruševśkyj 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studyńskyj 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyśkyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševśkyj 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivśkyj, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyśkyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—16; 5. Wiss. Chronik; Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivśkyj S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševśkyj 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyśkyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševśkyj S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh, mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyśkyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für, das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625. historische Untersuchung von S. Rudnyćkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jhrh., herausg. von M. Hruševśkyj (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyśkyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6 Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinśkyj 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. Al. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševśkyj 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen wahrend der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivśkyj S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševśkyj 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jarh., von M. Hruševśkyj S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekraševič, mitgetheilt von A. Lotoćkyj 1—10; 4 Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševśkyj S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotoćkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukowina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897. dargestellt von V. Budzynovśkyj (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jarh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševśkyj 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyćkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševśkyj S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivśkyj 1—138; 3. Chmelnyćkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyćkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyćkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyćkyj 1—22; 7 Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotiv (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševśkyj S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyćkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5 Miscellanea 1—12; 6 Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1-4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten", Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryćkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševśkyj 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer", mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševśkyj 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Ševčenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratśkyj (Fortsetzung) 95—200; 4 Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratśkyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus" in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševśkyj 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate (ukrainisch) u A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševśkyj. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Volhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilen Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševśkyj, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševśkyj, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnycia bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševśkyj, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahr., von M. Hruševśkyj, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jarh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheitigung, von S. Rudnyćkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševśkyj, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyćkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V, Inhaltsverzeichniss des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXII), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševškyj S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortzetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Fortzetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlicher Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M, Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeischriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševškyj S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Ševčenko's, von Julian Romančuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomašivškyj 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV - XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgetragen Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Litteraturgeschichte. I. Vorworf (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Litteraturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Communikate, u A.: Die Nasal-Vocale in des slavischen Sprachen, von A. Barvinškyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwickelung der Volkssprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von E. Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liedet vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Kocovškyj, 10—12; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskyj. 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialekte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars", ein altukrainisches Poem au, apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenškyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthäi über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. I. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der 'Αντίῤῥησις (1599)? von Dr. C. Studynškyj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühester ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohrringe des sog. Kijever Typus bei modernen Kaukasiern, von M. Hrusevškyj S. 1—4; 2. *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševškyj, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovškyj zu Polen in den Jahren 1657 8, von D. Koreneć, 1—20; 3 *Das Karpathoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh, von Dr. I. Franko, Beilagen, XII- XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26 - 38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltsverzeichniss des IX Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyškyj, von M. Hruševškyj, S. 1 - 14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Ševčenko, mitgetheilt von A. Konyškyj, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Ševčenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Pe-

*) Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

riode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Al. K o l e s s a, S. 1—40; 5. Lateinische Infinitive auf ier, von I. K o p a č, S. 1—2; 6. Miscellanea 1—6; 7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. K o r d u b a: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 8. Bibliographie, S. 1—32.

Inhalt des XL Bandes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalyvajko's, mitgetheilt von B. D o m a n y ć k y j, S. 1—6; 2. Das Jahr 1848 und das griech.- kath. geistliche Seminar in Lemberg, mitgetheilt von G. K m i t, S. 1—10; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von J. V e r c h r a t ś k y j (Fortsetzung folgt), S. 1—113; Miscellanea, S. 1—9; 5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst, von M. H r u š e v ś k y j, S. 1—13. 6. Bibliographie, S. 1—41.

Inhalt des XLI Bandes. 1. Chronologie der Chronik von Halyč und Volodymyr (sog. Hypatios-Chronik), eine Untersuchung von M. H r u š e v ś k y j, S. 1—72; 2. Studien auf dem Gebiete des Karpatoruthenischen Schriftthums im XVII—XVIII Jahrh. I. Presbyter Johannes, Smera der Kumane und Entdeckung Tibets, von Dr. I. F r a n k o, S. 1—50; 3. Miscellanea, S 1—11; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — In ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. T o m a š i v ś k y j, S. 1—9; 5. Bibliographie, S. 1—47.

Inhalt des XLII Bandes. 1. Kritische Analyse der sogenannten Thukidideischen Archäologie, von I. K o p a č, S. 1 - 20; 2. Beiträge zur Geschichte der Rekrutenaushebung in Galizien am Ende des XVIII und bis Mitte des XIX Jahr., mit getheilt von M. Z u b r y ć k y j, S. 1—18; 3. Slovaken oder Ruthenen? Beiträge zur Erklärung der Frage über die Nationalität der West-Ruthenen in Ungarn, von V H n a t i u k, S. 1—81; 4. Miscellanea, S. 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die althebräische Geschichte, von Dr. I. F r a n k o, S. 1—19; 6. Bibl ographie. S. 1—50.

Inhalt des XLIII Bandes. 1. Alexius Storoženko, Beitrage zur einer Charakteristik seiner Werke, von J. S t e š e n k o, S. 1—46; 2. Aus der Korrespondenz des Dionysius Zubryćkyj (J. 1840—1853), mitgetheilt von Dr. C. S t u d y ń s k i, S 1—66; 3. Miscellanea, S 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1900 — Die in der Ukraine herausgegebenen Zeitschriften, S. 1—24; 5. Bibliographie, S. 1—41; 6 Von dem Museum der Ševčenko Gesellshaft der Wissenschaften, ein Aufruf an die ukrainische Gesellschaft, S. 1—3.

Inhalt des XLIV Bandes. 1. Ein Trinkerwunder in Korsun, Beitrag zue Geschichte der altrussischen Legende, von D r. I. F r a n k o, S. 1—14; 2. Beiträgt, zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accens- von J. V e r c h r a t ś k y j (Fortsetzung), S. 113—224; 3. Miscellanea, S. 1—9; 4. Wiesenschaftliche Chronik: Proben einer Biographie des Pantelejmon Kuliš und Charakteristik seiner Thätigkeit, von J. S t e š e n k o S. 1—28; 5. Bibliographie, S. 1—51.

Inhalt des XLV Bandes. 1. Haben wir authentische Urkunden des Fürsten Leo von Halyč? Kritische Untersuchung von M H r u š e v ś k y j, S. 1—24; 2. Eine Denkschrift zur Vertheidigung der Rechte der Orthodoxen und Dissidenten aus der Zeit des Vierjährigen Landtages, mitgetheilt von M. H a l u š č y n ś k y j, S. 1—12; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent von J. V e r c h r a t ś k y j (Schluss) S. 225 - 280; 4. Miscellanea, S. 1 - 16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Beiträge zur Geschichte der polnischen Gesellschaft in der Ukraine im XIX Jahrhundert, I—VI, von Dr. I. F r a n k o, S. 1—42; 6. Bibliographie S. 1—46; 7. Inhaltsverzeichniss des X Jahrganges der Mittheilungen der Ševčenko-Gesellschaft (B. XXXIX—XLIV), S. 1—14.

Inhalt des XLVI Bandes. 1. Der Madeleine-Styl in der Ukraine, von T h e o d o r V o l k o v (mit mehreren Illustrationen und Phytotypien), S. 1—12; 2. Der heilige Cl[illegible]s im Chersonesus, Beiträge zur Geschichte der altrussischen Legende, von D r. [illegible] F r a n k o (I. Vorwort. II. Was wissen wir vom wirklichen heil. Clemens? [illegible] Clementinen), S. 1—44; 3. Geistliche Gedichte der ungarischen Ruthe[illegible] mitget[illegible] V l a d i m i r H n a t i u k (Einleitung, I. Die Gedichte aus Nord-Ungarn N. [illegible]—54). S. [illegible]—68; 4. Miscellanea, S. 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der [illegible]itschri[illegible]en für das Jahr 1900 (Schluss), S. 1—24; 6. Bibliographie, S. 1—44

Aus dem Lagerkataloge

der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg,

Czarnecki-Gasse 26.

Mittheilungen der Ševčenko Gesellschaft der Wissenschaften, redigirt von Prof. Michael Hruševskyj, bis jetzt erschienen Bde I—XLIX (Geschichte, Archäologie, Ethnographie, Sprache und Litteraturgeschichte, besonders der Ukraine). Preis: Bde I—XX kosten 48 Kronen, jeder weitere Bd. (auch separat käuflich) 3 Kr., Bd. XXIII—XXIV (Doppelband) 5 Kr., Bd. XXXI—II u. XXXV—VI (Doppelbände) à 6 Kr.

Publicationen der Sectionen und Commissionen der Ševčenko-Gesellschaft:

A. **Die historisch-philosophische Section** publizirte bis jetzt:

1. Vier Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk istoryčno-filozofičnoi sekcyi) enth. eine Geschichte der Ukraine von Prof. M. Hruševskyj (I. Theil bis Anfang des XI Jahrh., II — bis Mitte des XIII Jahr., III—IV bis zum J. 1340). Preis I u. II B. à 4 Kr., III u IV B. 5 Kr.
2. **Historische Bibliothek**, bis jetzt erschienen B. I—XXI.
3. **Juridische Zeitschrift**, bis jetzt XII Bde, à 2 Kr.
4. **Juridische und ökonomische Zeitschrift**, bis jetzt III Bde à 3 Kr.
5. **Juridische Bibliothek**, bis jetzt II B. à 2 Kr.

B. **Die philologische Section** publizirte bis jetzt 5 Bde ihrer Beiträge (Zbirnyk filologičnoi sekcyi), enthaltend: Bd. I. und IV. eine Biographie des ukrainischen Dichters Taras Ševčenko, von A. Koniskyj, Preis à 3 Kr. Bd. II. u. III. Abhandlungen aus dem Gebiete der ukrainischen Volkskunde und Litteratur, von Michael Dragomanov (erster Theil). Preis à 4 Kr. Bd. V. Die Mundart der Lemken, von I. Verchratskyj, 6 Kr.

Ukrainische Bibliothek, Bd. I—III. Sämmtliche Werke von J. v. Fed'kovič, Bd. I. Gedichte, Preis 7 Kr. 20 H., B. II. Erzählungen, Bd. III., 2 Theil, Übersetzungen.

C. **Die mathematisch-naturwissenschaftlich-medicinische Section** publizirte bis jetzt 8 Bände ihrer Beiträge (Zbirnyk). Die beiden ersten Bände kosten à 3 Kr. Bd. III—VIII erschienen jeder in zwei Abtheilungen, jede unter einer besonderen Redaction, die mathematisch-naturwissenschaftliche red. von Iv. Verchratskyj und Vlad. Levickyj die medizinische red. von Dr. E. Ozarkevyč. Preis jeder Abtheilung 2 Kr.

D. **Die Archaeographische Commission** publizirte bis jetzt folgende Werke:

1. **Quellen zur Geschichte der Ukraine.** Bd. I (Lustrationen der königlichen Domänen in den Bezirken Halyč und Peremyšl vom J. 1565—66); Bd. II (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Peremyšl und Sanok im J. 1565); Bd. III (Lustrationen der königl. Domänen in den Bezirken von Cholm, Belz und Lemberg im J. 1564—5); Bd. IV u. V (Galizische Akten aus den J. 1648—1659). Jeder Bd. kostet 4 Kronen, III Bd. 5 Kr.
2. **Denkmäler der ukrainischen Sprache und Litteratur.** Bd. I. Alttestamentliche Apokryphen; Bd. II. Neutestamentliche Apokryphen A. Evangelienkreis. Bd. I, Preis 4 Kr., Bd. II, 5 Kronen.
3. **Kotljarevskyj**, Die travestirte Aeneis, Abdruck der ersten Ausgabe vom J. 1798, Preis 60 Heller.

E. **Die Ethnographische Commission** publiziert:

1. **Das Ethnographische Sammelwerk** (Etnografičnyj Zbirnyk): bis jetzt erschienen 11 Bände. Preis Bd. I—IV u. VII—X u. XII à 3 Kronen, Bd. V u. VI à 4 Kr. (Aus dem Inhalt: Weihnachtsfest am Kuban; Galizische Volksmärchen; Galizische Leiermänner, ihre Lieder, ihr Jargon; Beiträge zur Ethnographie der ungarischen Ruthenen; Legenden, Märchen, Fabeln, Novellen und Sagen der ungarischen Ruthenen; Volksüberlieferungen über die Czarenkrönung; Der Volksglaube in Ostgalizien; Sammlung der Volksanekdoten; Sammlung der Volksnovellen); Galizische Sprichwörter; Sammlung der Volkslegenden.